

Vakıflar Dergisi

Yıl: Haziran 2010 - Sayı: 33

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları
Ankara

uhteşem vakıf mirasını emanet olarak bize devreden ecdadımız, yüksek bir şuurla hareket ederek hayata dair söylenecek her ne güzel söz varsa söylemiştir. Güzel görmüş ve güzel eylemiştir. Böylelikle ufukları kuşatmış, yeryüzünü en güzel bir tarzda süslemiş, silinmeyecek şekilde mührünü basmış ve unutulmazlar arasında adını başa yazdırmıştır. Büyük kültür mirasımızın alt başlığına dahil ne değerimiz varsa, söylenen güzel sözün ta kendisi olarak milletimizin şanına şan katmış ve insan merkezli bir anlayışın hasılası olarak "biz" olmak vafımızın şahane destanı olmuştur...

Hiç bir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde mesele bizim için bu karardadır. Her hal ve şartta kıtalar ötesi coğrafyalara bakmak ve tarihin şahitliğine müracaat etmek hükmümüzü ispat için yeterlidir.

Biz ise, bu şahitliğin verdiği aşk ve şevkle, geleneği ve bize ait olanı modern dünyaya yeniden söyleme ve söyletme adına, ufukların efendisi ecdadın bıraktığı mübarek mirasa sahip çıkma azim ve kararı içinde, bugünün geleceğin bizde bir emaneti olduğu şuurundan bir an bile ayrılmadan vakıf medeniyetine hadimlik yapmaya çalışıyoruz.

Medeniyetin şekil verdiği kültür, bir milletin can damarıdır. Beslenme kaynağı da ilim ve irfandır. Bu bakımdan Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak, vakıf medeniyetinin muazzam arşiv kaynaklarının ilmi bir metotla araştırılarak meraklılarının istifadesine sunulmasına, yapılan araştırmaların "eskimeyen eserler" in korunmasına temel teşkil etmesine ve tarihe kayıt düşülmesine büyük bir önem vermekteyiz.

Biliyoruz ki, belge hafıza, bilgi güçtür. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde en önemli merkezler arşivlerdir. Belgenin ve bilginin ne demek olduğu gayet iyi bilinir. Bu bir anlamda tarihi derinlik ve kültürel zenginlik demektir. Mesele, biz olunca, tarihin, kültürün, belgenin ve bilginin ne olduğunu uzun uzadıya izah herhalde gereksizdir.

Hizmet bilgi ve belge ile taçlanırsa daha güzeldir. Böyle olduğu içindir ki Vakıflar Genel Müdürlüğü, sorumluluk alanına giren konularda ciddi araştırmalar yapmakta, geleceğe yönelik programları bu araştırma sonuçları doğrultusunda hazırlamakta, bilginin ve belgenin paylaşılması amacıyla yayınlar yapmaktadır.

İşte Vakıflar Dergisi, 1938 yılından beri böylesi bir misyonla çıkarılmakta, bilimsel gelişmeye ciddi anlamda katkı sağlamaktadır.

Vakıflar Dergisi, ülkemizin en eski ve en köklü dergisidir ve hakemli bir yayındır. Bu vasıflarıyla, dünya çapında yüz akımız olmuş büyük ilim adamlarının yazılarıyla yer aldığı bir dergi olarak bilim tarihimizin en başta gelen kaynaklarındadır.

Türkiye'de ilmi dergi yayıncılığının yılları aşmış bir geleneği yoktur. Dergiler, büyük umutlarla çıkar, bir süre sonra da türlü sebeplerle yayın hayatına son verilir. İşte bunun bir tek istisnası vardır, o da Vakıflar Dergisi'dir. Bu özellik bile tek başına dergimizi istisnai bir mevkie taşımaya yeterlidir. Artık bundan sonrasında, hepsi sahasında ilk, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış telif makalelerin yer aldığı Vakıflar Dergisi üzerinde ciddi araştırmaların, tezlerin yapılması gerekmektedir.

Temelini Ord. Prof. Fuad Köprülü ve Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın attığı Vakıflar Dergisi, bundan böyle "yılıda iki sayı" olarak yayınlanacaktır. Böylelikle vakıf medeniyetimiz, araştırmacılarımız ve üniversitelerimizin çok kıymetli ilim adamları sayesinde yeni araştırmalarla daha bir derinlik kazanacaktır.

Vakıflar Dergisi, arşiv malzemesinin daha etkin kullanılması, araştırmacıların hizmetine daha rahat sunulabilmesi ve toplumsal hafızanın yenilenip tahkim edilebilmesi amacıyla bundan böyle de hizmet etmeye devam edecek, aydınlık yarınlarımız için yeni nesillerin yetişmesine yönelik çabasını sürdürecektir.

Vakıflar Dergisi'nin okuyucusuyla buluşması için emeği geçen bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Yusuf BEYAZIT
Vakıflar Genel Müdürü

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1938 yılında çıkartılmaya başlayan Vakıflar Dergisi, yapılan yeni düzenleme ile 2010 yılından itibaren Haziran ve Aralık aylarında yayınlanmak üzere yılda iki sayı halinde araştırmacıların ve okurların karşına çıkacaktır. Bu çerçevede hakemli dergi statüsüne kavuşturulan Vakıflar Dergisi'nin 33. sayısı, yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülebilir.

Vakıflar Dergisi'nin genel yayın politikası, vakıf kurumu ve bu kurum ile ilgili kültürel zenginlikleri, vakıfyolu ile teşekkül etmiş kültür varlıklarını, vakıfların tarihî ve güncel gerçeklerini bilimsel ölçüler çerçevesinde ortaya koymak, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan bilimsel çalışmalarını kamuoyuna duyurmak amacını gütmektedir. Vakıflar Dergisi yeni yayın döneminde de, sosyal bilimler alanında, ağırlıklı olarak vakıf ve vakıf kültürünün tarihî ve güncel problemlerini ve ilişkili alanlara dair meseleleri bilimsel bir bakış açısıyla ele alacak, bu konuda çözüm önerileri getiren yazılara yer verecektir. Ayrıca Türk tarihi ve kültürü ile ilgili konulara da, derginin o sayısındaki vakıflarla ilgili yazılarının durumuna göre yer ayrılacaktır.

Vakıflar Dergisi'nde yayınlanması uygun görülen yazılar iki ana bölüm halinde yayınlanacaktır. Derginin ilk bölümünde hakem onayından geçmiş araştırma ve inceleme yazıları, ikinci bölümde yayın kurulunun kararı ile yayınlanması uygun görülen belge, değerlendirme, tartışma, tanıtım ve benzeri yazılara yer verilecektir. Derginin ikinci bölümünde yayınlanacak yazıların genel çerçevesi, vakıf ve vakıf kültürü ile ilgili belge, eser ve şahsiyetler, müze ve kitap tanıtımları, konferans, panel ve sempozyum gibi bilimsel etkinlikler, vakıf eserlerinin restorasyonları ve vakıflar ya da Türk tarihi ve kültürü ile ilgili makalelerin yabancı dillerden çevrili gibi konular olarak belirlenmiştir.

Vakıflar Dergisi'nin 33. sayısında; Mehmet Fatsa'nın "Şebinkarahisar'da Mengüçüklü Devri Vakıfları", Fahri Çoşkun'un "Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri Üzerine Bir Değerlendirme", Murat Sav'ın "Küçük Ölçekli Bir Bizans Yapısı, Sancaktar Hayreddin Mescidi", Muhittin Eliaçık'ın "Bayerische Staatsbibliothek'te Pertevniyal Valide Sultan Vakfına Ait Arşiv Belgeleri", Tuba Akar'ın "Tanzimat Öncesi Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması" başlıklı makaleleri, hakemlerden gelen onaylar ve diğer yazılar ise yayın kurulunun kararı ile yayınlanmıştır.

Yeni yayın döneminde Vakıflar Dergisi'nin en önemli hedefi, yayınlayacağı bilimsel makalelerle ulusal ve uluslararası bilim çevrelerindeki etkin ve saygın konumunu bir kez daha ortaya koymak ve uluslararası indekslerde yer almak olacaktır. Böylece Vakıflar Dergisi yeniden tarihi misyonu ortaya koyacak, yayın hayatındaki yaklaşık 72 yıllık geçmişini, yeni sayılarla geleceğe taşıyacaktır. Araştırmacılardan konu çerçevesinde dergimizde yayınlanmak üzere çalışmalarını beklemekteyiz.

Editörler

İçindekiler

HAKEMLİ YAZILAR

Şebinkarahisar'da Mengüçüklü Devri Vakıfları (Sûfi Kolonizasyon) . . .1-14
The Foundations of Mengucuklu Era in Sebinkarahisar (Sufi Colonization)
Mehmet Fatsa

888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri 15-52
Foundation Registry Book of the Province of Karaman Dated 888/1483
Fahri Çoşkun

Sancaktar Hayreddin Mescidi 53-66
Sancaktar Hayreddin Masjid
Murat Sav

Bayerische Staatsbibliothek'te
Pertevniyal Valide Sultan Vakfına Ait Arşiv Belgeleri 67-88
Archives of Pertevniyal Queen Mother in Bayerische Staatsbibliothek
Muhittin Eliaçık

Tanzimat Öncesinde Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması 89-110
Vakıf Institution and the Preservation of Buildings Before Tanzimat
Tuba Akar

DEĞERLENDİRME VE TANITIM YAZILARI

İstanbul - Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi
Geometrik Kurgusu 113-124
Orhan Cezmi Tuncer

Osmanlı'da Medrese: İşleyiş Tarzı ve Ortaya Çıkan Sorunlar. 125-140
İlhan Yıldız

Şer'iyye Sicilleri ve Osmanlı Suriyesi Sosyo-Ekonomik ve
Şehir Çalışmaları Açısından Önemi 141-144
Abdul-Karim Rafeq, Çeviren: Şerife Eroğlu Memiş

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Kaçakçılıkla Mücadele Çalışmaları
Yurtdışından Getirilen Vakıf Kültür Varlıkları 145-158
Naciye Altaş

Devlet Arşivleri Tahrir Defterlerini Yayımlamaya Devam Ediyor . . 159-160
Mehmet Öz

İstanbul 2010 Ajansından III. Selim Dönemi ve
İstanbul'u Üzerine Bir Kitap 161-164
Hüseyin Çınar

Osmanlı'nın Üç Coğrafyasından Üç Kitap. 165-168
Murat Şener

Selimiye Vakıf Müzesi - Selimiye Dar'ül Kurra Medresesi. 169-174
Utku Musa Suna

Vakıf Medeniyeti İstanbul Sempozyumu. 175-182
Mehmet Kurtoğlu

I. Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve
Medeniyet Sempozyumu'nun Ardından. 183-184
Mehmet Doğan

Şebinkarahisar'da Mengüçüklü Devri Vakıfları (Sûfî Kolonizasyon)

Mehmet Fatsa*

Özet

Mengüçüklü hükümdarı Melik Fahreddin Behramşah devrinde Karahisar'da faaliyet gösteren Şeyh Süleyman, Şeyh Sinan gibi Türk dervişlerinin, yörenin kolonizasyonunda özel bir yeri vardır. Ahalisi Hıristiyan olan Şebinkarahisar şehrinin girişinde stratejik bir yerde, söz konusu bu iki dervişin, devrin hükümdarı Melik Fahreddin Behramşah'ın fiili desteğini alarak kurdukları zaviyeler, başlangıçta bölgenin iskân sürecine katkı sağlarken, eğitim ve din hizmetleri verirken, giderek umumî yol üzerinde köprü ve imaret işini de üstlenmiş gözükmektedir.

Halk üzerindeki tesirlerini ve sosyal yaşamdaki etkinliklerini fark eden devrin yöneticileri, bu iki zaviyeye vakıflar tahsis etme ihtiyacı hissetmiş, maddî ve manevî destek verme yoluna gitmiştir. Önce Mengüçüklü beyleri, sonra da Osmanlı yöneticileri tarafından desteklenen söz konusu bu kurumların tarih boyunca oynadığı rolü, belgelerin elverdiği ölçüde anlatmaya çalışılmıştır. Amacımız, kaybolmaya yüz tutmuş tarih ve kültür varlıklarımızı yeniden ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Şebinkarahisar, Mengüçüklüler, Vakıf, Melik Fahreddin, Zaviye, Cami, Şeyh Süleyman ve Şeyh Sinan.

The Foundations of Mengucuklu Era in Sebinkarahisar (Sufi Colonization)

Abstract

Turkic Derwishes like shaykh Suleyman and Shaykh Sinan who acted in Karahisar in the era of Melih Fihreddin Behramsah, a Mengucuklu ruler has a special place in the colonization of the region. Founded by these two dervishes in a strategic place nearby the gate of the city, Sebinkarahisar where the inhabitants were Christian with the actual support of Melih Fahreddin Behramsah, the ruler of the era, the Lodges initially contributed to the settlement and gave religious and educational services and were seen to be gradually taken over the constructions of road, bridge and imarat (place which served free food to the poor and to others).

Rulers of the era who realized their influence on the people and on the social life needed to dedicate foundations to these lodges and supported materially and spiritually. It is analyzed here -as possible as the documents allowed- the role of these institutions in the history which were supported formerly by Mengucuklu lords and later by Ottoman ruler. The aim is to uncover the lost history and the cultural heritages.

Key Words: Sebinkarahisar, Mengucuks, Foundation, Melik Fahreddin, Lodges, Mosque, Shaykh Suleyman and Shaykh Sinan.

* Araştırmacı, Yazar

Giriş:

Halkın anlatımına dayandırılarak yapılan bir araştırmada, Amasya yöresinden ayrılan bir kısım ulema ve meşayih içinden Şeyh Karaman, Şeyh Sinan, Şeyh Hasan ve Şeyh Süleyman adlı dervişlerin, 1160'lı yıllarda Şebinkarahisar yöresine gelerek, buralarda *irşat* faaliyetine başladıkları belirtilmektedir (Okutan 1958: 74-75; Karpuz 1988: 327)¹. Tevatüre dayandırılmasına rağmen, kaynaklar bu bilgileri büyük ölçüde doğrulamaktadır².

Melik Fahreddin Behramşah döneminde bu dervişlerin Şebinkarahisar'da oldukları ve 1180'li yıllarda Avutmuş köyünde bina edilen zaviyede görevlendirildikleri anlaşılmaktadır (Barkan 1942: 279-304). Burada kurulan tesislerde görevli personelin maişetini karşılayacak akarı tespit eden orijinal vakfiyeler ise maalesef elde değildir. Ancak aslına bakılarak 14. yüzyıl ortalarında düzenlendiği anlaşılan istinsah metinler, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde muhafaza edilmektedir.

19. yüzyılda ana vakıf defterlerine yazılan bu metinlerin, Karahisar kadılığından alındığı bilinmektedir (VGM, Belge Listesi: 1/38). Söz konusu metinlerden biri Şeyh Süleyman Zaviyesi'ne, ikincisi ise Şeyh Sinan Zaviyesi'ne aittir. İşte Giresun yöresinin bu ilk vakıf kurumlarını, istinsah metinlerden ve daha başka belgelerden yararlanarak, anlatmaya çalışacağız.

A- Şeyh Süleyman Zaviyesi

1- Vakfiye: Şeyh Süleyman'dan bahseden en eski belge, yukarıda ifade edildiği gibi istinsah bir vakfiyedir. Bu belge Şeyh Süleyman'ın kendi adına değil de, ahfadından yani torunlarından Hasan oğlu Şeyh Muineddin adına kayıtlıdır. Vakfiyenin tanzim tarihi milâdî 1347 yılının güz aylarına tekabül etmektedir. Aslı Arapça olan metnin dua kısmı hariç tutularak yapılan tercümesinde vakıf sahibi kişi; "*Abbas(i) soyundan Gazi Davud'un oğlu Melik Behram Gâzînin mahdumu Şeyh Süleyman oğlu merhûm Şeyh Sarimüddin'in mahdumu merhûm Şeyh Hasan'ın oğlu hayrât ve hasenat sâhibi Şeyh Mu'înüddin*" şeklinde takdim edilmektedir (VD 581: 296/298).

Buna göre 1347'de hayatta olduğu anlaşılan Şeyh Mu'ineddin, zaviye kurucusu Şeyh Süleyman'ın üçüncü kuşaktan torunudur. Ancak bu bilginin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Zira vakfiyeye göre Şeyh Süleyman ile torunu Şeyh Mu'ineddin arasında sadece iki kuşak vardır. Bu da ortalama 40-50 yıla tekabül eder. Oysa Şeyh Süleyman Mengüçlüklülerin bölgede hüküm sürdüğü 12. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Buna rağmen kurucu şeyhten yıllar sonra tanzim edildiği anlaşılan vakfiyeden Osmanlı öncesinde yaşamış, zaviyedar üç kişinin adını öğrenebiliyoruz.

Vakfiyenin bu kısmında önemli bir bilgi/iddia daha dikkat çekiyor: Buna göre Şeyh Süleyman, Hz. Peygamber'in amcası Ebü'l Abbas soyundan Gazi Davud oğlu Melik Behram Gazi'nin oğludur. Tahrir ve vakıf defterinde de bu bilgi ısrarla vurgulanmıştır (VD 581: 296; TT 478: 152; TT 255: 87). Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, "*Karahisar-ı Şarkî emiri Davud Bey oğlu*

16. yüzyılda düzenlenmiş olan tahrir defterleri, bu bilgileri kısmen de olsa doğrulamaktadır. Nitekim 1530 tarihli muhasebe defterinde Şeyh Hasan'ın Melense Köyü'nde, Şeyh Karaman'ın Buzkeçi Köyü'nde, diğer iki dervişin de Avutmuş Mahallesi'nde zaviye tesis ettikleri belirtilmektedir (BOA, TT, nr. 387, s. 575, 578, 580, 581, 596).

Tevatür bilgileri Şebinkarahisar İlçe Halk Eğitim Müdürü Sayın Sabri Camcı'dan temin edilmiştir.

Behramşah, kendisini 'âl-i Abbas'tan sayardı. Şeyh Muineddin Süleyman zaviyesine mezar-ı vakf eylediği vakfiyesinde Abbasî olduğunu kemal-i ehemmiyetle kayd ittirmiş ti" (H.Hüsameddin 2007: 8) diyerek bu bilgiyi doğrulamaktadır.

Ancak bu rivayete yine de ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü siyasi ve askerî bakımdan zayıf bir Türk hanedanı olan Mengüçüklülerin bir meşruiyet çabasıyla soylarını, devrin egemen gücü Abbasî Halifeliği ile ilişkilendirme gereği duymuş olmaları muhtemeldir. Buna karşın Şeyh Süleyman'ın, Mengüçüklü hanedanı ile kan bağından bahseden bilgi doğru olmalıdır. Nitekim fetihten sonra yurt tutulan yerlerin, *kılıç hakkı* olarak, kendi kabilesinden bir derviş ile paylaşması da akla uygundur.

Merhum Osman Turan'a göre, devrin hükümdarı tarafından 1317'de vakıf kurulmuş, 1348 yılında da vakfiye senedi düzenlenmiştir. Söz konusu vakfiye senedinde Şeyh Pir Hasan, Şeyh Sinan ve Şeyh Süleyman adlı üç dervişten bahsedilmiştir (Turan 1980: 77). Ancak bahsedilen bu belgeler, vakfiyenin orijinali değildir.

Muhtemelen Behramşah hanedanıyla kan bağı da olan bu dervişler, vakfiye tarihinden çok önce yaşamış ve ölmüşlerdir. Vakfiyede atıf yapılan Behramşah hanedanı Mengüçük Ahmet Gazi oğlu İshak, oğlu Davut, oğlu Melik Fahreddin Behramşah, oğlu Muzaferüddin Mehmet ve onun da oğulları Melik Ahmet Bey ve Melik Nebi Bey şeklindedir (Aziz b. Esterâbâdî 1990: 219, 236, 249, 438, 442)³.

İstinsah vakfiyenin yazıldığı 1348'de Şebinkarahisar hâkimi Muzeferüddin Mehmet Bey, Anadolu topraklarının kuzeyine hükmeden Eretnaoğulları beyliğine bağlıdır. Bu tarihte Şeyh Süleyman zaviyesi şeyhliğine Şeyh Mu'ineddin Ali'nin baktığı ifade edilmiştir (Şemseddin Sami 1316: 2800; H. Hüsameddin, 2007: 8; Yücel 1989: 6, 14).

Vakfiye içinde dikkat çeken bir başka bölüm ise, zaviyeye gelir yazılan köy, mezra ve çiftliklerle ilgili kısımdır. Buna göre Gedehor (Şaplıca), Gezanç (Kayalı), Haneke (Sultan-konağı) ve Çamoluk ilçesinin doğusunda bulunan Teştik köyü ile yerini tespit edemediğimiz Kösrelük ve Çağlan çiftlikleri vakfın geliri yazılmıştır⁴. Bu bilgiler Sultan II. Selim (1569-1574) devrinde hazırlanmış vakıf defterinde biraz daha genişletilerek tekrar edilmiştir (TT 557: 10).

Vakfın şartlarını sultan, emir ve vezir de olsa, hiç kimsenin değiştiremeye hakkının bulunmadığı, amacı dışında kullanılmayacağı kuvvetle belirtildikten sonra, aksine davranan kişilerin Cenab-ı Hakk'a karşı büyük bir cürüm işlemiş olacağı uyarısında bulunmaktadır. Ayrıca vakfın mütevellisinin Şeyh Süleyman neslinden gelen erkeklerden olabileceği, kız evlada bu hakkın verilmeyeceği, *evlad-ı vâkıfın inkırazı* durumunda vakfi yönetecek kişinin kadı ve ulemanın tensibi ile belirlenebileceği vurgulanmaktadır.

Osman Turan, Muzafferüddin Mehmet'in başka bir oğlunu da *Nasreddin Behramşah* şeklinde ifade eder. (Turan, s. 281).

Vakfiyede Gedehor köyünün sınırları Lüken Alanı, Gürcarlan, Hapas, Nasara Kilisesi, Yosaki yeri, Varvandike, Söyke Kaya, Geriş, Keçibeleni, Bağdo, Lüken Kıranı; Haneke köyünün sınırları Tatar Yurdu, Baştarla, Fundalık, Zorluk Tepesi, Dere, Deşlik Tepesi, Harman Çatağı, Karataş, Dere Köprüsü, Beğderesi; Gezanç köyünün sınırları Kelkit Nehri, Deşlik Tepesi, Meşhet Vadisi, Kızıl Güni, Ulu Kırın, Kireçlik, Nalbant Kıranı ve Kızıl Tarla şeklinde zikredilmiştir.

Vakfiyede Şeyh Süleyman'ın ve soyundan gelenlerin bağlı olduğu züht hareketinin din ve dünya görüşü de yansıtılmaktadır. Buna göre *dünya, üzerinden gelinip geçilen bir köprü gibidir. Ahiret'in mezrası, tarlasıdır. Uzun süre ikamet edilecek bir yer değildir. Akli başında olan kimseler, asıl ikamet yeri Ahiret yurdu için burada azık toplar, hazırlık yaparlar. Bu yüzden dünyaya iltifat etmezler. Dünyada sahip oldukları zenginliği, ne malın ne de evladın fayda vermediği Ahiret günü için infak ederler.*

2- Zaviye: Osmanlı idaresine geçtikten sonra yapılan ilk tahrir kaydının tarihi 1485 yılıdır. Bu sayımda Avutmuş köyünde oturan bir grup dervişten söz edilmiştir ki, bunlar Şeyh Pir Hasan oğlu Şeyh Hayreddin, Celaleddin oğlu İsa Şeyh, Şeyh İsa oğlu Ahmed Fakih, Sadeddin oğlu İbadullah ve Şeyh Muhyiddin oğlu Durdu adıyla kayda konu olmuş beş kişidir (TT 37: 827). 1530 tarihli defterde ise bu konuda fazla bilgi yoktur.

Yetersiz de olsa, söz konusu defterdeki verilere göre Şeyh Süleyman Zaviyesi'ne malikâne gelirleri açısından bağlı olan Avutmuş köyünde 12 hane, 7 yetişkin bekâr erkek (mücerred) nüfus vardır. Vergi hâsılı 2.983 akçe olan köyden zaviyeye ayrılan miktar ise 380 akçedir. Aynı şekilde, Şeyran'a bağlı bu günkü adı *Beydeğirmeni* olan Kirtanus'ta 24 hane, 3 yetişkin erkek nüfus tespit edilmiştir. Köyün vergi geliri 1.802 akçedir. Zaviyeye ayrılan miktar ise 1.360 akçedir.

Günümüzde neresi olduğunu tam olarak bilemediğimiz Gilenç köyünde 8 hane vardır. Köyün vergi geliri 500 akçedir. Zaviyeye ayrılan miktar ise 90 akçedir. Halkı gayrimüslim olan Çardakbâlâ köyünde 18 hane ve 3 yetişkin erkek nüfus tespit edilmiştir. Köyün vergi geliri 1.921 akçe, zaviyeye ayrılan malikâne hissesinin miktarı ise 1.050 akçedir. Ayrıca hangi köyde oturduğu belli olmayan Şeyh Durdu tasarrufunda bir araziden bahsedilmiştir. Bu arazinin vergi geliri 974 akçe, zaviye hissesi ise 900 akçedir. Bu durumda Şeyh Süleyman vakfının toplam geliri 3.780 akçedir (TT 387: 575, 577, 596). Söz konusu vakıf gelirleri *tablo-1'de* gösterilmiştir.

1530'da Şeyh Süleyman vakfı mütevellisi olduğu anlaşılan Şeyh Durdu, Gilenç ve Çardakbâlâ köylerinin zaviye hisselerini, yıllık işesini karşılamak için tasarruf etmektedir. Başka bir ifadeyle Şeyh Durdu'nun *zaviyedardık* görevi karşılığında 2.040 akçe tasarruf hakkı vardır. Kalan miktar zaviyenin diğer personeli arasında pay edilmektedir.

Tablo-1: Şeyh Süleyman Vakfına Gelir Yazılmış Köyler (1530)^s

	Kaza/Nahiye	Köy/Mezra	Hane	Mücerred	Hâsıl	Zaviye Hissesi
1	Karahisar-ı Şarkî	Avutmuş	12	7	2.983	380
2	Şeyran	Kirtanus	24	3	1.802	1.360
3	Karahisar- Şarkî	Çardakbalâ	18	3	1.921	1.050
4	Karahisar-ı Şarkî	Gilenç	8	.	1.161	90
5	Karahisar-ı Şarkî	Şeyh Durdu Yeri	-	-	974	900
Toplam			62	13	8.841	3.780

Avutmuş köyünde bulunan Şeyh Süleyman Zaviyesi'nin bu tarihte yoğunluğunun azaldığı, bazı imtiyazlarına son verildiği, bu yüzden de gelirlerinin düştüğü anlaşılmaktadır. Ancak 16. yüzyıl ortalarında buranın önem ve yoğunluğunun yeniden arttığı görülmektedir. Nitekim 1547

tarihli tahrir defterinde Haneke mezrasında bulunan Eskiçiftlik ile Şeyh Durdu tasarrufundaki bir mezra, yeni gelir kaynağı olarak kaydedilmiştir (TT 255: 87).

Bu konuda en fazla bilgi Sultan II. Selim (1569-1574) döneminde hazırlanmış olan vakıf defterinde yer almaktadır. Buna göre Şeyh Süleyman vakfına yeni kaynaklar bulunmuş, gelirleri artırılmıştır. Yeni duruma göre Gezaç, Haneke köyleri ile Eskiçiftlik denilen yerin tüm gelirleri; şehirdeki bazı dükkânların kiralari; Çardak, Avutmuş ve Gedehor köylerinin malikâne gelirleri; Kirtanus köyünün malikâne hissesi, Gilenç köyünün malikâne hissesinin yarısı bu vakfın akarı kaydedilmiştir. Bu tarihte Şeyh Durdu oğlu Kasım, Hacı Ahmed oğlu Şehabeddin, Hıdır oğlu Mahmud, Abdülhay oğlu Mehmed, Mahmud oğlu Mustafa ve Hüseyin adlı şahıslar vakfa bağlı kurumlarda görev yaparken, köylerin gelirlerini tasarruf eden müştereklerdir (TT 557: 9-10; TT 478: 39-40)

1569 tarihli tahrirde Şeyh Süleyman vakfının mütevellisinin yaşadığı Avutmuş köyü vergi gelirleri bakımından iki gruba ayrılmıştır. Köyde bulunan arazileri, bağları ve bahçeleri ekip biçen çiftçilerden alınan vergilerin *divanîsi* sipahiye, *malikâne* hissesi ise vakfa gelir yazılmıştır. Buna göre, 15 adet üzüm bağının gelirleri dâhil, toplam 6.660 akçeden 2.540 akçesi Şeyh Süleyman vakfına ayrılmıştır (tablo-2).

Ayrıca bu tarihte Avutmuş'ta *evlâd-ı vâkıftan* olanlar Abdülhay oğlu Mehmed, Durdu oğlu Kasım, Hıdır oğulları Şeyh Mahmud ve Şeyh Yusuf, Hacı Ahmed oğlu Şehabeddin ve Kasım oğlu Abbas şeklinde zikredilmiştir. Müteveli ve şeyhlik görevine kimin baktığı açıkça belirtilmemiştir.

Tamamı Müslüman olan Avutmuş köyünde bu tarihte 12 çiftçi hane, 15 yetişkin erkek yaşamaktadır. Arazileri geniş ve verimli olan köyün ana geçimi tarım ve hayvancılıktır. Ayrıca arıcılık da önemli bir gelir kaynağıdır. Köyü ikiye bölen dere üzerinde bir değirmen, bir de köprü vardır. Burada faal durumda olan Behramşah Camii ile Zaviye'de 16 hizmet erbabının adı yer almaktadır. Bu kişilerin bir kısmı çevredeki iskân yerlerinde oturmaktadır (TT 478: 39-40). Aynı tarihlerde *müderriş* ve *vâiz* olduğu haber verilen Mevlâna Ahmed'in, Behramşah Camii'nde görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu durum civarda bir medrese olduğuna işaret olabilir⁶.

Tablo-2: Şeyh Süleyman Vakfının Gelir ve Personel Durumu (1569)⁷

Görevli Kişiler	Görevleri	Gelir Yazılmış Yerler		Miktar
<i>Evlâd-ı Şeyh Süleyman:</i>		Gezaç Köyü	İki baştan Vakıf	900
		Gedehor Köyü	Malikâne Hissesi	2.460
Şeyh Şehabeddin (Hacı Ahmet oğlu)	Meşihat	Kirtanus Köyü	Malikâne Hissesi	3.270
Şeyh Mehmet (Abülhay oğlu)		Avutmuş Köyü	Malikâne Hissesi	2.540
Şeyh Durdu (Şeyh Bahaeddin oğlu)	Tevliyet	Çardakbalâ Köyü	Malikâne Gelirinin 1/2	1.125
Mevlâna Kasım (Şeyh Durdu oğlu)	Nezaret	Gilenç Köyü	Malikâne-Divanîsinin 1/2	1.062
Şeyh Mahmut, Şeyh Yusuf (Hıdır oğulları)	İmamet	Haneke Mezrası	İki Baştan Vakıf	647
Şeyh Abbas (Kasım oğlu)	Hitabet	Eskiçiftlik Çiftlik	Ürün Geliri Vakıf	400
Şeyh Mahmut (Hızır oğlu)	Köprücü	Şehirde Dükkânlar	Yıllık İcâresi	10
Şeyh Fetaneddin ve Şeyh Muineddin				

Bu tarihte Şeyh Süleyman vakfına bağlı olan Behramşah Camii'nde *müezzin* Hasan oğlu Mehmed, Şeyh Seydi *çırakdâr*, Hasan oğlu Süleyman *kayyim*, Yakup oğlu Ali, Ali oğlu Pir Maktum, İlyas oğlu İsa, Abdullah oğlu İskender gibi şahıslar ise çeşitli hizmetlerle görevli kişilerdir (TT 478: 39).

BOA, TTD, nr. 478, s. 39-40, 146, 150-153; nr. 255, s. 86-87; nr. 557, s. 10.

Evliya Çelebi 17. yüzyılda Şebinkarahisar kasabasında dokuz mahalle içinde 1.600 hane, Kale'de bir cami, şehirde iki hamam, dört han, bir bedesten, yedi mektep ile varoşlardaki mescitlerden ve üç adet de tekkenin varlığından söz eder (Evliya Çelebi 1993: 677). Büyük ihtimalle söz konusu tekkeler Pir Hasan, Şeyh Süleyman ve Şeyh Sinan adına kurulmuş ve bu tarihte faal durumda olan kurumlardır.

Şeyh Süleyman vakfının daha sonraki yüzyıllardaki durumu hakkında, şimdilik elde fazla bilgi yoktur. 1642 tarihli avarız kayıtlarında Gevezit Nahiyesi'ne bağlı olan Avutmuş köyünden bahsedilmekte ve 10 kişinin burada *zaviyedar* konumunda olduğu bilgisine yer verilmektedir (tablo-3) . Bu tarihte zaviye postnişini Şeyh Bahaeddin oğlu Şeyh Hasan'dır. Zaviye görevlileri dışında, 41 hane de vergi mükellefi olarak kayda konu olmuştur. Mustafa adlı bir kişi de Behramşah Camii'nde müezzindir. Köydeki üzüm bağlarının, genellikle kasabada ve çevre köylerde oturan ahali tarafından tasarruf edildiği ifade edilmektedir (Öz vd 2008: 14-15, 24-25).

Tablo-3: Şeyh Süleyman Zaviyesi Görevlileri (Avutmuş/1642)*

	Baba Adı	Adı	Görevi	Açıklama
1	Şeyh Bahaeddin	Şeyh Hasan	Zaviyedar	Postnişindir
2	Muineddin	Mehmet	Zaviyedar	-
3	Abbas	Mehmet	Zaviyedar	-
4	Süleyman	Mehmet	Zaviyedar	-
5	Abdülgâni	• • • •	Zaviyedar	12 akçe ile gelire ortak
6	Abdi	Mustafa	Zaviyedar	
7	Uğurlu	Sadi	Zaviyedar	-
8	Sadi	Süleyman	Zaviyedar	-
9	Mahmut	İsa	Zaviyedar	-
10	Hüseyin			Eyüp Çelebi yerine

3-Şeyh Süleyman'ın Nesebi: Bu konuda elde bulunan en önemli belgeler, vakfiye ve tahrir defterleridir. Buna göre Şeyh Süleyman'ın nesebi, Hz. Peygamber'in amcası ve Abbasî devletini kuran hanedanın cediti Ebu'l Abbas'a uzanmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan 581 numaralı defterdeki Arapça istinsah metinde; "*Abbas(î) sülâlesinden Gazi Davud'un oğlu Melik Behram Gâzînin mahdumu Şeyh Süleyman oğlu merhum Şeyh Sarimüddin'in mahdumu merhum Şeyh Hasan'ın oğlu hayrât ve hasenât sâhibi Şeyh Mu'inüddin*" denilmektedir (VD 581: 296/298).

Bu ifadelerle göre 1347 tarihinde hayatta olduğu anlaşılan Şeyh Mu'ineddin, zaviye kurucusu Şeyh Süleyman'ın üçüncü kuşaktan torunudur. Yukarıda ifade edildiği gibi bu bilgi büyük ihtimalle eksiktir. Çünkü mevcut vakfiyeye göre Şeyh Süleyman ile Şeyh Mu'ineddin arasında sadece iki kuşak vardır ki, bu da ortalama 40 yıla tekabül eder. Oysa Şeyh Süleyman Mengüçöklülerin bölgede egemen olduğu 12. yüzyılın başlarında yaşamıştır.

Osmanlı idaresine girildikten sonra yapılan ilk (1485) tahrir kayıtlarında, zaviyede görevli kişiler Şeyh Pir Hasan oğlu Şeyh Hayreddin, Celaleddin oğlu Şeyh İsa, Şeyh İsa oğlu Ahmed Fakih, Sadedin oğlu İbadullah ve Şeyh Muhyiddin oğlu Şeyh Durdu şeklinde ifade edilmiştir (TT 37: 827).

Öz, Mehmet-Acun, Fatma, Orta Karadeniz, VII, s. 14-15.

Bundan sonra yapılan tahrir kaydının tarihi 1530'dur⁹. Bu defterde yer alan Karahisar vakıfları arasında, Sadeddin oğlu Şeyh Durdu *zaviyedâr-ı Şeyh Süleyman* imlasıyla kayıt edilmiştir (TT 387: 596). Bu kişinin kurucu şeyhin neslinden geldiği açıkça belirtilmemiş olsa da, maddî mirasın kan bağı ile intikal edebileceğine dair vakıf şartı dikkate alındığında Şeyh Durdu ile Şeyh Süleyman arasında nesep ünsiyeti aramak yanlış olmayacaktır.

Nitekim 1547 tarihili tahrir defterinde, Gedehor (Şaplıca) köyünün malikâne hissesi, Haneke (Sultankonağı) ile Gezanç (Kayalı) civarında adı verilmemiş olan bir mezranın gelirleri üç kişi arasında pay edilmiştir. Bunlar *evlâd-ı Şeyh Süleyman* şeklinde kaydedilmiş Şeyh Durdu'nun kendisi, oğlu Mevlâna Kasım ve Hacı Ahmet oğlu Bahaeddin adlı kişilerdir. Yine aynı kayıтта Sadeddin oğlu Şeyh Durdu adlı dervişin zaviye şeyhliğine baktığı ifade edilmiştir (TT 255: 87, 98). Bu kişi 1485 tarihinde adı geçen Şeyh Durdu'nun torunu olmalıdır. Zira baba adının torunlara verilmesi, o devirlerde sıkıca uyulan bir gelenektir.

Bu durumda 15. yüzyılın ikinci yarısında hayatta olan Şeyh Sadeddin'in yerine oğlu Şeyh Durdu geçmiş, sonra Şeyh Sadeddin, sonra da bu görev torun Şeyh Durdu'ya intikal etmiştir. Söz konusu Şeyh Durdu ve oğlu Mevlâna Kasım'ın 1569 yılında da hayatta olduğu anlaşılmaktadır (TT 478: 115). Bu tarihten sonra Şeyh Süleyman nesli konusunda fazla bilgi edinemiyoruz. 1642 tarihli avarız kayıtlarında 10 kişi *zaviyedâr-ı Şeyh Süleyman* yazılmış ancak bunların, nesebine dair bir işaretle bulunulmamıştır (tablo-3) (Öz vd 2008: 14).

B-Şeyh Sinan Zaviyesi

1-Vakfiye: Şebinkarahisar kadılığında muhafaza edilirken, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivine gönderilen 716 (1316) tarihli Arapça vakfiye, Pir Hasan tarafından düzenlenmiştir. Pir Hasan, vakfiyedeki ifadelerle göre aynı zamanda vakfi kuran kişidir. Buna göre o, kendi mülkü olan Tur Sahrası adlı genişçe bir araziye vakfederek zaviye kurmuş ve mütevellî olarak da Şeyh Sinan'ı görevlendirmiştir.

Vakfa konu Tur Sahrası'nın, kasabanın güneyindeki Burdur köyü civarı olduğu anlaşılmaktadır. Pir Hasan'ın kimliği konusunda ise, şimdilik bilgi sahibi değiliz. Ancak ilk Türk iskânı sürecinde kurulan zaviye şeyhlerine mülk dağıtacak kadar kudretli ve yetkili olduğunu göre o, Mengüçüklü hanedanına irsen yakın bir bey olmalıdır. Vakfa konu edilen arazinin sınırları şu şekilde ifade edilmiştir:

"Köse Köprüsü ta 'bir edilen mahalle, oradan nehr-i câri kenarını takiben Direk'e, oradan Sarı Taş 'a, oradan Gülce'ye, oradan İnce Yola, oradan Yoğun Pelit'e, oradan Koğaluca'ya, oradan Angut Gölü 'ne, oradan Kuru Köprü 'ye, oradan Yedi Pınar'a, oradan Delikçe Çakıl'a, oradan Çam Çukuru 'na, oradan Beşik Kıranı 'na, oradan Naric Kıranı 'na, oradan Gâvur Çıkırığı 'na, oradan mezkûr nehr-i câriye müntehi". (VD, 582/1: 105/72).

Mufassal tahrirlerin icmalı olan bu defterin tarihi konusunda ihtilaf vardır. Tayyib Gökbilgin ve Bahaeddin Yediyıldız defterin tarihini 1520 olarak belirlerken, Defter-i Hâkânî Dizisi içinde tıpkıbasımı yapılmış nüshasında tarih 1530 olarak tespit edilmiştir. Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum", *Vakıflar Dergisi*, 6 (1965), s. 54; Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985, s. 13; 387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri-I, II, Ankara 1997.

Günümüzde Şebinkarahisar ilçesinin güneydoğusuna tekabül ettiği anlaşılan bu yerin sınır adları, bölgedeki Türk iskânının tarihi derinliğine işaret emesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu sınır tarifinden söz konusu arazinin kıraç olmayıp, genişçe, verimli ve sularının da bol olduğu anlaşılmaktadır.

Tur Sahrası'nın şimdiki sınırları tam olarak bilinmese de, vakfiye ve tahrir defterinde geçen adlardan hareketle bir kanaat oluşturmak mümkündür. 1569 tarihli tahrir defterinde *iki baştan Şeyh Sinan Zaviyesi vakfı* yazılmış olan Burdur köyü Emlak nahiyesine bağlıdır. Söz konusu nahije, Karahisar kasabasının güney kısmına tekabül etmektedir. Ayrıca vakfiyede geçen *Köse Köprüsü ve Kuru Köprü*, kasabanın güneyinde Avutmuş Çayı üzerindedir. Bu durumda vakıf köy, Biroğul mahallesine yakın, şimdi toprak kayması yüzünden münhal bir hal almış bulunan sahada olmalıdır. Tur Sahrası da bu geniş alan içinde olmalıdır.

Vakfiyenin dua kısmında Pir Hasan ve Şeyh Sinan'ın mensup olduğu dinî anlayışın ipuçları verilmektedir. Bu kişilerin Kur'an ve sünnete bağlılığı özellikle belirtilmekte, ayrıca dünyanın geçiciliği, nimetlerinin tükenmeye mahkûm olduğu, Cennet hayatının ise sürekliliği vurgulanmaktadır.

Öte yandan vakfı tanzim eden Pir Hasan'ın kendi mülkü olan araziye Şeyh Sinan'a, ölümünden sonra oğluna ve neslinden gelen erkeklere vakfettiği, bu soyun sona ermesi (*inkırazı*) durumunda ise en yakın akrabaların bu haktan yararlanabileceği, ancak kadınların bundan istisna tutulduğu belirtmektedir. Burada küçük bir ayrıntı daha dikkat çekmektedir. O da vakıf gelirlerinden yararlanacak erkeklerde aranan şartlardır. Buna göre tevliyet görevine bakacak kişi Şeyh Sinan'ın birinci derece akrabası, yetenekli, dindar ve âlim (*salih, fâkih, ehliyet sahibi*) biri olmalıdır.

Söz konusu vakıf yerlerin, emirler ve vezirler de olsa hiç kimse tarafından kıyamete kadar satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, rehin verilemeyeceği belirtilir. *Vakf-ı sahih* şartıyla vakfedilen bu yerlerin amacı dışında kullanılması veya atıl duruma düşürülmesi durumunda buna sebep olan kişiler Allah'ın, meleklerin ve insanların lanetine müstahak olacaktır.

2-Zaviye: Şeyh Sinan zaviyesinin ilk olarak nerede ve ne zaman kurulduğu konusunda çok açık bilgi yoktur. Ancak tarih boyunca bu zaviyenin personelinin Avutmuş Mahallesi'nde ikamet ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca Şeyh Sinan'ın mezarı burada, iki katlı özel mülk bir binanın hemen yanındadır. Vakfiyedeki sınır adları da bu konunun aydınlığa kavuşturulması hususunda bir fikir verebilir.

Şeyh Sinan zaviyesi hakkında en sağlıklı bilgiye, tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. Bölgede Osmanlı idaresinin kurulmasından sonra yapılan, 1485 tarihli ilk tahrir kaydında, *zaviye-i Şeyh Sinan, der nefis-i Kebfûniye* denilerek, zaviyenin merkezde bir yerde olduğuna işaret edilmiştir. Bununla zaviyenin kırsalda değil de kasaba ilişğinde, Avutmuş mahallesinde varlığı kast edilmiş olmalıdır.

Ayrıca kasabada zaviyeye gelir kaydedilmiş dükkânlar ve malikâne statüsünde köy ve mezralardan söz edilmiştir (TT 37: 820). Daha açık bilgilere 1530 tarihli tahrir defterinde yer verilmiştir. Söz konusu defterde, *"Karye-i Burdur, vakfa ilhak olunmuşdur. İki baştan, Şeyh Sinan zaviyesi şeyhleri PiriFakih ve Haydar ve Fazlı tasarruflarında. Bâ-berat-ı sultanî, hâsıl: 400'* (TT 387: 578) denilmiştir.

Buna göre Emlak nahiyesine bağlı Burdur köyünün tüm vergi gelirleri 400 akçedir ve bu miktar Şeyh Sinan zaviyesine gelir kaydedilmiştir. Bu tarihte köyde yerli kimse yoktur ve muhtemelen Avutmuş'ta oturan Şeyh Sinan ahfadı, yakınlarında bulunan köydeki arazileri ekip biçmektedir. Söz konusu zaviye şeyhliğine Pir Fakih, Fazlı ve Şeyh Haydar adlı dervişler bakmaktadır. 1569 tarihli tahrir defterinde yine Burdur köyünün -mezralar hariç- tüm gelirleri Şeyh Sinan zaviyesi şeyhleri tarafından tasarruf edilmektedir. Bu tarihte Burdur köyünde 14 vergi mükellefi tespit edilmiştir. Bunlardan Halil oğlu Hüseyin imam, kardeşi ise müezzindir.

Halk arpa ve buğday ekimi, arıcılık ve hayvancılık yaparak geçimini sağlamaktadır. Ayrıca dört mezra, iki çiftlik dört de zemin bu köyün sınırları içindedir. Bu haliyle genişçe ve verimli bir arazide kurulduğu anlaşılan Burdur köyünden elde edilen 3.010 akçe gelirin 1.610 akçesi Şeyh Sinan zaviyesine aktarılmıştır (TT 478: 175).

Tablo-4: Şeyh Sinan Vakfının Gelir ve Personel Durumu (1569)¹⁰

Zaviye Şeyhleri	Görevleri	Gelir Yazılmış Yerler		Miktar
Pirî Fakih, Haydar, Fazlı, Derviş Numan, Uhut, Mustafa, Reşit, Mehmet, Celaleddin, Halil, Derviş Ramazan, Derviş Aslan, Şakir.	Meşihat Tevliyet	Burdur Köyü	İki baştan Vakıf	1.610
Toplam				1.610

Sultan II. Selim devrinde (1569-1574) hazırlanan vakıf defterinde de bu bilgiler tekrar edilmiştir. Zaviye şeyhleri Pirî Fakih, Haydar ve Şeyh Fazlı bu tarihte de hayattadır. Onlarla beraber 16 kişilik bir derviş grubun daha burada görevli olduğu, hizmetleri mukabilinde vakıf yerleri ziraat ederek geçim sağladıkları ifade edilmiştir¹¹.

1642 tarihli avarız defterinde, Şeyh Süleyman ile birlikte Şeyh Sinan zaviyesinin de Avutmuş Mahallesi'nde aktif olduğu ifade edilmiştir. Zaviye personeli hariç 59 mükellefin oturduğu Avutmuş'ta bir grup gayrimüslimin varlığı dikkat çekmektedir. Bu tarihte Şeyh Sinan zaviyesi postnişininin kim olduğu açıkça belirtilmemiş, ancak 13 kişilik bir derviş grubu için *zaviyedâr-ı Şeyh Sinan* imlası kullanılmıştır (Öz vd 2008: 14).

İki zaviyenin aynı yerde 23 kişilik bir personel ile görev yapıyor olmasını, sadece din hizmetleri ile izah etmek mümkün değildir. Öyle anlaşılmaktadır ki, Karadeniz limanlarından Şebinkarahisar 'a, oradan da Kelkit Vadisi'ndeki İpek Yolu'na gidip gelen kervanlar, Avutmuş Mahallesi'nden şehre giriş yapmaktadır. Bu yüzden her iki zaviye de yol ve imaret hizmeti ile görevlendirilmiştir.

Nitekim civarda bulunan İmanlı köyü sakinleri de 1642 tarihinde *Nasuh Derbendi* denilen yol teşkilatı içinde onarım hizmetleri ile görevli yazılmışlardır. Bu köy Karahisar'dan Alucra'ya

BOA, TT, nr. 478, s.175; nr. 577, s. 8-9.

"Karye-i Burdur, tâbi-i Emlak, iki baştan, Şeyh Sinan zaviyesi şeyhleri Pirî Fakih ve Haydar ve Fazlı tasarrufederler. Ber-müceb-i defter-i atik. Haliyâ meşihat der tasarruf-u Derviş Numan veled-i İneyet ve Uhut veled-i Haydar ve Mustafa veled-i Mehmet ve Rasul veled-i Hasan ve Mehmet veled-i Abdülhay ve Halilullah veled-i İneyet. Ber-vech-i iştirak bâ-berât-ı sultânî. Haliyâ meşihat der tasarruf-u Derviş Halil veled-i İneyet ve Ramazan veled-i Mehmet ve Arslan veled-i Numan ve Şükür veled-i Himmetullah ve Mustafa ve Reşid ve Uhut. Ber-vech-i iştirak bâ-berât" Bkz. TT 557: 8-9.

giden yol üzerindeki Yıltarıç köyü civarında olmalıdır. Zira aynı tarihte Yıltarıç köyünden bir grup, İmanlı köyünden geçen Saydere Çayı üzerine kârgir bir köprü inşa etmişler, köprünün bakımından da sorumlu tutulmuşlardır¹².

Şebinkarahisar'ın 15 kilometre güneyindeki Melense (Hasanşeyh) köyünde yaşamış ilk dönem Türk dervişlerinden Şeyh Hasan'ın kurduğu zaviyenin, bu yolun Karahisar'dan sonraki kısmında imaret görevi üstelenmiş olması, zaviyelerin din hizmeti dışında oynadıkları fonksiyonu göstermesi bakımından ilginçtir (Barkan 1942: 299-300).

Tablo-5: Şeyh Sinan Zaviyesi Görevlileri (Avutmuş/1642)¹³

	Baba Adı	Adı	Görevi
1	Mehmet	Yahya	Zaviyedar
2	Mehmet	Mahmut (Yahya ile kardeş)	Zaviyedar
3	Şaban	Ali	Zaviyedar
4	Abdi	Şükür	Zaviyedar
5	Mehmet	İsmail	Zaviyedar
6	Halil	Süleyman	Zaviyedar
7	Hasan	Mehmet	Zaviyedar
8	Mahmut	Nasrullah	Zaviyedar
9	Ahmet	Bekir	Zaviyedar
10	Mehmet	Osman	Zaviyedar
11	Hasan	İsmail	Zaviyedar
12	Nasuh	Uğurlu	Zaviyedar
13	Mustafa	İsmail	Zaviyedar

3-Şeyh Sinan Nesli: Şeyh Sinan'ın nesebi ve nesli konusunu aydınlatacak fazla belge yoktur. Onun Mencüklü hanedanı ile kan bağı var mıydı, bunu da bilemiyoruz. Vakfiyenin son kısmında, 1316 yılında zaviye şeyhliğine ve vakıfyöneticiliğine Şeyh Alâeddin adlı şahsın baktığı, bu kişi için *evlâd-ı vâkıftan* denilerek, Şeyh Sinan soyundan geldiği bilgisine yer verilmektedir¹⁴. Bu tarihten 16. yüzyıl başlarına kadar Şeyh Sinan nesebi konusunu açıklayacak bilgiden de yoksunuz. 1530 tarihli tahrir defterinde Piri Fakih, Haydar ve Fazlî adlı üç şahıs için "*Şeyh Sinan zaviyesi şeyhleri, bâ-berât-ı Sultânî*" ifadesine yer verilerek (TT 387: 578), bu kişilerin vakfiye şartlarına uygunluğu teyit edilmektedir.

1569 tarihli tahrir defterinde Şeyh Sinan zaviyesi şeyhlerinin, zaviyenin bulunduğu Avutmuş köyü ile sınır olan Burdur köyünde oturdukları, mezra gelirleri dışında köyün tüm gelirlerinin bu kişiler tarafından tasarruf edildiği ifade edilmiştir. Bu tarihte Şeyh Fazlî, Şeyh Haydar ve Şeyh Pirî

"Zikrolunan karye âyende ve revendenin menzilgâhı ve ebna-i sebin karargâhı olmağla, İmanlı Köprüsü'nün kârgir binâsını kendü elleriyle binâ edüp ve ba'del- yevm meremmata muhtaç oldukça tamir ve termimin kendü elleriyle ta'mir ve termim itmek üzere avâz-ı divâniye ve tekâlîf-i örfiyeden muaf oldukları.." Bkz. M. Öz vd 2008: 15-16.

Öz, Mehmet-Acun, Fatma, Orta Karadeniz, VII, s. 14-15.

Bir çalışmamızda vakfiye tarihine bakarak Şeyh Sinan'ın 14. yüzyılın başlarında hayatta olduğunu ifade etmiştik (Bkz. M. Fatsa, *Osmanlı Vakıfları*, s. 192). Ancak bu gün, bu fikrimizden sarf-ı nazar ettiğimizi ifade etmek isterim.

Fakih hayattadır. Onlarla beraber 10 kişi daha zaviyede görevlidir ve vakıf mirasçısı yazılmıştır¹⁵. 1642 tarihli avarız kayıtlarında 13 kişi vakıf mirasçısı olarak kayda konu olmuştur (Tablo: 5) (Öz vd 2008: 15-16).

D- Zaviye Yapıları

Söz konusu iki zaviyeden bu güne gelebilmiş fazla bir kalıntı maalesef yoktur. Yakın dönemde amatörce tamir edilmiş Şeyh Sinan ve Şeyh Süleyman türbeleri haricinde, en önemli eser Avutmuş Behramşah Camii'dir. Ayrıca buradan geçen umumi yol üzerindeki taş köprülerden bazıları mevcudiyetini korumaktadır.

Avutmuş Çayı üzerindeki taş köprü'nün adı, tahrir defterlerinde *Görce* (εj?-cs) *Köprüsü* şeklinde geçmekte ve köy halkı buranın bakımından sorumlu olduğu ifade edilmektedir¹⁶. Avutmuş'tan geçerek şehre ulaşan umumi yol üzerinde iki adet de imarethanenin varlığına işaret edilmiştir. Muhtemelen zaviyeler içindeki imarethanelerin, buradan gelip geçen (*'âyende verevende*) yolculara hizmet için tesis edildiği anlaşılmaktadır. 1642'de Saydere üzerinde Yıltarıç köylüleri tarafından yapılmış olan İmanlı Köprüsü de, bu yola hizmet vermiştir (Öz vd 2008: 16). Söz konusu köprü'nün zaman içinde gövdesi yıkılmış, bu güne ayakları kalmıştır.

Malazgirt Savaşı'ndan kısa süre sonra Türk iskânına konu olan bölgede, yapılan ilk cami olma özelliğine sahip Behramşah Camii, Şeyh Süleyman ile yakın akraba olan Muzafferüddin Mehmet Behramşah tarafından 1148'de ibadete açılmıştır. Bölgenin Osmanlı idaresine girmesinden sonra yapılan ilk vergi kaydında (1485), Mevlâna İldam adlı şahsın burada *imam*, Mehmet adlı bir şahıs da *mülâzım* (hizmetli) kaydedilmiştir (TT 37: 826). 1547'de cami ve zaviyede görevli yedi kişiden, 1569'da ise 16 kişiden söz edilmiş, ancak bunların görev durumları açıkça belirtilmemiştir (TT 557: 9-10; TT 482: 26). 1547'de Eski Çiftlik adlı bir arazinin 400 akçe olan geliri, Behramşah Camii imamı Şeyh Durdu oğlu Mevlâna Kasım için ayrılmıştır (TT 255: 87).

1845 tarihli nüfus kayıtlarında, Avutmuş Mahallesi halkından beş kişi burada görevli gösterilmiştir. Bunlardan eski imam Mustafa Efendi'nin oğulları Mahmut Efendi, Ahmet Efendi, İbrahim Efendi *müşterek imam*; Molla Mustafa ise *hatip* olarak kaydedilmiştir. Ayrıca Halil oğlu Molla Hüseyin adlı bir başka kişi de dördüncü imamdır (NFS.d 1060: 83-84). Halen ibadete açık vaziyette olan cami 1978'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Karpuz 1988: 15-16).

Şeyh Süleyman zaviyesi ve medresesinden bugüne ulaşmış herhangi bir kalıntı yoktur. Ancak türbe, yenilenmiş haliyle tarihi Avutmuş mezralığında bulunmaktadır. Yol yapım çalışmaları sırasında büyük ölçüde yıkılan Avutmuş Hamamı'nın da, zaviye müştemilatından olduğu tahmin edilmektedir¹⁷.

Söz konusu bu kişiler: Abbas oğlu Derviş Numan, Haydar oğlu Uhut, Mehmet oğlu Mustafa, Hasan oğlu Reşit, Abdülhay oğlu Mehmet, Abbas oğlu Halilullah, Abbas oğlu derviş Halil, Mehmet oğlu Derviş Ramazana, Hüsnullah oğulları Derviş Arslan, Reşid ve Şakir (TT478: 175).

"Mezkûr karye halkı, karyede vaki'olan Görce (Şj'-u) Köprü demekle ma 'lum..." Bkz. TT478: 39.

Sözlü bilgiler: Halk Eğitim Müdürü Sayın Sabri Camcı'dan temin edilmiştir.

Şebinkarahisar'daki Osmanlı dönemi yapıları inceleyen arkeolog Haşim Karpuz, çalışmasında Cami'den de kısaca bahsetmiştir. Son cemaat yeri ve kare planlı bir harimden meydana gelen yapının, son şeklini Osmanlı döneminde aldığı, ancak yaşanan depremlerde zarar gördüğü, ayrıca I. Dünya Savaşı sırasında ise tahrip edildiği bilgilerine yer vermiştir (Karpuz 1988: 15-16).

Vakfiyede ve tahrir defterlerinde açıkça belirtilmemiş olsa da Şeyh Süleyman vakfına bağlı küçük bir de medreseden söz edilebilir. Nitekim 1569 tarihli tahrirde Avutmuş köyünde oturan Mevlâna Ahmet adlı ilmiye mensubu bir kişinin *müderres* ve *vâiz* olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca Şeyh Sinan vakfı mirasçılarından Piri Fakih de *ilmiyeden* yazılmıştır ve muhtemelen buradaki medresede hizmet vermektedir (TT 478: 39).

Bu çalışma ile doğrudan ilişkili olmasa da Mengüçüklüler devrinde yapıldığı bilinen önemli eserlerden biri de Taş Mescit'tir. Mengüçüklü hanedanından Melik Ahmet Bey tarafından kale eteğinde yaptırılan mâbedin inşa tarihi 1366 olarak bilinir (VD 582: 192/126; VD 484: 411). Sultan II. Selim devrinde (1569-1574) yapılan vakıf kayıtlarında burada, günlük dört akçe alan bir imam, iki akçe alan bir hatibin görevli olduğu, bu kişilerin Hacıhalim ve Bülbül mahallelerinde ikamet ettikleri haber verilmiştir (TT 557: 18; TT 478: 23-26)¹⁸.

1845 tarihli nüfus kayıtlarında Taş mahallede oturan Mehmet oğlu Ahmet Hulusi Efendi, bu mescidin imamı olarak kayda konu edilmiştir (NFS.d 1060: 35). 1988 yılı kış aylarında yıkılan bu eserin mihrabı, kapı mukarnasları şehirdeki Müftü Camii'nde kullanılmıştır. Haşim Karpuz, Taş Mescit'in bir tekke yapısı olabileceğini ve kitabesinin Rumlar tarafından yok edildiğini nakleder. Hurufat defterlerinde yer alan kayıtlar, mâbedin 19. yüzyılda açık olduğuna işaret etmektedir (H.D 554: 103; Karpuz 1988: 16).

Melik Ahmed Bey mescidin giderleri için vakıflar tahsis etmiştir. 1418 tarihine tekabül eden bir vakfiyede, *Kebfuniyeli Mehmed bin Abdullah* adlı hayırsever bir kişinin bu mescide dükkân, tarla gibi gayrimenkuller vakfettiği belirtilmiştir (VD 582: 192/126; VD 484: 411/38).

Değerlendirme:

Bu kısa çalışma içinde Şebinkarahisar'da yaşamış ilk dönem Türk dervişlerinin, devletin desteğini de alarak, yürüttükleri *kolonizasyon* faaliyetlerine yer verilmiştir. Başlangıçta aslı görevi iskân faaliyeti olan bu derviş grupların kurduğu zaviyeler, zamanla duyulan ihtiyaca göre şekillenmiş, dinî görev dışında başka görevlerle de sorumlu hale getirilmiştir.

Bu kurumların Osmanlı tarihi boyunca, yollar ve dereler üzerine köprüler inşa eden, gelen geçen yolculara¹⁹ imaret hizmeti sunan ve camilerde hatiplik, imamlık; medreselerde müderreslik yapan çok sayıda personel istihdam ettikleri görülmektedir. Eski kaynaklarda açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen bu kurumlarda yetişen ilmiye ve sûfiye zümresine mensup kimselerin Giresun'un

II. Selim (1566-1574) devrinde hazırlanmış vakıf defterinde bu mabetten " *Vakf-ı Taş Mescit der nefis-i Karahisar-ı Sarki*" ifadeleri ile bahsedilmiş, tahsis edilen dükkân ve arazilerden bahsedilmiştir. Bkz. TT557: 18.

Karahisar-Giresun ticaret yolu için bkz. Fatma Acun, "Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinden Karahisar", *Belleten*, LXV/242, (Nisan 2001), s. 186-187.

başka yerlerinde de hizmette bulduklarını söyleyebiliriz. Nitekim Karadeniz sahiline bakan coğrafyanın Türkleşmesi, buradan çevreye yayılan yolları kullanan aşiretler ve bu aşiretler içindeki dervişler ve ulema vasıtasıyla mümkün olmuştur. Bu yüzden tahrir defterlerinde sıkça karşımıza çıkan ve dikkati çeken *Karahisarî* nispeti buna işaret etmektedir²⁰.

Türk kolonizasyon hareketinin öncüleri olan bu dervişlerin, üst düzey yöneticilerden sürekli destek gördükleri anlaşılmaktadır. Bu amaçla bazı köylerin tüm gelirleri, bazılarının da malikâne hisseleri vakfedilerek bu dervişlerin tasarrufuna bırakılmıştır. Bu çalışmada ele aldığımız Şeyh Süleyman Zaviyesi'nin 1569 tarihi itibarıyla dokuz ayrı vergi ünitesinden 12.414 akçe geliri vardır (tablo-2). Bu rakamlar, devrin kudretli tımarlı sipahilerinin bir yıllık gelirine denktir²¹. Önemli bir servete hükmettiği anlaşılan Şeyh Süleyman'ın, Mengüçlü ailesi ile kan bağı da dikkate alındığında, aslında münzevi bir derviş olmaktan ziyade, *misyoner ve mücahit* hüviyeti daha fazla dikkati çekmektedir (Barkan 1988: 134).

Şebinkarahisar yöresinde dinî ve sosyal alandan hizmet veren kurumlar, elbette sadece bu iki vakfa bağlı zaviyeler değildir. Kaza genelinde *ahi ihvanân*, *sâdât-ı izâm* ve *mülâzımân* kaydedilmiş grupları da dikkate almak gerekir (Acun 2006: 79-80). 1569 yılı kayıtlarında adı geçen Şeyh Yusuf zaviyesi kasabaya yakın bir yerde, Şeyh Hasan zaviyesi Melense köyünde aynı amaca hizmet emişlerdir. Yakın civarda Çamoluk Eğnir köyünde Şeyh Abdurrahman zaviyesi, Alucra Zun (Boyluca) ve Zıhar (Çakmak) köylerinde Çağırğan zaviyeleri burada kaydetmemiz gereken başlıca kurumlardır (TT 478: 105, 135-136, 146-147).

İçinde bulunduğumuz modern çağda belediyelerin ve merkezî hükümetlerin icra ettiği birçok görevin, bağış ve gönüllülük esasına dayanan vakıf kurumları ve zaviyeler vasıtasıyla yürütüldüğü, böylece devrin şartlarına göre sosyal yaşamın kolaylaştırılmaya çalışıldığı bu bölgede de gözlenen bir gerçektir. Bu yüzden tarihimizin ve kültürümüzün simgesi olan şahsiyetlere dair bilgilerin yeni kuşaklara aktarılması, geçmiş ile gelecek arasında sağlam fikrî ilişki kurma fırsatı sunmuş olacaktır.

1455'de Kırık nahiyesi Kozalan köyü Şeyh Keremüddin zaviyesi personelinden Ahmet Karahisarî; Toğdulu (Yuva) köyünde İsmail Karahisarî gibi isimler bu duruma işaret etmektedir. Bkz. TT 13: 410, 420. Ayrıca Kırık nahiyesi Hacıköy'de kurulmuş olan Hacı İlyas zaviyesi vakfiye ve sair evrakı arasında, Akkoyunlu devletinin Karahisar (Kögoniya) valisi Ahmet Bey'e atıflar yapılmaktadır. Bkz. VD 2113: 333.

TT 39-40. Buna karşın Şeyh Sinan zaviyesi personeli, sadece Burdur adlı bir köyün 1610 akçe tutan vergi gelirleriyle yetinmek durumundadır (TT 175).

KAYNAKLAR

1- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA),

- *Tapu Tahrir Defteri* (=TT),
- No (=nr): nr. 37, s. 820, 826-827; nr. 387, s. 575, 578, 580, 581, 596; nr. 557, s. 8-10, 18; nr. 478, s. 23-26, 39-40, 105, 115, 135-136, 146-153, 175; nr. 255, s. 86-87, 98; nr. 482, s. 26.
- *Nüfus Defteri* (=NFS.d), nr. 1060, s. 35,83-84.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (=VGM),

- *Vakıf Defteri* (=VD), nr. 581/2, s. 296/298; nr. 582, s. 105/72; nr. 484, s. 411/38; nr. 192/126; nr. 2113, s. 333.
- *Hurufât Defteri* (=HD), nr. 554, s. 103.

2- Kitaplar ve Makaleler

- *387 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri-I, II*, Ankara 1997.
- **Abdizade Hüseyin Hüsameddin**, (2007), *Amasya Tarihi*, II-III, (Yayın: M. Aydın-G. Aydın), Amasya.
- **Acun, Fatma**, (2006), *Karahisar-ı Şarkî ve Koyluhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)*, Ankara.
- **Acun, Fatma**, (2001), "Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği", *Belleten*, LXV/242, (Nisan), s. 161-192.
- **Aziz b. Erdiştir-i Esterebadî**, (1990), *Bezm u Rezm*, (terc: M. Öztürk), Ankara.
- **Barkan, Ömer Lütfi**, (1942), "İstîlâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, II, s. 279-304.
- **Evliya Çelebi**, (1993), *Tam Metin Seyahatnâme*, II, İstanbul, s. 677.
- **Fatsa, Mehmet**, (2008), *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler*, Giresun.
- **Gökbilgin, M. Tayyib**, (1965), "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum", *Vakıflar Dergisi*, VI, s. 54.
- "Örneği", *Belleten*, LXV, 242, Ankara, s. 161-192.
- **Okutan, Hasan Tahsin**, (1948), *Şebinkarahisar Tarihi ve Coğrafyası*, Giresun.
- **Karpuz, Haşim**, (1988), "Şebinkarahisar'da Türk Devri Yapıları", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun, s. 327.
- **Turan, Osman**, (1980), *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul.
- **Şemseddin Sami**, (1316), *Kamûs'ül-Alam*, IV, İstanbul.
- **Yediyıldız, Bahaeddin**, (1985), *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara.
- **Yücel, Yaşar**, (1989), *Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmet, Mutahharten ve Erzincan Emirliği*, Ankara.
- **Öz, Mehmet-Acun, Fatma**, (2008), *Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları, VII, Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avarız Defteri (1642-43 Tarihli)*, Ankara.

888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri

Fahri oşkun*

Özet

Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı 'nda bulunan Muallim Cevdet Yazmaları asarında O-116/1 numarada kayıtlı "888/1483 tarihli Vilâyet-i Karaman ve Kayseriye Vakıf Tahrir Defteri"nin tanıtım ve tahlili yapılarak Karaman Eyaleti 'nin XVI. Asrın başındaki iktisadi ve içtimai yapısı incelenmiştir.

Defterde toplam 546 vakıfmüessesesi vardır. Vakıfların kayıtlarının tutulmasına Konya merkezden başlanmış daha sonra diğer kazalarla devam edilmiştir. Vakıfların gelir kalemleri ayrıntılı bir şekilde beyan olunup mütevellileri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Karaman, Kayseri, vakıf, tahrir defteri, Osmanlı 16. yüzyıl.

Foundation Registry Book of the Province of Karaman Dated 888/1483

Abstract

In this study, "Foundation Registry Book of the Province of Karaman Dated 888/1483" which is stored in Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library in Taksim and recorded in Muallim Cevdet Manuscripts in numbers O-116/1, is presented and analyzed. In the light of this foundation book, social and economic structures of the Karaman state at the beginning of 16th century are examined.

In the book, 546 foundations are recorded, also the income items of foundations are stated in detail and their administrators are given.

Key words: Konya, Karaman, Kayseri, foundation, record book, Ottoman 16th century.

* Tarih Uzmanı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Personeli

Araştırmamızın esas kaynağı İkinci Bâyezid dönemine ait "Karaman ve Kayseri Evkâf Tahrir Defteri"dir. Bu defter, İstanbul Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet yazmaları arasında O-1161 numarada kayıtlıdır. Defter, karton ciltlidir. 12x34 cm. ebadında ve 110 varak olup, 16 varak boşdur. Yazı ve rakamları düzgün bir siyakat yazısıyla yazılmıştır.

Hicrî 888/Miladî 1483 tarihinde Hamza oğlu Murad Çelebi'nin tahrir eminliği ve Mehmed'in kâtipliği ile hazırlanmıştır. Defterden anlaşıldığına göre vakıfların yazma işlemine önce Mevlânâ'nın Konya'daki vakıflarından başlanmış daha sonra; Belviran, Lârende, Seydişehir, Beyşehir, Çimen, Akşehir, Ilgın, Niğde, Anduğu, Ürgüp ve Karahisar vakıflarının yazılmasıyla devam edilmiştir. Defterin birinci sayfasındaki fihristte Ereğli, Koçhisar ve Kayseri kazaları olduğu halde defterde bu kazalara ait vakıf kayıtları bulunmamaktadır. Fihriste geçen Aksaray Kazası'na bağlı olarak da sadece üç vakıf bulunmaktadır. Ereğli, Koçhisar, Kayseri ve Aksaray'a ait bölümün defterlerden ayrılarak kaybolduğu anlaşılmaktadır. Bu vakıf defteri Karaman vilâyetinin önemli defterlerinden biridir. 1485 tarihinden sonra Karaman vilâyetini tahrir edenler bu defterden pek çok nakil yapmışlar ve defteri Murad Çelebi Defteri olarak isimlendirmişlerdir.

İncelenen bu defterden 7 sene önce hazırlanmış H. 881/M. 1474 tarihli Ankara'da Kuyûd-ı Kadîme Arşivinde 564 numarada kayıtlı bir defter mevcuttur. Defter üzerinde Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından bir çalışma yapılmıştır. Uzluk defterin ilyazıcısının Muhyiddin Molla Kestelli lakabıyla meşhur biri olduğunu söylemektedir. İncelenen defterde ise Molla Kestelli veya Muslihiddin isminde birinin defterinden hiç bahsedilmemektedir. Fakat "Baldırzâde defteri" diye üç yerde kayıt mevcuttur. Bu da daha önce Baldırzâde isminde birinin Karamanın tahririni yaptığını bize göstermektedir. Üzerinde çalışılan defterin ilyazıcısı olan Murad Çelebi yaptığı tahrir esnasında Baldırzâde defterini yanında götürdüğü ve bazı yerlerde bu deftere müracaat ettiği görülmektedir. Mesela:

"Zeminhâ, der-Sudiremi, bir kaç pare yerler diye elinde sûret defterde mukayyed amma Baldırzâde defterinden hariç ve heme mechul imiş" (Vrk. 23a).

"Zemin, Gevele havlusunda bir pare yer battal diye elindeki sûret defterde mestur. Amma Baldırzâde defterinden hâriç" (Vrk. 23a).

İncelenen defterde vakıfların isimleriyle beraber mütevellileri de verilmiştir. Ayrıca bazı vakıfların tevliyet ücreti de belirtilmiştir. İlk vakıf olan Mevlânâ türbesi vakfına ait olan üç karye ve bir mezraa hakkında Cemâlüddîn Çelebi itiraz ederek bu yerlerin vakıf değil kendi mülkünde bulunduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Konya kâdisından teftiş yapması istenmiştir. Konya kâdisının teftişi sonunda buranın vakıf olmadığı anlaşılmış ve Cemâlüddin Çelebi'ye geri verilmiş ve buraların geliri vakfın toplam gelirinden düşülmüştür. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere vakıflarla ilgili yapılan şikayetler bölge kâdisi tarafından yerinde incelenerek neticenin merkeze bildirildiğini görmekteyiz.

Defterimizde karyelerin hasılları arasında "öşr ma'a örfiyye" tâbirinden bu köylerin örfiyyelerinin de vakfa ait olduğu anlaşılmaktadır. Yine öşr-i re'âyâ ma'a piyâde ifadesinden de re'âyânın yanında piyâdelerden de öşr alındığı anlaşılmaktadır. Piyâdelere yapmış oldukları bir takım askeri görevlerden dolayı genel olarak başta örfî olmak üzere bazı vergilerden muâftırlar.

İkinci vakıf olan Şeyh Sadrüddin Konevi'nin kütüphânesinde toplam 170 kitap vardır. Kitaplar, tefsir, hadîs, Kur'ân cüzleri, tasavvuf, tıp, mantık, lügat, risaleler, Divanlar gibi kitaplardan oluşmaktadır. Bu kitaplardan günümüze kadar intikal edenlerin büyük bir kısmı bugün Konya'daki Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Uzluk 1958: 7 ve devamı).

Karaman beyleri arasında en uzun ömürlüsü ve en fazla hükûmet süreni İbrahim Bey'dir. İbrahim Bey 90 sene kadar yaşamış ve 45 sene kadar da Karaman Beyliği'ni yönetmiştir. İbrahim Bey'in yaptırmış olduğu vakıf müesseseleri şunlardır. Konya'da; İbrahim Bey İmârethanesi, Meram yöresindeki hamam ve köprü, Şerefeddin Câmii, Karaman'da; İbrahim Bey İmârethanesi, Şeyh Ali Sultan Zâviyesi, Alâeddin Rumî Zâviyesi, Ahî Ahmet Halife Zâviyesi, Arapoğlu Câmii, Niğde'deki Kubbe Mescidi, Ereğli'de Ulu Câmii ve câminin batı tarafındaki hamam, Ereğli'nin Zanopa kasabasındaki Büyük Câmi (Gülcan 1983: 125-126).

Bu vakıf müesseselerinden en önemlileri Konya'da ve Karaman'da bulunan İmârethanelerdir. İncelemesini yaptığımız vakıf tahrir defterinde en büyük gelir kalemine sahip olan bu iki imârethanedir. Konya'daki imârethanenin toplam geliri 114.230 akçedir. Defterdeki tüm vakıf gelirlerine oranı % 14.91 dir. Gelirleri 23 karye ve 4 mezraanın öşürleri ile 1 âsiyab, 169 dükkân, 15 zemin, 2 hamam, 1 bağçe, 3 hane, 1 kapan ve 1 dolaptan meydana gelmektedir (Vrk. 8b-9b).

İbrahim Bey'in Karaman'daki İmârethanenin toplam geliri 51.377 akçedir. Defterdeki diğer vakıf gelirlerine oranı % 6.66'dır.

Gelirleri 18 karye ve 3 mezraa'nın öşürleri ile 4 âsiyab, 1 dükkân, 11 zemin, 7 hamam 7 bağ ve bağçeden oluşmaktadır (Vrk. 41b-42b). Karaman İmârethanesi o çağların gereksinmelerine uygun aşevi kısmından başka Dârulkurra denilen okulu, medresesi, mescidi ve değerli ilim adamlarının vaaz ve ders verme salonu ile memlekete gelecek önemli yabancı kimselerin kalmaları için gerekli yerler bulunan çok kapsamlı bir sitedir (Gülcan 1983: 55). Kapısındaki kitabeden imârethanenin Hicri 836 yılı Muharrem ayında, milâdi 1433 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır (Gülcan 1983: 57).

Çok geniş bir arsa üzerine kurulan imâretin bugünkü görünen esas binasından başka büyüklü küçüklü aşhaneleri, kilerleri, anbarları, ahır ve samanlıkları ile personelin oturmaları için birer oda var idiyse de bunlardan bugün hiç bir iz kalmamıştır (Gülcan 1983: 67).

Karaman imâreti sitesinin gelir kaynakları ve işletmeciliği hakkında büyük bir vakıfname vardır. Bu imâret vakfiyelerini havi tomar, Topkapı Sarayı Kütüphanesi evrak kısmında 5318 numarada kayıtlı olup, uzunluğu 17 metre genişliği ise 35 santimetredir. Vakfiye Arapça olup, bez üzerine yazılmıştır (Uzunçarşılı 1337: 1-2).

Karamanoğullarının Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra da Osmanlılar tarafından bu imârethanenin vakıfları tamamen muteber tutulmuş ve imâret işletilmiştir.

Vakıfname gereğince bu müesseseyi kuran ve vakıfları yapan İbrahim Bey sağ oldukça mütevellilik kendi üzerinde kalacaktır. Ölümünden sonra da evlâdlarından en layık olanı mütevellilik olacaktır. Nesli münkarız olursa zamanın hükümdarı ve kâdısının, bu hizmete layık ve dindar bir mütevellilik seçmelerini şart koşmuştur. Tevliyet ücreti olarak vakfın toplam gelirlerinin yüzde onu mütevelliliğe verilecektir. Vakfolunan mülklerin gelirlerinden toplanan varidatın harcanılması da şu tertibe bağlanmıştır.

a) İmâretin bakım ve tamiri ile noksanlarının tamamlanmasına.

b) Değirmenlerin, bedestanların, hamamların ve sair akaratın, bakımı, muhafazası ile gelirlerinin azalmaması için lüzumlu harcamalara.

c) Külliyyede görevli olan ilim adamları, idâreciler ve diğer iş adamlarının aylıklarına.

d) Geri kalan varidatın tamamı da umum ahalinin ve yoksulların ve şehre gelip giden yabancıların ve bunların binek hayvanlarının doyumluklarına ve konuklanmalarına.

e) Bu harcamalardan da artarsa; artan paralar imârete gelir sağlayacak münasip bir mülk bulunduğu anda alınıp vakfa ilâve edilmek üzere mütevellide kalacak ve birikecektir (Gülcan 1983: 100).

İbrahim Bey fazla varidatla vakfa emlak ve arazi alınmasını vakfiyesinde şart koşmuş ve kendisi sağ olduğu müddetçe buna riayet etmiş ve vakfa yeni ilavelerde bulunmuştur. H. 843/M. 1439, H. 849/M. 1445, H. 870/M. 465 tarihlerinde vakfa ilavede bulunulmuştur (Uzunçarşılı 1337: 49-50).

Vakıfların korunması için bazı tedbirlerin alındığını görmekteyiz. Buna en güzel örnekte Seydişehir'deki Seydi Harun Vakfı'nın gelirlerinden olan debbağhâne, boyahâne ve fırının gelirinin azalmaması için şehirde başka debbağhâne, boyahâne ve fırın açılmaması kaydıdır (Vrk. 53b).

Seyid Harun Horasan'dan Bağdat yoluyla Konya'ya oradan da Hatunsaray yoluyla şimdiki Seydişehir'e gelmiş ve kendi adıyla anılan şehri inşa etmiştir. Mescid, kale, medrese, zâviye ve hamamın inşasından sonra, han, kapan, bezzâzistan, debbağhane, boyahane, ekmek fırını ve kasap dükkânları yapılmıştır. Külliye gelirleri diğer vakıflarda da olduğu gibi iki ana kaynaktan sağlanmıştır. Bunlardan birincisi nakidler ikincisi ise ürünlerdir. Nakidler, Seydişehir merkezindeki hamam, fırın, han, kapan, bezzâzistan, su değirmeni, evler ile derici ve boyacı esnafından; ürünler ise Seydişehir ve ona bağlı olan karyelerde mevcut çiftlik, harim ve zeminlerden elde edilmiştir (Erdoğan 1992: 83-84).

Seydi Harun Külliyesi Vakfı, Seydişehir ve Bozkır bölgesinin en önemli ve en zengin vakfidir. Zikredilen bölgenin vakıf gelirlerinin 1476'da % 23'ü, 1483'de % 17'si 1500'de % 36'sı 1522'de % 39'u ve 1583'de % 17'si Seydi Harun Vakfı'na aitti (Erdoğan 1989: 387).

Vakfın en önemli gelir kaynağı ziraat sahalarıydı. Vakıf yerlerden kaldırılan mahsülün öşrü toplam vakıf gelirlerinin hemen hemen yarısını oluşturmuştur. Öşürlerden sonra vakfın en önemli gelir kaynağı Seydişehir merkezindeki hamam olmuştur. Vakıf gelirlerinin üçte birinden fazlası hamamdan sağlanmıştır. Hamamın, vakfa katkısı 1476'da % 31.1, 1483'de % 47.3, 1500'de % 38.2, 1522'de % 30.5 ve 1583'de % 35.8 nisbetinde olmuştur. Bunun yanında debbağhanelerin katkısı % 8-9, fırının katkısı % 1, ev, bedesten ve kapanların katkısı da % 8 ile % 15 arasında olmuştur (Erdoğan 1992: 84 ve devamı).

Seydişehir, Seyid Harun tarafından inşa edilen külliye etrafında gelişmiş ve büyümüştür. Rençberlik, dericilik, boyacılık, kasaplık, tacirlik, ekmekçilik gibi iş kolları vakıf şartları çerçevesinde şekillenmiştir. Şehirde hamam, fırın, bezzâzistan, dükkân, debbağhane, boyahane, su değirmeni gibi ticari ve sanayi vakıf tesisler dışında başka tesislerin inşa ettirilmemesi olayı da vakfın zarara uğrayacağı düşüncesinden kaynaklanmıştır. XIII. yüzyıl sonlarında Anadolu'nun buhranlı döneminde inşa edilmiş olan şehrin ticarî, siyasî, askerî, sosyal ve iktisadî yapısı Seydi Harun Vakfı ile doğrudan ilgili olmuştur (Erdoğan 1992: 94).

Defterdeki bazı kayıtlardan hükümdarın vakıflara birtakım müdahaleleri olduğu görülmektedir. Meselâ: Akşehir'deki Seydi Yunus Zâviyesi'nde "An karye-i Çakırlar ve Bise tabi-i Ak-şehir hasıl-ı

öşr 2. 675. Karye-i mezbûre İbrahim Bey atası vakf etmiş. İbrahim Bey zamanında örfiyesi vakfa bile tasarruf olunmuş. Osmanlı ile İstanbul gazasına vardın diye İbrahim Bey örfiyesini timara vermiş. Bin sekiz yüz yetmiş üç akça hasıl olur" (Vrk. 83a).

Defterde 546 vakıf kaydı bulunmaktadır. Aynı şahsın birden fazla olan vakıfları aynı başlık altında verilmiştir.

Bu kayıtlara göre, 174 mescid, 160 zâviye, 44 câmi, 28 dâruhuffâz, 27 medrese, 33 evlatlık, 14 eczâ, 11 türbe, 10 hankâh, 7 çeşme, 3 Dâruhadi's, 3 imâret, 3 kalanderhane, 2 musluk, 2 hızıriyaslık, 2 köprü, 2 kervansaray, 2 çah-ı ab, 2 kandil-i mescid, 1 vazife-i cüzhânî, 1 daruşşifâ, 1 haydarhane, 1 sakkaye, 1 sarnıç, 1 mektep, 1 muallimhane, 1 imam-ı câmi, 1 hatip-i câmi, 1 minare, 1 kuyu, 1 ılıca, 1 dâru'z-zâkirin, 1 mevlevîhane, 1 halvetiyan, 1 Kuds-i mübârek, 1 te'zîn-i mescid olmak üzere toplam 546 vakıf müessesesi mevcuttur.

Seydişehir'deki Seydi Harun Vakfı içinde geçen ve gelirleri müd cinsinden verilmiş on üç zâviye mevcuttur. Bunlar Seydi Harun Zâviyesi içinde değerlendirilmiştir.

Defterdeki toplam 774.898 akçe gelirin; 40.642 akçesi âsiyab, 54.648 akçesi dükkân, 49.588 akçesi zemin, 136.084 akçesi hamam, 282.802 akçesi öşr, 17.766 akçesi bağ ve bahçe, 11.052 akçesi hane, 35.209 akçesi malikane, 48.531 akçesi muhtelif, 85.527 akçesi de belirsiz gelir kaynaklarından oluşmaktadır. Ayrıca 13.049 akçe'de çeşitli gelirlerin toplamından oluşmaktadır. Meselâ: 160 nolu vakıfta "Vakf-ı Zâviye-i Avşar hasıl-ı öşr-i galle ve resm-i çift ve ağnam ve kovan ve öşr-i bağ ve gayrihâ" şeklindedir.

Ayrıca bazı vakıflarda gelir kaynağı belirtilmeden doğrudan hasılları yazılmıştır.

Gelir kaynaklarının yüzdeler dağılımı da şöyledir:

Değirmen (âsiyab): % 5.18, dükkân: % 7.05, zemin: % 6.39, hamam: % 17.56, öşr: % 36.49, bağ ve bahçe: % 2.29, hane: % 1.42, malikane: % 5.54, muhtelif: % 6.26, belirsiz: % 11.03, diğerleri % 1.68 şeklindedir.

Çalışmamız sırasında ayrıca Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde 565 numarada kayıtlı bulunan Kubbealtından Müdevver Atik Konya vakfı defterlerinden de faydalanılmıştır.

565 nolu defter 906/1500 tarihlidir. Üzerinde çalıştığımız defterden 17 yıl sonra tutulmuştur. Bu defter daha hacimli olup, O-116/1 nolu defterde bulunmayan vakıflar mevcuttur. İncelediğimiz defterden sonra kurulan vakıflar 565 nolu defterde ilgili kazaların sonuna ilave edilmiştir. Mesela, çalıştığımız defterde Konya Kazası vakıfları Harratlar Mescidi Vakfı ile biterken 565 nolu defterde bu vakıftan sonra Ulaş zâviyesi vakfı, Saru Yakup zâviyesi vakfı gibi vakıflar ilave edilmiştir.

Vakıfların ve gelir kalemlerinin veriliş sırası bozulmamıştır, gelirler daha yüksek gösterilmiştir. O-116/1 nolu defterde bulunan derkenârların büyük bir kısmı bu defterde kaldırılmıştır. Bazı vakıf mutasarrıflarının aynı olduğu tesbit edilmiştir.

Meselâ: O-116/1 nolu defterde 12b varakta geçen "Vakf-ı Medrese-i Dâru'l-Hadîs ma'a Mescid ve Minare ve Mektebhâne-i Sâhib der-nefs-i Konya, tadrîs der-tasarruf-ı Mevlânâ Hayreddîn el-sultânî be-hükm-i pâdişâh-ı âlem-penâh" ibaresi 565 nolu defterin 10a varagında aynen kayıtlıdır.

MC.O-116/1 Numaralı Defterdeki Vakıfların Tahlili

Konya Merkezindeki Vakıflar

1- Mevlânâ Celeddin Vakfı: Defterdeki ilk vakıf Mevlânâ'nın câmii ve türbesine aittir. Mutasarrıfı Mehmed Çelebi olup, bölgenin en fazla gelire sahip ikinci büyük vakıftır. Yıllık toplam geliri 48.175 akçedir. Bunun 2.173 akçesi mütevellisine meşruttur. Gelir kalemleri şunlardır: Mescidlisalur, Ağaçlafşar, Lobna (?), Keniseini, Kavak, Kayıöyüğü, Boyalı, Aydoğdu, Kiçimuhsine, Halilhacı, Kirbat, Başara, Filoros, Aymanos, Karaarlan, Monos, Yalman, Saraycuk, Yendiğin ve Çavuş köyleri ile Ak-saray'a bağlı Mussibler, Taşpınar ve Salur; Hatunsaray'a bağlı Dolşah; Konya'ya bağlı Balıklağu, Hargele ve Karacıgan; Vilayet-i Said'e bağlı Tekürsatan mezraalarıyla yirmi yedi parça çeşitli yerlerdeki zeminden elde edilen öşür ve örfiye gelirleri olup, toplamı 32.472 akçedir. Ayrıca iki hamamdan 3.053 akçe, yirmi dükkândan 712 akçe, yirmi altı bağdan 1.230 akçe, üç değirmenden 450 akçe, iki haneden 200 akçe, bir bostandan 1.500 akçe, nezir ve kurbandan 7.000 akçe, balık avcılarında 100 akçe, resm-i ağnam ve resm-i arusdan 1.000 akçe, mukataadan 458 akçedir (Vrk. 1b-4a).

2- Şeyh Sadreddin Konevî Vakfı: Konya merkezindeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Abdi veled-i Sofcu olup, toplam geliri 25.265 akçedir. Ayrıca 19 vukiyye beziryağı da vakfın gelirleri arasında belirtilmiştir. Bu gelirler: Said-ili'ne bağlı Ladik, Kirliçandır, Kafırdeğirmeni; Konya'ya bağlı Mahmudlar, Abdülreşit; Sudiremi'ne bağlı Kirbat; Ilgın'a bağlı Böbek, Ayas, Çardak ve İbnas; Zengicik'e bağlı Akçasaz köyleri ile otuz parça zeminden elde edilen öşür ve örfiye gelirleri toplam 21.147 akçedir. Ayrıca iki değirmenden 2.500 akçe, yirmi yedi bağdan 900 akçe dört dükkândan 718 akçedir. Şeyh Sadreddin Konevî' nin kütüphanesinde tefsir, hadis, tasavvuf, tıp, mantık, lügat, risaleler, divanlar gibi toplam yüz yetmiş kitap mevcuttur (Vrk. 4a-7b).

3- Hoca Fakih Vakfı: Konya merkezindeki vakfın mutasarrıfı Seyyid Ali olup, 250 akçesi Kesteriyye Köyü'nden, 500 akçesi değirmenden, 620 akçesi de dört zeminden olmak üzere toplam 1.370 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 7b).

4- Şah Fona Vakfı: Karamanda bulunan vakıf 1.720 akçe gelire sahiptir. Bu gelirin 200 akçesi harap bir kervansaray yerinin işletilmesinden, 150 akçesi Taşköprü mevkiindeki yerden ve çeşitli yerlerdeki yirmi parça bağ ile dokuz zeminden elde edilen toplam 1.370 akçedir (Vrk. 8a).

5- İbrahim Bey İmâreti Vakfı: Karaman merkezde bulunan imâretin mutasarrıfı Paşa Çelebi'dir. Hazırlanmış olduğumuz defterde en fazla geliri olan vakıf bu vakıftır. Toplam geliri 114.310 akçe olup, tüm eyaletteki vakıf gelirlerinin %14'nü oluşturmaktadır. Gelirleri Said-ili'ne bağlı Zengi ve Sarayini; Konya'ya bağlı Çumra, Alan, Güvercinlik, İrvat, Okçuk, Akçekuyu; Ilgın'a bağlı Derçi, Halkahavlu, Karacaviran, Yenice ve Cemdik; Melenduz'a bağlı Çiftlik; Anduğu'ya bağlı Uluviran; Doğanhisarı Köyü ve ona bağlı Karacaviran, Tarbaz, Nene, Alan, Kutluburun ve Çat mezraaları ile Tokarı Mezraası; Niğde'ye bağlı Borvan, Pertek ve Akson köyleri ile Dersun, Çukuryurt, Esanca, Aktaş, Yayla, Laline, Kalkar ve Karaçakıl mezraaları; Ak-saray'a bağlı Sursuy, Alayundlu, Saruatlu köyleri; Ürgüp'e bağlı Eneğü, Sudiremine bağlı Kutlu köylerinin öşür ve örfiye vergileridir ki beş zemin geliri ile beraber toplam 66.562 akçe, iki hamamdan 16.000 akçe, iki handan 9.720 akçe, otuz altı dükkândan 17.534 akçe, bir bozahaneden 360 akçe, bir kapandan 360 akçe, bir dolapdan

360 akçe, bir bahçeden 200 akçe, bir değirmenden 300 akçe, matbah, odun anbarı ve fırında da 314 akçedir (Vrk. 8b-10a).

6- Sultan Alâüddin Câmii Vakfı: Konya merkezindeki caminin mutasarrıfı Mevlânâ Sinan Çelebi bin Dizdardır. Toplam geliri 17.226 akçe olup, bunlar şunlardır. Vilayet-i Said'e bağlı Yenice Köyü ve Göksek mezrası; Sudiremi'ne bağlı Ulumuhsine; Konya'ya bağlı Göynük Mezraası ile çeşitli yerlerdeki on bir zemin ve yedi bağdan alınan öşür ve örfiyye vergilerinden toplam 16.744 akçe, yetmiş beş dükkândan 462 akçe ve bir haneden 20 akçedir. Vakfın gider kalemleri ise şu şekilde sıralanmıştır: Günde 2 akçe mütevelliyeye, 2 akçe üç nefer müezzine, 10 akçe on nefer hafıza, 1 akçe muallime, 1 akçe ser-mahfiline, 1 akçe iki nefer kayyumuna, 1 akçe muhassılına, 2 akçe rakabesine, 10 akçe de hatibine verilmete idi (Vrk. 10a-10b).

7- Veled-i Hatıblü Câmii Vakfı: Meram'da bulunan caminin mütevellisi Hacı İbrahim olup, 1.967 akçe yıllık gelirinin 1.250 akçesi Meram'daki hamamdan, 667 akçesi Meram'daki değirmenden ve 50 akçesi de bahçe gelirinden oluşmaktaydı (Vrk. 10b).

8- Veled-i Hatıblü Zaviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Derviş Seyyid Kasım olan zaviyenin 1.637 akçe geliri olup, bunun 667 akçesi Meram'daki değirmenden, 900 akçesi yedi dükkândan, 20 akçesi cevizden, 50 akçesi de zemin gelirinden ibaretti (Vrk. 11a).

9- Dâruhuffaz Vakfı: Konya merkezde bulunan Dâruhuffazın mütevellisi Fakih olup, toplam geliri 4.417 akçedir. Bunun 667 akçesi Meram'daki değirmenden, 3.750 akçesi de hamam gelirinden oluşmaktaydı (Vrk. 11a).

10- Selçuk Câmii Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Sinan Çelebi bin Dizdar ve hatibi de Mevlânâ Muhyiddin olup, 3.605 akçe geliri vardır. Bunun 2.400 akçesi elli dükkânın icaresinden, 1.110 akçesi zemin icaresinden, 25 akçesi hane icaresinden, 30 akçesi de zeminden elde edilmiştir (Vrk. 11b).

11- Şerafeddin Câmii Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Hüsameddin bin Seyyid Mahmud olup, 1.616 akçe gelirin 600 akçesi Meram'daki değirmenden, 1.016 akçesi çeşitli dükkân zeminlerinden oluşmaktaydı (Vrk. 11b).

12- Sâhib Câmii, Hankâhı ve Türbesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Abdurrahman olup, yıllık 6.460 akçe gelirin 6.000 akçesi hamamdan, 210 akçesi dükkândan, 180 akçesi zeminden, 50 akçesi bağdan 20 akçesi de Yehdan'dan elde edilmekte idi (Vrk. 12a).

13- Dâruhuffaz, Mescid ve Çeşme Vakfı: Mutasarrıfı Abdurrahman olan vakfın 450 akçe geliri olup, bunun 360 akçesi Bostan Mezraası'nın öşründen, 90 akçesi de zeminden elde edilmiştir (Vrk. 12a).

14- Sâhib Medresesi, Dâruhadisi, Mescidi, Minaresi ve Mektep-hanesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Hayreddin olup, yıllık 9.870 akçe geliri vardır. Bunun 4.200 akçesi Konya'ya bağlı Karaöyük, Akçaviran, Sigura köyleri ve Göçler Mezraası'nın öşür gelirlerinden; 5.600 akçesi Ak-şehir'e bağlı Azarı Köyü'nün öşür gelirlerinden, 70 akçesi de zemin gelirlerinden meydana gelmekteydi. Mektep-hanenin muallimliğini ve mescidin imamlığını Aydın Fakih yapmakta idi (Vrk. 12b).

15- Ahmed Bey Câmii Vakfı (Câmi-i Ebulfazl): Mutasarrıfı Mevlânâ Bedreddin olan vakfın yıllık gelliri 1.731 akçe olup, bunun 990 akçesi Apsarı Köyü'nün öşründen, 677 akçesi dükkândan, 64 akçesi de zemin gelirlerinden oluşmaktaydı (Vrk. 13a).

16- Ahmed Bey Dâruhuffazı Vakfı: Vakfın 2.740 akçe yıllık geliri olup, bunun 2.400 akçesi Maydos Köyü'nün öşründen, 240 akçesi Kaydos Mezraası'ndan, 100 akçesi Meramdaki değirmenden ve 150 akçesi de dolapdan elde edilmiştir (Vrk. 13a).

17- Anber Reis Câmii Vakfı: Vakfın 2.020 akçe geliri olup, bunun 1.900 akçesi Kızılca ve Bozok köylerinin öşründen, 60 akçesi zeminden, 60 akçesi de Muhsine Mezraası'ndan elde edilmiştir (Vrk. 13b).

18- Kâdı İzzeddin Câmii ve Medresesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Abdulaziz olan vakfın 2.120 akçe yıllık geliri olup, bunun 1.940 akçesi Koçmar ve Kestel köylerinin öşür gelirlerinden, 120 akçesi Yarıkaş Mezraası'nın öşründen, 45 akçesi zeminden, 15 akçesi de bağ gelirlerinden oluşmaktaydı (Vrk. 13b).

19- Kâdı Mürsel Câmii Medresesi ve Hankâhı Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Sinan olan vakfın yıllık 1.251 akçe geliri olup, bunun 200 akçesi Ak-saray'a bağlı Gineni Köyü'nün öşründen, 20 akçesi Ak-saray'a bağlı Kızılca ve Mekriz mezraalarından, 240 akçesi Ilgın'a bağlı Gelinoğlu Mezraası'ndan, 624 akçesi dükkândan, 167 akçesi de zemin gelirlerinden meydana geliyordu (Vrk. 14a).

20- Şeyh Vefa Câmii ve Hankâhı Vakfı: Vakfın Yakasalur Mezraası'ndan 480 akçe geliri vardır (Vrk. 14b).

21- Mustafa Bey Câmii Vakfı: Rumdiğin Köyü'nde olan vakfın mutasarrıfı Mahmud Bey bin Mir Alaiye olup, Rumdiğin ve Killik köylerinin gelirlerinden oluşan 1.575 akçe geliri vardır (Vrk. 15a).

22- Sarayini Câmii Vakfı: Said-ili'ndeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Mehmed bin Halil olup, Serrac Köyü ile Celal ve Tağrak mezraalarının öşürlerinden oluşan 940 akçe geliri vardır (Vrk. 15a).

23- Lal Paşa Câmii ve Zâviyesi Vakfı: Şihne'deki vakfın mutasarrıfı Durmuş veled-i Mehmed olup, iki değirmenden 300 akçe ve dört zeminden toplam 300 akçe olmak üzere 600 akçe geliri vardır (Vrk. 15a).

24- Altunapa Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Muhyiddin olup, toplam 7.408 akçe geliri vardır. Bu gelirin 960 akçesi Erkud Köyü'nün öşründen, 360 akçesi üç mezraanın öşründen, 532 akçesi dört zeminden, 96 akçesi iki dükkândan, 60 akçesi Nizamiye Hanı'ndan, 5.400 akçeside *iplik (Rište)* pazarından elde edilmektedir. Kapıcıya günde yarım akçe, imam ve müezzine ise günde 1 akçe verilmekte idi (Vrk. 15b).

25- Karatayı Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Hüsameddin, Tedris mutasarrıfıda Mevlânâ Muhyiddin'dir. 6.932 akçe gelirinin 6.840 akçesi yedi köyün öşür gelirlerinden, 192 akçesi ise beş zeminden elde edilmekte idi (Vrk. 16a).

26- Karatayı Mescidi Vakfı: Vakfın üç zeminden toplam 60 akçe geliri vardır (Vrk. 16a).

27- Nizamiye Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Seydî olup, toplam 7.750 akçe geliri vardı. Bunun 2.070 akçesi, Akçı, Büyükalın, Akçakuyu ve Güğercinlik köylerinin öşürlerinden, 3.346 akçesi seksen iki parça zeminden, 1.394 akçesi on dokuz dükkândan, 940 akçesi de otuz parça sekiden elde edilmekte idi (Vrk. 16b).

28- Kemaliye Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Sinan olup, Sızma Köyü ve Kozağacı Mezraası'nın öşür ve ürfiye gelirlerinden toplam 1.850 akçe hâsılatı vardı. İki harap değirmen ve bir harap bağıda bulunmakta idi (Vrk. 17a).

29- Atabey Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Abdi bin Sofcı'dır. 4.030 akçe gelirinden 2.981 akçesi Bey-şehir'e bağlı Gezi Köyü'nün öşür ve cizyesinden, 900 akçesi Konya'ya tabi Killik Köyü'nden, 64 akçesi dört zeminden, 75 akçesi ceviz ağaçlarından ve 10 akçesi de bahçe den elde edilmekte idi (Vrk. 17a).

30- Muin Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Muslihiddin olup, toplam 608 akçe gelirinden 210 akçesi Bilecük Köyü'nün öşründen, 148 akçesi on iki parça zeminden, 200 akçesi değirmenden, 50 akçesi de bağdan oluşmakta idi (Vrk. 17b).

31- Seyfiye Medresesi Vakfı: 1.380 akçe geliri olan medresenin binası yıkılmış olup, mutasarrıfı Mevlânâ Bedreddin'in Mevlânâ Medresesi'nde derslerin devam ettirilmesi için hüküm çıkarttığı bildirilmektedir (Vrk. 17b).

32- Tacvezir Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Alâüddin bin Mehmed olup, 360 akçesi Ayazma Mezraası'nın öşründen, 116 akçesi de altı parça zeminden elde edilmekte idi. Veled-i Sane Mezraası ise boş gözükmektedir (Vrk. 17b).

33- Halil Bey Medresesi Vakfı: Ermenek'te bulunan medresenin gelirleri Konya'ya bağlı Mescidlisalur Köyü'nün 1.200 akçe öşrü ile Karaman'a bağlı Kızılcaöyük Mezraası'nın 150 akçe öşründen ibarettir. Karaman'a bağlı Hoca Baba ve Sıdırka mezraaları ise hâsılatı gözükmektedir (Vrk. 18a).

34- Lal Paşa Dârulhuffazı Vakfı: Dârulhuffazın asıl binası yıkılmış olup, sonra yeniden yapılmıştır. 1.050 akçe gelirin 720 akçesi Akçavıran Köyü'nün öşründen, 240 akçesi Kabizali Köyü öşründen, 20 akçesi değirmen yerinden, 50 akçesi de dükkândan elde edilmiştir (Vrk. 18b).

35- Hacı Ali Sarrafî Dârulhuffazı Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mahmud Çelebi bin Rikabdar'dır. Yıllık toplam 8.020 akçe gelirin 8.000 akçesi Fenâri Hamamı'ndan, 20 akçesi de bahçe gelirinden elde edilmiştir. İki boş dükkân ve altı parça hâsılatı zemin mevcuttur (Vrk. 18b).

36- Sunkur Ağa Dârulhuffazı Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Şemseddin'dir. Yıllık toplam 14.860 akçe gelirin 14.000 akçesi Sunkur Ağa Hamamı'ndan, 360 akçesi şerbetci ve ayakkabıcı dükkânından, 480 akçesi Alpi Köyü'nün öşründen, 20 akçesi de Sunkur bahçesinden elde edilmekteydi (Vrk. 19a).

37- Sunkur Ağa Mescidi Vakfı: Vakfın sekiz dükkândan 400 ve bir zeminden 60 olmak üzere yıllık 460 akçe geliri vardır (Vrk. 19a).

38- Ahmed Zenger Dârulhuffazı Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Şemseddin olan vakfın yıllık toplam 536 akçe geliri vardır (Vrk. 19a).

39- Kâdî İmameddin bin Siraceddin Urmevî Dârulhuffazı Vakfı: Vakfın gelirleri arasında beş zemin ve üç bağ belirtilmiş olup, hâsılatı verilmemiştir. Cuma günleri beş hafızın birer cüz Kur'an okumaları vakıf şartları arasında belirtilmiştir (Vrk. 19b).

40- Paşa Hond binti Alâüddin Paşa Dârul Huffazı Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Mahmud Çelebi olan vakfın Müstevfi Hamamı'ndan yıllık 10.000 akçe geliri vardır (Vrk. 19b).

41- Yusuf Ağa-i Has Dârulhuffazı Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Sunkur olup, Belviran'a bağlı Çakmelek Köyü'nün öşründen 900 akçe; Ilgın'a bağlı Afşar Köyü'nün öşründen 240 akçe olmak üzere toplam yıllık 1.140 akçe geliri vardır (Vrk. 19b).

42- Farhund Fatma Hatun binti Sultan Alâüddin Dârulhuffazı Vakfı: Vakfın Mutasarrıfları Ahmed Çelebi ve Mehmed Çelebi'dir. Vakfın nazırı Pir Ahmed'e günlük iki akçe verilmektedir. Toplam geliri 9.490 akçe olup, bunun 8.170 akçesi Konya'ya bağlı Ekizce, Kayseroğlanı, Yenice; Karaman'a bağlı Dosta ve Kızılcaкую; Belvirana bağlı Kemük; Seydi-şehir'e bağlı Senirarmud ve Derearmudu köylerindedir. Ayrıca iki mezraadan 420 akçe, iki mukataadan 840 akçe ve bir zeminden 60 akçe elde edilmekte idi (Vrk. 20a).

43- İlalı Hatun Dârulhuffazı Vakfı: Vakfın mütevellileri Hüsrev Çelebi ve Cafer Çelebi'dir. Şadi Bey Hamamı'ndan 7.140 akçe ve yedi dükkândan 120 akçe olmak üzere yıllık 7.260 akçe geliri vardır. On nefer hafızına günde toplam 10 akçe verilmektedir. Bir imamı bir de müezzini vardır (Vrk. 20a).

44- Hoca Selman Dârulhuffazı Vakfı: Vakfın mütevellisi Şeyh Çelebi olup, dört nefer hafızı pazartesi ve perşembe günleri birer cüz Kur'an okurlardı. Postinduz Hamamı'ndan yıllık 6.666 akçe geliri olup, vakfın nazırı olan Hoca Selman ve Server Ağa'ya günde birer akçe verilirdi (Vrk. 20b).

45- Demir Kapı Dârulhuffazı Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Abdurrahman bin Abdulaziz olup, yıllık 420 akçe geliri vardır (Vrk. 20b).

46- Hoca İbrahim Dârulhuffazı Vakfı: Mutasarrıfı Pir Mehmed veled-i Hoca İbrahim olup, dokuz dükkândan yıllık 850 akçe geliri vardır (Vrk. 20b).

47- Hacı Yahya bin Hacı Ahmed Dârulhuffazı Vakfı: Mütevellisi Ahmed bin Seydî Ali olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 20b).

48- Hacı Hüseyin Dârulhuffazı Vakfı: Mütevellisi Hond Paşa binti Hacı Hüseyin olup, yirmi dükkândan yıllık 900 akçe geliri vardır (Vrk. 21a).

49- Hond Hatun Dârulhuffazı Vakfı: Mütevellisi Mehmed Bey olup, pazartesi ve perşembe günleri Kur'an okunması istenmiştir. Zengi Köyü'nden 1.155 akçe geliri vardır (Vrk. 21a).

50- Paşa Hond Dârulhuffazı Vakfı: Mütevellisi Mevlânâ Köçek olup, altı nefer hafızın pazartesi ve perşembe günleri birer cüz Kur'an okunması istenmiştir. Ilgın'a bağlı İldaş Köyü'nden yıllık 990 akçe geliri vardır (Vrk. 21a).

51- Bağdad Hatun Dârulhuffazı Vakfı: Mütevellisi Mevlânâ Köçek olup, Zengicek'in Gölâd Köyü'nden yıllık 480 akçe geliri vardır. Dört hafızın pazartesi ve perşembe günleri Kur'an okunması istenmiştir (Vrk. 21a).

52- Nefize Hatun Dârulhuffazı Vakfı: Mütevellisi Mevlânâ Abdullah'dır. Zengiçek Köyü ve Sarnıç mezrasından yıllık 1.330 akçe geliri vardır (Vrk. 21b).

53- Pir Ahmed bin Şeyh Ali Dâruhuffazı Vakfı: Vakfın dört mezraadan 315 akçe, çeşitli yerlerdeki zemin, harim ve bağlardan 55 akçe geliri vardır (Vrk. 21b).

54- Pir Hosun Bey Dâruhuffazı Vakfı: Mütevellisi Mevlânâ Seyyid Ahmed'tir. On nefer hafızın günde on cüz okunması istenmiştir. Ahî Murad Hamamı'ndan yıllık 4.000 akçe geliri vardır (Vrk. 22a).

55- Hamza Mezid Dâruhuffazı Vakfı: Mütevellileri Mevlânâ Emir Ali Çelebi ve Hamid Çelebi'dir. Beş nefer hafızın pazartesi ve perşembe günleri birer cüz okunması istenmiştir. Beyşehir'e bağlı Hocacihan Köyü'nden 405 ve Konya merkezindeki yedi dükkândan 252 akçe olmak üzere yıllık 657 akçe geliri vardır (Vrk. 22a).

56- Kâdı Hürrem Şah Dâruhuffazı Vakfı: Mütevellileri Hüsrev ve Cafer'dir. Yıllık 240 akçe geliri vardır (Vrk. 22b).

57- Lala Ruzbe Hankâhı Vakfı: Konya'ya bağlı Ahmedek'deki vakfın mütevellisi Mevlânâ Muhyiddin Çelebi'dir. Fakralar ve Sivrice köylerinden 2.700, Taraşçı Mezraası'ndan 180 ve çeşitli yerlerdeki zeminlerden 120 olmak üzere yıllık 3.000 akçe geliri vardır (Vrk. 22b).

58- Müstevfi Celeleddin Hankâhı Vakfı: Hankâh harap olup, Seyyid Mehmed'e timar olarak verilmiştir. Vakfedinin ruhu için günde bir cüz okunması istenmiştir. Kopuzludinek Köyü'nden 2.100 akçe, Karaman'daki bahçeden 50 çeşitli yerlerdeki zeminlerden 335 ve Konya merkezindeki on yedi dükkândan 360 akçe olmak üzere yıllık 2.845 akçe geliri vardır (Vrk. 23a).

59- Naib Hankâhı Vakfı: Mütevellisi Mevlânâ Davud'tur. Ak-şehir'e bağlı Bermende Köyü'nden 900 ve çeşitli yerlerdeki zemin ile bağlardan 60 olmak üzere yıllık 960 akçe geliri vardır (Vrk. 23b).

60- Şeref Mesud Hankâhı Vakfı: Mütevellisi Mevlânâ Yunus'tur. Kutlukoz Köyü'nden 480, Meram'daki Kavak Değirmeni'nden 500 ve bir zeminden 8 olmak üzere yıllık 988 akçe geliri vardır (Vrk. 23b).

61- Daruşşifa Vakfı: Mütevellisi Mehmed Çelebi'dir. Sekiz zemin ve üç bağdan yıllık 30 akçe geliri vardır (Vrk. 23b).

62- Lala Medresesi Vakfı: Medrese harap olduğundan Seyyid Mahmud'a timar olarak verilmiştir. Ilgın'a bağlı Bulcuk Köyü'nden 620 ve üç zeminden 1.110 olmak üzere yıllık 730 akçe geliri vardır (Vrk. 24a).

63- Yusuf Ağa Dâruhuffazı Vakfı: Ilgın'a bağlı Mahmudhisarı Köyü'nden 1.549, Anduğu'ya bağlı Aymaz Köyü'nden 3.320 ve Göçü'ye bağlı Raiyyet Köyü'nden 480 olmak üzere yıllık 5.349 akçe yıllık geliri vardır. Mütevellisine yıllık 1.070, hafızlarada 4.280 akçe verilmesi istenmiştir (Vrk. 24a).

64- Şadi Bey Zâviye ve Mescidi Vakfı: Zâviye ve mescidin şeyh ve imamı Mevlânâ Abdullah Halife'dir. Yıllık 7.033 akçe gelirinin 1.173 akçesi Sudiremi'ne bağlı Salahaddin, Bulamas ve Başara köylerinden; 420 akçesi Irmak'a bağlı Develiöyüğü'nden; 5.400 akçesi Şadi Bey Hamamı'ndan, 20 akçesi zeminden ve 20 akçesi de hanedendir. Şeyhlik ücreti günde 1, imamlık ücretide 2 akçedir (Vrk. 24b).

65- Şeyh Osman Rumî Zâviyesi Vakfı: Vakfın Ak-şehir'deki Dizdar Hamamı'ndan 840 ve iki zeminden 100 olmak üzere yıllık 940 akçe geliri vardır (Vrk. 24b).

66- Şeyh İshak-ı Kazerunî Zâviyesi Vakfı: Mütevellisi ve şeyhi Şeyh Mahmud bin Alemdar'dır. Efe Köyü'nden 720 akçe geliri vardır (Vrk. 25a).

67- Kalenderhane Vakfı: Kalenderhane'nin şeyhi Muhyiddin olup, Ilgın'a bağlı İldaş Köyü'nden 495, Karatayı'daki dolap yerinden 800, bağ ve bahçeden 50, zeminden 110 ve ceviz ağacından 30 akçe olmak üzere yıllık 1.495 akçe geliri vardır (Vrk. 25a).

68- Haydarhane Vakfı: Haydarhane'nin aslı Dâru'z-zâkirin iken sonradan Haydarhane olmuştur. Yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 25a).

69- Sultan Hatun Türbesi Vakfı: Mütevellisi Seyyid İsa'dır. Zengicik'e bağlı Solmanda Köyü'nden yıllık 2.800 akçe geliri vardır (Vrk. 25b).

70- Fahrunnisa Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Şeyh Üveys'dir. Seydi-şehir'deki Kayapınar Mezraası'ndan 60 ve çeşitli yerlerdeki bağ ve zeminlerden 247 akçe olmak üzere yıllık 307 akçe geliri vardır (Vrk. 25b).

71- Server Ağa Çeşmesi Vakfı: Üç ayrı yerde üç çeşmesi bulunan vakfın mütevellisi Hamzadır. Postinduz Hamamı'ndan 3.000, Yakubviran Mezraası'ndan 300, Server Ağa'nın evlerinden 200, üç dükkândan 239 ve üç zeminden 164 akçe olmak üzere yıllık 3.901 akçe geliri vardır (Vrk. 26a).

72- Ömer Bey Çeşmesi Vakfı: Yenikapı Mahallesi'ndeki çeşmedir. Bey-şehir'in Yeni Köyü'nden 480, altı dükkândan 50 ve bir zeminden 100 olmak üzere yıllık 630 akçe geliri vardır (Vrk. 26a).

73- Sadun Ağa Çeşmesi Vakfı: Mevlânâ Fenari Hamamı'nın yanındaki çeşmedir. Ilgın'a bağlı Ayazlar Köyü'nden 800 ve bir zeminden 120 olmak üzere yıllık 920 akçe geliri vardır (Vrk. 26b).

74- Şeyh Hasan Rumî Zâviyesi Vakfı: Zâviye yıkılmış olup, Mevlânâ Sarı Yakub oğlu Mehmed Çelebi'ye verilmiştir. Sahra-i Konya'ya bağlı Koçac Köyü'nden 1.089 ve çeşitli yerlerdeki dükkân, zemin ve bağlardan 380 olmak üzere yıllık 1.469 akçe geliri vardır (Vrk. 26b).

75- Şeyh Sadri Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Şeyh Sadri'dir. Yakub Fakih adında bir imamı ve Derviş Sinan adında bir hizmetkarı vardır. Yıllık geliri 250 akçedir (Vrk. 26b).

76- Yusuf Ağa Çeşmesi Vakfı: Hoca Fakih Sultan'ın önündeki çeşme olup, Kır-ili'ne bağlı Karacasalar Mezraası'ndan 360 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 27a).

77- Şeyh Sadaka Zâviyesi Vakfı: Şeyhi Derviş Muhyiddin olup, dört zeminden ve Meram'daki Özmüş Değirmeni'nden yıllık 500 akçe geliri vardır (Vrk. 27a).

78- Ahî Veliyüddin Türbesi Vakfı: Mütevellisi Muhyiddin'dir. Şihne Değirmeni'nden 100, Karaman'daki dükkânlardan 52 ve çeşitli yerlerdeki zemin, bağ ve bahçeden 44 olmak üzere yıllık 196 akçe geliri vardır (Vrk. 27a).

79- Hızırilyaşlık Vakfı: On iki parça zeminden yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 27b).

80- Eczâ-i Server Ağa Vakfı: Mutasarrıfı Dudu bin Hacı Muhyiddin'dir. Şerafeddin câmiinde beş cüz okunmak için vakfedilmiştir. Han ve dükkânlardan yıllık 900 akçe geliri vardır (Vrk. 27b).

81- Emirdişan Türbe ve Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Veled-i Emir ve Ece'dir. Beş zeminden yıllık 70 akçe geliri vardır (Vrk. 27b).

82- Seydî Veli Zâviyesi Vakfı: Konya'nın dış tarafına kalan vakfin mutasarrıfı Şeyh Bâyezid olup, zeminden elde edilen yıllık 60 akçe geliri vardır (Vrk. 27b).

83- Pir Esad Sultan Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Derviş Halil olup, İbrahim ve Salih adında iki hizmetkarı vardır. 200 akçesi zeminden ve 300 akçesi de Yakubviran Köyü'nden olmak üzere yıllık 500 akçe geliri vardır (Vrk. 28a).

84- Şemsî Tebrizî Vakfı: Vakfin hiçbir geliri yoktur (Vrk. 28a).

85- Durduhan Çelebi bin Didini Sultan Zâviyesi Vakfı: Vakfin hiçbir gelir kalemi bulunmayıp buradaki görevliler görevleri karşılığı bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır (Vrk. 28b).

86- Sakaye (Su) Vakfı: Dükkân ve zeminden elde edilen yıllık 159 akçe geliri vardır (Vrk. 28b).

87- Musluk Vakfı: Bezzazistan yanındaki vakfin dükkân ve seküden elde edilen yıllık 216 akçe geliri vardır (Vrk. 28b).

88- Şerafeddin Sarnıcı Vakfı: Konya bağlarındaki sarnıcın bağ ve bahçeden elde edilen 30 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 28b).

89- Sultan Piranî Zâviyesi Vakfı: Konya'nın dış tarafındaki vakfin mutasarrıfı Hacı Mehmed olup, üç zeminden 60 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 29a).

90- Evlâd-ı Satılmış Şeyh Vakfı: Vakfin Midhad Arap Mezraası'ndan 240 akçe geliri vardır (Vrk. 29a).

91- Evlâd-ı Seyyid Salman Vakfı: Mutasarrıfı Ümmi Hatun binti Seyyid Salmandır. Göstere Köyü'nden 250 akçe geliri vardır (Vrk. 29a).

92- Evlâd-ı Mürsel bin İbrahim Vakfı: Tol Mezraası'ndan yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 29a).

93- Mevlânâ Mü'min Halife'nin Evlâd ve Mülk Vakfı: Vakfin Kozağacı, Penbukcu, Çat, Susuz- ovacığı, Bağcılar ve Enbulus köyleriyle Hacıpınar, Üç- kilise ve Kızılbük mezraalarından elde edilen yıllık 3.905 akçe geliri vardır (Vrk. 29b).

94- Ahî Ali Vakfı: Mutasarrıfı Ahî Ali bin Ahî Ahmed'tir. Dört zeminden elde edilen yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 30a).

95- Şeyh Rasül Zâviyesi Vakfı: Konya'nın Pınarbaşı Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Şeyh Bâyezid'dir. Pınarbaşı Mezraası'ndan yıllık 600 akçe geliri vardır (Vrk. 30a).

96- Çarşamba Köprüsü Vakfı: Sahra-i Konya'daki köprü vakfının Gaye Köyü'nden 480 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 30a).

97- Ahî Çahken Zâviyesi Vakfı: Hatunsaray'daki zâviyenin yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 30b).

98- İsrail Zâviyesi Vakfı: Sudiremi'ne bağlı Başara Köyü'ndeki vakfın çeşitli kalemlerden elde edilen yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 30b).

99- Karadoğan Zâviyesi Şeyh Vakfı: Hatunsaray'a bağlı Ovalama Köyü'ndeki vakfın yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 30b).

100- Körpe Seydî Zâviyesi Vakfı: Hatunsaray'a bağlı May Köyü'ndeki vakfın çiftlik ve değirmenden elde edilen yıllık 420 akçe geliri vardır (Vrk. 30b).

101- Hızır Ağa Zâviyesi Vakfı: Hatunsaray'a bağlı Ağin Köyü'ndeki vakfın iki çiftliği olup, çeşitli kalemlerden elde edilen 250 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 30b).

102- Bulduk Dede Zâviyesi Vakfı: İnsuyu'na bağlı Bulduk Dede Köyü'ndeki vakfın Bulduk Dede Köyü'nden 877, Pınarbaşı Mezraası'ndan 120, değirmenden 300 ve Koşhisar'daki tuz ocaklarından 1.000 akçe olmak üzere yıllık 2.297 akçe geliri vardır. Aşık Paşa'nın müritlerinden cemaat-ı evlâd-ı Şeyh Mentеше burada sakin olup, 100 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 31a).

103- Evliya Şeyh bin Şubi Şeyh Zâviyesi Vakfı: Hatunsaray'a bağlı Evliyalar Köyü'ndeki vakfın Evliyaşeyh Mezraası'ndan yıllık 344 akçe geliri vardır (Vrk. 31a).

104- Seydî Harun Zâviyesi Vakfı: Hatunsaray'a bağlı Çukurçimen Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Armağan'dır. Çiftlik ve koyundan elde edilen yıllık 140 akçe geliri vardır (Vrk. 31a).

105- Ömer Bey bin Pir Hosun Bey Zâviyesi Vakfı: Vilayet-i Said'e bağlı Hatun Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Tacüddin'dir. Yıllık 7.295 akçe gelirin 1.210 akçesi Hatun Köyü'nün öşüründen, 1.213 akçesi örfiyesinden, 1.905 akçesi Ak-şehir'e bağlı Silind ve İlyaslar köylerinden, 60 akçesi Said-ili'ne bağlı Ortaviranlar Mezraası'ndan, 600 akçesi Said-ili'nin Kökez Köyü'nden, 2.000 akçesi Karaman tuzluklarından, 1.500 akçesi Karaman vilayeti Beytül-mâl'inden ve 20 akçesi de Zengi deki zeminden elde edilmekte idi (Vrk. 31b).

106- Ahî Şeyh Zâviyesi Vakfı: Hatunsaray'a bağlı Gilisra Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Ali Yusuf veled-i Şeyh Adil'dir. Bir çiftlik ve çeşitli kalemlerden 150 akçe geliri vardır (Vrk. 31b).

107- Şeyh Taşkun Zâviyesi Vakfı: Zengicik'e bağlı Sevindik Mezraası'ndaki vakfın mutasarrıfı Şeyh Taşkun'dur. 700 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 32a).

108- Sultan Didini Zâviyesi Vakfı: Vilayet-i Said'e bağlı Çeşmecük Mezraası'ndaki vakfın mutasarrıfı Derviş Mezd'idir. 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 32a).

109- Şeyh Şiblî Zâviyesi Vakfı: Hatunsaray'a bağlı Gilisra Köyü'ndeki vakfın Şibli mezasından 120 akçe öşür geliri vardır (Vrk. 32a).

110- Hani Pir Esad Sultan Türbesi Vakfı: Ova Belviran'a bağlı Sakarlar Köyü'nden 480 akçe öşür geliri vardır (Vrk. 32a).

111- Kâtip Ali Ağa Zâviye, Mescid ve Kervansaray Vakfı: Hatunsaray'a bağlı Pancarbeli'ndeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Yunus'dur. Toplam 3.510 akçe gelirininin 1.128 akçesi Çoğlak (İsrailliler) Köyü'nden, 1.756 akçesi Bayat Köyü'nden, 250 akçesi zeminden. 50 akçesi bağdan. 300 akçesi bezirhaneden, 36 akçesi de dükkândan elde edilmiştir. Mütevelli ve şeyhine

yıllık 700 er akçe, imamına 293 akçe ve gelip giden yolcular için 1.400 akçe sarf olunurdu (Vrk. 32b).

112- Devlet Hatun Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ Abdi olup, Vilayet-i Said'e bağlı Meydan, Seyrek ve Külâhçı mezraalarından 600 akçe, iki zeminden 48 akçe ve bir dükkândan 24 akçe olmak üzere yıllık 672 akçe geliri vardır (Vrk. 33b).

113- Seyyid Ulvi Mescidi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Tacüddin olup, yıllık 482 akçe geliri vardır (Vrk. 33b).

114- Akıncı Sultan Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Pîrî olup, yıllık 280 akçe geliri vardır (Vrk. 34a).

115- Eczâ-i Akıncı Sultan Vakfı: Mutasarrıfı Pîrî olup, yıllık 30 akçe geliri vardır (Vrk. 34a).

116- Eczâ-i Emir Musa Vakfı: Mutasarrıfı Pîrî olup, 54 akçe yıllık geliri vardır. Cüzler Akıncı Sultan Mescidi'nde okunurdu (Vrk. 34a).

117- Hoca Ferruh Mescidi ve Mektephanesi Vakfı: Konya'nın dış tarafında olan vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Hüsâm'dır. Salarcuk Mezraası'ndan 960 ve üç zeminden 20 akçe olmak üzere yıllık 980 akçe geliri vardır (Vrk. 34a).

118- Beyi Hekim Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Seydî Ahmed'tir. Çeşitli yerlerdeki zeminlerden yıllık 381 akçe geliri vardır (Vrk. 34b).

119- İsmail Ağa Mescidi Vakfı: Kale altında bulunan mescidin imamı Mevlânâ Muslihiddin'dir. On beş dükkân ve on haneden 2.417 akçe yıllık geliri vardı. Dükkânların onu Karaman'dadır (Vrk. 34b).

120- Halka Benüş Mescidi Vakfı: Kalenderhane Mahallesi'ndeki mescidin imamı Mevlânâ Muhyiddin'dir. Beş zeminden 100 ve bir haneden 8 olmak üzere 108 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 34b).

121- Attaran Mahallesi Mescidi Vakfı: Attar dükkânından 96 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 35a).

122- Şeker Fûraş Mahallesi Mescidi Vakfı: Zemin ve bağdan yıllık 130 akçe geliri vardır (Vrk. 35a).

123- Şükran Mahallesi Mescidi Vakfı: 20 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 35a).

124- Karaca Muhammedî Mescidi Vakfı: Geliri gözükmemektedir (Vrk. 35a).

125- Kâdıkaşah Mahallesi Mescidi Vakfı: Geliri gözükmemektedir (Vrk. 35a).

126- Hocaği Mahallesi Mescidi Vakfı: Geliri gözükmemektedir (Vrk. 35a).

127- Karaarslan Mahallesi Mescidi Vakfı: Yıllık 52 akçe geliri vardır (Vrk. 35a).

128- Karaarslan Mescidi Vakfı: Çeşitli kalemlerden 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 35a).

129- Sebhun Mahallesi Mescidi Vakfı: Yıllık 88 akçe geliri vardır (Vrk. 35b).

- 130- **Garip Kemal Mescidi Vakfı:** Geliri gözükmemektedir (Vrk. 35b).
- 131- **Hacı Emir Mescidi Vakfı:** Geliri gözükmemektedir (Vrk. 35b).
- 132- **Kabak Ahmed Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 90 akçe geliri vardır (Vrk. 35b).
- 133- **Eflatun Mescidi Vakfı:** Geliri gözükmemektedir (Vrk. 35b).
- 134- **Zivle Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 40 akçe geliri vardır (Vrk. 35b).
- 135- **Göl Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 77 akçe geliri vardır (Vrk. 35b).
- 136- **Kâdıasker Mahallesi Mescidi Vakfı:** Geliri gözükmemektedir (Vrk. 36a).
- 137- **Kurugöl Mescidi Vakfı:** Yıllık 60 akçe geliri vardır (Vrk. 36a).
- 138- **Şeyh Beyi Mahallesi Mescidi Vakfı:** Geliri gözükmemektedir (Vrk. 36a).
- 139- **Veled-i Diğer Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 14 akçe geliri vardır (Vrk. 36a).
- 140- **Abdülaziz Mahallesi Mescidi Vakfı:** 90 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 36a).
- 141- **Minare Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 110 akçe geliri vardır (Vrk. 36a).
- 142- **Veled-i Kazancı Mescidi Vakfı:** Geliri gözükmemektedir (Vrk. 36a).
- 143- **Çirkab Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 63 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 144- **Dursun Fakih Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 145- **Muin Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 5 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 146- **Kapdurga Mahallesi Mescidi ve Eczâ-i veled-i Emir Musa Mescidi Vakfı:** Yıllık 69 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 147- **Şeyh Ahmed Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 148- **Karakurtlu Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 30 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 149- **Medrese Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 15 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 150- **Sunkur Mescidi Vakfı:** Yıllık 70 akçe geliri vardır (Vrk. 36b).
- 151- **Borte Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 20 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 152- **Öyülebanladı Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 20 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 153- **Veled-i Satı Mahallesi Mescidi Vakfı:** Geliri gözükmemektedir (Vrk. 37a).
- 154- **Muhtar Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 50 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 155- **Gökbaşı Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 110 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 156- **Bardakçı Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 15 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).

- 157- Tangırı Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 15 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 158- Affan Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 85 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 159- Hoca Ferruh Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 160- Esenlü Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 70 akçe geliri vardır (Vrk. 37a).
- 161- Harratlar Mescidi Vakfı:** Yıllık 60 akçe geliri vardır (Vrk. 37b).

Belviran Kazasındaki Vakıflar

1- Sinan Seydî bin Ömer Seydî Zâviyesi Vakfı: Belviran'daki zâviyenin Şeyhi Şeyh Musa Paşa'dır. Ova-Belviran'a bağlı Kozpınar, Çatkaraöyük, Seydiöyüğü ve Tataröyüğü köylerinden 4.130, Konya'ya bağlı Kalınviran Köyü'nden 1.934, Belviran'daki üç dönüm zeminden 20 ve Duacı oğulları cemaatı denilen yörüklerden 650 olmak üzere 6.734 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 38b).

2- Efendi Seydî Zâviyesi Vakfı: Ova- Belviran'a bağlı Tayluhacı ve Gençkarı mezraalarından yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 38b).

3- Câmi ve Zâviye Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Aşur-sarayındaki câmi ve zâviyenin hatibi Mustafa Fakih veled-i İshak Fakih, muarrifi İshak veled-i Mustafa Fakih, zâviyenin şeyhleri Abdülkadir veled-i Habil Fakih ve Halil veled-i Mehmed Fakih olup, Abdullah, Maruf ve İsmail adında üç hizmetkârı bulunmaktaydı. Yıllık 340 akçe geliri vardır (Vrk. 39a).

4- Câmi Vakfı: Belviran'a bağlı Armudsun'daki câminin toplam 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 39a).

5- Yalıncağ Dede Zâviyesi Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Bozkandak Köyü'ndeki zâviyenin yıllık 434 akçe geliri vardır (Vrk. 39a).

6- Yusuf Fakih Zâviyesi Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Şekeroğlanı'ndaki zâviyenin şeyhleri Ahmed Fakih Veled-i Hacı Yusuf ve biraderi Hacı İbrahim'dir. Hüseyin, Musa Hacı ve Mehmedî isminde üç hizmetkârı olup, bunlar çeşitli vergilerden muaftı. Yıllık 400 akçe geliri vardır (Vrk. 39b).

7- Çavuş Zâviyesi Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Gödesun Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Derviş İslam olup, yıllık toplam 300 akçe geliri vardır (Vrk. 39b).

8- Afşar Zâviyesi Vakfı: Dağ-Belviran'a bağlı Afşar Köyü'ndeki vakfın yıllık hâsılatı 180 akçedir (Vrk. 39b).

9- Mahmud Besavel Vakfı: Belviran'a bağlı Durayda Köyü'ndeki vakfın mütevellisi Hamza Efendi oğlu Şeyh Mehmed olup, yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 40a).

10- Buğra Baba Zâviyesi Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Dutludinek Köyü'ndeki vakfın yıllık geliri 120 akçedir (Vrk. 40a).

11- Yalıncağ Şeyh Zâviyesi Vakfı: Ova-Belviran'daki vakfın yıllık geliri 180 akçedir (Vrk. 40a).

12- İbrahim Seydî Zâviyesi Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Keşlik'deki zâviyenin mutasarrıfı Şeyh Fakih ve Şeyh Sadrüddin'dir. Yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 40a).

13- Yusuf Fakih Câmii ve Medresesi Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Tuzla Köyü'ndeki câmi ve medresenin mutasarrıf, imam ve hatibi Mevlânâ İlyas Fakih olup, yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 40b).

14- Zâviye Vakfı: Ova-Belviran'a bağlı Kazağacı Köyü'ndeki zâviyenin 143 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 40b).

Larande (Karaman) Kazasındaki Vakıflar

1- İbrahim Bey İmâreti Vakfı: Larande'deki en büyük, incelediğimiz defterdeki ikinci büyük vakıf olan imâretin, mütevellisi Pir Ali Çelebi bin Mahdum'dur. Yıllık geliri 50.877 akçe olup, bunun 35.232 akçesi Ova-Belviran'a bağlı Ödüloğlanı, Kızılca, Gököyük, Emre ve Ortaviran; Larande'ye bağlı Dutgözü, İbre, Arayda, Gaferyat, İvralla, Kutlu ve Devri; Kır-ilin'e bağlı Balbanda ve Faranoz; Ereğli'ye bağlı Zanağa; Ürgüp'e bağlı ENEGÜ; Mut'a bağlı Şemseddin, Emsi ve Bise köyleri ile Kır-ili'ne bağlı Uşakpınar ve İmralla; Larande'ye bağlı Kızılkilise ve Mazan şehrine bağlı KİÇİKUYU mezraalarının öşründen, 14.420 akçesi üç hamamdan, 1.080 akçesi iki değirmenden, 360 akçesi fırından, 60 akçesi bağdan, 150 akçesi bahçeden ve 675 akçesi de çeşitli yerlerdeki zeminlerden elde edilmiştir. Üç hamam ve iki değirmen harap olup, hiçbir gelir kaydedilmemiştir (Vrk. 41b-42b).

2- Fasih Câmii Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Hamza'dır. 10.440 akçe yıllık geliri olup, bunun 9.000 akçesi Lal Paşa Hamamı'ndan, 120 akçesi kervansaraydan, 1.080 akçesi şehir merkezindeki on yedi dükkândan ve 240 akçesi de zeminden elde edilmiştir (Vrk. 42b).

3- Alâüddin Bey Câmii Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Hüseyin olan câmi harap olmuş olup, zemin ve bağdan yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 43a).

4- Hacı Beyler Câmii Vakfı: Vakfın mütevellisi Hatice Hatun olup, Çeltik Değirmeni'nden 720, zemin ve bağdan 110 olmak üzere yıllık 830 akçe geliri vardır (Vrk. 43a).

5- Sultan Câmii Vakfı: Kala Mescidi'ne ilhak olunan vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Muhyiddin olup, 720 akçesi Sekiz Çeşme Hamamı'ndan ve 360 akçesi zemin ve bağdan olmak üzere yıllık 1.080 akçe geliri vardır (Vrk. 43b).

6- Emir Musa Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Mahmud olup, müderrisi Mevlânâ Behlül'dür. Yıllık geliri 19.932 akçedir. Bunun 6.900 akçesi Karaman'a bağlı Davla, Köşi ve Filaderic köylerinin öşründen, 2.132 akçesi yirmi dokuz haffafiye (ayakkabı) dükkânından, 4.680 akçesi Emir Musa Değirmeni'nden, 4.320 akçesi Çifte Hamamı'ndan, 120 akçesi Karaçardak Mezraası'ndan ve 1.780 akçesi de çeşitli yerlerdeki zemin ve bağlardan elde edilmiştir (Vrk. 43b-44a).

7- Hatun Medresesi Vakfı: Medresenin müderrisi Mevlânâ Taciddin'dir. 4.055 akçe yıllık gelirin 1.440 akçesi Hatun Hamamı'ndan, 1.440 akçesi Çeltik Değirmeni'nden, 720 akçesi Fisandon'daki değirmenden, 435 akçesi on iki zeminden ve 20 akçesi de bağdan elde edilmiştir (Vrk. 44b).

8- Hatun Türbesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Tacüddin'dir. Subaşı Değirmeni'nden 1.440 ve dört parça zeminden 240 olmak üzere yıllık 1.680 akçe geliri vardır (Vrk. 44b).

9- Eskinci Medresesi Vakfı: Diğer adı Zincirli Medresesi olup, mutasarrıfı Mevlânâ Muhyiddin'dir. 195 akçe yıllık geliri vardır. Harap vaziyettedir (Vrk. 45a).

10- Çaşnigir Mahmud bin Receb Mescidi, Dârulhuffazı ve Dârulhadisi Vakfı: Vakfın mütevellileri Ahmed ve Mehmed olup, 490 akçesi Karaman'a bağlı Cemal ve Şahin köylerinden, 600 akçesi de Cemal Köyü'ndeki değirmenden olmak üzere 1.090 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 45a).

11- Kiçi Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Şeyhzâde olan vakfın, 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 45a).

12- Mansur Dede Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Şeyh Ali Paşa olup, bağ ve zeminden 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 45b).

13- Eczâ-i Emlüddin Bey Vakfı: Mutasarrıfları Mevlânâ İbrahim, Mehmed ve Abdullah Fakih'dir. 360 akçesi değirmenden, 10 akçesi de zeminden olmak üzere 370 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 45b).

14- Eczâ-i Hatun-ı İbrahim Bey Vakfı: Yıllık 50 akçe geliri vardır (Vrk. 45b).

15- Eczâ-i Hacı İsmail Vakfı: Yıllık 80 akçe geliri vardır (Vrk. 45b).

16- Hacı İsmail Horasani Zâviyesi Vakfı: Karaman'a bağlı Evlâd-ı Hacı İsmail Köyü'nün öşründen elde edilen 2.400 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 46a).

17- Nure Sofu Zâviyesi Vakfı: Afşarviran Köyü'ndeki vakfın zeminden elde edilen 300 akçe geliri vardır (Vrk. 46a).

18- Rahime Hatun Hankâhı Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Sarı Yakub'tur. Emir Musa Köyü'ndeki değirmenden 2.000 ve çeşitli yerlerdeki zeminlerden 200 olmak üzere yıllık 2.200 akçe geliri vardır (Vrk. 46a).

19- Ebnâ-i Osman Fakih Vakfı: Karaman'a bağlı İkilise Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Mehmed Fakih'dir. Geliri kaydedilmemiştir (Vrk. 46a).

20- Eczâ-ı Hızır Bey bin İsmail Vakfı: Yıllık 100 akçe zemin geliri vardır (Vrk. 46b).

21- Hacı Gaybi Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Derviş Mehmed olup, yıllık 300 akçe zemin geliri vardır (Vrk. 46b).

22- Eczâ-i Hızır Bey Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Muhyiddin bin Osman Fakih olup, iki akçe yevmiye alırdı. Kale Mescidi İmamı Mevlânâ Muhyiddin dört akçe yevmiye ile cüz okurdu (Vrk. 46b).

23- Kirişçi Baba Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Kemal olup, yıllık 720 akçe geliri vardır (Vrk. 46b).

24- Kalemî Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Derviş Ali'dir. Silerek Köyü'nün öşründen 630, değirmenden 360, üç bağdan 70 ve dört zeminden 150 olmak üzere yıllık 1.210 akçe geliri vardır (Vrk. 47a).

25- Rükneddin Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Pîrî Fakih olup, çeşitli yerlerdeki zeminlerden yıllık 500 akçe geliri vardır (Vrk. 47a).

26- Alâüddin Bey Türbesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Muhyiddin olup, değirmen ve zeminden elde edilen yıllık 1.080 akçe geliri vardır (Vrk. 47b).

27- Ulu Zâviye Vakfı: Mutasarrıfı Seyyid Mehmed'dir. İkkilise Köyü'nün öşründen 540, zeminden 200, bahçeden 50 akçe olmak üzere yıllık 790 akçe geliri vardır (Vrk. 47b).

28- Vazife-i Cüzhânî Panbukçu Oğlu Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Tacüddin olup, Süleyman Paşa Hamamı'ndan yıllık 1.080 akçe geliri vardır (Vrk. 47b).

29- Eczâ-i Nureddin Emre Vakfı: Nureddin Emre'nin ruhuna cüz okunmak için vakfedilmiş olup, Kızık ve Çiftlik köylerinin öşründen yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 47b).

30- Eczâ-i Emir İlyas Vakfı: Mütevellisi Mehmed Fakih olup, pazartesi ve perşembe günleri cüz okunması istenmiştir. Süleyman Paşa Hamamı'ndan 1.080 ve Emir-İlyas zemininden 30 olmak üzere yıllık 1.110 akçe geliri vardır (Vrk. 48a).

31- Emir Şah Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Kıvam'dır. Karabolu Değirmeni'nden 440 ve zemin ile harimden 160 olmak üzere yıllık 600 akçe geliri vardır (Vrk. 48a).

32- Mut Medresesi Vakfı: Vakfın mütevellileri Hızır Şah bin Hüseyin Çelebi ve Ali Paşa'dır. Karıdamı Mezraası'nın öşründen 240 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 48b).

33- İlisira Köyü Câmii Vakfı: Mutasarrıfı, imamı ve hatibi Mevlânâ Ali bin Abdullah'dır. Yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 48b).

34- Çâh-ı Âb (Su Kuyusu) Vakfı: İdemut'daki vakfın zeminden elde edilen yıllık 30 akçe geliri vardır (Vrk. 48b).

35- İdemut Mescidi Vakfı: Zeminden elde edilen 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 48b).

36- Sinan Bey bin Hacı İsmail Mescidi Vakfı: Sekizçeşme Mahallesi'ndeki vakfın Lason Mezraası'nın öşründen yıllık 180 akçe geliri vardır (Vrk. 48b).

37- Kettancı Baba Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Şeyh İbrahim'dir. Gazi Köyü'nün öşründen 300 ve iki zeminden 90 olmak üzere yıllık 390 akçe geliri vardır. Zâviyenin imamı Mehmed Fakih, hizmetkarları; Hüseyin Abdal, Veyis veled-i Mehmed Fakih, Hacı Mehmed veled-i Hacı Yahşi'dir. Bunlar avârız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiye vergilerinden muaftırlar (Vrk. 49a).

38- Hızır Hoca Mescidi Vakfı: Mescid yıkılmış olup, Kethüda Hacı Hüsnü tarafından kendi nâmıyla yeniden yaptırılmıştır. Yıllık 1.182 akçe geliri vardır. İmamına aylık 48, müezzinine 12 akçe ücret ödenmesi istenmiştir (Vrk. 49a).

39- Hacı Hoca bin Mehmed Mescidi Vakfı: Tayı Mahallesi'ndeki vakfın 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 49b).

40- Musluk (Çeşme) ve Çâh-ı Âb (Su Kuyusu) Vakfı: Zeminden elde edilen 30 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 49b).

41- Karaman Kâdısı Mevlânâ Muslihüddin Muallimhanesi Vakfı: On iki dükkândan elde edilen yıllık 1.908 akçe geliri vardır. Muallimine günlük 3, halifesine de 2 akçe ödenmesi istenmiştir (Vrk. 49b).

42- Halil Dede Zâviyesi Vakfı: Divar Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Seyyid İshak olup, geliri kaydedilmemiştir (Vrk. 49b).

43- Şeyh Alâüddin Zâviyesi Vakfı: Çardaklar Köyü'ndeki bağdan elde edilen yıllık 280 akçe geliri vardır. Hizmetkarları Derviş Abdi bin Mehmed Fakih ve Mehmedi veled-i Davud Fakı'dır (Vrk. 50a).

44- Şeyh Çelebi Veled-i Hacı Alâüddin Medresesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Tacüddin olup, zemin ve bağdan elde edilen 406 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 50a).

45- Şeyh Çelebi veled-i Hacı Alâüddin Dâruhuffazı Vakfı: Zeminden elde edilen 135 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 50a).

46- Vazife-i Emre Bey Vakfı: Yıllık 165 akçe geliri vardır (Vrk. 50b).

47- Kıncı Mescidi Vakfı: Yıllık 165 akçe geliri vardır (Vrk. 50b).

48- Göl Mescidi Vakfı: Yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 50b).

49- Emeksuvan Mescidi Vakfı: Yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 50b).

50- Mevlânâ Nebi Vakfı: Yıllık 15 akçe geliri vardır (Vrk. 51a).

51- Eczâ-i Hond Paşa Hatun binti Pir Hosun Bey Vakfı: 545 akçesi Fenarî Hamamından olmak üzere yıllık 600 akçe geliri vardır (Vrk. 51a).

52- Armağan Derviş bin Adil Zâviyesi Vakfı: Derviş Köyü'ndeki vakfın hâsılatı yoktur (Vrk. 51a).

53- Hoca Mahmud Dâruhuffazı Vakfı: Niğde'nin Bor Köyü'ndeki hamamdan 1.000 akçe olmak üzere yıllık 1.250 akçe geliri vardır (Vrk. 51b).

54- Delü Mescidi Vakfı: 360 akçesi Görüm Değirmeni'nden olmak üzere yıllık 460 akçe geliri vardır (Vrk. 51b).

55- Eczâ-i Emlüddin Bey Vakfı: Mutasarrıfları Mevlânâ İbrahim, Mehmed ve Abdullah Fakih'dir. 360 akçesi değirmenden olmak üzere yıllık 410 akçe geliri vardır (Vrk. 51b).

56- Veled-i Abbas Mescidi Vakfı: 120 akçesi değirmenden olmak üzere yıllık 140 akçe geliri vardır (Vrk. 51b).

57- Kıdman Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Veled-i Ethem olup, 120 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 51b).

58- Ulu Zâviye Mescidi Vakfı: Yıllık 270 akçe geliri vardır (Vrk. 52a).

59- Mescid ve Hatun Zâviyesi Vakfı: Alacasuluk'daki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Bedrüddin olup, Sahra-i Konya'ya bağlı Şarлак Köyü'nün öşründen yıllık 1.440 akçe geliri vardır (Vrk. 52a).

60- Eczâ-i Aşçı Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Bedrüddin olup, yıllık 400 akçe geliri vardır (Vrk. 52a).

61- Atlu Bey Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Vâiz Yakub olup, 120 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 52a).

62- Sudun ve Yahya Fakih Mescidleri Vakfı: Yıllık 60 akçe geliri vardır (Vrk. 52a).

63- Kutlu Mescidi Vakfı: 130 akçesi Böceklü Değirmeni'nden olmak üzere yıllık 180 akçe geliri vardır (Vrk. 52b).

64- Veled-i Gökçe Mescidi Vakfı: Yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 52b).

65- Kalanderhane Vakfı: Yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 52b).

66- Eczâ-i Larendî Ahmed Paşa Vakfı: Yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 52b).

Seydişehir Kazasındaki Vakıflar

1- Seydî Harun Zâviye, Câmii ve Medresesi Vakfı: Vakfın mutasarrıfı Seydî Harun'un evladından Seydî Ahmed Çelebi'dir. Nazırı ise biraderi Hüsnü Baba'dır. Vakfın Seydî-şehir'deki hamamdan 3.600, iki kasap dükkânından 720, bir derici dükkânından 360, bir sabbağ (boyacı) dükkânından 360, Seydî-şehir'deki bağlardan 300, ekmek fırınından 360, tahinhane'den 100, yağcı dükkânları, zemin ve başhaneden 360 olmak üzere 6.160 akçe geliri vardır. Ayrıca; Züberte, Kışıkapı, Akkilise, Ulukilise, Karacalar, Kuğulu, Burgucu, Kilisecik, Ulukilisecik, Olberid, Karabulak, Kışihoma, Gököyük, Manastır, Dere, Ilıslık, Gevrekli köyleri ile çeşitli yerlerde vakfa gelir getiren toplam 422 dönüm arazi vardır. Bunun yanında dönümü belirtilmeyen zemin ve bağlar ile geliri belirtilmemiş Çad Köyü'nde bir değirmen vardır (Vrk. 53b-54b).

2- Seydî Harun Câmii İmamı Vakfı: Önce evlâdlık olarak tasarruf edilen bu vakıf, sonradan muteber kabul edilmeyip Seydî Harun Câmii Vakfı'na kaydolunduğu anlaşılmaktadır. Yıllık 300 akçe gelir vardır (Vrk. 54b).

3- Seydî Harun Câmii Hatibi Vakfı: Diğer vakıflarda vakıf müessesesinin gelirleri içerisinde cihet (ücret) kaydedilen imam, hatib, müezzin vb. görevlilere bu kayıta ayrıca vakıf tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Vakfın yıllık geliri 180 akçedir.

Seydî Harun'un Seydî-şehir merkezindeki zâviye câmii ve medresesinin dışında tekyeye bağlı çeşitli yerlerde zâviyeleri vardı. Bunlar şunlardır: Hacı Visal, İlmesud, Hacı Osman ve Hacı Halil, Taşağıl, Karakız, Örtülü, Düden, Hacılar, Başkaraviran, Armudlu, Çukurçemen, Dere, Akkilise köyleri ile Arvana Köyü'nde Abdal Mehmedi, Yenice Köyü'nde Tavus Abdal zâviyeleridir. Seydî Harun zâviyesinde görevli otuz altı hizmetkar, on iki hâfız, sekiz müezzin ve vakfın arazilerini ekip-biçen yedi ortakçı kaydı yer almaktadır (Vrk. 54b-58a).

4- Rüstem Bey Türbesi Vakfı: Mutasarrıfı Hüsnü Baba olup, pazartesi ve perşembe günleri dört hafız birer cüz okunurdu. Manastır ve Sokragan köylerinin oşründen yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 58b).

5- Ali Baba Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Gök Kâdı'nın biraderi Mevlânâ Bedreddin'dir. Buzağacı Köyü'nün oşründen 600 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 58b).

6- Abdal Hasan Zâviyesi Vakfı: Gököyük Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Abdal Hasan'ın evladı olup, yıllık geliri 280 akçedir (Vrk. 59a).

7- Bahadır Ağa Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Hacı Mehmed olup, Yenice Köyü'nün oşründen 900 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 59a).

8- Kolak Musa Zâviyesi Vakfı: Ortakaraviran Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Derviş Mehmed olup, 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 59a).

9- Ahî Segid Zâviyesi Vakfı: Çalmanda Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Ahî Yusuf olup, 200 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 59b).

10- Evlâd-ı Bereket veled-i Rüstem, Nasuh veled-i Rüstem Vakfı: Seydî-şehir'in Kavak Köyü'nden 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 59b).

11- Evlâd-ı Halil bin Mustafa Vakfı: Seydî-şehir'in Karakız Köyü'ndeki vakfin yıllık 250 akçe geliri vardır (Vrk. 59b).

12- Derviş Yahşi Zâviyesi Vakfı: Kürt Köyü'ndeki vakfin 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 59b).

13- Ab-ı Kerem Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfları Derviş Mehmed bin Yusuf ve kardeşi İlyas olup, yıllık 400 akçe geliri vardır (Vrk. 60a).

14- Pınarbaşı Zâviyesi Vakfı: Seydî-şehir'in dış tarafında olan vakfin mutasarrıfı Derviş Yahya olup, yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 60a).

15- Mevlânâ Muhyiddin Câmii Vakfı: Manavgat'a bağlı Alpkayır'da bulunan câminin 60 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 60b).

16- Zâviye Vakfı: Bükarmut Köyü'nde olup, mutasarrıfı Hızır veled-i Mahmud'dur. Yıllık 30 akçe geliri vardır (Vrk. 60b).

17- Evlâd-ı Lal Paşa Vakfı: Abdullah Hoca ve evlâdına vakfedilmiş olup, 120 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 60b).

18- Nur Sofu veled-i Hacı İbrahim Zâviyesi Vakfı: Karahisar Köyü'nden yıllık 211 akçe geliri vardır (Vrk. 60b).

19- Karaviran Câmii Vakfı: On beş dönümlük yeri olup, geliri belirtilmemiştir (Vrk. 60b).

20- Taysı Seydî Zâviyesi Vakfı: Bozkır'a bağlı Avdan Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Şeyh Fakih veled-i Kara Şeyh olup, Bozkır'ın Oğuzca Mezraası'ndan yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 61a).

21- Evlâd-ı Yusuf Fakih Vakfı: Mutasarrıfı Mustafa Fakih veled-i Yusuf Fakih olan vakfin Kürd Köyü'nde bir çiftliği olup, geliri belirtilmemiştir (Vrk. 61a).

22- Evlâd-ı Seydî Ali Hızır bin Musa Fakih Vakfı: Vakfa ait Seydî-şehir'de bir parça zemin olup, geliri belirtilmemiştir (Vrk. 61a).

23- Bazar Kapısı Mescidi Vakfı: Seydî-şehir merkezindeki vakfin mutasarrıfı Hızır Fakih olup, kırk dört dönümlük zemini vardır. Geliri belirtilmemiştir (Vrk. 61a).

24- Kiçikapı Mahallesi Mescidi Vakfı: Seydî-şehir merkezindeki vakfin beşbuçuk dönümlük zemini vardır. Geliri belirtilmemiştir (Vrk. 61b).

25- Sûfiyan Mahallesi Mescidi Vakfı: Seydî-şehir merkezindeki vakfin yıllık 40 akçe geliri vardır (Vrk. 61b).

26- Ulukapı Mescidi Vakfı: Seydî-şehir merkezindeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Mehmed olup, 34 dönümlük zemini vardır. Geliri belirtilmemiştir (Vrk. 61b).

27- Ortakaraviran Mescidi Vakfı: Ortakaraviran'daki vakfın 65 dönümlük zemini vardır (Vrk. 61b).

28- Akkilise Mescidi Vakfı: Akkilise'deki vakfın yıllık 30 akçe geliri vardır (Vrk. 61b).

29- Evlâd-ı Hızır Ahmed bin Hasan Vakfı: Seydî-şehir'e bağlı Ağcalar Köyü'nde bir çiftliği vardır (Vrk. 62a).

30- Evlâd-ı Musa Hacı Vakfı: Seydî-şehir'e bağlı İncesu Köyü ve Perilü Mezraası'ndan yıllık 60 akçe geliri vardır (Vrk. 62a).

Beyşehir Kazasındaki Vakıflar

1- Süleyman Bey bin Eşref Câmî Vakfı: Bey-şehir merkezindeki vakfın mutasarrıfı Ahî Kemal, imamı Mevlânâ Sinan Antabi'dir (Vrk. 63a-64b).

Bey-şehir'deki hamamdan 3.600, Cevher Ağa Kervansarayı'ndan 3.500, altmış dükkân yerinden 480, beş parça bağdan 150 olmak üzere yıllık 7.730 akçe geliri vardır. Ayrıca hâsılatı belirtilmemiş dükkân, hamam, bağ ve zeminlerden oluşan başka gelirleri de vardır.

2- Sadun Ağa bin Abdullah Vakfı: Mutasarrıfı Ahmed bin Penbukçu olup, günde altı cüz Kur'an okumak şart koşulmuştur (Vrk. 64b).

3- Eşrefoğlu Medresesi Vakfı: Hamam ve dükkânlardan elde edilen yıllık 1.039 akçe geliri vardır (Vrk. 65a).

4- İsmail Ağa Medresesi Vakfı: Medresenin müderrisi Mevlânâ Şuca'dır. Yarangözü Köyü ve Karalar Mezraası'nın öşründen 420, Cevher Ağa Kervansarayı'nın yerinden 300, dükkânlardan 312, Afşar Köyü'ndeki bağdan 60 olmak üzere yıllık 5.192 akçe geliri vardır. Ayrıca dönüm olarak belirtilmiş çeşitli yerlerde zeminleri mevcuttur (Vrk. 65a-65b).

5- İbrahim Ağa Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Abdullah olup, çeşitli yerlerde geliri belirtilmemiş zeminleri vardır (Vrk. 65b).

6- Mescid Kandili Vakfı: Altı dükkândan, yıllık 48 akçe geliri vardır (Vrk. 66a).

7- Kapı Mescidi Vakfı: Kırk beş dönüm zeminden, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 66a).

8- Ateşhor Mescidi Vakfı: İmamı Abdulkerim olup, 240 akçe geliri vardır (Vrk. 66a).

9- Halil Hayyat Mescidi Vakfı: İmamı Muhyiddin olup, 94 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 66b).

10- Saçı Gökçek Mescidi Vakfı: 34 dönümlük zemini vardır (Vrk. 66b).

11- Mancınık Mahallesi Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ İhtiyar olup, 14,5 dönümlük zemini vardır (Vrk. 66b).

12- Bey-şehir Debbagları Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Kemal olup, 120 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 67a).

13- Meydan Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Abdullah olup, 50 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 67a).

14- Çukur (Hacı Kasım) Mahallesi Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Hasan olup, 45 dönümlük zemini vardır (Vrk. 67a).

15- Kalenderhane Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Seyyid Ahmed Kalender olup, 2.260 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 67a-68a).

16- Ayruncâde Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfları Habib ve Hüseyin olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 68a).

17- Ödülçavuş Mescidi Vakfı: Ali Bey Mahallesi'ndeki vakfin mutasarrıfı Hacı Mahmud olup, 1.200 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 68a).

18- Şeyh Hamza Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfları Seyyid Mahmud ve kardeşi Hamza olup, yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 68b).

19- Subaşı Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ İhtiyar olup, 400 akçe yıllık geliri vardır. Subaşı Mescid ve Medresesine ait kütüphanede kırk kitap mevcuttur (Vrk. 68b-69a).

20- Çiledar Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfları Seyyid Ali ve kardeşi Seyyid Muharrem olup, 550 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 69b).

21- Şeyh Ahmed Zâviyesi Vakfı: Göçü'ye bağlı Killübayındır'daki vakfin mutasarrıfları Derviş Hüseyin ve Derviş Hamza olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 69b).

22- Surnayi Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfları Mustafa Fakih ve Saltık olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 69b).

23- Şeyh Yatağan Zâviyesi Vakfı: Göçü'ye bağlı Yatağan Köyü'ndeki vakfin Yatağan ve Çubuklu Mezraası'ndan 822 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 70a).

24- Hamza Zâviyesi Vakfı: Göçü'ye bağlı Çiçekçiler Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Buğday Hacı veled-i Derviş Hamza olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 70a).

25- Yatağan Mürsel Zâviyesi Vakfı: Göçü'ye bağlı Suluçimen Köyü'ndeki vakfin bu köyün öşür ve örfiyesinden yıllık 486 akçe geliri vardır (Vrk. 70a).

26- Hacı İlyas Zâviyesi Vakfı: Göçü'ye bağlı Karahisar Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Pir Mehmed olup, yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 70a).

27- Hacı Yusuf Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Bülvefa Köyü'ndeki vakfin 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 70b).

28- Afşar Bey Zâviyesi, Kervansarayı, Mescidi ve Köprüsü Vakfı: Göçü'ye bağlı Afşar Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Mevlânâ Lütfullah olup, yıllık 2.020 akçe geliri vardır (Vrk. 70b).

29- Şeyh Yahşi Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Öyük Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Bahşayış bin Ali olup, 200 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 71a).

30- Şeyh İdris Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Öyük Köyü'ndeki vakfın mütevellisi Şeyh İdrisin evladı olup, 400 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 71a).

31- Derviş Hızır Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Başlamışlar Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Hızır Abdullah olup, 440 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 71a).

32- Hacı Armağan Zâviyesi Vakfı: Göçi'ye bağlı Alpgazi Köyü'ndeki zâviyenin şeyhi Elvan Şeyh olup, yıllık 450 akçe geliri vardır (Vrk. 71b).

33- Sakar Şeyh Zâviyesi Vakfı: Yatağan'daki vakfın mutasarrıfı Seyyid Muharrem olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 71b).

34- Ali Küçük Zâviyesi Vakfı: Göçi'ye bağlı Avdancık Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Derviş Mehmed olup, yıllık 250 akçe geliri vardır (Vrk. 71b).

35- Habib Fakih Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Taşdiğin Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Nebi olup, Taşdiğin Köyü ile Ak-şehir'e bağlı Özler ve Koçaç köyleri, Ilgın'a bağlı Reis Köyü ve Medrese Mezraası öşürlerinden elde edilen yıllık 10.470 akçe geliri vardır (Vrk. 72a).

36- Samit Dede Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Göçeri Köyü'ndeki vakfın 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 72a).

37- Mü'min Hacı Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Köşk Köyü'ndeki vakfın yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 72a).

38- Köşk Köyü Câmii Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Köşk Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Süleyman olup, yıllık 250 akçe geliri vardır (Vrk. 72b).

39- Köşk Köyü Mescidi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Köşk Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Süleyman olup, yıllık 140 akçe geliri vardır (Vrk. 72b).

40- Yarangözü Köyü Mescidi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Yarangözü Köyü'ndeki vakfın yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 72b).

41- Çavuş Köyü Mescidi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Çavuş Köyü'ndeki vakfın yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 72b).

42- Şeyh İdris Zâviyesi Vakfı: Yağan'a bağlı Şeyhler Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfları İdris ve Hamza olup, yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 72b).

43- Ahî Mesud Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Ahî Kemal olup, yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 73a).

44- Hasan Şeyh Zâviyesi Vakfı: Hasanşeyh Köyü'ndeki vakfın 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 73a).

45- Zâviye Vakfı: Göçi'ye bağlı Yassıviran Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Hasan veled-i Hayran olup, yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 73a).

46- Kırk Dede Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Aşağıiznebolu Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfları Şeyh Derviş Mansur ve Derviş Lütfi olup, yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 73b).

47- Şeyh Hasan Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Sergisarayı Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfları Derviş İsmail ve Derviş Ahmed olup, yıllık 240 akçe geliri vardır (Vrk. 73b).

48- Çukurkent Hacı Baba Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Çukurkent Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Derviş Veli olup, yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 73b).

49- Sinan Dede Zâviyesi Vakfı: Göçi'ye bağlı Bereket Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfları Derviş İsa ve Nasuh olup, 250 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 73b).

50- Şükran Zâviyesi Vakfı: Göçi'ye bağlı Çoğlu Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Şükran oğlu Şeyh Mezid olup, yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 73b).

51- Zâviye Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Tuzluca Köyü'ndeki vakfin yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 74a).

52- Ahî Segid Zâviyesi Vakfı: Göçi'ye bağlı Hosun Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Müslihüddin Subaşı olup, yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 74a).

53- Şeyh Bâlî Zâviyesi Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Dere Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfları Şeyh Bâlî ve Ali Bey olup, yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 74a).

54- İsmail Ağa Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Yumularcık Mezraası'ndan 600 akçe olmak üzere yıllık 880 akçe geliri vardır (Vrk. 74a).

55- Gönen Abdal Zâviyesi Vakfı: Göçi Nahiyesi'ndeki vakfin 100 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 74b).

56- Baydar Zâviyesi Vakfı: Göçi'ye bağlı Baydar'daki vakfin yıllık 160 akçe geliri vardır (Vrk. 74b).

57- Şeyh Said Zâviyesi Vakfı: Kürt Köyü'ndeki vakfin mutasarrıfı Emir Ali olup, yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 74b).

58- Mescid Vakfı: Göçi'ye bağlı Yassıviran'daki vakfin 140 akçe geliri vardır (Vrk. 74b).

59- Kervansaray ve Köprü Vakfı: Kır-ili'ne bağlı Görünmez Köyü'ndeki vakfin 100 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 74b).

Çimen Kazasındaki Vakıflar

1- Derviş Ahmed Zâviyesi Vakfı: Çimen-ili'ne bağlı Aksunkur Köyü'ndeki vakfin 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 75b).

2- Şeyh Yahya Zâviyesi Vakfı: Çimen-ili'ne bağlı Şeyh Yahya Mezraası'ndaki vakfin mutasarrıfları Said, Mercan Hacı ve Bayram olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 75b).

3- Doğan Yörük Zâviyesi Vakfı: Çimen-ili'ne bağlı Ağros Mezraası'ndaki zâviyenin şeyhi Şeyh Ali Paşa olup, yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 75b).

Ak-şehir Kazasındaki Vakıflar

1- Seydî Mahmud Hayran Zâviyesi Vakfı: Ak-şehir merkezindeki vakfın mutasarrıfı Necmeddin olup, Ak-şehir'e bağlı Bayındır ve Karaöyük köylerinin öşründen 8.730, zeminden 475, bağdan 215, dükkândan 200, Ak-şehir'in Maruf Köyü öşründen 2.330 olmak üzere 11.960 akçe geliri vardır (Vrk. 76b-77a).

2- Hacı İbrahim Zâviyesi Vakfı: Ak-şehir'e bağlı Maruf Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Hacı İbrahim'dir. Ak-şehir'e bağlı Karabulut, Gürnas, Karkın, Yakayahsiyan, Yazıyahsiyan, Ulupınar, Nanköy ve Dikilisaray köylerinin öşründen 19.420, Ilgın'a bağlı Kurugöl Köyü ve Tevekkül Mezraası'nın öşründen 1.240, Maruf Köyü'ndeki hamam ve kârgâhdan 300 'er, çeşitli yerlerdeki bağlardan 650, Dere ve Elfiras köylerindeki değirmenlerden 550, zeminden 90, Ak-şehir meydanındaki hamamdan 3.690, Ak-şehir'deki Ard (un) Kapanından 720, Maruf Köyü ve Fakihler Mezraası'nın öşründen 6.990 olmak üzere yıllık 33.950 akçe geliri vardır (Vrk. 77b-78a).

3- Sultan Alâüddin Câmii ve Minaresi Vakfı: Ak-şehir merkezindeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Muhyiddin olup, Ak-şehir'deki beş bezci dükkânından 2.880, bağ, zemin ve diğer bir dükkândan 456 olmak üzere yıllık 3.336 akçe geliri vardır (Vrk. 78a).

4- Sultan Alâüddin Türbesi, Çeşmesi, Mescidi, Hangâhı ve Medresesi Vakfı: Ak-şehir merkezindeki vakfın mütevellisi Mevlânâ Pîri olup, Ak-şehir'e bağlı Çiftlik, Saklu, Hacı Babaöyüğü (Elvanbeğlü), Eğrigös köylerinin öşründen 11.123, hamamdan 720, zeminlerden 1.510, bağlardan 430 olmak üzere yıllık 13.783 akçe geliri vardır (Vrk. 78b-79a).

5- Şeyh Muinüddin Zâviyesi Vakfı: Ak-şehir merkezindeki vakfın mutasarrıfı Yusuf veled-i Hacı Ali olup, yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 79a).

6- Kâdı İzzeddin Medresesi Vakfı: Mutasarrıfı Emir Çelebi bin Yedigâr olan vakfın 190 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 79b).

7- Ferruh Şah Mescidi Vakfı: Yıllık 160 akçe geliri vardır (Vrk. 79b).

8- Hacı Ömer Mescidi Vakfı: İmamı Hızır Bâlî olup, yıllık 114 akçe geliri vardır (Vrk. 79b).

9- Hoca Paşa Mescidi Vakfı: Yıllık 168 akçe geliri vardır (Vrk. 79b).

10- Hacı Ramazan Şirvanî Mescidi Vakfı: İmamı Mehmed bin Hacı İbrahim olup, yıllık 478 akçe geliri vardır (Vrk. 80a).

11- Veled-i Reis Mahallesi Mescidi Vakfı: Yıllık 164 akçe geliri vardır (Vrk. 80a).

12- Habbaz Hamza Mescidi Vakfı: İmamı Muhyiddin olup, yıllık 40 akçe geliri vardır (Vrk. 80b).

13- Ahî Cemal Mescidi Vakfı: İmamı Elvan olup, yıllık 91 akçe geliri vardır (Vrk. 80b).

14- İkikapı Mescidi Vakfı: İmamı Hacı Alâüddin olup, yıllık 155 akçe geliri vardır (Vrk. 80b).

15- Celal Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ Beyi olup, yıllık 54 akçe geliri vardır (Vrk. 81a).

16- Kazuran Mescidi Vakfı: İmamı İbrahim Fakih olup, yıllık 22 akçe geliri vardır (Vrk. 81a).

- 17- **Balık Pazarı Mescidi Vakfı:** Yıllık 156 akçe geliri vardır (Vrk. 81a).
- 18- **Veled-i Bizci Mescidi Vakfı:** Yıllık 128 akçe geliri vardır (Vrk. 81a).
- 19- **Hacı Kuşî Mescidi Vakfı:** Yıllık 138 akçe geliri vardır (Vrk. 81b).
- 20- **Veled-i Arif Mescidi Vakfı:** Yıllık 50 akçe geliri vardır (Vrk. 81b).
- 21- **Demirkapı Çarşısı Mescidi Vakfı:** Yıllık 70 akçe geliri vardır (Vrk. 81b).
- 22- **Kızılca Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 65 akçe geliri vardır (Vrk. 82a).
- 23- **Tac Halife Mescidi Vakfı:** Yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 82a).
- 24- **Hacı Kayan Mescidi Vakfı:** Yıllık 90 akçe geliri vardır (Vrk. 82a).
- 25- **Ahî Yadigar Mescidi Vakfı:** Yıllık 263 akçe geliri vardır (Vrk. 82a).
- 26- **Tercüman Mahallesi Mescidi Vakfı:** Yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 82b).
- 27- **Veled-i Tayı Mescidi Vakfı:** Yıllık 72 akçe geliri vardır (Vrk. 82b).
- 28- **Seyfeddin Mescidi Vakfı:** Yıllık 40 akçe geliri vardır (Vrk. 82b).
- 29- **Mesud Paşa Türbe, Câmi ve İmâreti Vakfı:** Ak-şehir merkezindeki vakfın mutasarrıfı Bâlî olup, yıllık 250 akçe geliri vardır (Vrk. 82b).
- 30- **Hızırilyaslık Vakfı:** Ak-şehir merkezindeki vakfın mutasarrıfı Derviş Kaya olup, yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 83a).
- 31- **Seydî Yunus Zâviyesi Vakfı:** Mutasarrıfı Seyyid Hasan olup, 2.675 akçesi Ak-şehir'e bağlı Çakırlar ve Bise köylerinin öşründen olmak üzere toplam 2.850 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 83a).
- 32- **Hürrem Hatun Mescidi Vakfı:** Nadir Köyü'ndeki vakfın yıllık 100 akçe geliri vardır (Vrk. 83b).
- 33- **Şeyh Çörek Zâviyesi Vakfı:** Yıllık 140 akçe geliri vardır (Vrk. 83b).
- 34- **Çeşme Vakfı:** Nadir Köyü'ndeki Çeşme vakfının yıllık 42 akçe geliri vardır (Vrk. 83b).
- 35- **Ulumescid Vakfı:** Nadir Köyü'ndeki vakfın 286 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 83b-84a).
- 36- **Hacı Receb Mescidi Vakfı:** Nadir Köyü'ndeki vakfın 207 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 84a).
- 37- **Hasan Bey Mescidi Vakfı:** Nadir Köyü'ndeki vakfın 75 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 84a).
- 38- **Yazıyahsiyan Mescidi Vakfı:** Yıllık 111 akçe geliri vardır (Vrk. 84b).
- 39- **Yazıyahsiyan Mescidi Çerağı Vakfı:** Yıllık 64 akçe geliri vardır (Vrk. 84b).
- 40- **Yazıyahsiyan Mescidi Müezzini Vakfı:** Üç parça zemini vardır (Vrk. 84b).
- 41- **Ahî Yakub Zâviyesi Vakfı:** Yazıyahsiyan Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Habib olup, değirmen, harim, çiftlik, bağ, zemin, kasap dükkânı ve kargah dan elde edilen yıllık 1.090 akçe geliri vardır (Vrk. 85a).

- 42- Cemal Zâviyesi Vakfı:** Ak-şehir merkezindeki vakfın yıllık 212 akçe geliri vardır (Vrk. 85a).
- 43- Ecem Zâviyesi Vakfı:** Diğer adı Küçükhasenk olan Ecem Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Mahmud, mütevellisi de Şeyh Mehmed'dir. Ecem Köyü'nden yıllık 782 akçe geliri vardır (Vrk. 85b).
- 44- Ahî Hoca Ömer Zâviyesi Vakfı:** Saklu Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfları Ahî Polat ve Mehmed bin Sadüddin olup, yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 85b).
- 45- Burhan Köyü Mescidi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Burhan Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Hacı Hüseyin olup, yıllık 150 akçe geliri vardır (Vrk. 85b).
- 46- Sultan Abdullah Zâviyesi Vakfı:** Ak-şehir Vadisi'ndeki Mihraplı denenen yerdeki zâviyenin şeyhi Derviş Sinan'dır. Geliri belirtilmemiştir (Vrk. 86a).
- 47- Anbardar Kerim Câmii Vakfı:** Ak-şehir merkezdeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Kasım olup, şehir merkezindeki dükkânlardan 700, değirmenden 100, zeminden 225 ve Bürçek Köyü'nden 1.668 olmak üzere yıllık 2.693 akçe geliri vardır (Vrk. 86a).
- 48- Seyyid Abdurrahman Zâviyesi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Çakırlar Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Seydî Ali olup, 500 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 86b).
- 49- Şeyh Rasül Zâviyesi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Dipi Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Bâlî veled-i Hacı Ali Paşa olup, geliri belirtilmemiştir (Vrk. 86b).
- 50- Doğanhisarı Câmii Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Doğanhisarı'ndaki vakfın 115 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 86b).
- 51- Doğanhisarı Mescidi Vakfı:** Gebran Mahallesi'ndeki vakfın 50 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 87a).
- 52- Doğanhisarı Mescidi Vakfı:** Çay kenarındaki vakfın yıllık 63 akçe geliri vardır (Vrk. 87a).
- 53- Sultan Zâviyesi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Yavi Köyü'ndeki vakfın yıllık 170 akçe geliri vardır (Vrk. 87a).
- 54- Hasan Paşa Zâviyesi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Ökes Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Mehdi olup, yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 87a).
- 55- Didini Sultan Zâviyesi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Doğanhisarı'ndaki zâviyenin şeyhleri Umran veled-i Tunrul, İsfahan ve Veli'dir. 903 akçesi üç değirmenden olmak üzere 1.310 akçe yıllık geliri vardır. Yusuf, Elvan ve Mustafa adında üç hizmetkârı bulunmaktadır (Vrk. 87b).
- 56- Evlâd-ı Hızır bin Mevlânâ Celaleddin Vakfı:** Ak-şehir merkezindeki vakfın Dündar Hamamı'ndan yıllık 2.520 akçe geliri vardır (Vrk. 87a).
- 67- Şeyh Eyyüb Zâviyesi Vakfı:** Mutasarrıfı Eyyüb olup, yıllık 574 akçe geliri vardır (Vrk. 87a).
- 58- Şerafeddin Mescidi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Kozağacı'ndaki vakfın yirmi iki parça zemini ve sekiz parçada bağı vardır (Vrk. 88b).
- 59- Fukkâ Mescidi Vakfı:** On altı parça zemin, on parça bağ ve sekiz hanesi vardır (Vrk. 88b).
- 60- Atsız Köyü Mescidi Vakfı:** Ak-şehir'e bağlı Atsız Köyü'ndeki vakfın yirmi üç parça zemini vardır (Vrk. 88b).

- 61- Harman Kuyusu Vakfı:** Atsız Köyü'ndeki vakfın bir parça zemini vardır (Vrk. 88b).
- 62- Yehdan Mescidi Vakfı:** Yıllık 54 akçe geliri vardır (Vrk. 88b).
- 63- Hacı Hamza Mescidi Vakfı:** Canbaz Mahallesi'ndeki vakfın 190 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 89a).
- 64- Kilci Mescidi Vakfı:** Bağ ve zeminden yıllık 245 akçe geliri vardır (Vrk. 89a).
- 65- Altinkalemlı Mescidi Vakfı:** Yıllık 137 akçe geliri vardır (Vrk. 89a).
- 66- Bediüzzaman Mescidi Vakfı:** Yıllık 34 akçe geliri vardır (Vrk. 89a).
- 67- Uzun Ali Mescidi Vakfı:** Yıllık 109 akçe geliri vardır (Vrk. 89b).
- 68- Şifahane Mescidi Vakfı:** Yıllık 119 akçe geliri vardır (Vrk. 89b).
- 69- Çaylı Mescidi Vakfı:** Ak-şehir merkezindeki vakfın yıllık 119 akçe geliri vardır (Vrk. 89b).
- 70- Cemal Ali Mescidi Vakfı:** Ak-şehir merkezindeki vakfın 52 akçe geliri vardır (Vrk. 89b).
- 71- Musalla Mescidi Vakfı:** On altı parça zemini, bir parça da bağı vardır (Vrk. 89b).
- 72- Veled-i Sergiz Mescidi Vakfı:** Yıllık 31 akçe geliri vardır (Vrk. 90a).
- 73- Gürgen Mescidi Vakfı:** Yıllık 96 akçe geliri vardır (Vrk. 90a).

İlgın Kazasındaki Vakıflar

1- İlgın Câmii Vakfı: Bir hatip, dört hafız, bir müezzin ve bir kayyumu bulunan câminin İlgın'a bağlı Yendiken, Keşirli, Bayat, Reis ve Ahıröyüğü köylerinden 6.306, Şehir merkezindeki bağ, bahçe ve dolapdan 300 olmak üzere 6.606 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 91b).

2- Kandânî Zâviyesi Vakfı: İlgın merkezindeki vakfın Göstere Köyü'nün öşründen yıllık 1.420 akçe geliri vardır (Vrk. 91b).

3- Didini Sultan Zâviyesi Vakfı: Şeyhleri Mehmed Çelebi ve Durdu Han olan zâviyenin İlgın'a bağlı Mahmudhisarı Köyü'nün öşründen 1.695, Güzideoğlu Mezraası'nın öşründen 220, Said-ili'ne bağlı Karasevin Köyü öşründen 270, Kilderesi ve Gökekin mezraaları öşründen 240, Kafır Değirmeni'nden 480, Zengi Köyü'nden 240, üç zeminden 90 olmak üzere yıllık 3.220 akçe geliri vardır. Yusuf Derviş ve Habil Derviş adında iki halifesi ve Derviş Ulaş, Yusuf Derviş ve Musa Derviş adında üç hizmetkârı vardır (Vrk. 92a).

4- İlgın Ilıca Vakfı: Yıllık 50 akçe geliri vardır (Vrk. 92a).

5- Mescid Vakfı: İlgın'a bağlı Ruus Köyü'ndeki mescidin iki parça zemini vardır (Vrk. 92b).

Niğde ve Çevresindeki Vakıflar

1- Sunkur Câmii Vakfı: Niğde merkezindeki câminin imam ve hatibi Mevlânâ İlyas olup, Adırmason Köyü'nden 947, Yayla Köyü'nden 630, Sazalca Köyü'nden 705 ve çeşitli yerlerdeki

dükkân, zemin ve bağlardan toplam 3.487 akçe geliri vardır. İmamına yıllık 729, müezzine 140, hafızlarına da 2.312 akçe ücret ödenirdi (Vrk. 94b-95a).

2- Hond Hatun Vakfı: Mütevellisi Baba Hamid bin Şeyh Hamid olan vakfın Melenduz'a bağlı Azadala ve Finas köyleriyle Kösün Mezraası'ndan yıllık 1.230 akçe geliri vardır (Vrk. 95a).

3- Hond Hatun Zâviyesi Vakfı: Niğde merkezindeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Muhlis bin Şeyh Emmi olup, Niğde'ye bağlı Deneğe ve Ayazma köyleriyle Halzemit Mezraası, Anduğu'ya bağlı Kınık Köyü'nden 3.905 ve çeşitli yerlerdeki zemin ve bağlardan 740 olmak üzere yıllık 4.645 akçe geliri vardır (Vrk. 95b).

4- Köhne Medrese Vakfı: Niğde merkezindeki medresenin müderrisi Mevlânâ Kıvamüddin olup, Sazala, Asbozi ve Kilisehisar köylerinden 2.020 ve iki zeminden 150 olmak üzere yıllık 2.170 akçe geliri vardır (Vrk. 95b).

5- Ali Bey Medresesi Vakfı: Ak Medrese olarak bilinen medrese Niğde merkezde olup, müderrisi Mevlânâ Ecezâde'dir. Niğde'ye bağlı Semendire, Derevani, Yaylaköy, Eskiaravani ve Üseci mezraalarının öşründen 6.640, Fertek ve Bor köyleri bağlarından 600, Niğde merkezindeki hamamdan 2.540, kervansaraydan 900, iki bağdan 430 ve zeminden 180 olmak üzere yıllık 11.290 akçe geliri vardır (Vrk. 96a).

6- Kudüs-i Mübârek Vakfı: Niğde'ye bağlı Kayı Köyü'nden 7.550 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 96a).

7- Şerafeddin Bey Dâru'z-zâkirini Vakfı: Niğde merkezdeki Dâru'z-zâkirinin Şerafeddin Bey Hamamı'ndan 3.880 ve Ak-saray'a bağlı İlisıra Köyü'nden 920 akçe olmak üzere yıllık 4.880 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 96b).

8- Ahî Paşa Zâviyesi Vakfı: Niğde merkezdeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Ahî olup, bağ, zemin ve başhaneden yıllık 1.260 akçe geliri vardır (Vrk. 96b).

9- Şeref Ali Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Hacı Muslihüddin olup, 60 akçe geliri vardır (Vrk. 96b).

10- Sultan Câmii Vakfı: Niğde merkezdeki vakfın Dervin Köyü'nden 231, İlisun Köyü'nden 340 ve çeşitli bağlardan 260 olmak üzere yıllık 831 akçe geliri vardır (Vrk. 97a).

11- Zâhirüddin Vakfı: Mutasarrıfı Şeyh Himmet olup, Ak-saray'a bağlı Karaöyük Köyü öşründen 820 ve Niğde'nin Kızılcamescid Köyü'nden 317 olmak üzere toplam 1.137 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 97a).

12- Kutlu Hoca Zâviyesi Vakfı: Çengene Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Nureddin Sofu olup, 500 akçe yıllık geliri vardır. Zâviyenin 12 hizmetkarı mevcuttur (Vrk. 97b).

13- Nizâmiye Zâviyesi Vakfı: Niğde merkezdeki vakfın mutasarrıfı Ahî Pir Ahmed olup, yıllık 160 akçe geliri vardır. Harap bir vaziyettedir (Vrk. 97b).

14- Ali Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Ali Fakih olup, 120 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 97b).

15- Mevlevihâne Vakfı: Mutasarrıfı Hatip Ahmed olup, harap bir vaziyettedir. Sazala ve Saruköy köylerinden 820 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 98a).

16- Evlâd-ı Şeyh Muhlis Vakfı: Niğde'ye bağlı Musancu Köyü'nden 1.972, Melenduz'a bağlı Fokuköy Köyü'nden 610 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 98a).

17- Efendi Zâviyesi Vakfı: Deprind Mahallesi'ndeki vakfın mutasarrıfı Ahmed Fakih olup, Geredis ve Bodra mezraalarından 530, çeşitli yerlerdeki bağlardan 320 olmak üzere yıllık 850 akçe geliri vardır (Vrk. 98b).

18- Bahaüddin Doğan Zâviyesi Vakfı: Niğde merkezdeki vakfın mutasarrıfları Ali ve Hacı Mehmed olup, yıllık 180 akçe geliri vardır (Vrk. 98b).

19- Micmeriyye Zâviyesi Vakfı: Depazyun'daki vakfın mutasarrıfı Ahî Şerafeddin'in kızı Hatun olup, 160 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 99a).

20- Savmaa-i Halvetiyan Vakfı: Niğde'ye bağlı İsmet Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Muhyiddin Halife olup, yıllık 50 akçe geliri vardır (Vrk. 99a).

21- Çavuş Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Seyyid Cafer olup, 200 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 99a).

Niğde Mescid Vakıfları

1- Burhaniye Mescidi Vakfı: İmamı Seyyid Ahmed olup, 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 99b).

2- Hoca Veys Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ Müslihüddin olup bağ, dükkân ve zeminden elde edilen 430 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 99b).

3- Tahtalu Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ Mehmed olup, 200 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 99b).

4- Bal Hasan Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ Şeyh olup, 320 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 100a).

5- Tat Ahmed Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ Şeyh olup, 165 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 100a).

6- Veled-i Tayı Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ İdris olup, 220 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 100a).

7- Mahbub Çelebi Mescidi Vakfı: Yıllık 70 akçe geliri vardır (Vrk. 100a).

8- Ali Bey Mescidi Vakfı: Niğde merkezdeki mescidin imamı Ahmed Fakih olup, yıllık 240 akçe geliri vardır (Vrk. 100b).

9- Borkapısı Mescidi Vakfı: İmamı Ali Fakih olup, yıllık 60 akçe geliri vardır (Vrk. 100b).

10- Zindan Mahallesi Mescidi Vakfı: İmamı Ahmed Fakih olup, 142 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 100b).

11- Şihne Mescidi Vakfı: İmamı Hüsam Fakih olup, 100 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 100b).

12- Ahî Mustafa Mescidi Vakfı: İmamı Ahî Kemal olup, 40 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 101a).

13- Kubbe Mescidi Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Pîrî olup, 400 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 101a).

14- Sırçalı Mahallesi Mescidi Vakfı: Yıllık 175 akçe geliri vardır (Vrk. 101a).

15- Dedecik Mescidi Vakfı: İmamı Ahmed Fakih olup, 35 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 101a).

16- Sultan Hasan Bey Mescidi Vakfı: İmamı Ahî Pir Ahmed olup, 160 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 101a).

Bor Köyü Mescidleri Vakıfları

1- Mevlânâ Fahrüddin Mescidi Vakfı: İmamı Mehmed Fakih olup, 320 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 101b).

2- Bor Câmii Vakfı: İmamı Paşa Fakih olup, 435 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 101b).

3- Ali Hoca Mescidi Vakfı: İmamı İbrahim Fakih olup, yıllık 50 akçe geliri vardır (Vrk. 102a).

4- Bal Hasan Mescidi Vakfı: İmamı Ahmed Fakih olup, 120 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 102a).

5- Orta Mahalle Mescidi Vakfı: İmamı Mehmed Fakih olup, 145 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 102a).

6- Cüllah Mescidi Vakfı: İmamı Mevlânâ Kasım olup, 220 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 102a).

7- Hacı İsmail Mescidi Vakfı: İmamı İlyas Fakih olup, 160 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 102a).

8- Veled-i Sırrı Mescidi Vakfı: İmamı Hacı Kasım olup, 60 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 102b).

Anduğu Kazasındaki Vakıflar

1- Bahaüddin Gamsız Zâviyesi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Çat Köyü'ndeki vakfın aynı köyün öşründen 480 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 103b).

2- Emirze Zâviyesi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Ballık Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfları Seyyid Musa ve Seyyid Abdullah olup, 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 103b).

3- Ömer Fakih Zâviyesi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Başviran Mezraası'ndaki vakfın yıllık 330 akçe geliri vardır (Vrk. 103b).

4- Şeyh Mahmud Zâviyesi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Akçaşehir'deki vakfın mutasarrıfları Şeyh Mahmud ve Ahmed olup, yıllık 520 akçe geliri vardır (Vrk. 103b).

5- Lengerhane Zâviyesi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Gümüş Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Seyyid Yakub olup, 300 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 104a).

6- Zâviye Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Kenger Mezraası'ndaki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Müslihüddin olup, 280 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 104a).

7- Câmii Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Gümüş Köyü'ndeki câminin 280 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 104a).

8- Kılan Köyü Mescidi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Kılan Köyü'ndeki mescidin imamı Seydi Fakih olup, 120 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 104a).

9- Yiğitçukur Köyü Mescidi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Yiğitçukur Köyü'ndeki vakfın 140 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 104a).

10- Ortaköy Câmii Vakfı: Anduğu'ya bağlı Ortaköy'deki câminin aynı köyün öşründen yıllık 2.222 akçe geliri vardır (Vrk. 104b).

11- Kaya Paşa Vakfı: Evlatlık vakfı olup, geliri belirtilmemiştir (Vrk. 104b).

12- Evlâd-ı Tanrıvermiş Vakfı: Evlatlık vakfı olup, Kayıkaraca Mezraası'ndan yıllık 480 akçe geliri vardır (Vrk. 104b).

13- Ballık Köyü Mescidi Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Ballık Köyü'ndeki vakfın yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 104b).

14- Câmii Vakfı: Şücaüddin'e bağlı Ulukışla Köyü'ndeki vakfın 180 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 104b).

15- Evlâd-ı Mahmud bin Musa Vakfı: Mutasarrıfı Musa Fakih bin Mahmud olup, Şücaüddin'e bağlı Oyuk ve Çepni mezraalarından yıllık 120 akçe geliri vardır (Vrk. 105a).

16- Evlâd-ı Halid Fakih Vakfı: Evlâdının nesli sona erdiğinde vakfın geliri fakirlere dağıtılmak üzere vakfedilmiştir. Yıllık 60 akçe geliri vardır (Vrk. 105a).

Develi Nahiyesi Vakıfları

1- Akçakoca Zâviyesi Vakfı: Develi'ye bağlı Konca Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Seyyid Ahmed olup, Konca Köyü'nden yıllık 1.761 akçe geliri vardır (Vrk. 106a).

2- Kazan Han Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Şeyh Mehmed Veled-i Şeyh İsmail olup, Develi'ye bağlı Finase ve Erdekyan köylerinden 1.400 akçe geliri vardır (Vrk. 106a).

3- Ahmed Çelebi Zâviyesi Vakfı: Kayseri'deki zâviyenin şeyhi Şeyh Kasım olup, Develi'ye bağlı Ayaküsten Köyü'nden yıllık 1.310 akçe geliri vardır (Vrk. 106a).

4- Hamza Zâviyesi Vakfı: Develi'ye bağlı Kulpak Köyü'ndeki vakfın aynı köyden yıllık 936 akçe geliri vardır (Vrk. 106a).

5- Abdal İlyas Zâviyesi Vakfı: Develi'ye bağlı Kızık Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Hızır oğlu Yusuf olup, aynı köyden yıllık 300 akçe geliri vardır (Vrk. 107a).

6- Pehlivan Gazi Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfları Şeyh Ahmed Fakih ve Hasan Fakih olan vakfın Develi'ye bağlı Şeyhçoban Köyü'nden 1.720 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 107a).

7- Şeyh Ümmi Zâviyesi Vakfı: Develi merkezdeki vakfın Şirin Mezraası'ndan yıllık 200 akçe geliri vardır (Vrk. 107a).

8- Hacı İbrahim Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Kıyık Şeyh olan vakfın Develi'ye bağlı Erükağacı Köyü'nden 824 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 107a).

9- Şeyh Osman Zâviyesi Vakfı: Mutasarrıfı Emir Zeynel bin Seyyid Mehmed olup, 190 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 107b).

10- Nebi Şeyh Zaviyesi Vakfı: Develi'nin Sinle Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Habil veled-i Şeyh Sadi olup, Göme Mezraası'ndan 60 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 107b).

11- Seyyid Şerif Zaviyesi Vakfı: Develi merkezdeki vakfın mutasarrıfı Ramazan Şeyh olup, 150 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 107b).

12- Develi Câmii Vakfı: Mutasarrıfı Mevlânâ Abdurrahman olup, yıllık 230 akçe geliri vardır (Vrk. 107b).

13- Kabak Şeyh Zaviyesi Vakfı: Göstere'ye bağlı Dırazala Köyü'ndeki vakfın mutasarrıfı Şeyh Bâlî veled-i Şeyh olup, Dırazala Köyü'nden 1.000 akçe olmak üzere 1.200 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 108a).

Kara-hisar Nahiyesi Vakıfları

1- Kara-hisar Câmii Vakfı: Çiftlik Köyü'nden 660 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 108b).

2- Erdana Hankâhı Vakfı: Kayseri'deki vakfın Kara-hisar'a bağlı Erdemesun ve Hacılar köylerinden 2.643 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 108b).

3- Temür bin Şeyh Hamza Vakfı: Kara-hisar'ın Bükler Mezraası'ndan 440 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 108b).

Ürgüp Nahiyesi Vakıfları

1- Ürgüp Câmii Vakfı: Ürgüp'ün Boyalu Köyü'nden 932 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 109b).

1- Eczâ-i Tanrıvermiş Ağa Vakfı: Ürgüp'ün Akçaşar ve Balata köylerinden yıllık 1.520 akçe geliri vardır (Vrk. 109b).

2- Damsa Câmii Vakfı: Ürgüp merkezdeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Sıddık veled-i Mehmed Karahisarî olup, Sinason Köyü'nden yıllık 1.420 akçe geliri vardır (Vrk. 109b).

3- Melik Mahmud Gazi Hankâhı Vakfı: Ak-saray merkezdeki vakfın mutasarrıfı Evhadüddin bin Hazret-i Şeyh Baba Yusuf olup, Ak-saray'ın Gazancık ve Tavak köylerinden 1.996 akçe olmak üzere toplam 2.240 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 110a).

4- Ebnâ-i Şeyh Baba Yusuf Vakfı: Ak-saray'ın Gelegüle ve Kürdler köylerinden 1.140, Danişmendlü, Saraycık, Taşgedük ve Arapini mezraalarından 50, Depe Değirmeni'nden 540 ve zeminden 50 olmak üzere yıllık 1.800 akçe geliri vardır (Vrk. 110a).

5- Zincirli Medresesi Vakfı: Ak-saray merkezdeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Seydî Ali Çelebi olup, Ak-saray'a bağlı Öskusun, Menavi, Bağluca köyleriyle Çepni Mezraası'ndan 2.110 olmak üzere yıllık 2.485 akçe geliri vardır. Ayrıca Ak-saray'ın Akhisar Köyü'nün 3.420 akçe geliride daha sonra bu vakfa tahsis edilmiştir (Vrk. 110b).

6- Beramuniye Medresesi Vakfı: Ak-saray merkezdeki vakfın mutasarrıfı Mevlânâ Müslihüddin olup, 550 akçe yıllık geliri vardır (Vrk. 110b).

7- Şamiye Zâviyesi Vakfı: Yıllık 1.030 akçe geliri vardır (Vrk. 110b).

Sonuç;

Vakıfların bir envanteri özelliğini taşıyan vakıf tahrir defterleri, teftiş ve tescil heyeti tarafından önceki defter kayıtları ile yeni tahrir (yazım) sırasındaki durumun karşılaştırılıp kontrol edilmesinden sonra mevcut kayıtların yeniden tescil edilmesi suretiyle meydana getirilen önemli tarihi kaynaklardır.

Bu defterlerde vakıfların teşkilini, iktisadi ve ictimai hayata etkilerini açıkça görmek mümkündür. Anadolu'da bir çok şehrin kuruluş ve gelişimi bir vakıf müessesesinin etrafında şekillenmiştir. Buna en açık örnek defterde bahsi geçen Seydişehir'dir. Şehir Seydi Harun'un kurduğu külliyeinin etrafında gelişmiş ve büyümüştür. Defterde vakıfların işleyişi, teftişi, vakıflara yapılan itirazların değerlendirilmesi ve yapılan usulsüz müdahaleleri de görmek mümkündür. Defterde toplam 546 vakıf müessesesi vardır. Mevcut vakıfların tamamı Selçuklular ve Beylikler dönemine aittir. Bu dönemde kurulan vakıfların sayısında önemli bir artış görülmektedir. Bu vakıflar varlıklarını Osmanlı döneminde de varlıklarını aynen sürdürmüşlerdir.

Yapılan çalışmadaki vakıfların şehirlere göre dağılımı şöyledir:

Konya'da 14 câmi, 49 mescid, 31 zâviye 25 dârü'l-huffâz, 5 türbe, 15 medrese, 7 hankâh, 1 dârü's-şifâ, 1 kalenderhâne, 1 haydarhâne, 1 çeşme, 1 hızır-ilyaslık, 3 evlatlık, 1 sakyaya, 1 musluk, 1 sarnıç ve 1 imârethâne; Belviran'da 11 zâviye, 3 câmi ve medrese; Larende (Karaman)'de 1 imârethâne, 5 câmi, 5 medrese, 2 türbe, 1 dârü'l-hâdis, 3 dârü'l-huffâz, 17 mescid, 14 zâviye, 12 eczâ, 1 hankâh, 1 muallimhâne, 1 çâh-ı ab (su kuyusu), 1 musluk, 1 evlâtlık ve 1 kalenderhâne; Seydi-şehir'de 5 câmi, 11 zâviye, 1 medrese, 1 türbe ve 7 evlâtlık; Bey-şehir'de 2 câmi, 2 medrese, 16 mescid, 36 zâviye, 1 kalenderhâne, 1 kervansaray ve 1 köprü; Çemen'de 3 zâviye; Ak-şehir'de 16 zâviye, 3 câmi, 1 minâre, 2 medrese, 1 hankâh, 48 mescid, 2 çeşme, 2 türbe, 1 kuyu, 1 evlatlık, 1 hızır-ilyaslık ve bir imârethâne; Ilgın'da 1 câmi, 2 zâviye, 1 ılıca ve 1 mescid; Niğde'de 3 câmi, 10 zâviye, 1 savmaa-i halvetiyan, 23 mescid, 2 medrese, 1 dârü'z-zâkirin, 1 Kuds-i mübârek, 1 mevlevihâne ve bir evlatlık; Andığı'da 6 zâviye, 3 câmi, 3 mescid ve 4 evlatlık; Ürgüp'te 4 câmi, 2 hankâh, 1 eczâ ve 1 evlatlık; Ak-saray'da 2 medrese ve 1 zâviye vakfı bulunmaktadır.

Defterin Ak-saray bölümü eksik olmasından dolayı bu kaza'ya ait sadece 3 vakıf kaydı bulunmaktadır.

Ayrıca Karaman Eyaleti'ne ait Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde H. 881/M. 1476, H. 906/M. 1500 ve H. 992/M. 1584 tarihli 3 defter daha mevcuttur. Bunların kayıt numaraları sırasıyla 564, 565 ve 584'tür.

Şehirlerin kuruluşu, iktisadi, ictimai ve kültürel yapısının ortaya çıkarılması açısından önemli gördüğümüz vakıf tahrir defterlerinin önemli bir boşluğu kapatacağı muhakkaktır.

KAYNAKLAR

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, no: O-116/1
- **Erdođru, Mehmet Akif** (1989). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Beyşehir Sancağı (1466-1584)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- _____ (1992). "Seydişehir Seyid Harun Külliyesi Vakıfları Üzerine Bir Araştırma". *Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*, VII, İzmir.
- **Gülcan, Durmuş Ali** (1983). *Karamanođlu İbrahim Bey ve İmareti Tarihçesi*. Karaman.
- Uzluk, Feridun Nafiz (1958). *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*. Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1937). "Karamanođlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmareti Vakfıyesi", *Belleten*, C. I. S. 1

Sancaktar Hayreddin Mescidi

Murat Sav*

Özet

Istanbul'da bulunan ve erken Bizans devrinin bir örneği olan yapının tarihi yeterince bilinmemektedir. Gastria Manastırı ile olan ilişkisi kanıtlanabilmiş değildir. Fakat küçük yapının Bizans 'ın Gastria Manastırı olduğuna inanılmaktadır.

Dıştan sekizgen, içten eşit kollu haç planına sahiptir

Her ne kadar tartışmalı olsa da yapının aslı bir mausoleion olup, apsis kısmı sonradan ilave edilmiştir.

Osmanlı döneminde mescide çevrilmiştir. Yapı, 1894 yılındaki depremde önemli hasara uğramıştır. 1973-1976 arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir

Anahtar Kelimeler: Mescid, Mausoleion, Gastria, Restorasyon, Osmanlı

Sancaktar Hayreddin Masjid

Abstract

The Sancaktar Hayreddin Masjid located in Istanbul is an example of early Byzantine period. The history of this building is not known enough. The relationship with Monastery of Gastria is not proven yet. But it is believed that this small building was Monastery of Gastria. It has octagonal plan with equal-armed cruciform interior.

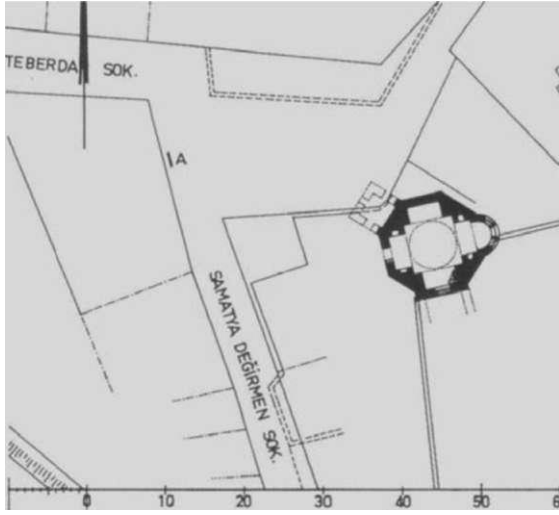
Even there are some arguments, the original of this building is a mausoleion and apse were added later. Building was converted into a mosque during Ottoman period. The structure had severe damages from the earthquake in 1894. Between 1973-76 it was restored by the General Directorate of Foundations.

Key Words: Masjid, Mausoleion, Gastria, restoration, Ottoman.

* Arkeolog, VGM İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü

Yapının Komumu-Tarihçesi ve Yapı Hakkında Araştırmalar:

İstanbul'un Samatya semtinde, Değirmen ve Teberdar sokaklarının kesiştiği yerde konumlandırılan ve Mescide dönüştürülmüş olan yapı, Cerrahpaşa Hastanesi'nin avlusunda bulunan eski adli tıp kurumunun bitişiğindeki Esekapısı Mescidi'nin (Sav 2007:48-54; Ötügen 1974:33-164) yüz elli metre kadar kuzeybatısında yer almaktadır. (Şekil 1). Güneydoğusunda ise, İstanbul Hastanesi ile tren yolu arasında Etyemez Tekkesi bulunmaktadır (Tanman 1994:474-475).

Şekil 1. Mescidin vaziyet planı (Wiener'den).

Resim 1. G.batıdan mescid (M.Sav,1998)

Kaynaklardaki bilgiler yapının adı ve ilk yapılış tarihine ışık tutamamakla birlikte, yapıyı Bizans karakterinde ve Gastria Manastırı'nın şapeli olarak tanımlanmaktadır. IX. yüzyıldan beridir adı kaynaklarda geçen Gastria'nın Sancaktar yapısıyla aynı yapı olduğunu ilk telaffuz eden kişi Paspatis'tir: ΛΙΟΒΗ ΤΕΪΥ ΡΑΟΤΡΙΟΥ. Manastırın Samatya'da bulunması ve yapıya Stoudios Manastırı'nın yakın oluşu, Paspatis'in dayanakları idi. Ayrıca, Bizans döneminde bugünkü Sancaktar Mescidi ve çevresinin çiçeklerle bezeli bir bahçe oluşundan dolayı bu bölüme Gastria' adının verilmesi diğer bir dayanağı oluşturmaktaysa da (Paspatis 1877:354-357) bu düşüncenin bir geçerliliği yoktur.

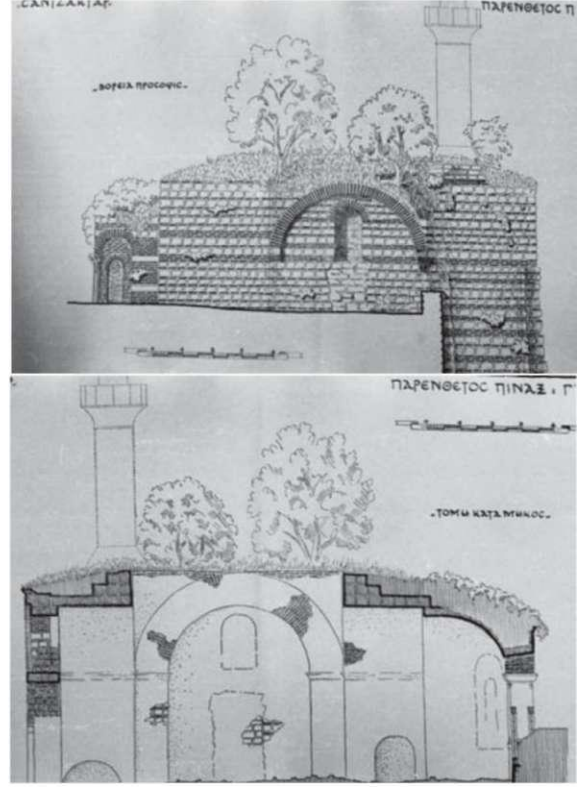
XV. yüzyılın ikinci çeyreğinde şehri ziyaret eden Rus hacılardan öğrendiğimiz kadarıyla Altınkapı yakınlarında bir yerde, içinde Hagia Euphemia ve Hagia Eudoxia'nın röliklerinin bulunduğu ve çok saygı gören bir yapı vardı, ki Janin de buranın Gastria olabileceği üzerinde durmaktaydı (1953:73).

İstanbul'un fethini takiben, Fatih Sultan Mehmed'in sancaktarlarından Alemdar

Bir söylenceye göre, Büyük Konstantinos'un annesi Helena, Kudüs'ten getirdiği kutsal haç ve güzel kokulu küçük ağaçları Samatya'dan karaya çıkarmış ve burada bir manastır (Gastria) yaptırmış, getirdiği ağaçları da bahçesine diktirmiştir (Millingen 1912:268). Ancak, dayanağı olmayan bu öykünün ötesinde, Gastria'yı, İmparator Theophilos'un (829-842) üvey annesi Euphrosyne veya annesi Theoctista'nın yaptırdığı daha güçlü ihtimaldir (Millingen 1912:268). Burası, ikon savunucularının önemli merkezlerinden biri olmuştur. Özellikle de, Theoctista tarafından bu dava uğruna önemli faaliyetler yürütülmüş olup, Theoctista bu konuda oğlu Theophilos ile ters düşmüştür. İmparator ailesinden ikonoklast olan Thekla, Anastasia, Anna ve Pulcheria Gastria Manastırına hapsedilmişler ve Kodinos'un belirttiğine göre, Anna hariç hepsi buraya gömülmüştür. Ayrıca, Theoctista'nın gösterişli mezarı ile oğlu Petronas, Bardas'ın kızkardeşi İrene ve Bardas'ın çene kemiğini içeren bir röliker de Gastria'ya gömülmüştür (Millingen 1912:270).

Resim 2. Aynı yönden mescid (M.Sav,2009)

Şekil 2. Aristeidis Pasadaiosun orijinal çizimlerinde yapının kuzeyden görünümü ve güney kesiti

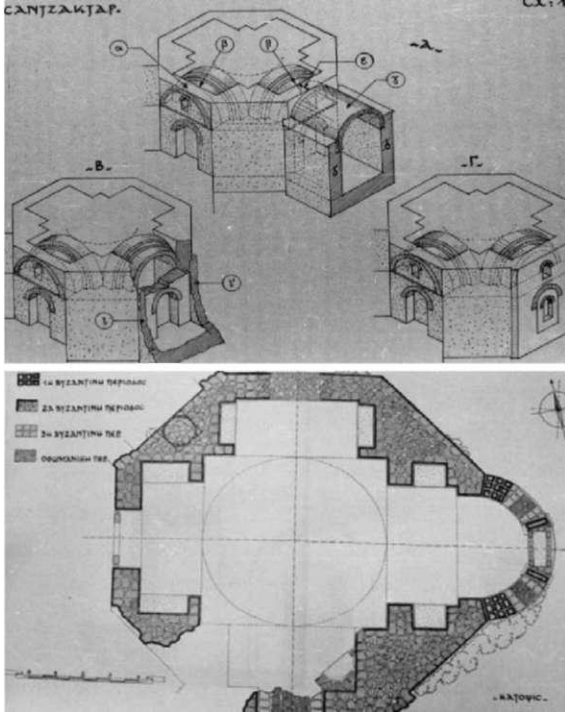
Hayreddin Efendi² tarafından yapı mescide çevrilmiş olup (Ayvansarayi 2001:180), Alemdar Hayreddin Efendi adına vakfedilişiyle ilgili bir vakıf kaydı bulunamamıştır. İstanbul Vakıfları Tahrir Defterinde "vakf-ı sahib'ül mescid" nitelemesinin dışında bir açıklama yer almamakla birlikte, H.941/1535 ve 950/1543 tarihlerinde iki kişinin mescide bazı bağışlarda bulduklarından bahsedilmekle yetinilmiştir (Barkan vd. 1973:172).

Hadika'da geçtiği üzere camiye minberi, mahallelinin ricası üzerine H.1178 /1764-65 yılında Sadrazam Maktul Mustafa Paşa koydurmuştur (Ayvansarayi 2001:180). Yine aynı kitaba göre, Hayreddin Efendi'nin mezarı mescidin yakınlarındadır. Fakat bu mezarın sembolik olarak oluşturulduğu yönündeki düşünceler de yoğundur.

1782 yılında Samatya, Yedikule, Kocamustafapaşa ve Topkapı çevresinde meydana gelen büyük yangının çeşitli binalarda önemli tahribata yol açtığı bilinse de, Sancaktar Mescidi'ne etki edip etmediği açık değildir. Bu yangında Samatya'da altı kilisenin yandığı veya harap olduğu yayınlarda anlatılmaktadır.³

Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler, T.C.Diyaret İşleri Başkanlığı Fatih Müftülüğü Yayını, İstanbul,s.195:Sancaktar Hayrettin Efendi'nin mezarı, caminin civarındaki bahçede bulunmaktadır.Ayrıca,Şahbapzaşa Zaviyesi şeyhi Mustafa Efendi de aynı yerde gömülüdür.

İnciyan ve Kömürcüyan'a dayanarak, Mustafa Cezar,(1963),"Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk Sanatı ve Tarihi Araştırmalar İncelemeleri Dergisi*, C.I,s.364.

Şekil 3. Aristeidis Pasadaios'un çizimlerinde yapının planı ve Bizans dönemi tahmini restitüsyonları

gravürünü yapan Galanakis'in elinden çıkan tasvirinde, kiremit örtülü bir çatının varlığı göze çarparken, apsis duvarında da derin bir çatlağın mevcudiyeti açıkça teşhis edilmektedir.(Şekil 4). Belki de, kubbe üzerini dıştan çatı örtmekteydi. Kaldı ki, onarım evveli çekilen bir fotoğraftan bunu anlamak mümkündür. Zaten çok geçmeden, 1894'deki depremde yapı bir harabeye dönmüş, kubbesi çökmüştür (Öneş:68). 1910'lu yıllarda Millingen tarafından yayınlanan kitapta da, mevcut haliyle yapının ana kubbesinin çöktüğü belirtilmiştir (1912:270-271).

Yapıyı 1910'lu yıllardaki haliyle tarif ederken Millingen, harabe olmasına rağmen mimarisini koruduğunu, geniş kemerin her yönden yapıyı dolaştığını; kuzey-güney ve batı kemerlerinin ortalarında sütunlu pencerelerin yer aldığını; içten eşit kollu bir haç planını muhafaza ettiğini ve orta bölümünün üzerini örten kubbenin çökmüş olduğunu; içten yarım daire, dıştan beş köşeli bir apsisi yer aldığını; haçın kuzey kolunun doğusunda ve güney kolunun batı duvarında bir nişin bulunduğunu; apsis ile ana duvar birleşimini sağlayan duvarların ayrı özellik taşıdığını; buranın sonradan kiliseye çevrilmiş bir kütüphane yapısı olabileceğini anlatmaktadır (1912: 270-271). *Fatih Devri Mimarisi* adlı kitabında E.H.Ayverdi ise, Gastria Manastırından camiye çevrilen yapının yüz yıl evvel yıkıldığını, mihrap duvarı ve kubbesinin yıkık bir halde durduğunu, yazmaktadır (1953: 20). XX. yüzyıl başlarında İstanbul üzerine iki kitap yayınlayan Pasadaios ise, yapıyı incelemiş ve kilisenin yapıldıktan bir süre sonra elden geçtiğini, aslının IV-VI. yüzyıllara kadar inebileceği görüşünü benimsemiştir. Dayanağı ise, apsis penceresinin alt kısmındaki duvar işçiliği idi (1965:5-55). Mathews, dört kollu haçın beşik tonozla örtülü kollarındaki masif üçlü kemerlerin yapılış şekli ile duvar işçiliğinin, kubbe pandantiflerine bakılarak, yapının IV. yüzyılda inşa edilen Hipodromun işçiliği ile benzerlikler arz ettiğini; ancak, bütün bunların bu tarihlmeyi kesinleştiremediğini belirtmiştir (1976:231). Benzer özelliklerin XI-XII. yüzyıllara ait olan Sekbanbaşı ve Troullo'da uygulanması da diğer bir farklılık olarak göze çarpmaktadır.

Mescidin, aynı adla anılan tekke olarak da hizmet ettiği bilinmekle beraber, bir mescit-tekke olarak vakfedildiği de öne sürülmektedir (Eyice vd. 1994:449). Bir belgeden anlaşıldığı kadarıyla tekke, *Sa'di* tarikatına mensuptu. Bugün mescidin kuzeydoğusunda, 17 nolu parseldeki tekke binasının yanında hazire bulunmaktadır. Tekkenin Şeyhlerinden olan el Seyyid Hafız Mustafa Efendi'nin mezarı da mescidin haziresinde olup, adı geçen kişi Sultan II. Mahmud zamanında Şeyhlik yapmıştır. Pazar günleri ayın yapılan tekkede, bir erkek ve bir kadının ikamet ettiği, Dâhiliye Nezareti'nin H.1301/1885-86 tarihli cetvelinde yer almıştır (Eyice vd. 1994:449). Şeyh Rifat Efendi adlı bir zikir reisinin adının yanında son Postnişinin Şeyh Sadedin olduğu bilinmektedir.

Yapının 1877 yılında Paspatis'in kitabı için İstanbul'daki Bizans yapılarının

Apsis duvarındaki işçilikle, sekizgenin diğer duvarlarında kullanılan farklı teknikler, ayrı iki döneme hitap etmektedir. Öyle ki, apsis duvarı Palaiologoslar öncesi bir devre işaret ederken, diğer kısımlar Bizans'ın son dönemlerine (XIV. Yüzyıl) işaret etmektedir (Paspatis 1877:354-357; Ebersolt Rapport:14 ve Eglises:259; Millingen 1912:268; Schneider 1936,70; Mamboury 1951:285; Ayverdi 1953,20; Eyice 1955:135). Tam bu noktada karşımıza Gastria Manastırı çıkmaktadır ki bazı görüşler buranın, adı geçen manastırın mezar şapeli olabileceği yönündedir (Müller 2001:194; Eyice 1963,57; Pasadaios 1965:5-55; Barkan vd. 1973:379; Ayverdi 1973:492). Yapıyla ilgili olarak Pasadaios'un bazı restitüsyon denemeleri mevcuttur. (Şekil 2,3,5). Bununla beraber dış cephesindeki

Şekil 4. Galanakis tarafından yapılan gravürde mescid yapısı,güneyden (1870'ler)

Resim 3.1970 onarım evveli apsis aşından görünüm

polikromi, tipik bir Palaiologos sülalesi izlerini yansıtmakla birlikte, son dönem Bizans'ında ciddi bir onarımdan geçtiğinin bir göstergesidir.

Semavi Eyice, Sancaktar Hayrettin Mescidi'nin masif yapısının, Geç Antik devrin mezar binaları ile yakın benzerliğe sahip olduğu görüşündedir ve tuğla kemerlerinin Roma yapılarındaki tekniği hatırlatması açısından, çok erken devrin bir eseri olduğunu düşünmektedir. Yapının, Konstantinos surları dışındaki nekropol alanında sıralanan hayli çok sayıda Geç Roma devrine ait bir mezar binası veya martyronu olabileceğini de öne sürmektedir ki, yapı belki de Bizans devrinde kilise haline getirilip, manastıra bağlanmıştır (Eyice 1963,57; Eyice vd. 1994:448; Eyice 1986,14).

Mescid, 1894 depreminde harabeye dönünce, uzun süre kendi haline terk edilmiş ve bu haliyle 1973 yılına kadar gelmiş, ardından da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (1973-1975). Restorasyonda, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde görevli Yüksek Mimar Fikret Çuhadaroğlu önemli bir rol üstlenmiş olup, duvarlar aslına sadık kalınmak suretiyle inşa edilmiş; ancak, yapının üzeri kubbe yerine çatıyla örtülmüş ve bu şekliyle yapı 1976'da mescid olarak ibadete açılmıştır.

Mimari Özellikler: Mimari açıdan baktığımızda yapı dıştan sekizgen, içten eşit kollu haç planı özelliğine sahiptir. (Şekil 6;

Resim 4. Günümüzde apsis cephesi (M.Sav,2009)

Resim 5. 1970 öncesi meşid, içten (V.İ.B.M.Arş.)

Resim 6. Meşid, içten (2007)

V.İ.B.M.A :Vakıflar İstanbul 1.Bölge Müdürlüğü Arşivi

Resim 1,2). Bu türden yapılar için planı gayet muntazam olup, giriş kapısı batıda bulunmaktadır ve doğuda derin tutulmuş, belki de sonraki bir dönemde eklenen, dıştan beş köşeli apsis ile nihayetlenmektedir. Eşit kollu haç planına sahip yapıya eklenen apsis, mimari olarak yapının doğuya doğru uzamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da derin tutulmuş bir bema ortaya çıkarmıştır.

Sekizgenin her yüzünde dıştan kornişe dek çıkan birer kemer yer almaktadır. Ancak sadece kuzey, güney ve batıdaki kemer içlerine birer pencere açılmıştır.

Osmanlı devrinde açılan düz lentolu pencere varlığını sürdürmektedir. (Resim 4). Eski fotoğraflardan, pencerelerin yuvarlak kemere sahip oldukları teşhis edilebilmekle beraber kemerlerin oturduğu plasterlerin üzerlerinde haç motifinin yer aldığı görülmektedir. (Resim 3). Güney cephesinin üst kısmındaki geniş kemerin altındaki pencereye ek olarak alt kısımda da dikdörtgen bir pencereye yer verilmiştir. Ancak, pencerenin yan dikmelerindeki tuğla sıraları, buranın yuvarlak kemerli bir pencereye sahip olduğunu göstermektedir.

İçeride, her haç kolunu üçüz kemerli beşik tonozlar örtmektedir. Orijinalde, yapının üzerinin kubbe ile örtülü olması gerekmektedir. Zaten pandantiflerin varlığı, küçük ölçekli haçvari planın bir mecburiyeti olarak yapının kubbe ile tamamlanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. (Resim 5-6). Tahmini olarak kubbe çapının 9,00 metre civarında olduğu düşünülebilir. Ayrıca, 1973'teki onarımda üst örtü alaturka kiremitle örtülmesine karşın, sonradan Marsilya tipi kiremitle değiştirilmiştir.⁴

**Resim,7.1970 öncesig.doğudanyapı (Wiener'den)
Güneye doğru devam eden duvar izi**

Resim 8. Güneyden yapı (M.Sav,2009)

kuzeypatasındaki izler ile 1973 yılı öncesine ait fotoğraflar(Resim,7), bu yönlerde yapıya bitişik başka eklerin veya başka yapılarla bağlantıların olduğunu kanıtlamaktadır (Wiener 2001:194).

Bugün otopark olarak kullanılan ve yapının doğusunda yer alan alanda eskiden iki katlı ahşap bir yapının bulunduğu görülmektedir. Bir ahşap bina da yapının batısında yer almaktaydı. Minarenin tuğla olduğu, sıvalarının döküldüğü ve bir payanda ile desteklendiği de aynı fotoğraftan anlaşılmaktadır.

1973-74 Restorasyonu: Bizans Dönemi restitüsyonuna bakıldığında, yapı muhtemelen sekizgen, yüksek kasnaklı bir kubbeye sahip olup, kubbe üzeri kiremitlerle örtülüydü ve kasnağın

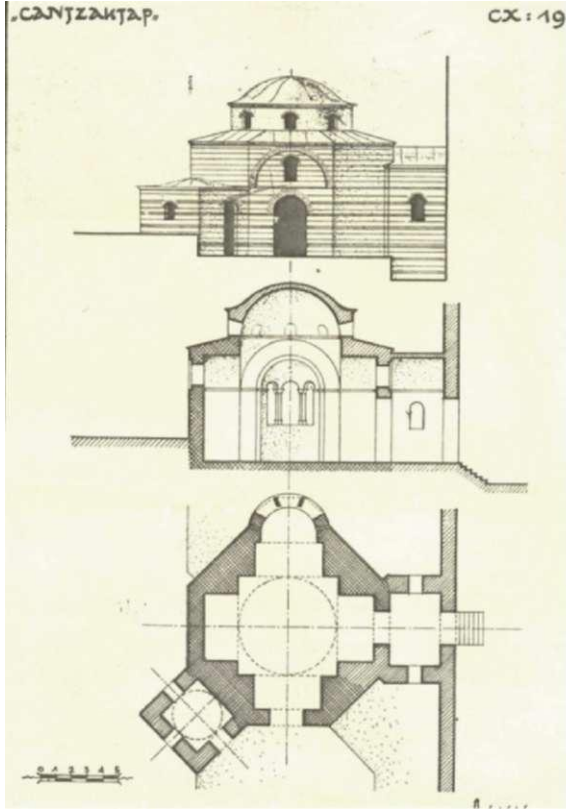
Mescid yapısının duvarları simetrik olmasına rağmen ölçü değerleri açısından az da olsa farklılıklar göstermektedir. Yapının dıştan uzunluğu -apsis dahil- 15,00 metre olup, genişliği de 13,00 metredir ve içeride haç kolları eşittir. Apsis çatısının başlangıcı yerden 5,15 metre; çatının 7,25 metre; çatı üst noktasının ise, 10,00 metre kotunda olduğu görülmektedir. Cepheler dıştan,4,50-5,55 metre arasında değişen genişliklere sahiptir.

Kuzey yanında yer alan tuğladan örülmüş minare, tek şerefelidir ve yapının ana inşa malzemesiyle bir bütünlük arz etmektedir.(Resim 9).

Caminin mahfil ve minberi ahşap olup, mihrabı ise kesme taştan inşa edilmiştir. Eksene göre biraz kayık olan mihrabı oldukça sadedir. 1970'lerde üst kısmı yıkık mihrap yaşmağının üç sıra stalâkrite sahip olduğu görülebilmektedir.(Resim 10).

Bugün yapının batıdaki giriş kısmının önünde bulunan betonarme sundurmanın evvelden var olmadığı, bu kısımda bulunan büyük ve yaşlı bir ağacın varlığından dolayı kesinlik kazanmaktadır. Ancak, bu kısmın küçük bir avlu şeklinde tutulduğu ve bir istinat duvarıyla kuşatıldığı görülmektedir. Yalnız, avlu giriş kapısından başlamak üzere, yapının kuzeybatı köşesine bitişik yapılan ek kısım gibi, yapının batı köşesine bitişik bir küçük mekânın varlığı anlaşılmaktadır. (Resim,11,12). Bugünkü yapının güney ve

Şekil 5. Aristidi tarafından yapılan restitüsyonda yapıya açılan ve bitişen mekânlar

Resim 9. Minareden görünüm (M.Sav,2009)

Resim 10. Mihrap (V.İ.1.B.M.A.1973)

yönetiminde yapılan Fehmi Kızıl ve Selcan Selçuk tarafından çizilen rölövelere bakıldığında, güneye doğru bir açılımın olduğu görülür ki, bu da mescidin ya başka bir yapı ile olan veya kendine ait bir mekân ile olan bağlantısına işaret etmektedir.(Şekil 6,8). Eski bir fotoğraftan anlaşıldığı kadarıyla, kuzeybatıdan da yapıya küçük bir mekânın bitiştiği görülmektedir.(Resim 11). Mekânın çatısı, geniş açıklıklı kemerin alt kotundan başlamakta olup, çatı bir saçak şeklindedir ve üzeri alaturka kiremitle örtülüdür.

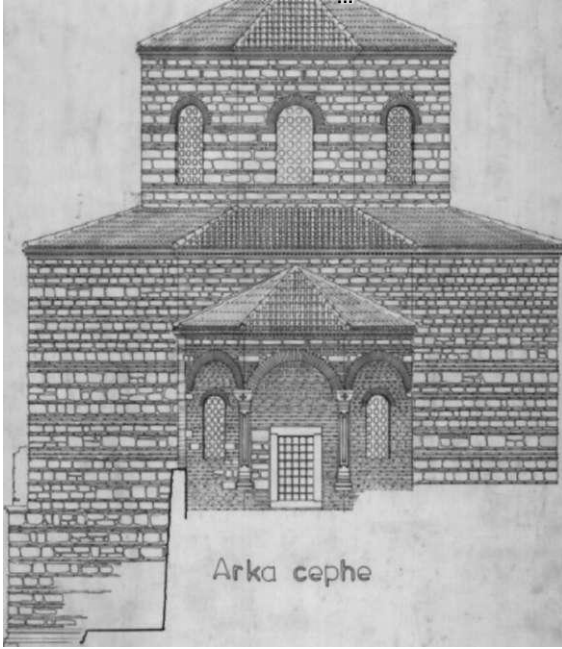
her yüzünde birer pencereye yer verilmişti. Kargir yapının apsis yarım kubbesinin üzeri de kiremit ile kaplıydı.

1970'lerdeki onarımda Y.Mimar Fikret Çuhadaroğlu iki öneri sunmuş, bu önerilerden yüksek kasnaklı tipik bir Bizans kubbesini hatırlatan kubbeli yapı yerine Osmanlı dönemindeki son şekline uygun hazırlanan ve üzerini kiremit kaplı bir çatının örttüğü, sembolik özellikli küçük bir ahşap kubbenin yer aldığı proje kabul görmüştür.(Şekil 6,7).

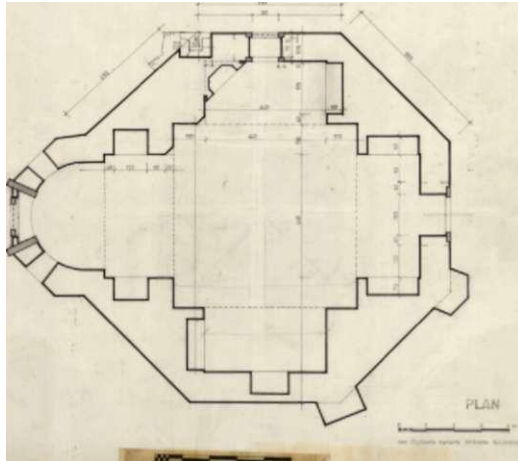
1970'lerde F. Çuhadaroğlu'nun

SANCAKTAR HAYRETTİN MESCİDİ
restitüsyonu m: 1/50

teklif: 1

SANCAKTAR HAYRETTİN MESCİDİ RESTİTÜSYON PROJESİ
ÖLÇEK 1/50

Şekil 6. 1970'lerdeki onarım evveli F. Çuhadaroğlu yönetiminde yapılan restitüsyon çalışması (Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü Arşivi)

1970'lerde Vakıflar tarafından yapılan rölövede giriş cephesi veri sağlayacak ölçüde sağlamdır. Aynı şey, apsis cephesi ve apsisin kuzey kısmı için de geçerlidir.

Restorasyon sırasında, yapının Son Osmanlı dönemi dikkate alınarak ahşap çatı eklenmiş, ahşabın üstü iki kat halinde bitümlü karton kaplanmış ve üzeri de alaturka kiremitle örtülmüştür. Bu sırada dekoratif ve sembolik anlam ifade edecek şekilde çatının ortasına denk gelen bölüme mahruti ve köşeli formda özel bir asma tavan yapılmıştır. (Resim 13).

Ayrıca, evvelden bodur olan minare, daha uzun gövdeli olarak inşa edilmiştir.

Malzeme açısından iki farklı döneme işaret eden temiz bir tuğla işçiliğinin ortaya konulduğu yapıdaki üçlü kemerlerin harcı, fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla yaklaşık olarak 6 cm kalınlığındadır.

Güneybatı yüzünde üçgen şekilde tutulmuş iki payanda yer alır. (Resim 11). Bu bölümde 1 sıra taş-1 veya 2 sıra tuğla ile kalın tutulmuş derz tabakaları bulunur. Duvar alt kısımlarında devşirme mermer malzeme kullanılmıştır. Genel olarak 1 sıra taş-tuğla uygulamasına sahiptir. Apsis ve

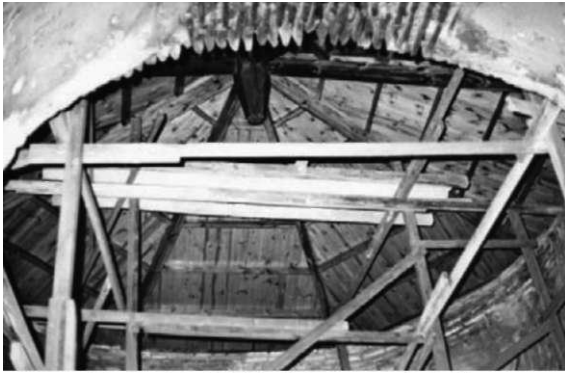
Resim 11. 1970'lerdeki onarım evveli ve sonrasına ait kuzeybatıdan çekilmiş fotoğraflar (Vİ.İ.B.M.A.)

Şekil 7.1970'lerdeki onarım için F.Çuhadaroğlu yönetiminde çizilen projeler (V.İ.I.B.M.A.)

Resim 12. XX. yüzyıl başlarında mescid yapısı (Millingen'den)

Resim 13. 1970'lerdeki onarımda kubbe

diğer duvarların üslubu ve duvar işçiliği birbirinden farklı olup, apsisin sonraki bir ek olduğu buradan anlaşılmaktadır.

Restorasyon esnasında sıva raspa yapılmış, ayrıca imitasyon tuğla, düz satırlar üzerinde oldukça fazla kullanılmıştır. Dönem restorasyonlarında sıklıkla uygulanan tuğla çürütme yöntemi bu yapıda da uygulanmıştır. Günümüz restorasyon anlayışına ters olan, fakat yine önceki dönemlerde yaygın olarak kullanılan beton Sancaktar Hayreddin Mescidinde de 200 ve 300 dozlu olarak uygulanmıştır. Yonu taşı ve ocak taşının kullanıldığı müdahaleler esnasında imitasyon tuğlalar ve yonu taşları kaplama olarak kullanılmıştır. Ayrıca, 16-20 cm genişlikteki yonu taşından düz ve pahlı söveler ve kornişler yapılarak yerlerine takılmıştır. Çam ağacından yapılan tablalı kapı basit tutulmuştur. Tek satırlı pencerelerde de aynı malzeme kullanılmıştır.⁵

Vakıflar İstanbul 1.Bölge Müdürlüğü Arşivinde yer alan yapıya ait 1973-76 arasını içeren onarım dosyası.

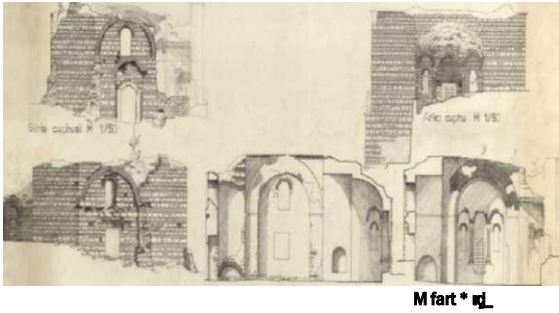
Haçın güneydoğu koluna denk gelen yere açılan mihrap nişi de eski fotoğraflarda önemli ölçüde sağlam olarak görülmekle beraber, tuğla işçiliğinin üzerine sıva yapıldığı ve onun da üzerine mermer taklidi olarak alçı yapıldığı anlaşılmaktadır. Mihrap kavsarası da stalâktitlerle bezenmiştir. Haçvari mekânın batıdaki haç kolunun solundaki tonozun içinde barok bir bezeme ve yazı görülmekte iken, bunun hemen üst kısmında, dökülen badana katmanının içinden belki de Bizans devrini yansıtan boya konturları görülmektedir ki, 1972'de çekilen bir fotoğrafta bu görüntü karşımıza çıkmaktadır. Haç kollarını oluşturan kemerlerin içlerinde ve geçişlerde de oldukça sade tutulmuş kalemişlerine

yer verilmiştir. Yapıyı içten, bel hizasında kırmızı bir şeridin dolaştığı da yine eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır.

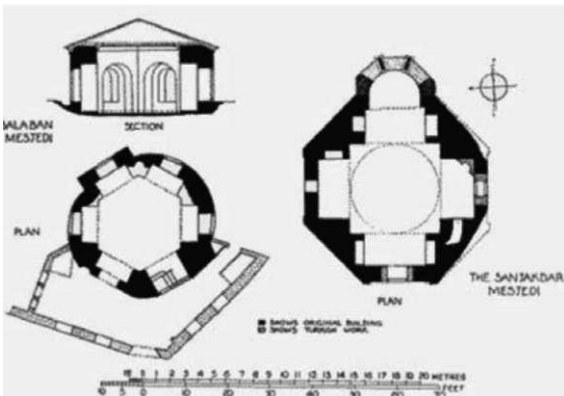
Restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra yapı, 1976 yılında mescid olarak ibadete açılmıştır.

Şekil 8. F.Çuhadaroğlu 'mmyönetiminde Fehmi Kızıl tarafından yapılan görünüş ve kesitler

Şekil 9. Balabanağa Mescidi (Gurlitt'den,1907) Şekil 10. Balabanağa ve Sancaktar plan (Millingen'den)

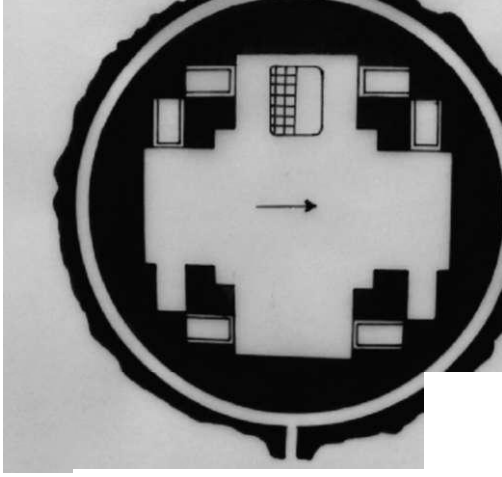

Şekil 10. Balabanağa ve Sancaktar, plan (Millingen'den)

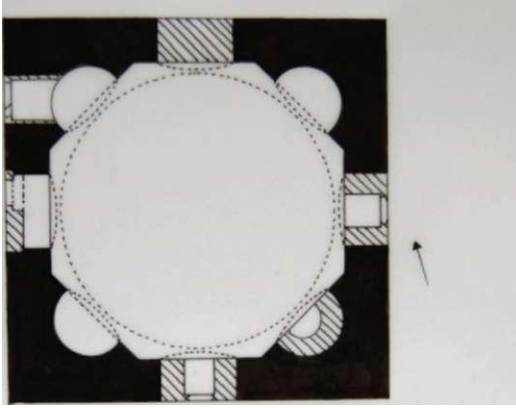
Kısa Bir Analogjik Değerlendirme:

A. Van Millingen (1912:335), tıpkı Sancaktar yapısında olduğu gibi Balabanağa Mescidini de XIV. yüzyıla; Mamboury, yalnızca Sancaktar'ı XIV. yüzyıla tarihlemiştir (1951:24). Mansel tarafından iki ana döneme işaret ettiği ileri sürülen Balabanağa Mescid yapısının ilk dönemde 10,60 metre çapında muntazam bir dairevi plana sahip olduğu 1930 kazılarında ortaya çıkarılmış olup, yapı Eyice'ye göre, muhtemelen IV. veya V.yüzyıla aittir. (Şekil 9-10). Yapıda altı niş ile tanzim edilen daire şeması, doğuda apsis şeklinde bir çıkıntı ile sona ermekteydi (Mansel 1936:5).

Bugün Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinin arkasındaki bahçede yer alan Hebdomon Hypojesi (Macridy vd. 1922:360-393; Tuna 2000) ise, dairevi bir plan içine haçvari şemalı olarak raptedilmiş olup, taş işçiliği ve burada bulunan mermer lahitlerin üzerlerindeki kabartma üslubu çıkış noktası alınarak, V.yüzyıla tarihlenmekte olup, testere dizisi şeklinde yer alan tuğla kemerler oldukça sıktır. (Şekil 11).

Şekil 11. Bakırköy Hypojesinin planı (Çizen, Hüdayin Sav)

Şekil 12. Şeyh Süleyman Mescidi planı (Mathews'ten çizen: H. Sav) Resim 14. Sokak cephesi (M. Sav, 2006)

İstanbul haricindeki bazı yerleşim yerlerinde Roma ve Bizans dönemlerine ait bu planın çeşitlemelerine rastlamak mümkündür. Pamukkale'deki Hierapolis oktagonu (V. yüzyıl), İtalya'daki San Vitale Kilisesi (VI. yüzyıl) ve naosu haçvari olan İznik'teki Koimesis Kilisesi bunlar arasında sayılabilir.

Bütünsel olarak bakıldığında, Roma devrinin sonları veya Bizans'ın ilk dönemlerinde yapıldığı anlaşılan Sancaktar Mescidinin asli fonksiyonunun dışında, sonradan bir manastır içinde değerlendirildiği iddia edilebilir. Özellikle de güney kısmında devam eden temel kalıntıları ve yapıya ait bağlantı izleri bu konuda fikir vermekle birlikte, Gastria Manastırına ait bir mausoleum olup olmadığı arkeolojik açıdan kanıtlanabilmiş değildir. Belki de ileride yapılacak bir araştırma kazısı ile bu konuya açıklık getirilebilecektir.

Yine sekizgen şeklinde tutulmuş olan ve tarihi net olmayan Şeyh Süleyman Mescidi de bu anlayışın İstanbul'daki temsilcilerinden biridir ki, ana cepheleri süsleyen, Palaiologoslar devrinde elden geçtiği bilinen ve korniş hizasına kadar ulaşan geniş açılımlı kemerlerin içlerine açılan pencereler açısından Sancaktar yapısıyla benzerlik arz etmektedir. Tıpkı Sancaktar gibi Şeyh Süleyman yapısının da net bir tarihi mevcut değildir. Ancak, erken dönem Bizans'ının bir mausoleumu olan Şeyh Süleyman (Sav 2009:653-672) yapısı ile olan benzerlik göz ardı edilemez. (Şekil 12; Resim 14). Balabanağa Mescidi yapısını da dahil edersek, benzer fonksiyon ve bazı noktalarda mimari birliktelik içinde olan üç adet mausoleum yapısından söz etmek mümkündür.

Buradan da anlaşılacağı üzere, sekizgen yapılar özellikle V. yüzyılda Bizans mimarisinde mausoleum veya vaftizhane olarak sıklıkla yapılmaktaydı. Hatta Sultanahmet'teki Hagia Euphemia Martyrion'u gibi altıgen planlı yapılar da inşa ediliyordu (VI. yüzyıl). Ayasofya Vaftizhanesi ise dıştan kare, içten sekizgendir. Aynı tarihlerde yapılmış olan Küçükayasofya (Sergios Bakkhos Kilisesi) de içten sekizgen bir plan özelliğine sahiptir.

Restorasyon Önerileri: Mescid yapısı, günümüze ulaşan şekliyle yapısal açıdan bünyesine ciddi şekilde aykırılık teşkil etmeyecek ve çevresiyle beraber bir bütünlük arz edecek, yaşam alanı ortaya çıkaracak şekilde elden geçirilmelidir. Bundan hareketle, batıdaki giriş kısmının önünü kapatan muhdes bölüm kaldırılmalıdır. Bu kısım, Osmanlı devrinde olduğu gibi mescidin avlusu olarak kullanılmalıdır. Böylelikle, bugün dışarıdan algılanmayan batı girişi gözler önüne serilmiş olacaktır. Ayrıca, kuzey doğudaki otopark alanı ile olan bağlantı kesilerek, doğu cephesi daha çok ortaya çıkarılmalıdır. Bilindiği üzere, bugün otopark olan alanda, daha evvel iki katlı ahşap bir yapı mevcuttu. Venedik Tüzüğü'nün 6.maddesinde *"Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamakşartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye, ya da değiştirmeye izin verilmemelidir."* Denilirken, eski eser yapının elverdiği çevresi ile beraber uygulamaya konu edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Yapının, sac ile örtülen apsisinin üstü tuğla ile örülmeli ve tıpkı ana mekânın çatısı gibi alaturka kiremit ile örtülmelidir. XIX. yüzyıl restitüsyonu dayanak olarak alınmak suretiyle, çatıdaki mevcut kiremitler kaldırılarak, yerlerine alaturka kiremit konulmalıdır.

Dış cepheler, muhtelif yerlerde bulunan beton sıvalardan arındırılmalıdır. Bütün bu imâlatların yanı sıra, gerek dış cephelerde ve gerekse minarede meydana gelen malzeme kaybı giderilmelidir.

Yapı içinde, duvar örgü malzemelerine zarar vermeyecek şekilde çimento bazlı sıvalar raspa edilmeli, malzeme analizi neticesinde elde edilecek karışım doğrultusunda horasan harçla sıva işlemi uygulanmalıdır.

Mihrabının yağlı boyası temizlenmeli, eldeki belgeler ışığında kalemişi bezeme yapılmalıdır. Duvarları alt seviyede dolaşan yeni çiniler sökülmesi, raspa neticesinde yapı içindeki muhtelif yerlerden çıkabilecek kalemişleri bir program doğrultusunda uygulanmalıdır. Yapının harabe olduğu dönemlerde, eldeki görsel belgelere dayanılarak görülen kiremit renkli şerit, iç mekânda kemer üstlerini bir silme şeklinde tüm yapıyı kuşatmalıdır.

Genel olarak sıraladığımız bu öneriler detaylarla desteklenerek, İstanbul'un tarih olarak en eski kültür varlıklarından olan bu yapının özgünlüğü korunmaya devam edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Ayvansarayi,(2001).*Hadikat'ül Cevami*,(Haz. A.N.Galitekin),İstanbul.
- Ayverdi, E.H. (1953).*Fatih Devri Mimarisi*, İstanbul.
- Ayverdi, E.H. (1973). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481),III*: İstanbul Enstitüsü.
- Barkan, Ö.L.-Ayverdi, E.H.(1973).İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri.
- Cezar, M.(1963).Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, *Türk Sanatı ve Tarihi Araştırmalar İncelemeleri Dergisi*, C.I,s.364.
- Ebersolt, J.(1911). *Rapor Sommaire sur une mission à Constantinople*, Paris.
- Ebersolt, J.-Thiers, A. (1913). *Les églises de Constantinople*, Paris.
- Eyice, S.(1955). *Petit Guide a travers les monuments byzantins et turcs*, X.Milletlerarası Bizans Kongresi Tertip Komitesi, İstanbul.
- Eyice,S.(1963).*Son Devir Bizans Mimarisi*İstanbul.
- Eyice,S.(1986).İstanbul'un Camiye Çevrilen Kiliseleri, 7Af,(S.2),Mayıs,s.14.
- Eyice, S.-Tanman, M.B.(1994).Sancakdar Hayreddin Mescidi ve Tekkesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, s.449.
- *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler*.(1991). İstanbul: T.C.Diyaret İşleri Başkanlığı Fatih Müftülüğü Yayını.
- Freely, J.-Çakmak, A.S. (2005).İstanbul'un Bizans Anıtları, (Çev:Gülrû Tanman), I.Baskı,İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Janin, R.(1953). *La Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin. 1. Part: Le Siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique. 3rd Vol. : Les Églises et les Monastères*. Paris: Institut Français d'Etudes Byzantines.
- Macridy,Th.-EbersoltJ.(1922).Monuments Funeraires De Constantinople, *Bulletin de Correspondance Hellénique*,Paris,s.360-393.
- Mamboury,E.(1951).İstanbul Touristigue,İstanbul:Çitiribiraderler Basımevi..
- Mansel, A.M.(1936).Balaban Ağa Mescidi Hafriyatı, İstanbul: Devlet Basımevi.
- Mathews, T. (1976). *The Byzantine Churches of İstanbul A photographic Survey*,Pennsylvania,
- Millingen, A. (1912). *Byzantine Churches İn Constantinople, Their History and Architecture*,London.
- Öneş,E.R. (Tarihsiz). Cami ve Mescitler, *Fatih İlk İstanbul*, Fatih Belediyesi Yayını, s.26-87.
- Ötügen, S.Y.(1974). İsa Kapı Mescidi und Medresesi in İstanbul, Bonn.
- Öz, T.(1962).İstanbul *Camileri*, C.I,T.T.K.Yayını, Ankara.
- Pasadaios, A. (1965).*Eni Svo (ivÇavTcoiv ^vn^eimv ujç K 'nôkecoç âyvcbam ôvôfiacç*, Atina.
- Paspatis,A. (1877). Bu^otvıvat (isXexai, Konstantinople.
- Sancaktar Hayreddin Mescidi Onarım Dosyası,1973-76, Vakıflar I.Bölge Müdürlüğü Arşivi.
- Sav, M. (2007). İsakapı (Esekapı-İbrahim Paşa-Manastır) Mescidi, *Kültür İstanbul Özel Sayısı İl*, (S.7),s.48-54.
- Sav, M. (2009). Fatih-Zeyrek'teki Erken Bizans Yapısı: Şeyh Süleyman Mescidi ve Bodrum Katları, *X.Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve S.Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 03-06 Mayıs 2006*,Ankara, s.653-672.
- Schneider, A.M.(1936). *Byzanz-Vorarbeiten Zur Topographie undArchaologie der Stadt*, Berlin.
- Tanman, M.B.(1994). Mirza Baba Tekkesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, s.474-475.
- Tuna, T.(2000). *Hebdomon'danBakırköy'e*, Bakırköy Belediyesi Yayını.
- Wiener, M. (2001).İstanbul'un Tarihi Topoğrafyası,(Çev:ÜlkerSayın),I.Baskı,İstanbul.

Bayerische Staatsbibliothek'te Pertevniyal Valide Sultan Vakfına Ait Arşiv Belgeleri*

Muhittin Eliaçık**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun arşiv okyanusundan yurtdışına sıçramış milyonlarca vesika damlası bulunmaktadır. Yurtdışındaki Osmanlı arşiv belgelerinin ekseriyeti elçilik ve konsolosluk arşivlerinde olmakla beraber, Osmanlı 'nın idaresi altında kalmış ülkelerde de epeyce bir arşiv bakiyesi vardır. Yurtdışında olan Osmanlı arşiv belgelerinden cüzi bir miktarı da Almanya 'nın Münih şehrindeki Bayerische Staatsbibliothek 'te bulunmakta olup, burada aralarında vakıfla ilgili olanlarının da bulunduğu 150 civarında Osmanlı arşiv belgesi bulunmaktadır. Kadı sicilinden ferman ve berata, masraf defterinden şukkaya kadar her türden örnek bulunan bu arşiv vesikaları çok iyi korunmuştur. Aralarında vâlide sultan vakıflarına ait belgelerin de yer aldığı bu belgeler genellikle masraf ve muamele kayıtlarına ve Tanzimat sonrasına aittir. Bu makalede, bu belgelerden Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait olan iki ayrı defter incelenip tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivi, vesika, Almanya, Münih, Pertevniyal Vâlide Sultan vakfı.

Archives of Pertevniyal Queen Mother in Bayerische Staatsbibliothek

Abstract

There are millions of drops of documents which were spread abroad from the archive ocean of the Ottoman Empire. The majority of the Ottoman archive documents found in the archives of foreign embassy and consulates, but had remained some others in the countries which were under Ottoman rule. Abroad, a trivial amount of the Ottoman archival documents are in Germany, Munich s Bayerische Staatsbibliothek where there are about 150 documents related with foundations. These Ottoman archive documents including Kadi edicts, declarations; letters of registration have been very well preserved. Among the documents belonging to the Queen Mother at the foundation where it usually costs and treatment records and documents are the property after the Tanzimat. In this article, these documents belong to the foundation of Pertevniyal the Queen Mother has been reviewed and will be introduced from two different books.

Key Words: Ottoman Archives, document, Germany, Munich, the foundation of Pertevniyal, the Queen Mother

* Bu makalenin konusu olan belgeler, 3-5 Kasım 2007'de düzenlenen V. Üsküdar Sempozyumu'nda bir bildiri ile duyurulmuş olup, burada ise bu belgeler Pertevniyal Vâlide Sultan vakfı nokta-i nazarından yeniden ele alınarak makale hâlinde hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Giriş

Üç kıtaya hükmetmiş Osmanlı İmparatorluğu'nun arşiv hazinesinin yurt içindeki yüz milyondan fazla belge ve üç yüz seksen bine yakın defterinden başka yurtdışında da binlerce vesika mücevheratı bulunmaktadır. Hiç şüphesiz bu arşiv hazinesinin mevcudu sadece bunlardan ibaret değildir ve imha, yanma, çürüme, satılma, kaybolma vb. suretlerle binlerce arşiv cevherinin bu hazineden eksildiği de bir gerçektir. Bunca eksilmenin bu hazinenin zenginliğine bir darbe vurduğu açık olsa da, büyük boyutta bir zevale yol açtığı da söylenemez. Hatta yeni eklenen vesikaların eskilerini telafi ettiği bile iddia edilebilir. Üç kıtada yüzyıllarca çok geniş bir alanı yöneten bir devletin hafızası olan bu belgeler aynı zamanda uluslararası problemlere çözümler getiren ve tarihî, siyasi, hukukî vs. konularda mühim işlevler gören bir bereket kaynağıdır.

Libya-Tunus, Kuveyt-Katar, Suudi Arabistan-Yemen, Etiyopya-Eritre gibi birbirine komşu birçok ülkenin sınırlarıyla ilgili anlaşmazlıklarda Osmanlı arşivlerine başvurusu, birçok bilimsel çalışmada bu belgelerle önemli sonuçlara ulaşılması bu durumun bir göstergesidir. Osmanlı'nın elçilik veya konsoloslukta bulunan ülkelerde birçok arşiv belgesi bulunup bunlardan Roma seferinde 1856-1923 yıllarına ait 112 defterden oluşan binlerce belge yurda getirilmiştir. Tahran ve Paris hariciye arşivi İstanbul'a taşınmış, Atina, Belgrad, Karadağ, Washington ve Viyana elçiliklerindeki Osmanlı belgeleri ile Cakarta'dan da binlerce belge gelmiştir. Şu ana kadar yurtdışından yaklaşık 3,5 milyona yakın arşiv malzemesinin getirildiği ve daha getirilmeyi bekleyen binlerce arşiv malzemesi bulunduğu görülmektedir (<http://www.zafersen.com>).

Yurtdışındaki Osmanlı belgelerinin ekseriyeti elçilik ve konsolosluk arşivlerinde yer almakla birlikte, geçmişte Osmanlı'nın idaresi altında kalmış ülkelerin arşiv ve kütüphanelerinde de epey bir arşiv malzemesinin bulunduğu bilinen bir gerçektir. Yurtdışındaki Osmanlı arşiv belgelerinden cüz'i bir miktar da Almanya'nın Münih şehrindeki Bayerische Staatsbibliothek (Bavyera Devlet Kütüphanesi)'te bulunmaktadır. Bu kütüphanede aralarında vakıfla ilgili olanların da yer aldığı 200'ye yakın Osmanlı arşiv belgesi mevcut olup bu belgeler, hem eskiden Osmanlı'nın hakim olduğu bir coğrafyada bulunmaması, hem de devletlerarası yazışmalara ait olmaması sebebiyle ilgi çekmekte ve kütüphaneye geliş şekli de düşündürücü bulunmaktadır.

Bu belgelerin, Bayerische Staatsbibliothek'e, satın alma, hediye veya buluntu yoluyla gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Aralarında kadı sicilinden ferman ve berata, masraf defterinden şukkaya kadar her türden belge örneği bulunan, Osmanlı'nın binlerce kilometre ötedeki bu yadigârları çok iyi korunup arşivlenmiş görünmektedir. Bu belgeler tasnif edildiğinde kadınlarca tutulmuş hüccet, temessük, mülknâme gibi belgelerin sayıca ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Aralarında vâlide sultan vakıflarına ait belgelerin de yer aldığı bu belgeler genellikle masraf ve muamele kayıtlarına ve Tanzimat sonrasına aittir.

Bu kütüphanede yaptığımız araştırmada, vakfa ait belgeleri değerlendirdikten sonra mufassal olan iki vakıf defterini bu makalenin konusu yapmış bulunuyoruz. Bu defterler Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait Üsküdar'da bulunan Paşalimanı un değirmeni ve beylik ambarların tamir masraflarına aittir; ve âlet-edevât, tamir masrafları ve özel isimleri ihtiva etmektedir. Burada önce, Osmanlı Devleti'nde vâlide sultan vakıfları, Paşalimanı vapur un değirmeni, beylik ambarları ve yurtdışındaki Osmanlı belgeleri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Osmanlı Devleti'nde başta padişahlar olmak üzere vezirler, vâlide sultanlar ve diğer servet sahiplerince vakıf yoluyla cami, mescid, namazgâh, mektep, medrese, kütüphane, aşhane,

kervansaray, bedesten, çeşme, yol, köprü, kale, mesiregâh, deniz feneri, değirmen, sebil vs. birçok eser yaptırılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 30000 vakıf belgesi içinde kadınların kurduğu 2309 vakıf tespit edilmiştir (Ataseven vd. 1999:18). 1546 tarihli İstanbul tahrir defterine göre ise 2517 vakfın 913'ü kadınlara aittir. Ayrıca İstanbul'da 1930'lu yıllarda mevcut ve tamamı Osmanlı döneminde yapılmış 491 çeşmenin 128'i kadınların kurduğu vakıflarca inşâ edilmiştir (Aydın 1996:144). Hanedana mensup vâlide sultanlar başta olmak üzere, kadınefendiler, hanım sultanlar, hasekiler vs. birçok kadın, başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinde vakıf eserleri kurmuşlardır (Kayalı vd. 1990: 1-60, Bragner'den trc.). Çelebi Mehmed'in kızıdan Abdülmecid'in annesine kadar vâlide sultanların imar faaliyetlerine ve ve ayrıca hanım sultan vakıf eserlerine birçok örnek verilebilir (İyianlar, 1992:10-150). Ancak, son vâlide sultanlardan II. Mahmud'un eşi ve Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan ile yine II. Mahmud'un eşi ve Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Vâlide Sultan kurdukları birçok vakıf eseriyle daha bir öne çıkmaktadırlar. Ayrıca, hanedana mensup olmayan Osmanlı kadınlarınca da pek çok vakıf kurulmuştur (Yücel 1971:44-49; Gören, *Türk Kadını* 1/2:22-24).

Pertevniyal Vâlide Sultan

Aksaray'da kendi adını taşıyan cami yanındaki türbede medfun olan Pertevniyal Vâlide Sultan (ö.1883) İstanbul'un içinde ve dışında birçok vakıf eseri yaptırmış olup, bunlar için on iki vakfiye düzenletildiği bilinmektedir. Arşiv belgelerinde de temas edilen bu vakfiyelerde okutulacak mevlitler, fukaranın iâşe ve ibatesi, hayrata ait esaslar, öğrencilerin tedrisinde usul ve esaslar vs. bilgiler yer almaktadır.(BOA. *Y.MTV*: 146/54, 204/153, 168/8722, 262/162; *BEO*: 902/67644.)

Pertevniyal Valide Sultan, II. Mahmud'un eşi ve Abdülaziz'in de annesidir. Çerkezlerin Şapsıg etnik topluluğu içinde orta halli bir aileden geldiği sanılmaktadır ve hareme gelir gelmez, dikkati üzerine toplamış ve ikballer arasında yerini alarak ikinci ikbal olmuştur. 1829'da, 15 yaşlarında Abdülaziz'i doğurmuş ve böylece 5. kadın efendiliğe yükselmiştir. II. Mahmud 1839'da ölünce, 26 yaşında dul kalmış, 22 yıl sonra oğlu Abdülaziz padişah olunca da resmen "mehd-i ulyâ-yı saltanat" ve "vâlide sultan" olmuştur. Vâlide sultanların hayrat yaptırma geleneğine uyarak İstanbul'a sayısız eserler kazandırmış, Aksaray'da okul, kütüphane ve muvakkithane, Karagümrük'te Pertevniyal Kadın Meydan Çeşmesi, Eyüp'te defterdar iskelesi karşısında Pertevniyal Kadın Efendi Çeşmesi, Aksaray'da cami yaptırmış, yaptırdığı eserlerin korunması ve yaşatılması için de vakıflar kurmuştur. En büyük eseri şüphesiz ki, Aksaray'daki okul, cami, türbe ve sebil vs.den oluşan, içinde türbesinin de bulunduğu camidir. Pertevniyal Valide Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden ve ölümünden sonra, 7 yıl daha yaşamış, II. Abdülhamid'den saygı görmüş, eski görkemli yaşantısından uzaklaşarak kendini kimsesiz kız çocuklarını yetiştirmeye adanmıştır. Vakıflarının merkez yapısı Aksaray'da kendi adını taşıyan külliye olmuş ve diğer müesseseler bu cami ve külliye'den yayılıp genişlemiştir (Brill:1987; <http://www.pl1872.com>).

Pertevniyal Valide Sultan Aksaray'da kendi adını taşıyan cami kütüphanesine 1055 yazma ve basma kitap vakfetmiştir. Vakfına bağlı bulunan eser ve akarlar arasında: cami yanındaki Mahmudiye mektebi, İstanbul'un çeşitli yerlerinde çeşmeler, Tırhala sancağında çiftlikler, Yedikule, Eğrikapı, Topçular, Vidos karyesinde müstegillât, Narlu, Çekmece-i Sagîr (Küçük Çekmece) ve Kebîr (Büyük Çekmece), Çatalca ve Terkos kazalarında tarla ve çayır vs. yapılar bulunmaktadır. Bu makalede incelenen belgeler de bu vakfa gelir sağlayan mühim yapıların tamir masraflarına

aittir. Bilhassa, Paşalimanı değirmeninin vakıf için ne kadar önemli olduğu gelirlerinin korunması için defalarca kiraya verilmesi, tamiri, Avrupa'dan getirilen âlet-edevât için gümrük alınmaması vb. muamelelerden anlaşılmaktadır. Değirmenin muameleleriyle ilgili arşiv belgelerinin çokluğu da değirmenin önemine işaret eden bir başka husus olup bu belgelerde genellikle isticâr, deprem-yangından dolayı oluşan masraflar, âlet-edevât temini ve bunlardan gümrük alınmaması gibi konular bulunmaktadır.¹ Vakfın gelir-giderine ait defterlerde vakfın kethüdası El-Hac Mustafa, vekili Ahmed ve Kethüda Mehmed Rüstem'in mühürleri bulunmaktadır. (TS.MA.d: 4483/1-41)

600 yıl çok geniş bir coğrafyayı idare etmiş bir devletin sistematığının göstergeleri olan Osmanlı belgelerinin hatırı sayılır bir miktarı yurtdışında bulunmaktadır. Bu belgelerin yurtdışında kalış şekli ve yolu çeşitli sebeplere dayanmakta olup bunların başında elçilik ve konsolosluk arşivlerinden yurda nakledilememesi sayılabilir. Ayrıca, intikal, satın alma, hediye, koleksiyon oluşturma vb. sebeplerle de bu belgelerin yurtdışında bulunduğu görülmektedir. Sahaflar başta olmak üzere çeşitli kişilerde veya ailelerde Sultan Abdülaziz'in annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfı'na ait belgelerin de bulunduğu binlerce resmî evrakın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu evraklar yüksek fiyat istendiği için elde edilememiş ve yurtdışında da alıcısının çok olmasından dolayı yurtdışına götürülmeleri kolaylaşmıştır. Sahaflardan ya da ailelerden ele geçirilen evrakların yüksek fiyatlarla yabancılara satıldığı ve böylece birçok ülkede Osmanlı resmî belgelerinin kütüphane ve müzelerde sergilendiği görülmektedir.

Osmanlı arşiv belgelerinin yurtdışına çıkış kanalları, yerleri, sayıları ve değerleri hakkında çok daha ayrıntılı bilgiler sıralamak mümkündür. Bu makalenin konusu olan Pertevniyal Vakfı'yla ilgili belgeleri dikkate aldığımızda, değirmen inşâsını üstlenen yabancı yükleniciler veya bu çevre aracılığıyla belgelerin yurtdışına çıkmış olabileceği düşünülebilir. Kesin bir ifadeyle bulunmamasıyla birlikte ve daha çok görüldüğü üzere diğer bir ihtimal de bu belgelerin Batılı müşterilerince İstanbul'da satın alınıp götürülmüş olmasıdır.

Münih'te Pertevniyal Vâlide Sultan Vakfına Ait Belgeler

Bu makalede incelenmekte olan ve Almanya'nın Münih kentindeki Bayerische Staatsbibliothek'te bulunan Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait belgeler yurtdışına çıkarılan belgelere tipik bir örnektir. Bugüne dek üzerinde çalışılmayan incelediğimiz belgeler, genellikle Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait belgelerin yer aldığı bir kutunun içinde bulunmaktadır. Bu belgelerin tasnifi henüz bitmediği için kütüphanenin mevcut kataloğuna aktarılmamıştır.² İnceleme-araştırma için gittiğimiz bu kütüphanede incelediğimiz bu belgelerin bulunduğu kutuda 33 adet belge bulunmakta ve büyük kısmı Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait bulunmaktadır. Belgeler,

Avrupa'dan getirilen âlet-edevâtın gümrük vergisinden muafiyet: 21 L 1306, 44/47 MV. 19 C 1309, 1189/6, 13 ŞD. 6 C 1318 1558/116776 BEO... Âlet-edevâtının muayenesi için görevlendirilecek kişiler: 24 N 1312 588/44066 BEO... Yeni kiracıya devir-teslim muamelesi: 6 L 1312 592/44384, 598/44808, 603/45161 BEO...13 S 1315 133/53 ŞD. 8 R 1318 108/10 Y. A. RES... Değirmenin Mösyö Kozmi'ye ihâlesi: 7 C 1318 109/9 Y. A. RES... Tamiri: 24 L 1315 18/1315/L-10 İ. EV. 2 ZA 1315 1097/82255. 14 B 318 142/74 ŞD. Müstecire müzâyedesiz temdfiden ihalesi: 14 B 318 151/40 ŞD... Fümvar aletinın tatbikinden vazgeçilip sadece bacasının yükseltilmesi: 26 R 1330 111-1/2 DH.İD.

K. Hof und Staatsbibliothek in München, Verzeichniss Der Orientalischen Handschriften, Mit Ausschluss der Hebraeischen, Arabischen und Persischen München 1875.

vakfın Aksaray'daki mekteplerine devam eden öğrencileri, Tırhala sancağındaki çiftlikleri, Vidos karyesindeki müstegillâtı, Narlu, Çekmece-i Sagır ve Kebîr, Çatalca ve Terkos kazalarındaki tarla ve çayır vb. vakıf kayıtlarını içermektedir. İnceleyeceğimiz iki defterle birlikte, kutuda bulunan diğer belgeler numaralarıyla birlikte aşağıda sıralanmıştır.

517. Paşalimanı un değirmeninin âlet ve edevâtının ikmâli inşaatına dair defter.

518-520. Pertevniyal Vâlide Sultan'ın Aksaray'daki mekteplerine devam eden etfâle (çocuklara) dair.

521-525. Tırhala sancağında bulunan çiftliklerin 1286,1287,1292 seneleri muhasebesi.

526. Çekmece-i Sagır ve Kebîr, Çatalca, Terkos kazalarındaki tarla, çayır vs.'nin 1289 yılı geliri.

527. Matbah ve kılarının 1274 senesi masrafları.

528. Paşalimanı'nda bulunan beylik ambarların 1279 senesi masrafları.

531. Voyvoda çiftliğindeki zahire ambarının 1281 senesi defteri.

532. Rumeli eyâletine tâbi Prespe kazasında Kerman çiftliğinin 1280 senesi hâsılâtının defteri.

533. Berat'da bulunan 22 adet çiftliğin 1309 senesine ait hâsılâtın defteri.

534. Musakkafât mutasarrıflarına ait icmâl defteri.

535. Aksaray'daki Mahmudiye mektebi rüşdiye şubesindeki şâgirdânın esâmisine ait defter.

541. Tırhala'nın Tırnova kazasında arazi, kışlak vs.'nin defteri.

İki defterden birisi Üsküdar'da Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait, yanan Paşalimanı un değirmeninin Yunan tebaasından Nikforaki adlı müteahhide verilerek tamir edilip âlet-edevâtının temin edilmesini, diğeri ise yine Paşalimanı 'nda bulunan beylik ambarların masraflarını içermektedir. Önce, bu değirmene ait masraf defterinin dayandığı sözleşme ve konuyla ilgili Osmanlı Arşivlerinde yer alan belgeler üzerinde durulacaktır.

Paşalimanı Vapur Değirmeni Ve Beylik Ambarları

Pertevniyal Vâlide Sultan Vakfına ait değirmenin bulunduğu Paşalimanı, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Üsküdar'la Kuzguncuk arasında bir semtin adı olup eski adı Rumeli tarafından geçirilen öküzlerin Anadolu'ya götürülmek için Beşiktaş'tan kayıkla getirilmeleri sebebiyle Öküzlimanı idiye de daha sonra Piyalepaşa sahilsarayı yapıldıktan sonra bu mevkiye Paşalimanı adı verilmiştir. Paşalimanı'nda Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait arsa üzerine bir vapur değirmeni inşâ edildiği 25 Cemâziyelevvel 1280 (7 Kasım 1863) tarihli irâde-i seniyyeden ve Sadâret'ten Nâfia Nezâreti'ne 24 Rebîülâhîr 1281 (26 Eylül 1864) tarihinde yazılan cevabî bir yazıdan anlaşılmaktadır.(BOA, İ.DH: 517/35194 ; A. MKT. MHM: 313/4) Bu cevabî yazıda: "Pertevniyal Vâlide Sultân evkâfından Üsküdar Paşalimanı'nda bulunan arsaya irâde-i seniyye ile inşâ edilen vapur değirmeni için istenen verginin istisnâî olarak alınmamasının uygun görülmediği" bildirilmiştir. Bu değirmen yangın

ve deprem sebebiyle gördüğü tamirlerin ve gerekli donanım eksikliği masraflarının karşılanması amacıyla defalarca müstecirler tarafından işletilmiştir.

Hicri 1306, 1315, 1318, 1322 ve 1326 tarihlerinde gördüğü tamirlere dair arşiv belgelerinde âlet-edevât ve tamir masrafları mufassal olarak gösterilmiştir. (Bkz. BOA. *İ. ŞD*: 94/5578; *İ.EV*: 18/1315/L-10; *Y. A.RES*: 108/10; *Y. A.RES*: 127/10; *İ. EV*: 48/ 1326/C-15) Makalemize konu olan 1306 (1888) tarihli belgede yangın sebebiyle oluşan masrafların karşılanması, 1315 (1897) tarihli belgede tamirat, 1318 (1900) tarihli belgede vals usûlüne dönüşüm masraflarının karşılanması, 1322 (1904) tarihli belgede değirmene ilave olunacak yer, 1326 (1908) tarihli belgede ise tamirat masrafları açıklanmakta ve müteahhitlere isticâr suretiyle verilme işlemi üzerinde durulmaktadır. Bu isticârlara vakfın değirmen masraflarını karşılayamamasından dolayı başvurulduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı zenginlerinden Sadık Bey'e ait Paşalimanı zahire ambarları yanında 24 taşlı bir harap un değirmeninin bulunması,³ 1926'da Paşalimanı değirmeninden un çalınması Paşalimanı değirmeninin yakın zamana dek varlığına işaret eden ayrıntılardır. (Bkz. BOA Cumhuriyet Arşivi, Sayı: 6/2435, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 25.21..12)

Beylik zahire ambarları da yine Paşalimanı'nda bulunmakta, ancak defterde bu ambarların Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına aidiyeti açıkça belirtilmemektedir. Münih'te devlet kütüphanesinde bulunan bu defterin Evkâf Nezâreti'ne ait belgelerden oluşan kutuda yer alması, bu kutudaki belgelerin çoğunun Vâlide Sultan vakfına ait belgeler olması ve defterin içeriği bu defterin de Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına aidiyetine delil olabilir. Zaten beylik ambarların değirmenle ilişkili olduğu, değirmende öğütülecek buğday vs.nin buradan karşılanmasından ve yapılan diğer işlemlerden anlaşılmaktadır. Bu ambarların da sıkça tamir gördüğü yapılan masraflardan belli olmaktadır. İncelenen defterde bu masraflar, direk, tahta, dolap, kafaş, kiremit, tuğla, mismar, kürek, keser, kazma, kalbur, rençber sepeti, su fiçisi, kireç, nakliye ve hamaliye ücretleri vs. masraflardır. Defterde bu masrafların karşılığı yaklaşık 31000 guruştur. Ayrıca duvarcı, ırgadbaşı, rençber, tekneçi, lağımçı, kurşuncu, sıvacı, nakkaş vs. amele yevmiyelerine dair yedi haftalık masraf kayıtları vardır ve bu masraflar 17000 guruştur. Yapılan toplam masrafın 48000 guruşu bulduğu görülmektedir.

Paşalimanı Değirmenine Ait Osmanlı Arşivi'ndeki Belgeler'

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde "İ.ŞD 94/5578" numaralı dosyada bulunan belgelerle Münih'te bulunan defter birbirini tamamlayan bilgiler ihtiva etmektedir. Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerde bir mukavelenâme ve üç yazışma bulunmaktadır. Önce mukavelenâmeyi ele almak istiyoruz.

Pertevniyal Vâlide Sultan vakfından, Üsküdar Paşalimanı'nda bulunan vapur un değirmeni yangından dolayı işleyemez hale geldiğinden değirmenin inşâ ve ikmâli işine Yunan tebaasından müteahhit Mösyö Nikforaki talip olmuş ve bunun üzerine 21 Teşrîn-i Sâni 1304 (3 Aralık 1888) tarihinde Evkâf-ı Humâyûn İdâresi tarafından 12 maddelik bir mukâvelenâme hazırlanmıştır. Bu mukâvelenâme özetle şöyledir:

Baba Nakkaş Sokağı (yokuşu) Köşkleri, Üsküdar Belediyesi Kurumsal İnternet Portalı-Rehber Ayrıntısı.

Bu belgelerin çevirisi makalenin sonunda ek bölümünde verilmiştir.

Un vapur değirmeninin durumunu gösteren bir adet resimle müfredat defterinde yazılı makine, kazan ve toma tezgahıyla demirhane âletleri vs.'nin değirmen içinde kullanılmak üzere müste'cire teslim edileceği; son sistem üzere müstecirce kurulacak âlet-edevât vs. teferruat için belirlenen 5000 lira ve altı sene içindeki tamirata karşılık gelen 500 liranın aşılılamayacağı; âlet-edevâtın Avrupa'dan celbinde ve Dersaadet'çe tedarik mahallerine konulduğunda işbilirlerce kontrol edilip kabul edilebileceği ve inşaatın bitiminde de yine işbilirlerce ikinci kontrolden sonra âlet-edevâtın kabul edileceği, eksiklik olursa eksiğin müstecirce tamamlanacağı; inşaatın on ay içinde mutlaka bitirileceği, kiralama bedelinin karar tarihinden sonra on birinci aydan başlayacağı ve müstecir tamamlayamasa bile yine kirayı o günden itibaren ödemeye mecbur olacağı; eğer on aylık sürenin bitiminden önce müstecirce inşaat tatil edilirse inşaatın ve âlet-edevâtın bedelinin yarısının vakfa terk edilip, diğer yarısının da altı senenin bitiminde vakıfça müstecire verilmek üzere başkasıyla veya kendisiyle ikmal ettirileceği; kira süresinin altı sene olduğu ve kararlaştırılan aylık yüz lira kira bedelinin 4/3'ünün inşaat karşılık müstecir elinde kalacağı ve 4/1'inin her ay sonunda vakfa ödeneceği; müstecirin değirmende yapacağı inşaat ve koyacağı yeni âlet-edevâtı kendi adına sigortaya koymak istediği takdirde ücretinin kendince verileceği ve altı sene içinde veya sonunda bir yangın olursa müstecirin inşaat bedeli ve tamirat masrafları dışındaki alacağını vakıftan isteyemeyeceği, sigorta kumpanyasından alacağı bedelin yarısını vakfa vermek şartıyla mezun olacağı, sigorta kumpanyasından bir şey alamadığı takdirde de yanan eşyadan dolayı vakıftan hiçbir şey talep edemeyeceği; müstecirin mukavelenâmeyi başka bir kimseye devretmeye ve değirmenin âlet-edevâtıyla gelirlerini rehin veya başka bir suretle başkasına vermeye yetkili olmadığı, değirmene hariçten bir ortak alması gerektiğinde vakfa bilgi vermesi gerektiği; altı senelik sürenin bitiminde müstecirin değirmeni bütün âlet-edevâtıyla ve işler halde vakfa teslim edeceği; değirmenin önündeki sahilhânenin istendiği takdirde müstecire aylık üçer lira ücretle kiralanacağı; müstecirin bu şartların bütün hükümlerinin icrası için muteber bir kefil göstereceği şeklindedir.

Yukarıdaki mukavelenâme üzerine Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Mansûrîzâde es-Seyyid Mustafa tarafından 24 Teşrîn-i Sâni 1304 (6 Aralık 1888) tarihinde Şûrâ-yı Devlet'e bir takrir yazılmıştır. Bu yazıda; Pertevniyal Vâlîde Sultân evkâfının Üsküdar'da Paşalimanı'ndaki un (dakîk) vapur değirmeninin yangından dolayı yeniden inşâsının 5-6 bin lira sarfına bağlı olduğu ve böyle büyük sarfiyata da vakfın tahammülü olmadığından değirmenin yapılamadığı, vakfın bu değirmenden aylık 18 bin guruş kira bedeliyle sağladığı gelirin yok olduğu ve vakfın bu geliri geri alması için değirmenin elzem olan inşâsı için uygun şartlarla müteahhit araştırıldığı, Yunan Devleti tebaasından Mösyö Nikforaki'nin hazineye müracaat ederek bu işe talip olduğu, Bahriye Nezâreti'nce de onaylanan harita, resim ve kullanılacak âlet ve edevâtın cins ve türü ile binaların vasıflarını gösteren defterler gereğince bu değirmenin 5500 lira sarfiyla on ay içinde ikmâl edilerek on birinci aydan itibaren değirmen için vakfa aylık yüz lira kira bedeli verileceği, bunun 4/3'ünün inşâ masraflarına karşılık müteahhide terk edileceği ve 4/1'inin de aydan aya vakıfça alınacağı ve bu şekilde inşâ masraflarının altı sene içinde kira bedelinden alınarak sürenin bitiminde değirmenin vakfa teslim edileceğine dair olan 12 maddelik mukâvelenâme müsveddesinin teferruatıyla gönderildiği ifade edilmektedir.

Şûrâ-yı Devlet'e gelen bu takrir Dâhiliye dairesinde okunarak yedinci ve onuncu maddelerinde düzeltmeler yapılarak kabul edilip 3 Kânûn-ı Evvel 1304 (15 Aralık 1888)'de onay için Sadâret'e gönderilmiştir. Sadâret'e gelen yazı ise aynen benimsenerek 8 Kânûn-ı Evvel 1304 (20 Aralık 1888)

tarihinde Sadrazam Mehmed Kâmil tarafından saraya gönderilmiştir. Saraydan da 12 Kânûn-ı Evvel 1304 (24 Aralık 1888) tarihinde, vakfa herhangi bir zarar gelmemesi için sözleşmede her türlü sağlam kayıtların bulunmasına fevkalade dikkat edilmesi şartıyla izin çıkmıştır.

Üsküdar Paşalimanı'nda Un (Dakık) Vapur Değirmeni Âlet ve Edevâtının İkmâl-i İnşaatına Dair Defter

Münih'te söz konusu vakfa ait belgelerin bulunduğu kutuda yer alan defterde âlet-edevât ve masraf listesi bulunmaktadır. Vakfın Üsküdar Paşalimanı'nda bulunan vapur un değirmeninin yangından dolayı işleyemez hale gelmesi sebebiyle değirmenin inşâ ve ikmâli için gerekli âlet ve edevâtla masraflarına dair çıkarılan bu ayrıntılı listede âlet ve edevâtın isimleri, ebat ve fiyatları ve bazı özellikleri yer almaktadır. Defterin, bu işe talip olan Yunan tebaasından müteahhit Mösyo Nikforaki ile yapılan sözleşmeye dayalı olduğu ve Avrupa'dan getireceği âlet-edevât vesilesiyle bu defterin Münih'te bulunduğu da düşünülebilecek bir ayrıntıdır

Âlet-edevât listesine baktığımızda çoğunun Avrupa'dan getirilecek malzeme olduğu görülmektedir. Lavatör, aspiratör, depozito vidası, buğday nakleden vida, urıka silindiri, tezgahlar, saşur, çeşitli vidalar, soğutma lavatörü, sanraflı (merkez eleği), irmik temizleme âletleri, tramisyon ve kayış levâzımâtı, çeşitli makineler vs. âlet Avrupa'dan getirilmiştir. Zaten Avrupa'dan getirilecek âlet ve edevât için navul ve komisyon ve değirmene nakliye masrafının 522 Osmanlı lirası olması da masrafın büyüklüğüne işaret etmektedir.

Defterin sonunda geçen kayıttaki tarihlerde bir farklılık görülmektedir. Şöyle ki; mukâvelenâme Evkâf-ı Hümâyûn İdâresi tarafından 12 madde halinde 21 Teşrîn-i Sâni 1304 (3 Aralık 1888)'de hazırlanmıştır. Münih'teki defterde ise "İşbu defter fi 15 Kânûn-ı Sâni sene 1304 târihli mukâvelenâme-i resmîye merbût olmak üzere bi'l-imzâ teâtî olunmuşdur" denilmektedir. Bu durumda mukâvelenâmenin tarihi iki ay sonraya atılmış olmaktadır. Ayrıca defterdeki bu kaydın altında "aslına mutâbıkdır fi 4 Kânûn-ı Sâni sene 1305" denilerek bu tarihin de bir yıl sonra atıldığı görülmektedir. Bu durum, saraydan izin çıkması tarihiyle izah edilebilir. Buna göre değirmenin inşâ ve ikmâline dair izin saraydan 12 Kânûn-ı Evvel 1304'de çıkmış olup defterdeki mukâvelenâme tarihi bu tarihten bir ay sonra gözükmektedir. Aslına mutabık olduğuna dair olan tarih ise bu tarihten 13 ay sonradır. Bu durumda 21 Teşrîn-i Sâni 1304'de müsvedde yazılıp, resmî sözleşme ise irâdenin çıkmasından sonra hazırlanmış olabilir. Defter ise 13 ay sonra âlet-edevâtın Avrupa'dan temini işlemi bittiğinde imza ile teati olunmuş olmalıdır.

Değirmenin âlet ve edevâtının ikmâline dair defter yaklaşık 4 sayfa olup bir tablo halinde hazırlanmıştır. Bu tabloda 63 adet malzeme bulunmakta ve bunların toplam masrafı 4178 Osmanlı lirasına ulaşmaktadır. Vergi, yevmiye, nakliye masrafı 822 lira ve altı yıl içinde makine, kazan ve binaların tamirat masrafı da 500 lira olmak üzere toplam 1322 lira masrafla birlikte toplam maliyet 5500 Osmanlı lirasına ulaşmaktadır.

Pertevniyal Vâlîde Sultân Hazretlerinin Vakf-ı Şerifinden Üsküdar'da Paşalimanı'nda Kâin Dakîk (Un) Vapur Değirmeni Âlât ve Edevâtının İkmâl-i İnşaatına Dâir Defterdir⁵

Lirayı Osmânî Aded	Arzı		Tûlü		İrtifâ		Adedi	Nr	Mevâddı
	cm	m	cm	m	cm	m			
									Buğday Tathîrine Mahsûs Edevât
30	30	0	0	3	0	0	1	1	Kebîr lavatör
40	90	0	50	1	20	1	1	2	Sâatde 600 keyl tathîr eder toz aspiratör saşur
15	30	0	0	3	0	0	1	3	Taşların önünde buğday nâkili depozito vidası
30	30	0	0	3	0	0	1	4	Zikzak aspiratöre mûmted olur lavatör
54	90	0	50	1	20	1	1	5	Sâatde yüz elli keyl için zikzak aspiratörü saşur
15	30	0	0	3	0	0	1	6	Taş aspiratörlerine buğday nakili vida
150	45	2	50	3	50	1	3	7	Taş aspiratörleri saşur
15	30	0	0	3	0	0	1	8	Lavatöre buğday nakili vida
30	30	0	0	3	0	0	1	9	Kalbur destgâhına mûmted lavatör
94	0	1	80	2	50	1	1	10	Karamak için çifte silindirli kalbur destgâhı
130	93	0	0	0	49	2	2	11	Buğday toprağı tathîri için urıka silindiri
30	30	0	0	3	0	0	1	12	Furça destgâhlarına lavatör
43	93	0	0	2	0	1	1	13	Buğday furçası destgâhı
40	90	0	50	1	20	1	1	14	Buğday ayırıcı saşur
35	20	1	50	4	0	2	1	15	Buğday temizlemek için tel elek
15	30	0	0	3	0	0	1	16	Buğday toprağı karamak için taşa mûmted olur vida
50	20	1	0	0	0	0	1	17	Buğday toprağı karamak için çift taş
15	30	0	0	3	0	0	0	18	Temiz buğdayı anbara nakl için vida
									(Dakîk) Un İle İlgili Edevât
450	30	0	30	1	0	0	8	19	Çift taş ma'a-kapak
120	50	0	0	0	0	1	1	20	Pasbal otasında taşların üzerine mûmted olur aspiratör ya'ni nefeslik
15	35	0	0	12	0	0	1	21	Taşlara irmik nâkili vida
1416									Yekûn
26	30	0	0	3	0	0	1	21	Soğutmağa mahsûs harman için lavatör
39	70	0	50	2	0	0	1	22	Soğutmağa mahsûs harman için rato
39	20	1	50	4	0	2	1	23	Kaba kepek için elek
30	30	0	0	3	0	0	1	24	Elekler için lavatör

VAKIFLAR DERGİSİ

Lirayı									
Osmânî Aded	Arzı		Tûlü		İrtifâı		Adedi	Nr	Mevâddı
160	20	1	50	4	0	2	4	25	İpek elek
30	30	0	0	3	0	0		26	Santrafiğle lavatör
50	0		0	3	50	1		27	Santrafiğl ya'nî merkez eleği
100	0		70	2	20	2		28	İrmik şaşurı
30	30		0	3	0	0		29	İrmik taşlarından lavatör
50	0		0	3	50	1		30	İrmik toprağı eleği santrafiğl
50	0		70	2	20	2		31	İrmik tathîrine mahsûs âlet
65	0		30	1	70	1		32	İrmik karmak için hâdde
30	30		0	3	0	0		33	Santrafiğle lavatör
50	0		0	3	50	1		34	Tathîr makinesi santrafiğl
50	0		70	2	20	2		35	Silindirleri tathîr edici şaşur
30	30	0	0	3	0	0		36	Silindirlerden santrafiğle lavatör
50	0	1	0	3	50	1		37	Santrafiğl
80	0	0	0	0	0	0	2	38	Kepek ayırıcı furça
15	35	0	0	12	0	0	1	39	Harman vidası
									Tramisyon ve Kayış ve Levâzımât-ı Sâiresi
130	0	0	0	0	0	0	3	40	Buğday âletlerini çevirmek için tramisyon aded 3; birbirine rabt için pirinç yatak aded 14, pols aded 30
174	0	0	0	0	0	0	4	41	Dakîk âletlerini çevirmek için tramisyon aded 4; birbirine rabt için pirinç yatak aded 24, pols aded 36
2694									Yekûn
50									Buğday için taşros ağaç derûnı saç boru aded 40; yağdanlık aded 40; toprak için depo mahalli oda aded 4
220									Dakîk için taşros ağaç derûnı teneke boru aded 138; yağdanlık aded 80; dakîk ve temiz buğday için depo mahalli oda aded 12; pasbal odası aded 1
90									Buğdaya mahsûs edevât için çifte kayış aded 4; tek kayış ad. 20
155									Dakîke mahsûs edevât için çifte kayış aded 4; tek kayış aded 64
8									Buğday için araba aded 2; palanka terâzû aded 1
7									Dakîk için araba aded 2; palanka terâzû aded 2
30									Kazgana su vermek için saçdan ma'mûl sahrınc

Lira-yı Osmânî Aded	Arzı	Tûlü	İrtifâ	Adedi	Nr	Mevâddı
100				1		Her bir kata su vermek için demir borular ile beraber tulumba
100						Elekler için lâzım gelen ipek
15				1		Taşları kaldırmak için vidalı palanka
25						Yedi aded çarhlar için diş ağacı
220						Taşlar için mil, aded 12; pols, aded 12; kara potin, aded 12; pirinç yatak, aded 12; taşlar için kayış, aded 8
61				1		Değirmen derûnunda çuval için depo odası
100						Değirmen hâricinde arsaya müceddeden inşâ olunacak dakik deposu anbarı
150						Değirmen hâricinde arsaya müceddeden inşâ olunacak yazuhâne masârıfiyle mevcûd amele koğuşlarının ta'mîri
80						Bi'l-cümle âlât ve edevâtın boyası
5				40		Hammâllar için çuval
15				30		Hammâllar için semer
26						Taşçı için altı düzine çekiç
5				1		Kebîr kösele taşı
20						Taşçı için demir ve sâir müteaddid mıstar
2				50		Her katda derûnı su ile memlû onar aded su koğası
4178						Yekûn
300						Bi'l-cümle âlât ve edevâtın yerlerine vaz' u inşâsı için resm ve yevmiye masârıfi
522						Avrupadan celb olunacak âlât ve edevât için navul ve komisyon ve değirmene nakliye masârıfi
5000						Yekûn
500						Altı sene müddet zarfında mevcûd makine ve kazanların ve ebniyenin ta'mîrâtı masârıfi olmak üzere
5500						Cümle-i Yekûn

İşbu defter fî 15 Kânûn-ı Sâni sene 1304 târihli mukâvele-nâme-i resmîye merbut olmak üzere bi'l-izma teâtî olunmuştur. Aslına mutâbıkdır. Fî 4 Kânûn-ı Sâni sene 1305.

Üsküdar'da Paşalimanı'nda Beylik Ambarların Tamiri İçin Yapılan Masraflara Dair Defter⁶

Kütüphanede Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait incelenen ikinci defter, Paşalimanı'nda beylik anbarların tamiri ve masraflarına aittir. İçindeki belgelerin büyük kısmı Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait olan aynı kutuda bulunan bu defterde 1279 Safer ve Rebûlâhîr aylarında bu anbarların çeşitli masraflarına dair tutulan kayıtlar bulunmaktadır. Bu masraflar, direk, tahta, nakliye ücreti, dolap, kafaş, kiremit, tuğla, mısır, kürek, keser, kazma, kalbur, rençber sepeti, su fıçısı, kireç vs. bir çok malzemeye aittir. Bu masraflar yaklaşık 31000 guruştur. Ayrıca duvarcı, ırgad başı, rençber, tekneçi, lağımçı, kurşuncu, sıvacı, nakkaş vs. amele yevmiyelerine dair yedi haftalık masraf kayıtları vardır ve bu masraflar 17006 guruştur. Toplam masrafın 48000 guruşu bulunduğu görülmektedir.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, beylik ambarlarda zahire muhafaza edilmiş ve büyük ölçüde Paşalimanı un değirmeninde öğütülecek hubûbât buradan alınmıştır. Ancak, ambarların deprem, yangın ve diğer sebeplerle tıpkı değirmen gibi çok hasar gördüğü yapılan masraflarından anlaşılmaktadır. Bu defterin içeriği, tarihler, kayıt ve yazıyla ifade ve ibare benzerliği ve Paşalimanı değirmeniyle ilişkisi Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait olduğu ihtimalini öne çıkarmaktadır.

Üsküdar'da Paşalimanı'nda kâin Beylik Ambarların ta'mîri için vukû' bulan masarîfın defteridir

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Arnabatkaryesinden mubâyâ'a olunan yedi arşun mikraslık mişe direk	2182,5	45	
Mahall-i mezbûrdan mubâyâ'a olunan kebîr lata	1000	25	40
Mezkûr kerestenin mavna ücreti ve hamâliyesi	110		
İskeleden anbarlara nakliye	20		
Yekûn	3312,5	70	
Keresteciden mubâyâ'a olunan ayancık latası	560	40	14
Tek dolap	80	20	4
Çifte boyralık (<i>oluk borusu</i>)	275	50	5,5
Çatal zeytun tahtası	800	100	8
Çap kafaşu	600	100	6
Sal kalası beton	540	30	18
Mavna ücreti ve hamâliyesi			
Yekûn	7217,5	410	
İskeleden anbara mezkûr kerestenin nakliyesi	20		
Yekûn	7237,5		
<i>fî 27 safer sene 79.</i> Gideros latası	1000	100	10
Çatal zeytun	800	100	8
Çap kafaşu	600	100	6
Tek dolap	80	20	4
Hamâliye	20		
<i>fî gurre-i Ra 79</i>	8737,5		
Manastır kafaşu	482,5	300	1,5

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Nakliyesi	12		
Yekûn	9232		
Divarlar için kiremit		1000	180
Battal kebîr tuğla, mağazaların derûnlarına döşenmek için	2,5	1500	3750
Tuğlacı Hasan Ağa'dan çarşı tuğlası	0,5	500	250
Kerpiç tuğla ve hamâliyesi		100	40
Battal tuğla nakliyesi	200		30
Battal tuğla için maûne	80	2	160
Def'a battal tuğla	2,5	200	500
Çarşu tuğlası -pencereler ve mağaza kenarına-	5	180	900
Kağıdhâne'den Üsküdar'a maûne			80
Yekûn		5890	
Def'a kiremit		1050	160
Tuğla		100	40
Tahta mismarı (<i>mismar:büyük çivi</i>)	90	20	4,5
Zağra mismarı	67,5	15	4,5
Yeni kalıp mismarı	67,5	15	4,5
Karfice mismarı	120	20	6
Küfe ve hammâliyesi	4,5		
Yekûn	359,5	70	
Karfice mismarı	24	4	6
Kürek	25	5	5
Kurşun için tepeli ekser (<i>ekser:büyük çivi,enser</i>)	70	7	10
Kazma	5	1	5
Yekûn	475, 5	81	
Kalbur	10	1	
Rencber sepeti	25	5	5
Ihlamur deste	6	1	
Çapa maa sap ve kapu pey ipi	25		
	541, 5	81	
Karfice mismarı	12	2	6
Kebîr lobca ekseri	22,5	5	4,5
Su fıçısı maa halka	12		
Yekûn	588		
<i>fî 5 Rasene 79. Kütük</i>	37	9	
Kalbur	6	1	
Çamur için saman	15	60	
Reze (menteşe)	6	2	
Keten	30	15	
Raht ve düğme	47,5	20 çift	2
Yekûn	729, 5		
Karfice mismarı	156	26	6
Timur çenberli koğa		2	22,5
Kebîr ve sağır püştvan maa düğme (<i>püştvan:destek</i>)		22	
Yekûn	790		
Kapuların kilid ve miftahları ta'mîrine			56
Rendeciye verilen			75

VAKIFLAR DERGİSİ

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Kıtık (sıvanın içine katılan keten ve kendir lifleri)	30	15	2
Yekûn	1138, 5		
Abdesthâne taşı	30	1	
<i>13 Ra sene 79. Girmeye safha</i>	28		
Alçı	14		
Karfice	36	8	
Yağlı kireç	54	3	18
Yekûn	1300, 5		
Def'a Karfice maa hamaliye	90	19	4,5
Yarıcılara verilen	20		
Çıta	10	10	
Raht ve düğme takımı	40	15	
Kıtık	70	50	1,5
Karfice	18	4	4,5
Araba ücreti	40	20	
Yekûn	1588, 5		
<i>fî 18 Râ sene 79. Karfice</i>	45	10	4,5
Raht mismarı		400	6
Kıtık	1,30	50	88
Yağlı kireç	54	3	18
Rendeciye	20		
Camcıya	15		
Tenekeciye	20		
Suyolcuya	20		
Yekûn	1856, 5		
<i>fî 3 R sene 79. Yeni kalıp ekser</i>	21	3	7
Karfice	48	12	4
Cam siliciye	15		
Kalbur ve kürek	20		
Raht takımı	10	4	
Mermer kireç kil	10,5	7	1,5
Kıtık	26,5	17	
Tenekeciye ta'mîr ve cedid	30		
Çilingir kapu kilidi ve anbarların ta'mîri ve demir parmaklık	32		
Kapulara perde	30	2,5	12,5
Saman ve çanta ve süpürge ve ip ve reze ve horos	40		
Ocak taşı	60	6	10
Parmaklık için demir	20	10	2
Yekûn	2330		
<i>Fi 19 Safer sene 79. Umur yerinden gelen kireç</i>	996	83	12
Nakliyesi	20		
Yekûn	1016		
Def'a kireç	972	81	12
Def'a	1008	84	12
Def'a	948	79	12
Maûneden ihracı	60		
Yekûn	4004		

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Def'a kireç	546	78	7
Nakliyesi	20		
Kireç	259	37	7
Kireç	160	21	
Yekûn	4989		
<i>Fî19 Safer sene 79.</i> Kum	336	42	8
İhrâcı için hamalda	42		
Yekûn	378		
<i>fî25 S. sene 79.</i> Def'a kum	360	45	8
İhrâcı için hamalda	45		
Yekûn	783		
Anbar-ı mezkûrların lâzım gelen mahallerinin ta'mîriyçün Hezârfen nâm kimesne ile kalfa Bedros ma'rifetiyle ve beyefendilerimiz hazretlerinin emriyle merkûm hüsn-i rızâsıyla ikide beş yüz guruşa pazarlık olunarak bir kıt'a sened dahi vermiş olduğunu mübeyyin kayd olunmuştur. Fî 27 S. 1279. 500 guruş, ale'l-hisâb verilen fî 27 S. 1279. 1000 fî gurre-i RA sene 79			
<i>Fî20 S. 79</i> Cedîd kurşun.	761		
<i>fî20 S. 79</i> Cedîd kurşun	1884		
3 Ra 79. Konakdan giden	1300	65	20
8 Ra 79. Atik Ali Paşa'da kurşuncudan giden	900	45	20
Sögündü kurşunlar giderken hammâliyye ve kayık	60		
Gelürken iskeleye ve Üsküdar'a hammâliyye ve kayık	180		
Def'a cedîd kurşun elvâh	500		
Konakdan selh-i RA 79. Kurşunların fazlası için kayık	25	4	
Kurşuncudan	48		
1040(döküldükde 40 okka noksân). Müsta'mel hurda kurşun. 26 S. 79			
Tel kafeslerin ta'mîri için ale'l-hisâb olarak marangoza verilen	500		
Mukaddema verilen- def'a verilen 9 Ra 79	300		
Anbarların verâsında divarlar için mubayaa olunan taş:hükmü nısf	500		
Def'a divarlar için taş, hükmü nısf.		1000	
Muhafaza divarlarının üzerine kapaklık taş	600	300	2
Kapaklık taşlar için maüne ve hammâliyye	60		
Def'a alınan kapak taş. 15 Ra 79	200	100	2
Maüne ücreti	20		
Def'a kapak taş	245	148	1,6
Tuğla verîdine horasan		400	
Bekçi mahallinin boyası için olunan yevmiye:üstüpeç	750	3	250
Def'a kaba üstüpeç	40	40	
Yağlı boya	400	5 fiçî	80
Revgan-ı nefî	720	24	30
Revgan-ı bezir	390	13	30
Kaba üstüpeç	2275		
Tarih taşlarının boyası	2355	80	
Aşı boyası gr.10/ siyah boya 5 gr./ def'a aşı boyası 48 gr./ tutkal 30 gr./ boyalar için kayık ücreti 12 gr./ revgan-ı nefî 120 guruş/ revgan-ı bezir maa hammâliyye 120 guruş	2640	Toplam 31000 guruş	

VAKIFLAR DERGİSİ

1. haftanın amele yevmiyesi fi 18 S. ilâ 21 S 79	Guruş	Eyyâm (Gün Sayısı)	Fiyat
Bedros kalfanın	120	3	40
Duvarcıların	132	6	22
Dülgerân	150	6	25
Lağımcı	40	2	20
Rençberân	156	13	12
Irgad başı	45	3	15
Toplam	643		

2. haftanın amele yevmiyesi fi 22 S. 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	240	6	40
Duvarcıyan	528	24	22
Dülgerân	850	34	25
Lağımcıyan	210	14	15
Rençberân	612	51	12
Irgad başı	90	6	15
Taşcıyân	40	2	20
Kurşuncuyân	625	25	25
Toplam	3195		

3. haftanın amele yevmiyesi fi 29 S. 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	200	5	40
Duvarcıyan	770	35	22
Dülgerân	1200	48	25
Lağımcıyan	360	24	15
Irgad başı	105	7	15
Toplam	2635		
Rençberân	744	62	12
Kurşuncuyân	300	12	25
Merkeb-i katır 6 aded	160	4	40
Tekneciyan	180	18	10
Toplam	4019		

4. haftanın amele yevmiyesi fi 13 Ra 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	150	6	25
Duvarcıyan	764	56	14
Dülgerân	864	54	16
Lağımcıyan	16	22	8
Irgad başı	70	7	10
Taşcıyân	56	4	14
Rençberân	623	89	7
Kurşuncuyân	72	4	18
Nakkâşân	210	15	14
Tekneciyan	138	23	6
Toplam	2983		

SAM 33

5.haftanın amele yevmiyesi fi 18 Ra 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	125	5	25
Duvarcıyan	714	51	14
Dülgerân	304	19	16
Lağımçıyan	24	3	8
Irgad başı	70	7	10
Sıvacıyân	120	8	15
Rençberân	532	76	7
Kurşuncuyân	72	4	18
Nakkâşân	112	8	14
Tekneciyan	126	21	6
Toplam		2199	

6.haftanın amele yevmiyesi fi 25 Ra 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	150	6	25
Duvarcıyan	910	65	14
Dülgerân	320	20	16
Irgad başı	70	7	10
Sıvacıyân	84	6	14
Rençberân	623	89	7
Togramacıyân	96	6	16
Nakkâşân	126	9	14
Tekneciyan	186	31	6
Toplam		2565	

7.haftanın amele yevmiyesi fi 3 Rebü's-sânî 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	150	6	25
Duvarcıyan	336	24	14
Dülgerân	128	8	16
Irgad başı	90	9	10
Sıvacıyân	84	6	14
Rençberân	266	38	7
Togramacıyân	48	3	16
Nakkâşân	238	17	14
Tekneciyan	35	5	7
Kurşuncuyân	36	2	16
Toplam		1402	
Toplam: 17006 guruş+ 3100= GENEL TOPLAM: 48006 guruş			

EKLER

Osmanlı Arşivi'nde Paşalimanı Değirmenine Ait Münih'teki Defterle İlişkili Belgeler

(BOA, *İrade-Şûrâ-yı Devlet (İ.ŞD)*: 94/5578)

1.

Cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân tâbe serâhu hazretleri evkâf-ı ş erifesinden Üsküdar 'da Paşalimanı 'nda vâki olup mukaddemâ muhterik olan dakîk vapur değirmeninin inşâ ve ikmâli için teâtî olunacak mukâvele-nâme ş erâiti müsveddesidir

Birinci madde- Cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân tâbe serâhu hazretleri vakf-ı celîlinden Paşalimanı'nda vâki' olup mukaddemâ muhterik olan icâre-i vâhidelü dakîk vapur değirmeni hâl-i hâzırını mübeyyin merbût bir kıt'a resmile müfredât defterinde muharrer mevcûd iki makine ve üç kazgan ve torno destgâhı ve temürhâne âlâtı ve sâire değirmen dâhilinde isti'mâl olunmak üzere müste'cire devr ve teslîm olunacaktır.

İkinci madde- Diger musaddak resm ve inşâat harîtasıyla eşkâlini câmi müfredât defteri müciblerince son sistemden olmak üzere müste'cir tarafından vaz' u inşâ olunacak âlât ve edevât-ı lâzime ve teferruât-ı sâire için keşf ü tahmîn olunan beş bin lira ve altı sene müddet zarfında cüz'î ve küllî ta'mîrâta mukâbil ta'yîn ve hasr u kasr edilen, beş yüz lirayı tecâvüz etmeyecek ve ider ise vakfı tarafından ziyâdesi kabûl olunmayacaktır.

Üçüncü madde- Âlât ve edevât-ı mezkûre gerek Avrupa'dan celb ve gerek Dersaâdetçe tedârük mahallerine vaz' olunacağı esnâda erbâb-ı vukûf taraflarından bi'l-mu'âyene defter ve harîtaya muvâfık bulunup bulunmadığı anlaşılacak ana göre kabûl veyâ redd olunacaktır.

Dördüncü madde- İnşâatın hîn-i hitâmında erbâb-ı fenn ve ehl-i vukûf ma'rifetleriyle keşf-i sâni icrâ ve vaz' olunan âlât ve edevât bi'l-mu'âyene keşf-i evvel defterine tatbîk olunarak her vechile mutâbık görüldüğü hâlde kabûl olunacak ve noksân görüldüğü takdirde noksânını müste'cir ikmâl etdirecek ve noksân olmayup da ancak keşf defterinde muharrer âlât ve edevâtın cins ve numero ve eşkâline muvâfık olmayanların keşf defterine tatbîken tebdîline müteahhid tarafından muvâfakat olunmadığı veyâ lüzûm görünmediği hâlde bu makûle âlât ve edevâtın kıymet ve masârifü'l-beyân erbâb-ı fenn ve ehl-i vukûf tarafından takdîr olunacak fiyatla kabûl olunup ana göre mahsûbu icrâ olunacaktır.

Beşinci madde- İnşâat târîh-i karârdan on mâh zarfında be-heme-hâl ikmâl edilecek ve bedel-i icâr târîh-i karârdan sonra on birinci ay ibtidâsından i'tibar olunacak ve şâyed müste'cir ikmâl idemezse bile yine icârı o günden i'tibâren tediyeye mecbûr olacaktır.

Altıncı madde- İşbu on mâh müddet inkızâsından evvel her sûretle olur ise olsun müste'cir tarafından ta'tîl-i inşâat olunacak olur ise vukû bulan inşâat ve menkûl ve gayr-i menkûl âlât ve edevâtın erbâb-ı fenn ma'rifetleriyle tahmîn olunan bedelâtının nisfî vakfa terk olunup nisf-ı digerinin esmânı altı sene müddet hitâmında taraf-ı vakfdan müste'cire i'tâ olunmak üzere vakf ister ise tahmîn gününden i'tibâren âharile bi'l-mukâvele veyâhûd kendü tarafından ikmâl etdirilecektir.

Yedinci madde- Müddet-i îcâr altı sene ta'yîn olunup takarrür eden şehri yüz lira bedel-i îcârın üç rub'ı inşâata karşuluk müste'cir yedinde kalacak ve bir rub'ı be-her şehri gâyesinde Osmanlı lirası yüz guruşa olarak taraf-ı vakfa îfâ edilecektir.

Sekizinci madde- Müste'cir değirmende ber-minvâl-i muharrer icrâ edeceği inşâat ve vaz' eyleyeceği âlât ve edevât-ı cedîdeyi kendü nâmına olarak sigortaya vaz' etmek istediği takdîrde ücreti kendü tarafından verilecek ve ma'âzallâhi te'âlâ zikr olunan altı sene zarfında veyâ nihâyetinde bir kazâ zuhûr idüp de muhterik olur ise müste'cir kazâ vukû'ı gününe kadar işleyen kiradan tevkifle inşâat bedelâtına ve ta'mîrât masârifine mahsûbunu icrâ etmiş olduğu akçadan mâadâ mütebâkî alacağını vakf-ı müşârün-ileyhâdan talep ve iddiâyâ salâhiyeti olamayup sigorta kumpanyasından alacağı bedelin nısfını cânib-i vakfa vermek şartıyla me'zûn olacak ve Hudâ ne-kerde öyle bir kazâ zuhûr idüp de sigorta kumpanyasından müste'cir bir şey alamadığı takdîrde muhterik olan eşyâdan tolayı cânib-i vakfdan hiçbir nâm ve vesîle ile bir şey talep itmeğe salâhiyeti olamayacaktır.

Dokuzuncu madde- Müste'cir işbu mukâvelenâmeyi âhar bir kimseye hiçbir vechle devr ve havâle etmege ve değirmen-i mezkûrun küllî ve cüz'î âlât ve edevâtını ve vâridât ve menâfini rehn veyâ sâir sûretle âhar bir kimseye terk ve i'tâ eylemeğe bir gûne hak ve salâhiyeti olamayacak ve değirmene hâricden bir şerîk almak iktizâ eylediği hâlde cânib-i vakfa ma'lûmât i'tâsıyla kabûlü câiz olacaktır.

Onuncu madde- Altı sene müddet hitâmında müste'cir değirmeni kâffe-i âlât ve edevât ve hey'et-i mecmûasıyla ve işler hâlinde bilâ-i'tirâz derhâl cânib-i vakfa teslîm edecektir.

On birinci madde- Değirmenin pîşgâhında kâin sâhilhâneyi müste'cire istediği hâlde şehriye üçer lira ücretle îcâr olunacaktır.

On ikinci madde- Müste'cir işbu şerâitin kâffe-i ahkâmını icrâyâ mu'teber bir kefil irâe edecektir.

Fî 21 Teşrîn-i Sâni sene 304

EVKÂF-I HÜMÂYÛN İDARESİ

2.

Cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân Hazretleri evkâf-ı şerîfesinin icâre-i vâhideli akârâtından Üsküdar'da Paşalimanında vâki dakîk vapur değirmeni mukaddemâ muhterik olarak değirmenin müceddeden inşâsı beş altı bin lira sarfına mütevakıf olmasına ve böyle külliyyetli sarfiyâta vakf-ı müşârün-ileyhânın tahammülü olmamasına mebnî mezkûr değirmen şimdiye kadar yapılamamış ve be-vesîle vakfın işbu değirmenden şehri on sekiz bin guruş bedel-i îcâr ahzıyla edegeldiği istifâde mahv ve munkatı' olmuş olduğundan vakfın iâde-i istifâde-i sâbıkası zımında mezkûr değirmenin ehem ü elzem olan inşâsıçün münâsib şerâit ile müteahhid araşdırıldığı i'lân olunması üzerine Yunan Devleti tebeasından Mösyö Nikforaki cânib-i hazîneye mürâcaat ve arz-ı talep ü rağbet itmekle ol bâbda tanzîm ve Bahriyye Nezâret-i Celîlesince de tasdik olunan harîta ve resm ve isti'mâl olunacak âlât ve edevâtın ecnâs u envâi ile ebniyenin evsâf u eşkâlini mübeyyin

Bu maddeden sonra üzeri çizilip iptal edilmiş olan: "ve hitâm-ı müddet-i konturatoda müste'cirin ay-be-ay nezdinde tevkîf eylediği mebâliğin yekûnu her kaç guruşa bâliğ olur ise olsun keşf-i sâniye ta'ayyün ve tahakkuk eden sarfiyâtıyla karşılaştıırılarak fazlası olur ise müste'cir tamâmen derhâl vakfa redd edecek ve vakfdan alacağı tahakkuk eder ise vakf tarafından tamâmen îfâ edilecektir" şeklinde bir cümle vardır.

deFTERler mucibince mezkûr değİrmeni beş bin beş yüz lira sarfıyla nihayet on mah zarfında inşâ ve ikmâl etmek ve emr-i inşâ ikmâl olunsun olunmasun on birinci aydan i'tibaren değİrmen için cânib-i vakfa şehri yüz lira bedel-i icâr takdîriyle bunun üç rub'ı masârif-ı inşâiyyeye mukâbil müteahhide terk ve diger bir rub'ı mâh-be-mâh Osmanlı lirası yüz gurus hisâbıyla taraf-ı vakfdan ahz olunmak ve bu suretle masârif-ı inşâiyyeyi altı sene zarfında bedel-i icârdan bi'l-istifâ hitam-ı müddetde değİrmeni cânib-i vakfa terk ve teslim etmek üzere değİrmenin müceddeden emr-i inşâsı sûreti kararlaştırılıp bu karârdan nükûl etmeyeceğine ve şâyed ederse iki yüz lira tazmînât i'tâ edeceğine dâir mukâvelât muharrirliğinden musaddak bir de kefâlet senedi i'tâ eylemiş ve bu sûret menâfi-i vakfı müstelzim bulunmuş idüğünden şerâit-i ma'rûza esâsı üzerine mübtenî olarak on iki maddeyi hâvî tanzîm olunan mukâvele-nâme müsveddesinin maa-teferruât leffiyeye keyfiyetin huzûr-ı sâmi-i sadâret-penâhilerinden istizânı Meclis-i İdâre-i Evkâfdan ifâde ve evrâk-ı merkûme leffen takdîm ve firistâde kılınmağla ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. *fi 3 Rebîü 'l-âhir sene 306 ve fi 24 Teşrin-i Sâni sene 304.*

Nâzır-ı Evkâf-ı Humâyûn Mansûrîzâde Esseyid Mustafa

3.

Evkâf-ı Humâyûn Nezâret-i Celîlesinin Şûrâ-yı Devlete havâle buyurulan işbu takrîri Dâhiliye dâiresinde lede'l-kırâe meâlinde cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân Hazretleri evkâf-ı şerîfesinin icâre-i vâhideli akârâtından Üsküdar'da Paşalimanında vâki olup mukaddemâ muhterik olan dakîk vapur değİrmeninin inşâsı için iktizâ eden beş altı bin altunun sarfına vakfın tahammülü olmamasından ve bu cihetle bedel-i icârdan vakfın istifâdesi munkatı olmasından naşî mezkûr değİrmenin şerâit-i münâsibe ile inşâsına müteahhid araşdırıldığı i'lân olunması üzerine Yunan Devleti tebeasından Mösyö Nikforaki cânib-i hazîneye mürâcaat ederek ol bâbda tanzîm ve Bahriyye Nezâret-i Celîlesince de tasdîk olunan harîta ve resm ve isti'mâl olunacak âlât ve edevâtın ecnâs u envânını mübeyyin defâtir mucibince mezkûr değİrmeni beş bin beş yüz altın sarfıyla nihâyet on mah zarfında inşâ ve ikmâl etmek ve emr-i inşâ ikmâl olunsun olunmasun on birinci aydan i'tibaren bedel-i icâr olarak cânib-i vakfa şehri takdîr olunacak yüz altunun terk olunacak üç rub'ından altı sene zarfında masârif-ı inşâiyye bi'l-istifâ hitam-ı müddetde değİrmeni cânib-i vakfa terk etmek şartı ve şerâit-i sâire ile müceddeden inşâsı kararlaştırılmış olduğu beyânıyla icrâ-yı iktizâsı istizân ve tanzîm olunan mukâvele-nâme müsveddesiyle keşf ve eşyâ defterleri ve kefâlet senedi ve resm ve harîta irsâl olunmuş ve sûret-i iş'âr vakfın menâfiini müstelzim olacağı cihetle esâsen muvâfık-ı maslahat görünmüş olup fakat sâlifü'z-zikr mukâvele-nâmenin yedinci maddesinde "Müddet-i icâr altı sene ta'yîn olup takarrür iden şehri yüz altın bedel-i icârın rub'ı inşââta karşuluk olarak müste'cir yedinde kalacak ve bir rub'ı be-her şehir gâyetinde Osmanlı altını yüz gurusu olarak taraf-ı vakfa ifâ edilecek ve hitam-ı müddet-i konturatoda müste'cirin ay-be-ay nezdinde tevkîf eylediği mebâliğin yekûnı her kaç gurusu bâliğ olur ise olsun keşf-i sânide taayyün ve tahakkuk eden sarfiyâtıyla karşılaştırılarak fazlası olur ise müste'cir tamâmen derhâl vakfa redd edecek ve vakfdan alacağı tahakkuk eder ise vakf tarafından tamâmen ifâ edilecektir" diyü gösteriliyor ise de müddet-i icâr muayyen ve müste'cirin vereceği bedel ile mikdâr-ı masârif maktû olduğu cihetle beyân olunan şarta hâcet olmadığından maddede-i mezkûrenin fıkra-i ahîresi tayy bulunduğu gibi onuncu maddede "Altı sene müddet hitâmında müste'cir matlûbunu kâmilen istifâ eylediği hâlde" denilmiş olup ancak mezkûr altı sene zarfında müste'cirin matlûbunu kâmilen ahz edeceği

mukarrer olmasıyla bu kayda dahi lüzûm görülemediğinden işbu fıkra dahi tayy olunarak mezkûr mukâvele-nâme ile defâtir ve sened ve resm ve harîta leffen takdîm kılındı.Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî 11 Rebîü'l-âhir sene 306 ve fî 3 Kânûn-ı Evvel sene 304.

ŞÛRÂ-YI DEVLET *(bu belgede 14 üyeden sekizinin mührü bulunmaktadır)*

4.

Devletlü Efendim Hazretleri

Evkâf-ı Humâyûn Nezâret-i Celîlesinin Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye dâiresinden bi't-tezyîl melfûfâtıyla arz u takdîm kılınan takrîri meâlinden müstebân olduğu üzere cennet-mekân Pertevniyal Vâlide sultân Hazretleri evkâf-ı şerîfesinin icâre-i vâhidelü akârâtından Üsküdar'da Paşalimanı'nda olup mukaddemâ muhterik olan dakîk vapur değirmeninin inşâsına muktezî beş altı bin altunun sarfına vakfın tahammülü olmamasından ve bu cihetle bedel-i icârdan vakfın istifâdesi munkatı olmasından naşî mezbûr değirmenin inşâsıyçün tâlib taharrî olunarak ol bâbda tanzîm olunan harîta ve resmi mücibince beş bin beş yüz altun sarfıyla on mâh zarfında inşâ ve ikmâl edilmek ve on birinci aydan i'tibâren değirmen için cânib-i vakfa şehri yüz lira bedel-i icâr takdîriyle bunun üç rub'ı masârif-ı inşâiyyeye mukâbil müteahhide terk ve diger bir rub'ı taraf-ı vakfdan ahz olunmak ve bu sûretle masârif-ı inşâiyyeyi altı sene zarfında bedel-i icârdan bi'l-istifâ hitam-ı müddetde değirmen cânib-i vakfa terk ve teslim kılınmak şartıyla Yunan Devleti tebaasından Mösyö Nikforaki ile tanzîm olunan mukâvele-nâme müsveddesinin müteferriâtıyla gönderildiği beyânıyla icrâ-yı icâbı zımnında taleb-i me'zûniyyet olunmuş ve sûret-i muharrere şûrâ-yı mezkûrca dahi tensîb bulunduğu misillü müsvedde-i mezkûre üzerine lâzım gelen ta'dîlât dahi icrâ kılınmış olmağla mücibince ifâ-yı muktezâsı husûsunda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyânıyla tezkere-i senâverî terkîm kılındı efendim. Fî 16 Rebî'ü'l-âhir sene 306 ve fî 8 Kânûn-ı Evvel sene 304

Sadr-ı a'zam Mehmed Kâmil

Ma 'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkere-i sâmiyye-i sadâret-penâhilerimelfûfâtıyla manzûr-ı âli olmuş ve vakfa bir gûne zarar ve ziyân terettüb itmek için mukâvele-nâmenin her dürlü kuyûd-ı lâzimeyi câmi olmasına fevka 'l-âde i 'tinâ ve dikkat olmak şartıyla ber-vech-i istîzân icâbının icrâsı husûsuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûr buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü 'l-emrindir. Fî 20 Rebîü'l-âhir sene 306 ve fî 12 Kânûn-ı Evvel sene 304

Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî bende Süreyyâ

SONUÇ

Pertevniyal Vâlide Sultan vakfı, son dönem Osmanlı vakıfları arasında mühim bir yer tutmaktadır. Vakıflarla ilgili Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde bu vakfın dikkat çekici bir yoğunluk ve çoğunluk oluşturduğu görülmektedir. Bunun yanında bu vakfa ait belgelerden bir kısmının Almanya gibi, geçmişte Osmanlı idaresinde kalmamış bir ülkede bulunmasının da ayrı

bir önemi bulunmaktadır. Bu vakfa ait defter ve belgelerin bulunduğu Münih'teki kütüphanede 550 civarında Türkçe el yazması kitap, defter, belge vs. mevcut olup bunların ekseriyeti müellif nüshası veya özellikli nüshalardır. Ayrıca, bu eserlerden özellikle belge ve defterler Osmanlı'nın son dönemlerine ışık tutucu nitelikte görünmektedir.

Ele aldığımız, Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait iki defter de bu nitelikte olup, vakfa gelir sağlayan yapıların alet-edevatının teminiyle ilgili ayrıntılar vermektedir. Bu defter ve belgeler bu kütüphaneye büyük ihtimalle satın alma veya intikal yoluyla gelmiş gibi gözükse de Avrupa'dan, büyük ihtimalle de Almanya'dan getirilen alet-edevat münasebetiyle bir ticari ilişki yadigarı olarak orada kaldığı da düşünülebilir.

Defterlerden Paşalimanı vapur un değirmeninin tamiri için Avrupa'dan getirilen alet edevata ait olanı, değirmenin vakıf için ne kadar büyük önem taşıdığına işaretlerini vermektedir. Osmanlı arşivlerinde sadece bu değirmenle ilgili yüze yakın belge bulunması ve bunların genellikle isticar, tamir ve âlet-edevât teminine ait olması, değirmen için Avrupa'dan defalarca getirilen âlet-edevât için gümrük muafiyeti bulunması değirmenin sadece vakıf için değil, devlet için de çok önemli olduğunu göstermektedir. Bu muamelelerin amacı tabii ki vakfın gelirini korumak ve sekteye uğramasını önlenmek olmuştur; fakat yazışmalarda isticar ve tamir konusunda büyük bir titizlik gösterilmesi ve tekitli bir dil kullanılması değirmen üzerindeki koruyucu kanadın büyüklüğünü göstermektedir.

Değirmenin 1885-1915 arasında birçok kez tamir ve ikmalden geçmesi büyük ölçüde deprem ve yangınlardan dolayı olmuştur. Bu değirmenin yanı başındaki beylik ambarlar da vakıf için önemli olup değirmenin deposu olarak önemli bir işlev görmüştür. Zaten tamir için harcanan yüksek meblağ da bunun bir işaretidir.

KAYNAKLAR

- **Ataseven, Gülsen-Erdoğan, Ayşegül** (1999), "Vakıf ve Kadın", *Tebliğler*, İstanbul.
  - **Aydın, M. Akif** (1996), "Osmanlı Toplumunda Kadın ve Tanzimat Sonrası Gelişmeler", *Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul.
  - **Bragner, Robert** (1990), *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar: Hanım Sultan Vakfiyeleri*, trc.
  - **Vahit Çabuk-Fethi Kayalı**, TTT Vakfı Yayınları, İstanbul.
  - E.J. Brill's First Encyclopaedia of Islam, 1913-1936, Martin Theodoor Houtsma, 1987.
  - **Gören, Zeliha**, "Vakıflar Kuran Türk Kadınları", *Türk Kadını*, 1/2, 22-24.
  - **İyianlar, Arzu** (1992), *Valide Sultanların İmar Faaliyetleri*, İÜ SBE Sanat Tarihi BD, Yüksek Lisans Tezi.
  - **Yücel, Erdem** (1971), "Osmanlı Tarihinde Vakıf Yapan Kadınlar" *Hayat Tarih Mecmuası*, 7/1 Şubat.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) BEO=Bâb-ı Âlî Evrak Odası, Y.MTV=Yıldız Mütenevvi Ma'rûzât, ŞD= Şurayı Devlet, Y.A.RES=Yıldız Resmî Ma'rûzât, MV=Meclis-i Vâlâ, DH.İD=Dahiliye İdare, TS.MA.d= Topkapı sarayı müze arşivi defterleri)
- <http://www.zafersen.com/manset.htm>, "Osmanlı Belge Belge Toplantıyor", 22.01.2006.
- <http://www.pl1872.com/pertevniyal-valide-sultan-kimdir.html> 17 May 2010.

Tanzimat Öncesinde Vakıf Kurumu ve Yapıların Korunması*

Tuba Akar**

Özet

Osmanlı döneminde yapıları çevrenin oluşumunda ve korunmasında etkin olan vakıflar, dini, hayri, beledi, eğitim, sosyal ve sağlık gibi toplumsal hizmetleri, vakıf kurumları tarafından inşa edilen külliye, cami, medrese, han, hamam, dükkan gibi mekanlarla sağlamıştır. Vakıf kurumunun altında yatan temel kavram olan sonsuza dek hizmet etme anlayışı ile vakıf yapılarının onarımı, işlevsellik ve vakfın sürekliliği için temel mesele olarak kabul edilmiştir. Bu amaçla vakıf kurumu, Osmanlı'da Tanzimat öncesi dönemde sahip olduğu özerk ve yerel yapısı ile, vakıf yapılarının korunmasına yönelik hukuki, idari ve finansal düzenini oluşturmuştur. Bu çalışma, vakıf kurumunda vakıf yapılarının korunmasına yönelik gelişmiş olan bu hukuki, idari ve finansal yapıyı ortaya koymayı ve böylece kurumun yapıların korunmasına yönelik tavrını belirlemeyi amaçlar.

Anahtar Kelimeler: vakıf, vakıf yapıları, koruma, onarım, tamirat.

Vakıf Institution and the Preservation of Buildings Before Tanzimat

Abstract

Vakıf institution, which was the main institution in the construction and conservation of the built environment in the Ottoman period, provided the religious, charitable, municipal, educational, social and health services by spaces such as külliyes, mosques, medreses, hans, baths, shops, etc. which were built through the Vakıf Institution. As the underlying concept of the vakıf institution was serving forever, the repair of these vakıf buildings was accepted as a fundamental issue for ensuring the functionality and continuity of the vakıf. With this aim, vakıf institution set the legal, administrative and financial bases for the continuity of the system within its autonomous and local structure before Tanzimat in the Ottoman period. This study deals with these legal, administrative and financial aspects of the vakıf institution and aims to determine the attitudes of the institution towards the conservation of vakıf buildings before the Tanzimat era.

Key words: vakıf, vakıf buildings, conservation, restoration, repair.

* Bu çalışma, yazarın 2009 yılında Doç.Dr.Emre Madran danışmanlığında, ODTÜ Restorasyon Programında tamamlamış olduğu, "The Role of Vakıf Institution in the Conservation of Vakıf Based Cultural Héritage" başlıklı doktora çalışmasından geliştirilerek hazırlanmıştır.

** Öğretim Görevlisi, Dr., Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Giriş

Kelime anlamıyla vakıf, "*durdurmak, alıkoymak*" anlamına gelmekte ve bireyin malını her türlü eylemden alıkoymak, malın hayır işlerinde kullanılması durumunu ifade etmektedir (Heffening 1934: 1096). Vakıf kurumunun Osmanlı dönemindeki uygulama biçiminden yola çıkarak yapılmış olan diğer tanımlarında; Ömer Hilmi Efendi (1977:13¹) vakfın hukuki tanımını "*menfaati ibadullaha ait olur veçhile bir aynı, Cenabı Hakkın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahbus ve memnu kılmaktır.*" şeklinde yapmış, Yediyıldız (1986:154) ise vakfı "... *hukuki bir akid olup bununla, bir kimse, Allah 'a yakın olma gayesiyle, menkul veya gayri menkul mülk ve emlakini, dini, hayri ve içtimai bir gayeye müebbeden tahsis etmesi...*" olarak belirtmiştir. Bu tanımlardan yola çıkarak vakıf eyleminde altı çizilmesi gereken noktalar; kişisel mülk olan gayrimenkulun toplum yararına sonsuza dek bağışlanması ve vakıf eylemine konu olan mülkün artık Allah'ın mülkü olarak kabul edilmesidir. Bu durum, vakıf kurumunca, vakıf yapıların onarılarak korunması ve sürekliliğinin sağlanması şeklinde ele alınmış ve vakıf kurumunun korumaya yönelik davranışlar sergilemesine ve geliştirmesine yol açmıştır.

Vakıf kurumunun yapıları çevre ile olan ilişkisi, vakıf kimliği altında gerçekleşen dini, hayri ve sosyal hizmetlerin cami, medrese, okul, han, hamam, dükkan, bedesten, şifahâne, imâret gibi mekanlarda hayat bulması ile başlamakta, vakıf hizmetlerin sürekliliği için bu mekanların sürekliliğinin sağlanması ile devam etmektedir. Böylece yapıları çevrenin oluşumunda ve daha sonra korunmasında etkin olan vakıflar, aslında Osmanlı İmparatorluğu'nda imar, inşaat ve onarım faaliyetlerinin önemli bir bölümünü de yürütmektedir². Vakıf yapı niceliği gözönüne alındığında ise, vakıf kurumunun Osmanlı döneminde yürütülen onarım faaliyetlerinin büyük bir bölümünü üstlendiği, bundan dolayı Osmanlı döneminde onarım faaliyetlerinin vakıflarla kurumsallaştığı söylenebilir (Madran 2004:92)³.

Vakıf kurumu aracılığıyla yürütülen koruma faaliyetlerinde en önemli öge, yapının işlevselliğinin devamının sağlanmasıdır. Böylece hem akar yapılardan gelen gelirin, hem de hayri hizmetlerin kesintiye uğramadan faaliyetine devamı gerçekleşmiş olur. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki, vakıf kurumunda yer alan koruma eylemlerinin fikirselsel altyapısını, bugünkü anlamda bir koruma anlayışı ile kıyaslamak pek mümkün değildir. Burada yapıların korunarak sürekliliğinin sağlanması eğer ki vakfın ve toplumun yararı için gerekli ise buna önem verilmekte, vakfın yararı ve toplumun yararı, vakıf yapının yıkılarak taşınmasını, bölünerek başka amaçla kullanılmasını

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan bu çalışmada, transkripsiyonu yapan kişi(ler) hakkında bilgi olmadığından kaynakçada belirtilmemiştir.

Osmanlı'da klasik dönemlerde gerçekleştirilen imar ve inşaat faaliyetleri, ya bireyler ya da devlet tarafından yaptırılmaktadır (Cezar,1983:261-282). Bireyler tarafından yaptırılan, vakıf amaçlı veya bireysel kullanıma yönelik olan konut yapılarının haricinde, kamusal nitelikli cami, medrese, okul, han, hamam gibi yapıların vakıf kurumu aracılığıyla (yine bireyler tarafından) yaptırıldığı bilinmektedir. Sadece, askeri ve bayındırlık yapısı olarak nitelenen surlar, kaleler, köprüler ve yollar miri inşaat olarak devlet tarafından yaptırılmaktadır.

İnşaat faaliyetlerinde görülen; vakıf veya miri inşaat şeklinde olan ikili seçeneğin, onarım faaliyetlerinde de devam ettiği görülmüştür. Bireyler tarafından vakıfyoluyla yaptırılan veya sahip olunan yapılarla, devlet tarafından yaptırılan miri yapıların onarım faaliyetlerinde yine bu iki grubun etkinliği söz konusu olduğundan, Madran (2004:45-61) Osmanlı'da onarım faaliyetlerini de onarım süreçlerindeki farklılıklardan dolayı miri onarımlar ve vakıf onarımları olarak ele almıştır.

öngörüyorsa, hukuken kadı ve müteveli izni ile bu işlemlerin yapılmasına da olanak sağlamaktadır. Örneğin, vakıf yapının herhangi bir müdahale ile değiştirilmesi uygun görülmezken, vakfın menfaati olacak eylemlerde buna izin verilebilmektedir (Ömer Hilmi:mesele267⁴). Bir vakıf hamam büyük olduğundan ötürü ısınması masraflı, bunun yanında müşterisi fazla olmadığından yeterli gelir de sağlamıyorsa, hamamın bölünerek bir kısmının dükkan gibi gelir getirici bir amaca dönüşmesi hakim ve müteveli izni ile yapılabilmektedir. Artık kullanılmaz bir bölgede varolan hayratın başka bir yere taşınması veya cemaata küçük gelen mescidin yıkılarak yerine daha büyük mescid yapılması toplum menfaati düşünülerek vakıf hukuku tarafından da kabul gören bir uygulamadır (Ömer Hilmi:mesele 344,185).

Osmanlı'da vakıf kurumu aracılığıyla yürütülen onarım faaliyetlerine teknik açıdan bakıldığında ise, aslında vakfın ebedi olabilmesi yolunda vakıf yapıların ayakta kalması amacıyla gerçekleştirilen, ölçek ve niteliği yapının ihtiyacına göre değişen nitelikte olduğu görülür. Yapıların onarım ihtiyaçları 18.yy belgelerinde temizlikten, sağlamaştırmaya, onarımdan, yeniden inşaaya kadar uzanan müdahale türleri ile belirtilmiştir⁵. Bu durum kimi yapılarda var olanı tamir etme şeklinde görülürken, kimi durumlarda yapı harap ise yeniden inşaa etme şeklinde de olabilmektedir. Harap yapıların yeniden inşası durumunda genellikle eski yapının aynen yapıldığı, hatta harap yapı enkazının yapı malzemesi olarak tekrar kullanıldığı görülmüştür⁶. Bu uygulamalar, Osmanlı'da bugünkü anlamda bir koruma anlayışı olmadığını, yapının işlevselliğini sürdürebilmesi için gerekli olan müdahalenin, maddi ve teknik olanaklar doğrultusunda en uygun çözümlerle oluşturulduğunu göstermektedir.

Osmanlı döneminde vakıf kurumunda vakıf yapıların korunmasına yönelik gelişmiş olan bu mekanizmada, yapıların korunmasına yönelik çeşitli hukuki kuralların varlığı, yapıların koruma eylemlerini yürütecek idari ve teknik elemanların tahsisi ve yapıların korunmasına yönelik uygulamalar için parasal altyapının sağlanmış olduğu bir sistem görülmektedir. Bu hukuki, idari ve finansal düzenlemeler vakıf kurumunun sürekliliğini sağlayacak mekanizmayı oluşturmuştur. Bu mekanizma, 1826 yılında Evkaf Nezareti'nin kurulması ve kısa sürede bütün vakıfların Evkaf Nezareti'ne bağlanması ile değişmiştir. Bu çalışmada, vakıf kurumunun vakıf yapıların korunmasına yönelik geliştirdiği hukuki, idari ve finansal düzenlemeler ele alınacak, kurumunun yapıların korunması ve onarımına yaklaşımı saptanacaktır. Burada, vakıf kurumunun Tanzimat öncesinde

Bu kaynağa bu şekilde referans verilmesinin sebebi; ilgili sayfada bir çok hukuk maddesi bulunduğundan, doğrudan ilgili maddeyi belirtmek için sayfa numarası yerine maddenin ismi belirtilmiştir. Ayrıca metin içinde çok fazla referans verilen bir kaynak olması ve de yazarın adı, kaynağın tarihi ve maddenin no'su uzun olacağından dolayı kısaltmaya gidilmiştir.

Mazlum (2001:xiii, 41) 18.yy onarım belgelerinde karşılaşılan müdahale türlerini; tahtire muhtaç (temizleme gerekli), tamir ve termime muhtaç, meremmata muhtaç (onarım gerekli), fena-pezir (kötü durumda), şikest (kırılmış), rahnedar (bozulmuş, zarara uğramış), inhidama/haraba mütemayil (yıkılmaya yüz tutmuş), müşrif-i harab/ haraba müşrif (harap durumda), gayet-ül gaye harab (son derece harap durumda), münhedim (yıkılmış), külliye münhedim (tümüyle yıkılmış), kabil-i tamir değil, müceddeden binaya (/tecdide) muhtaç (onarılması mümkün değil, yenilenmesi gerekli) şeklinde belirtmektedir.

18.yy belgelerinde "vaz-ı kadim üzere tecdid" , "enkaz-ı mevcudeyle tecdid" ya da "nakzıyla tecdid" şeklindeki ifadelerle, yapının eski durumuna uygun olarak yenilemesi ve enkaz malzemesinin kullanılması belirtilmektedir. Süleymaniye Caminin bir minaresinin onarımında ve Fatih külliyesinin deprem sonrası onarımlarında enkaz taşları kullanıldığı belgelerden izlenmiştir (Mazlum,2001:41-42).

yani vakıfların Evkaf Nezareti altında merkezi bir yapıya kavuşturulmadan önceki kurumsal yapısı içerisinde vakıf yapıların korunmasına yönelik tutumlarının saptanması söz konusudur.

Vakıf Kurumunda Yapıların Korunmasına Yönelik Hukuki, İdari ve Finansal Düzen

Vakfın ebedi olması, kurum aracılığıyla karşılanan toplumsal hizmetlerin sağlıklı bir şekilde yürümesi anlamına geldiği gibi vakfın kişiye, topluma ve devlete sağlamış olduğu maddi ve manevi faydaların da sürekliliği anlamına gelmekteydi⁷. Bundan dolayı vakıfdan faydalanan herkesin (birey-toplum-devlet) vakfın sürekliliğini sağlaması için gerekli olan yapı onarımlarını desteklemesi ve altyapıyı oluşturması gerekmektedir. Ayrıca üst düzey yönetici tabakanın kurmuş olduğu vakıflar; sultan vakıfları, vezirlerin ve yörenin örfi idarecisinin kurmuş oldukları vakıflar, aynı zamanda siyasi bir anlam taşıdıklarından, her zaman bakımlı olmaları vakfın sürekliliğini sağlamakla birlikte, siyasi idarenin gücünün devamlılığını da simgelemektedir (Singer 2004:191). Bu sebeplerle vakıf yapıların onarılması öncelikle vâkıf ve onun kurmuş olduğu (vakfiyede belirlemiş olduğu şartlar) hukuki, idari ve mali altyapı ile sağlanmakta, devlet ise yargı sisteminin uyguladığı hukuki kurallar, denetim ve gerekli durumlarda mali destek ile, vakıf yapıların kullanıcıları da şikayet, mali destek gibi yollarla vakıf yapıların onarılması yolunda önemli rollere sahipti.

Aslında vakıf kurumunun onarım faaliyetleri ile ilişkisi, vakıf eyleminin daha başlangıç aşamasından itibaren görülmektedir. Öyle ki kimi vakıflar daha kuruluş aşamasında tamir ve onarım faaliyetlerinde etkin bir role sahiptiler. Bu durum bazı vâkıfların daha önce inşaa edilmiş fakat harap bir durumda olan bir hayratı tamir ederek tekrar kullanılabilir hale getirip vakfetmesiyle belirmektedir⁸. Bu tür bir hayratı vakfeden vâkıf, vakfiyede "*...ölçeşmenin tamir ve terminini murad edüp...*" gibi tabirlerle topluma hizmet veren veya verebilecek olan bir hayratı tamir ettirip tekrar işlevsellik kazanmasını sağlamaktadır. Varolan bir yapıyı tamir ettirerek vakfına ekleme sadece hayrat niteliğindeki yapılarda değil, aynı zamanda gelir getirici bir yapının onarımını gerçekleştirerek¹⁰ veya işlevselliği kalmamış harap bir yapıyı farklı bir amaçla kullanmak üzere tamir ve inşaa ettirme¹¹ şeklinde de görülmektedir. İşlevsel olan veya işlevselliğini yitirmiş harap bir yapının tamir edilerek vakfa konu olması, yapıların kullanılabilirlik potansiyelinin vâkıflar tarafından değerlendirilmiş olduğunu göstermekle birlikte, vakıf kurumunun yapıların korunmasına yönelik tavrını daha baştan belirlemektedir.

Vakıf kurumunun kişiye, topluma ve devlete sağladığı maddi ve manevi faydalar, Akar'ın (2009:15-16, 30-32) çalışmasında, faydanın etki alanı bakımından küçük ölçekli ve büyük ölçekli faydalar olarak ele alınmıştır.

Yüksel (2006:319) Anadolu Selçuklu dönemine ait vakıf hayratlarından %24'ünün yeniden ihya edilen kurumlar olduğunu belirtmektedir. Osmanlı döneminde ise sadece Yüksel'in (1998:129) 17.yy vakıflarını ele alan çalışmasında bu bilgi verilmiştir. Buna göre 17.yy vakıflarında vakıf kurucularının ihya ettikleri hayratların oranını %3,45 olarak belirtmektedir.

Kunter'in (1938:120) verdiği çeşitli vakfiye örneklerinden Gümüşhacı köyünde bir su vakfı tesis eden Baradoğlu Miğdis vakfiyesi

17.yy'a ait bir vakıfda İnegöl Kazasına bağlı Kurşunlu köyünde bulunan bir hanın tamir ettirilerek ihya edildiği belirtilmektedir (Yüksel 1998:129)

Singer (2004:86) Kudüs'te bulunan Hürrem Sultan'ın imaretinin Tunşuk Hatun'a ait bir evin onarılarak ve genişletilerek imarete dönüştürüldüğünü belirtmektedir.

Vakıflarda Koruma Eylemelerinin Hukuki Boyutu:

Belirtildiği gibi kimi vakıfların daha başlangıç aşamasında görülen onarım faaliyetleri, bir çok vakıfda kuruluşundan sonra gerçekleşmektedir. Bu durum vakfın resmi olarak kuruluşunu simgeleyen ve hukuki bir vesika olan vakfiyelerde kendini göstermektedir. Vakfiyelerde, vâkıf vakfına ait olan hayrat ve akar nitelikli malları vakfettiğini belirttikten sonra akarlardan gelecek olan gelirlerin nasıl harcanacağını, ne tür masrafları karşılayacağını belirtmektedir. Bu harcamaların en başında genellikle yapıların onarım masrafları gelmektedir. Bu durum vakfiyelerde "...evvela tamir ve termimine..." şeklindeki ifadelerle belirtilmektedir¹². Vakıf yapıların tamiri ile ilgili şart çoğunlukla öncelikli şart olarak vakfiyelerde belirtildiği görülmüşse de farklı uygulamalar da söz konusudur. Gelirlerin harcanacağı masraflar belirtildikten sonra arta kalanın tamir ve termime harcanmasını şart koşan uygulamalar bunlardan biridir¹³. Ayrıca vakfiyelerde öncelikli koşul olmayıp gerektiği durumlarda tamir yapılacağına dair ifadeler de mevcuttur¹⁴. Bazı vakfiyelerde ise vakıf gayrimenkulun onarılması ile ilgili hiçbir şarta rastlanmazken onarım şartının zaten hali hazırda uygulanması gereken bir şart olarak algılandığı da görülmektedir¹⁵. Buradan anlaşıldığı üzere vakfiyelerde yapıların onarılması öncelikli şart veyahut farklı biçimlerde şart koşulmuş olsa da olmasa da yapıların onarımı her zaman öncelikli bir durumdur. Öyle ki bu durum vakıf hukuku açısından da bu şekilde işlemektedir. Yapıların onarılması için vâkıfın herhangi bir şart koşmuş olması veya aksini yani vakfın tamir edilmemesini şart koşmuş olması durumunda bile bunlara itibar edilmeden vakfın tamirinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir ve vakfın tamiri vakıftan beklenen bütün hayır işlerinden önce gelmesi şeklinde ifade edilmektedir (Akgündüz 1996:401-402).

Vakfiyelerde görülen onarım şartları çoğu zaman tüm evkafın onarılmasını, yani vakfa konu olan bütün yapıların onarılmasını ayırım yapmadan şart koşmuştur. Fakat bazı vakıflarda, vâkıf sadece hayrat yapıların onarılmasını belirtirken akar yapılar için bir tutum sergilememektedir. Kimi vakıflarda ise akar yapıların onarılması öncelikli olarak şart koşulabilmektedir. Bu durum, yani vakfiyelerde hayrat ve akaratın tamirinin kimi zaman hiç vurgulanmaması, kimi zaman birlikte vurgulanması veya kimi durumlarda birbirine öncelikli olarak vurgulanması aslında vakıf kurumunda her zaman bir onarım olgusunun varlığını göstermektedir. Öyle ki vâkıf sadece kendi vakfına ait bir hayratın veya akaratın onarılmasını şart koşmakla kalmamakta, aynı zamanda başka biri tarafından yaptırılmış olan bir hayratı tamir ettirmeyi veya toplumun ortak kullanımına yönelik

Vakfiyelerde yapıların onarılması ile ilgili "tamir", "termim", "tecdid" ve "meremmet" gibi terimlere rastlanılmaktadır. Ayrıca bkz.Madran 2004:45.

Fettullah Efendi bin Abdüllatif, vakfına ait 971 H./1563-64 M. tarihli vakfiyede, vakıf personeline verilecek olan maaşları belirttikten sonra "...bundan sonra artarsa beldenin hakimi marifet ile mütevelli onu zapteder ve onu israf yapmaksızın ve fazla kısmaksızın vakfın tamir ve meremmetine sarfolunur..." şeklinde gelirlerden arta kalan olursa onarıma harcanması istenmektedir (VGM arşivi, defter-sayfa-sıra no:608/1-147-176/1).

Kalender Paşa'nın 1221 H. / 1806-7 M. tarihli vakfiyesinde "...medresesimezkurelerin tamir ve termimiiktiza ederse evkafı mezkure gallatından sarfoluna..." denilmektedir (VGM arşivi, defter-sayfa-sıra no:618-115).

Ali oğlu Ebubekir Beyin 1065 H./1655 M. tarihli vakfiyesinde yaptırmış olduğu caminin onarımına ilişkin herhangi bir hüküm yokken, "...camii mezkur münhedim olur ise ihyası birvechile kabil olmaz ise haremeyni şerfeyn fukarasına vakfolsun..." diyerek cami harap olup onarılamadığı takdirde bostandan gelen gelirleri fukaraya vakfediyor. Bu durum aslında vakfiyelerde her zaman tamir ve onarım şartı belirtilmemiş olsa bile tamir ve termim eyleminin gizli olarak hep varolduğuna işaret etmektedir (VGM arşivi, defter-sayfa-sıra no:611-120-121).

olan kaldırımların tamirinin de vakfı tarafından gerçekleştirilmesini vakfiyede şart koşabilmektedir¹⁶. Aslında vakıf yapıların önündeki kaldırımların tamiratının vakfın görevi olduğu İstanbul kadısı'na yazılan 1572 M. tarihli bir hükümde de görülmektedir. Hükümde mütevellilerin vakıf dükkanları önündeki kaldırımları tamir ettirmelerinin emredildiği, buna uymayanların tevliyetlerinin kaldırılacağı bildirilmektedir (Ahmet Refik 1988:61-62¹⁷). Çarşı sokaklarının tamiri de yine vakıflar tarafından veya esnafın oluşturduğu para vakfı olan esnafsandıklarından karşılandığı görülmektedir (Ergin 1995:2/681). Görülüyor ki vakıf kurumu kendi sürekliliğini sağlamak yolunda vakıf yapıları onarmakla görevli iken, topluma hizmet etme anlayışı ve toplumun ihtiyaçlarını karşılama arzusu ile halkın faydalandığı diğer yapıları ve beledi hizmetlerin onarılmasını da üstlenmişlerdir.

Vakfiyelerde vakıf yapıların korunmasını sağlamaya yönelik rastlanan bir başka husus da dua ve beddualardır. Vakıf kurallarının değişimine izin vermeyen, vakıf hizmetlerin verimli bir şekilde yürütülmesi, vakfın doğru bir şekilde idare edilebilmesi için yönetici ve görevlilere yönelik olan dua ve beddualar, vakfın korunması için manevi teşvik ve tehdit olarak değerlendirilmektedir (Kunter 1962:263). Beddualarda vakıf yapıların korunmasına yönelik olarak yapıların ihya edilmesi, yıkılmaktan korunması, hayratın tahrip edilmemesi ve vakfın âtil hale getirilmemesine yönünde tehditler bulunmaktadır¹⁸. Böylece vakfın sürekliliğinin sağlanması ve vakıf yapıların korunması için her türlü idari, mali, hukuki şartı düşünen vâkıf, manevi baskıları da ihmal etmemiştir.

Vakıfların sürekliliğini ve vakıf yapıların korunmasını sağlamak, devletin de üstlenmiş olduğu bir görevdi. Devlet, kadılar ve vakıf müfettişleri aracılığıyla mütevellileri ve mütevellinin sorumluluğunda olan vakıfların gelirleri, masrafları, kiralamaları vs. gibi konularda kontrol ve denetim hakkına sahipti. Ayrıca vakıfların ve yapıların korunması ile ilgili bir çok fıkıh kuralları oluşturulmuştu. Vakıflarla ilgili pek çok dava da bu fıkıh hükümlerine göre mahkemelerde görüşülmekte ve karara bağlanmıyordu. Osmanlı'da vakıf davalara bakmakla görevli devletçe atanmış müfettiş kadılar vardı. Bunlar bahsi geçen şehirlerdeki vakıfların sayıca çok olmasından dolayı üçü İstanbul, biri Edirne biri de Bursa mahkemelerinde görevli idi (Karal 1976:138). İstanbul'da bulunan 27 mahkemeden Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği ve İstanbul Evkaf Muhasibliği, sadece vakıf konularına bakan mahkemelerdi (İpşirli 1996:37). 17.yy başından Cumhuriyet

Hocasultani Ataullah Efendi'nin 979 H. / 1571-72 M. tarihli vakfiyesinde *"...Yeni Mahallede hemşiresi Cennet Hatun çeşmesinin tamiri..."*ni ve artan vakıf gelirlerinden *"...ve yine fazladan hakim, müteveli, nazır marifetile bozuk yolların kaldırımlarının...yapılması. . ."*ni şart koşmaktadır (Kunter,1938:126-127).

Enderun Kitabevi tarafından yayınlanan bu çalışmada, transkripsiyonu yapan kişi(ler) hakkında bilgi olmadığından kaynakçada belirtilmemiştir.

Ateş'in (1983:5-54) vakfiyelerde rastlanan dua ve bedduaları ele alan makalesinde yapıların korunmasına yönelik tehditler içeren beddualar şöyledir:

- Sultan Beyazıt'a ait 1495 M. tarihli vakfiyede inşaa edilmiş olan köprü için *"...günler, aylar ve yüzyıllar boyunca ayakta durması için, iyi meziyetli kişilerin dualarıyla yapılmış olan köprü ki..."* (s.45)
- Şeyhülharem Esseyid Elhac Mehmed Çelebi İbn-i Abdülkadir'e ait 1657 M. tarihli vakfiyede *"...Kim vakfın ...mahsulatının çoğaltılması için çaba gösterir, onu yıkılmak, yokolmak ve haleden korursa...onun mükafatını... Ulu Allah versin..."* (s.46)
- II. Murad'a ait 1456 M. tarihli vakfiyede *"...insanlardan hiç birine, bu vakfı bozmak, eksiltmek, değiştirmek, ihmal etmek ve âtil hale getirmek helal olmaz...kim...hayratının tahrip edilmesi...için uğraşır ve çaba gösterirse Allah'ın gazabına uğrasın..."* (s.54).

dönemine kadar çeşitli vakıf davalara bakan Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği mahkemesinin görevleri arasında vakıf yapıların onarım keşfini hazırlamak da bulunmaktaydı (Sahillioğlu 1973:136). Böylece vakıflar, vâkıfları tarafından vakfiyelerde belirtilen bireysel hükümlerin haricinde, devletin yargı sisteminin bütün vakıflar için oluşturduğu genel hükümlere de tabiydi.

Vakıflarla ilgili fıkıh hükümleri arasında vakfın sürekliliğini sağlayacak idari sisteme ve vakıf yapıların tamirine yönelik bir çok hüküm bulunmaktadır. Bu fıkıh hükümleri her bir vakfı ayrı bir tüzel kişilik gibi görür. Vakıflar hususunda fıkıh hükümlerinin de kabul ettiği; asıl olan vâkıfın vakfı için vakfiyede belirttiği şartlardır ve bunların değiştirilemeyeceğidir⁹. Öyle ki vâkıf tarafından herhangi bir şekilde belirtilmediği sürece vakfın gayesi değiştirilemez ve vakıflar arası kaynak aktarımı gerçekleştirilemez (Ömer Hilmi:mesele 340,342,343). Bu durum ancak ve ancak gayesini yerine getiremeyen, harap ve tamiri mümkün olmayan bir hayratın gelirinin kadının onayıyla yine aynı gayeye sahip bir başka hayrata sarf olunması şeklinde gerçekleşebilir. Mesela harap olan bir medresenin geliri sadece başka bir medresenin masrafına sarf edilebilir, aynı vâkıfa ait de olsa başka bir gayeye harcanamaz. Bu tutumun vakıf yapıların korunması açısından hem olumlu hem de olumsuz yanlarının olduğu düşünülebilir. Aslında bir vakfın geliri ve gideri ile kendi döngüsünü kurması gerekliliği, vâkıfların vakıf masraflarını karşılayacak olan yeteri gelir kaynağını vakfetmesini zorlamaktadır. Aksi takdirde kişi bir çok hayri faaliyet inşaa edip bunlara yeterli gelir sağlamadığında, vakıf yapıların harap olması ile vakıf sisteminin dönmemesi, böylece toplumun ihtiyaçlarının karşılanmaması yönünde sonuçlar doğurabilir. Buna karşın, harap hale gelmiş aynı vâkıfa ait farklı gayeleri olan vakıflarda bile kaynak aktarımına izin verilmemesi, yapıların onarılması için kaynak bulunamamasına ve vakfın yokolmasına sebep olmaktadır. Vakıf kaynakları ile ilgili bir başka husus da, bir vakfın gelirleri ve giderlerinin o yıl içinde harcanması, yani yıllık bütçe hazırlanmasıdır. Vakfın çalışanlarının ücretleri o yılın gelirlerinden ödenmek durumundadır, sonraki yılın geliri önceki yıldan kalan ücretleri ödemekte kullanılmaz (Ömer Hilmi:mesele 359). Bu durum her ne kadar direkt olarak vakıf yapıların korunmasına yönelik bir kural gibi gözükme de, vakfın gayesinin değiştirilememesi, vakıflar arası kaynak aktarımı yapılamaması ve masrafların bir sonraki yılın gelirine ortak edilmemesi, vakıf gelirlerinin o vakıf içerisinde o yıl harcanması, dolaylı olarak vakıf yapıların tamirine harcanacak payı suistimallere kapatmaktadır.

Fıkıh hükümleri, vakfın doğru bir şekilde idare edilmesi, vakıf malların işletilmesi, gelirin arttırılması, vakıf yapıların korunması, tamiri ve her türlü tecavüzdten korunmasından sorumlu olan mütevellinin karşılaştacağı olağandışı durumlarda, vakfın sürekliliği için vakıf yararına olacak bir takım kurallar geliştirmiştir. Bunlar genellikle vakıf gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı veya gelirlerin vakıf yapıların onarımına harcanması gerektiği durumlarda, vakfın sürekliliğini sağlayabilmek adına müteveliye yol açacak çözümlerdir. Bu gibi durumlarda fıkıh hükümleri, mütevellinin kadının onayını alarak hareket etmesini sağlamakta, böylece vakıf personeli veya evladları tarafından vakfa gelebilecek olan saldırıların da önünü kesmektedir. Örneğin, bir vakfın geliri masraflarını karşılayamaz duruma geldiğinde, müteveli kadıya başvurur ve kadı onayıyla tasarrufa gidilir. Tasarruf onarım masrafları haricindeki masraflarda yapılır, kadı maaşları ve

⁹ İslam hukukuna göre vâkıfın koyduğu şartlar Allah'ın kanunu gibidir ve değiştirilemez (İpşirli 1996:36). Fakat şunu da belirtmek gerekmektedir ki vakıf yararına olmayan, akıl ve hukuka aykırı olan uygulamalar vâkıf tarafından şart edilmiş olsa bile kadının müdahalesinin söz konusu olabileceği şeyhülislam tarafından da fetva olunmuştur (Imber 2004:170-171).

yardımları ödememe veya azaltma şeklinde tedbir alabilir²⁰ ve bu durum vakıf refaha çıkana değin devam edebilir (Ömer Hilmi:mesele 363). Onarım masraflarında tasarrufa gidilmemesi, özellikle akar yapıların onarımlarının öncelikli ve düzenli yapılması, yapıların işlevselliğini sürdürmesine ve vakıf gelirlerinin azalmamasını sağlayacaktır. Böylece bir vakıfa gelebilecek en büyük tehdit olan sermayenin erimesinin önüne geçilmesi, sermayesinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir (İmber 2004:163-4). Onarım harcamaları diğer bütün harcamaların önünde olan bir harcamadır. Vakıfda tamire ihtiyaç varsa gelirin öncelikle tamirata aktarılması gerekmektedir. Eğer ki maaşlar ve yardım ödenirse mütevellî bunu geri ödemekle yükümlüdür. Vakıf evlatlarının da gelirlerin tamirata aktarılmasına karşı çıkma hakkı yoktur (Ömer Hilmi:mesele 411,413). Böylece vakıf gelirlerinden öncelikli olarak yapıların onarımı hukuken şart koşulmakta, mütevellî onarımla ilgili kadının onayını alarak gerçekleştirdiği tüm eylemlerde desteklenmekte ve vakıf gelirinden faydalanan personelin ve vakıf evlatlarının onarım masraflarına karşı çıkması engellenmektedir.

Fıkıh hükümleri haricinde fetvalarda da vakıf yapıların korunmasına yönelik görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerde de vakıf yapıların korunarak sürekliliğinin sağlanması ve gelir getirmesi, vakıf yapının gelir getirici başka bir şekle dönüştürülüp değiştirilmemesi benimsenmektedir. Örneğin harap halde olan bir hamamın, mütevellîsi tarafından yıkılarak arsanın mukataya verilmesi talebine izin verilmemektedir (Özcan 2003:207). Böylece vakıf yapının korunarak yaşatılmasında vakıf yararı ve toplum yararı birarada düşünülmektedir.

Görülmektedir ki, vakıf kurucuları kurmuş oldukları vakıfların sürekliliğini sağlamak için vakfiyelerinde vakıf yapıların korunmasına yönelik şartlar öngörmüşlerdir. Bunların yanısıra, vakıflar aracılığıyla kamusal hizmetleri sağlamış olan devlet de, vakıf kurumunun sürekliliği için vakıf yapıların korunması ve onarılmasını öngören hukuki kurallar ortaya koymuş ve kadılar aracılığıyla bu hukuki kuralların yerine getirilmesini sağlamıştır.

Vakıf Yapıların Korunmasında İdari Yapılanma ve Onarım Süreci:

Vakıf yapıların onarım süreci onarım ihtiyacının doğması ile başlamaktadır. Onarım ihtiyacı üç şekilde ortaya çıkabilmektedir. Birincisi doğal bir süreç olarak, zamanın ve kullanımın etkisiyle doğal olarak yıpranma sonucu vakıf yapı tamire ihtiyaç duyabilmektedir. İkinci sebep olarak yangın, deprem, şiddetli rüzgar, yıldırım düşmesi gibi doğa olayları ve afetler sonucunda vakıf yapıların onarıma ihtiyaç duymasındır²¹. Üçüncü durumda ise insan eliyle meydana gelen tahribat sonucunda onarım ihtiyacının doğması şeklindedir. İlk iki durumda ortaya çıkan onarım ihtiyacı vakıf kurumunun olanakları ve/veya yapı türüne bağlı olarak devletin de katkı sağlayabileceği bir yaklaşımla çözümlenirken, üçüncü durumda insan kaynaklı tahribat sonucu ortaya çıkan harabiyet,

Akgündüz (1996:402) dipnot 4-5'deki Ebussuud'un fetvalarına dayanarak kadının masraflarda tasarrufa yönelik olan kararına ne başka bir mahkeme kararının ne de sultan emrinin karşı olamayacağını belirtir. Ayrıca maaşlarda yapılacak olan tasarrufa mütevellî maaşının dahil olmadığı, mütevellînin vakıfın herşeyi olduğundan onun görevini tam yapabilmesi için maaşında indirim yapılmadığını belirtmektedir.

Şiddetli rüzgar genellikle kurşun üst örtülerinin hasar görmesine neden olurken, yıldırım düşmesi minareleri yıkmaktadır. Yapıların birbirine yakınlığı ve ahşap yapı malzemesinin yoğun olarak kullanımı, yapıların yangınlarda büyük hasar görmesine sebep olmaktadır. Cezar'ın (1963) makalesinden de görüldüğü üzere, İstanbul'da sık aralıklarla görülen yangın ve depremlerin yapılı çevreye büyük hasar vermiştir.

hukuken kişinin yapıyı tekrar eski hale getirmesi veya onarım bedelini ödemesi şeklinde çözümlenmektedir. Eğer harap olan yapı hayrat ise bu durumda yapıyı harap eden yapıyı eski haline getirmek zorundadır. Eğer yapı akar ise mütevellî harap edenden alacağı tazminat bedeli ile tamiri gerçekleştirir (Ömer Hilmi:mesele 407).

Vakıf yapılarında onarıma ihtiyaç duyulmasının ardından onarım isteğinin resmi olarak oluşması gelmektedir. Onarım isteğini belirleyenler arasında²² öncelikle vakıf yapıların tamirinden sorumlu olan mütevellî gelmektedir. Daha sonra vakıf yapılarında çalışan, vakıf yapıların kullanıcıları veya kiracıları onarım isteğinde bulunabilmektedir. Bu grup genellikle onarım talebini mütevellîye bildirerek mütevellî aracılığıyla ortaya koymaktadır²³. Üçüncü bir grup da vakıf yapılarla dolaylı ilişkisi olan cemaat, yöre halkı, beldenin hukuki ve idari yöneticileri olan kişilerin onarım isteğini ortaya koyması ile oluşmaktadır. Onarım isteğinde bulunanlar arasında onarım sürecinden direkt sorumlu olan mütevellî ve daha sonra da nâzır gibi kişilerin haricinde, vakıf yapılardan direkt ve dolaylı olarak faydalanan kişilerin de bulunması, vakfın yararına olan bir şeyin vakıfdan faydalanan şahısların da yararına olmasıyla örtüşmektedir. Bu durum vakıf yapıların korunmasında itici güç olarak belirmektedir.

Onarım isteğinin kadıya bildirilmesi üzerine başlayan vakıf yapılarıdaki resmi onarım süreci²⁴, kadının onarım talebine izin vermesi ve birinci keşif ve bazı durumlarda onarım raporunun hazırlanarak kadıya iletilmesi ile devam eder. Keşif ve onarım raporu ile kadı divana başvurur. Divan keşfi onaylayarak gereğini kadıya bildirir. Bunun üzerine kadı, onarım sorumlusu olan mütevellîye onarım iznini verir. Gerekli personel ve parasal kaynağı sağlayan mütevellî, onarım uygulamasına başlar. Uygulama tamamlandıktan sonra kadı izni ile ikinci keşif hazırlanır ve kadıya sunulur. Birinci ve ikinci keşifler kadı tarafından karşılaştırılır, onarım aklanır ve mütevellîye bildirilir.

Vakıf yapıların onarım sürecinde, vakfın üst düzey sorumlusu olan mütevellî onarım bürokrasisinde muhatap kişi olmakta, uygulama sürecinde ise onarımın teknik ve mali altyapısını kurarak onarımı takip etmekle sorumludur. Onarım personelinin temini, yapı malzemesinin temini ve vakıf akarlardan gelecek gelirlerin oluşturduğu mali kaynak, mütevellî tarafından yerel ölçekte çözümlenebilmektedir²⁵. Bu da onarım eylemlerine ivme kazandıran bir özellik olarak değerlendirilebilir.

Onarımlarda çalışacak olan mimar, kurşuncu, benna, neccar, su yolcu, meremmetçi gibi teknik personelin aslında onarım konusunda uzmanlaşmış kişiler olmadığı, onarılacak yapılara yapılacak müdahalenin zaten halihazırda yeni inşaatlarda kullanılan yapı tekniği ve malzemesi

Madran (2004:45-6) vakıf ve vakıf haricindeki yapıların hepsini ele alarak onarım isteğinde bulunanları iki grupta toplamaktadır. İlk grupta onarım uygulamasından da sorumlusu olan mütevellî, nazır, vâkif, kadı ve naib bulunmakta, ikinci grupta ise onarım sürecine etkin olarak katılmayan yöre halkı ve bireylerin tek tek talepleri bulunmaktadır.

Pay (2000) dipnot 77'de belirttiği üzere 1801 yılında Bursa'da bulunan İvaz Paşa Medresesin'nde ikamet eden talebelerin yangından zarar gören caminin bir an evvel tamir edilmesi için mütevellî üzerinde baskı oluşturmuşlardır.

Vakıf yapıların onarım süreci ile ilgili bilgiler Madran'ın (2004:45-63) çalışmasından derlenmiştir.

Müteveli ölçekteki vakıflarda, vakfa ait yapılar, gelir kaynakları ve mütevellî genellikle o yörede bulunmakta ve onarım eylemlerinin gerçekleştirilmesi ve takip edilmesi yerel ölçekte olmaktadır. Büyük ölçekli sultan ve vezirlere ait vakıflarda ise, akarlar ve hatta hayratlar imparatorluğun çeşitli yörelerinde bulunabilmekte, böylece vakıf yapıların onarılmasında ve vakıf gelirlerinin toplanmasındaki sorumlular ve yürütülen işlemler daha geniş bir alanda gerçekleşeceğinden ilgili personel sayısı fazlalaşabilmektedir.

ile aynı olduğundan, sadece yapı alanında uzmanlaşmış kişiler olduğunu belirtmekte fayda vardır (Madran 2004:73)²⁶. Onarım işlerinde çalışacak olan bu personelin kimi vakıflarda vâkif tarafından istihdam edildiği ve vakfiyelerde ne kadar maaş alacağını belirtildiği görülmektedir. Ayrıca özellikle sultan vakıflarının büyük çaplı onarımlarında, vakıfta görevli olan onarım elemanlarının yanısıra hassa mimarbaşlıların görev yaptığı bilinmektedir. Vakıflarda onarımla ilgili personelin istihdamı ve yapıların tamiri ile ilgili hükümleri inceleyen Bakırer (1973:121), 15.yy öncesinde Osmanlı döneminde düzenlenen vakfiyelerde tamirat konusunun genel bir tutumla ele alınmış olduğunu, bu tarihten sonraki vakfiyelerde ise onarım konusunun giderek daha detaylı vurgulandığını, tamire aktarılacak pay, çalışacak personel ve alacağı maaşlar konusunda detaylı bilgi bulunduğunu belirtmektedir. Vakfiyelerde her zaman için onarımla ilgili bir personelin istihdamı söz konusu olmayabilir. Bu durum vakfın onarım ihtiyacı olduğu durumda hizmet aldığı şeklinde değerlendirilebilir (Bakırer 1973:121). Bu şekilde çalışan yani herhangi bir vakfın kadrosunda sürekli olarak bulunmayıp onarım gerektiği durumlarda geçici onarım hizmeti veren inşaat esnafının varlığı da bilinmektedir (Madran 2004:89). Görülüyor ki, vakıf kurumu her zaman onarımı öncelikli şart koşmasının yanısıra, onarım eylemini gerçekleştirecek teknik personelin de sürekli kadroda bulunarak gerektiğinde anında müdahale ile çözüm üretilmesini düşünmüştür. Bu yaklaşım, yapıların yıpranmasında ve harap olmasında etkin olan zaman faktörünü ortadan kaldıran, aynı zamanda yapıların işlevselliğinin sürekliliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca onarımda çalışacak esnafın özel bir uzmanlık gerektirmeden sadece yapı alanında uzmanlaşmış esnaf olması, sürekli bir onarım personeli istihdam etmeyen vakıfların da ihtiyaç olduğunda kolaylıkla istihdam edebileceklerini düşündürmektedir.

Sürekli onarım personeli istihdamı haricinde kimi vakıflarda onarım için gerekli olan inşaat malzemelerinin vakıfların ambarlarında el altında bulunuyor olması, anında tamiratın yapılarak kapsamlı onarımlara ihtiyaç duyulmamasına sağlamaktadır (Kunter 1962:265).

Sürekli veya geçici olarak istihdam edilmiş olan onarım görevlileri tarafından vakıf yapılarda yapılan tamirat, vakıf hukukunda niteliği açısından ikiye ayrılır (Ömer Hilmi:mesele 29,30 - Akgündüz 1996:401): "*meremmet-imüstehleke*" sıva, boya gibi aslından alınıp ayrılması mümkün olmayan tamirat ve "*meremmet-i gayr-i müstehleke*" binaya yeniden ilave edilen merdiven, kiler, cemekean veya avluya döşenen mermer gibi yapıdan ayrılarak alınması mümkün olan ilavelerdir.

Vakıf yapılarda gerçekleştirilen onarımlar bugünkü ölçütlerle değerlendirildiğinde üç müdahale türü görülmektedir (Madran 2004:54-58): bakıma yönelik müdahaleler, esaslı onarım niteliğinde müdahaleler ve tümüyle yenileme şeklindedir. Sıva, derz, kurşun örtünün yenilenmesi, eksik camların giderilmesi gibi müdahaleler yapının mekansal, ögesel ve strüktürel özelliklerine yönelik müdahaleler olmadığından bakıma yönelik müdahaleler olarak değerlendirilmiştir. Aslında vakfiye ve muhasebe bilançolarının incelenmesinden sonra ortaya çıkan husus şudur ki, yapıların onarım ihtiyacı genellikle üst örtü (bu kurşun ve kiremid örtünün bakımı ve yenilenmesi veya toprak damlarda damın tımar edilmesi şeklinde görülmektedir) ve su yollarının tamirata hususunda yoğunlaşmaktadır (Bakırer 1973:125 - Madran 2004:55). Üst örtü ve altyapının onarılması zaten esaslı onarım kapsamında değil,

Madran (2004:73-91) çalışmasında Osmanlı'da 16.-18.yy'lar arasında tüm yapı türlerindeki onarım işlerinde çalışan onarım görevlilerini hizmet tanımlarına ve istihdam biçimlerine göre iki ayrı sınıflamada ele almıştır. Burada, onarım görevlileri olarak sadece yapı işleri ile ilgili teknik personel değil, onarım sürecinde yer alan yönetsel ve yargısal kademedeki bütün görevliler değerlendirilmiştir.

bakım sürecinin bir parçasıdır. Esaslı onarım niteliğindeki müdahaleler ise genellikle yangın, deprem gibi afetler sonrası oluşan harabiyetle veya bahsi geçen üst yapı ve alt yapı onarımlarının zamanında ve devamlı olarak yapılmaması durumlarında ortaya çıkmaktadır.

Vakıf Yapıların Onarılmasında Finansal Kaynaklar:

Vakıfyapıların onarılmasında vakfın özkaynakları olan gelirleri kullanılmış, vakfın gelirlerinin yeterli olmadığı durumlarda ise öncelikle mütevellinin kendi kaynaklarını kullanarak veya borç alarak onarımları gerçekleştirilmesi beklenmiştir. Kimi durumlarda ise kullanıcının veya kiracının onarımı yapması söz konusudur. Bunların haricinde yöre sakinlerinin ve devletin vakıf yapıların onarımına katkı sağladığı da görülmüştür (Şekil 1). Bu doğrultuda vakıf yapıların onarılmasında kullanılan finansal kaynaklar şöyle gruplanabilir:

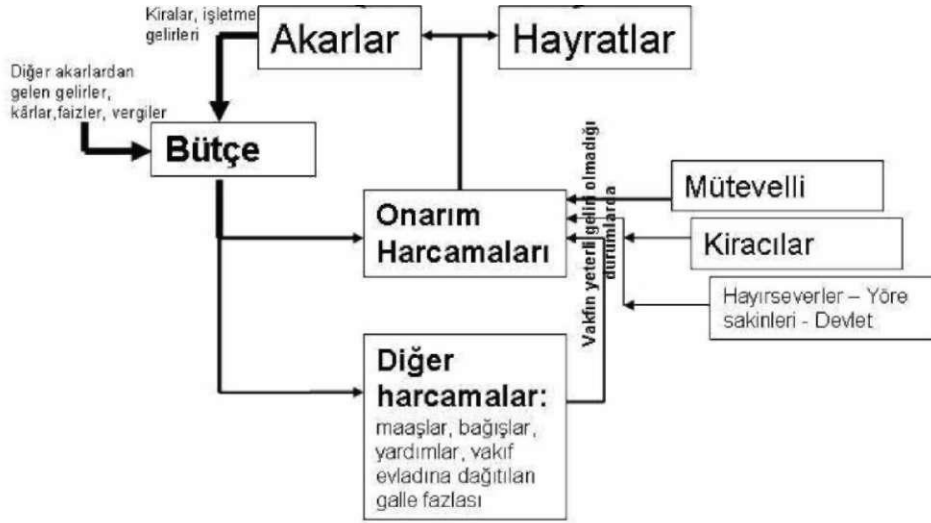
- a. vakfın akarlardan gelen öz kaynakları
- b. diğer kaynaklar ve katkılar
  - b.1. mütevellinin kaynakları
  - b.2. kullanıcı ve/veya kiracının katkıları
  - b.3. vakıf personeli / yöre sakinleri / hayırseverlerin katkıları
  - b.4. devlet katkısı

a. vakfın akarlardan gelen öz kaynakları:

Vakıf yapıların korunmasında en önemli katkı, vakfın öz kaynakları olan vakıf akarlardan gelen gelirlerdir. Yediyıldız (2003:95-121) 18.yy vakıflarından yola çıkarak gelir kaynaklarını dört gruba ayırmıştır. Tarım işletmeleri olan ilk grubu arsa, bağ, bahçe, bostan, mezraa, tarla, çiftlik, köy, karye, mukâta'a maden ocağı ve dalyan oluşturur. İkinci grup binalardan, üçüncü grup nakit paradan ve dördüncü grup vakfedilmiş nesnelere oluşur. Binalar ise meskenler (menzil, saray, yalı, odahane), kamu hizmeti için kiralanmış binalar (deFTERhane, gümrük binası) ve han, dükkan, ambar gibi ticaret yerleri ile hamam, değirmen, imalathane gibi sanayi işletmeleri olan iktisadi kuruluşlar olarak ayrılmıştır. Bu gelirler kent kaynaklı ve kıR kaynaklı gelirler olarak değerlendirildiğinde, kent kaynaklı gelirlerin büyük bir kısmının yapılardan gelen kiralar veya işletme gelirlerinin olduğu görülmektedir. 17.yy'da vakıfların gelirlerinin %32'si (Yüksel 1998:266), 18.yy'da ise %38'si (Yediyıldız 2003:96-97) yapılardan ve işletmelerden elde edilen kira ve gelirlerden oluşmaktadır. Barkan'ın (1963:253) çalışmasında Ayasofya Cami ve Edirne Eski Cami vakıflarının gelir kaynaklarının tamamıyla kent kaynaklı olduğu da izlenmiştir. Bu durum yapılardan gelen gelirlerin, yine hayrat ve akar nitelikli yapıların onarımı için harcandığını göstermekte ve onarıma harcanacak gelirin kesilmemesi için akar yapıların da onarımının önemi ortaya çıkmaktadır (Madran 2004:117). Aslında kimi vâkıflar bunun bilincinde olarak akarların öncelikli olarak onarılmasını şart koşmuştur. Böylece vakıfın gelirinin kesilmeden vakfın sürekliliği sağlanacaktır.

Vakıf Yapılar

Şekil 1. Vakıfyapıların onanında finansal mekanizma

Vakıfın kim olduğu ve kurulan vakfın büyüklüğüne bağlı olarak gelir kaynaklarının nitelik ve niceliğinde çeşitlilik görülmektedir. Yani bir vakfın tarımsal alandan, vergilerden, kentsel alandaki yapılar ve işletmelerden ve de vakfedilen paralardan gelen gelirleri olabilir. Gelir kaynaklarındaki bu çeşitlilik bir yandan vakfın mal varlığı ile alakalı iken, bir yandan da vakfın gelir kaynaklarının, çeşitli sebeplere dayalı olarak kesilmesi, azalması durumundan en az etkilenmesini sağlayacak bir çözüm olarak düşünülmüş olabileceğini de akla getirmektedir. Çünkü vakfın öz kaynaklarındaki gelir durumu bir takım (dış) etkenlere dayalı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Mesela deprem, yangın gibi doğal afetler yapıları kullanılamaz hale getirebilmekte, salgın hastalık ve kuraklık işletmelerin gelirini etkilemekte²⁷, verimin düşmesi, haşarat ve kuraklık gibi sebepler de tarımsal alandan gelecek gelir düzeyini etkileyebilmekte, enflasyon²⁸ para vakıflarının değerini düşürdüğü gibi genel anlamda da tüm ekonomiyi etkilediğinden vakıf gelirlerinde azalmaya sebep olmaktadır. Dolayısıyla gelir kaynaklarının çeşitli olması vakıf gelirlerinin devamlılığı, vakfın sürekliliği ve vakıf yapılarının korunması için önemli olmaktadır.

Para vakıfları da vakıf gelir kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. 17.yy'da vakıf gelirlerinin %49'u (Yüksel 1998:120) ve 18.yy'da vakıf gelirlerinin %32'sinin vakıf paralardan geldiği görülmektedir (Yediyıldız 2003:116). Vakfedilen paralar, içerisinde onarım harcamalarının da olduğu çeşitli hizmetlere aktarılmaktadır (Çizakça 1995:338-340).

Ayasofya Camii vakfının gelir kaynakları arasında bulunan Esir Kervansarayı'nın 896 H./ 1490-91 M. senesinde, İstanbul'da hüküm süren bir hasatalık sebebiyle beş ay boş kalması gelir kaynaklarında azalmaya sebep olmuştur (Barkan 1963b:342). 16.yy'da Trabzon'da baş gösteren veba salgını ve kuraklık da, kentte çeşitli vakıflara ait kervansaray ve hamamların kiralalarında düşüşe neden olmuştur (Jenings 1990:277-285).

Pamuk (2003:212-14), İstanbul'da genel fiyat düzeyinin 1469'dan 1914 yılına kadar yaklaşık olarak %300 artış gösterdiğini belirtmekte ve Osmanlı tarihinde 16.yy sonu 17.yy ortası ile 18.yy sonu 19.yy ortasına kadar süren iki hızlı enflasyon dönemi olduğunu belirtmektedir. Bu durum hiç şüphesiz ki vakıf gelirlerini de etkilemiştir.

Vakfedilen gelir kaynaklarının, kimi zaman vakıf yapılar arasında ayırım yapılmadan evvela onarıma harcanacağı, kimi durumlarda ise bazı akardan gelen gelirle bazı hayratların onarılacağı hususu vakfiyelerde belirtilebilmektedir. Böyle durumlarda, yani bir takım akarlar bir takım masraflar için vakfedildiği durumlarda birinin geliri zayıfladığında ötekine kaynak aktarabilmesi mümkündür (Ömer Hilmi:mesele 341). Ayrıca vakıf yapının gelirinin öncelikli olarak o yapının tamiri için harcanması durumu da söz konusudur (Akgündüz 1996:402). Bu durum akar yapının onarılmasının gelirin sürekliliğinin ve böylece vakfın sürekliliğinin sağlanması adına öncelikli olarak algılandığını göstermektedir.

Vakıflarda vakıf yapıların korunmasına yönelik mali kaynaklardan biri de ihtiyat akçesi uygulamasıdır. Hasan Paşa'nın Hatay-Karamurt'taki vakıflarına ilişkin 1116H. /1704M. tarihli vakfiyesinde kalenin ve caminin keşif gerektirmeyen küçük onarımları için günde 10 akçe ayrılması belirtilmiştir (Ateş 1982:11). Maraşlı İskender oğlu Hacı Bayazıd'a ait vakfiyede ise su yolu tamiri için her yıl belli miktar para ayrılması, bu miktarın her yıl harcanmadığı takdirde daha sonraki onarımlar için saklanması şart koşulmuştur²⁹. İhtiyat akçesi vakıf hukuku tarafından da benimsenmektedir. Vâkıf ihtiyaç akçesi ile ilgili vakfiyede hiçbir şart koşmasa dahi, gelir fazlasının evlada bırakıldığı vakıflarda, hukuken mütevellinin vakıf yapıların onarıma ihtiyaç duyulacağı durumlarda harcanmak üzere ihtiyat akçesi ayırabileceği ve vakıf evladlarının buna karşı çıkamayacağını belirtilmektedir (Ömer Hilmi:mesele 366). Hali hazırda her an vakıf yapıların korunmasına harcanmak üzere varolan bir paranın olması, onarımın vakıf gelirlerinin toplanmasını beklemeden hemen gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak bir çözümdür.

Vakıf gelirlerinin vakıf yapıların onarımına aktarılmasını vakıfların yıllık muhasebe bilançolarında görmek ve izlemek mümkündür. Bu belgelerin önemine değinen Barkan (1963a:245), vakıflarla ilgili yıllık bütün gelir ve masrafları kaydeden muhasebe bilançolarının, vakıfların işleyişini ve dönemin sosyal ve iktisadi yapısını belirlemede vakfiyelere göre daha önemli bilgiler içerdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu belgelerin her yıl vakıf yapıların tamiratına aktarılan para, kullanılan malzeme ve işçilik ücretleri konusunda detaylı bilgiler içermesi, vakıf onarım ilişkisinin uygulamadaki durumunu belirlemede önemlidir.

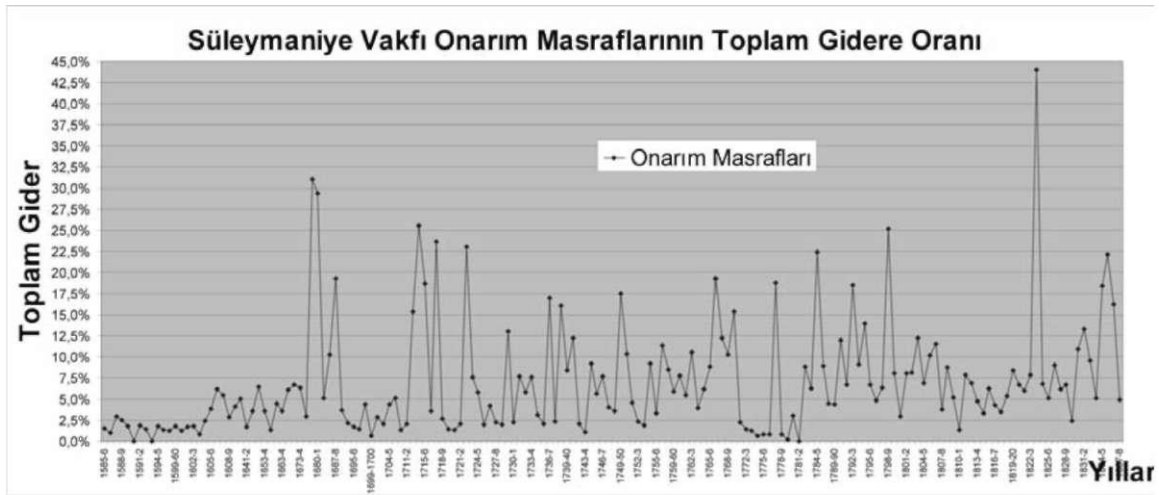
Vakıflara ait incelenen muhasebe bilançolarına bakıldığında vakıfların tamirat giderlerinin yıllık giderler içinde önemli bir paya sahip olduğu ve izlenebilen yıllar içerisinde tamirat giderlerinin süreklilik gösterdiği, yani düzenli olarak vakıf yapılar için her yıl tamirat masrafı yapıldığı görülmektedir³⁰. Barkan'ın (1963b) Ayasofya vakfının 893-895 H./1488-1491 yıllarına ait muhasebe bilançolarını ele aldığı makalesinde, tamir masraflarının takip eden üç yıl içerisinde yıllık masraflara oranı sırasıyla %12,6, %11,7 ve %18 olarak saptanmıştır³¹. Bu durum gelir kaynaklarının tümünün İstanbul'da bulunan dükkan, han, hamam, boyahane, fırın gibi ticarethane ve imalathaneleri barındıran yapılardan oluşan bir vakıf için kaçınılmazdır. Düzenli ve önemli miktarlarda onarım için pay ayrılması, vakfın gelirinin kesilmemesi için gereklidir.

VGM arşivi, defter-sayfa-sıra no:600-194-240.

1490-91 yıllarına ait muhasebe bilançolarını inceleyen Barkan (1963a:291), vakıf yapılara harcanan önemli miktardaki bu tamir masraflarının, yapıların harap olmaktan korunması için verilen önemi gösterdiğini belirtmektedir.

Barkan (1963b) makalesinde, vakıfların giderlerini iki grupta ele almış ve tamirat giderlerini kendi grubu içerisinde değerlendirmiştir. Burada ise, onarıma harcanan payın vakfın toplam giderleri içerisindeki oranının ne olduğu görülmek istendiğinden, muhasebe bilançosunda "B" kaleminde ele alınan tamir masrafları toplam masraflara (A ve B'nin toplamı) oranlanarak yeniden hesaplanmıştır.

Vakıfların yapıların onarımına önem göstererek sürekli onarımlarını gerçekleştirmiş olduklarını yaklaşık 250-300 yıllık döneme ait muhasebe bilançolarından izlemek mümkündür³². Süleymaniye vakfına ait 1585/6 M. - 1837/8 M. yılları arasında düzenlenmiş olan 172 kayıttan görüldüğü üzere sadece üç yıl (1590-1, 1593, 1781-2) onarım masrafı kaydedilmemişken diğer yıllar önemli miktarlarda para onarıma harcanmıştır (Şekil 2). Tutulan kayıtların yaklaşık %50'si onarım masraflarının toplam masraflar içindeki oranının %5'in altında olduğunu ve bunun da vakfın ilk ikiyüzyılı içerisinde yoğunlaştığını göstermektedir. Kayıtların yaklaşık %30'unda onarıma aktarılan pay %5-10 arasında değişirken, %20'si onarıma toplam giderin %10'unundan fazla bir pay ayrıldığını göstermektedir. Onarıma ayrılan en yüksek pay 1823-4 muhasebe yılında %44'lük bir pay olarak görülmektedir.

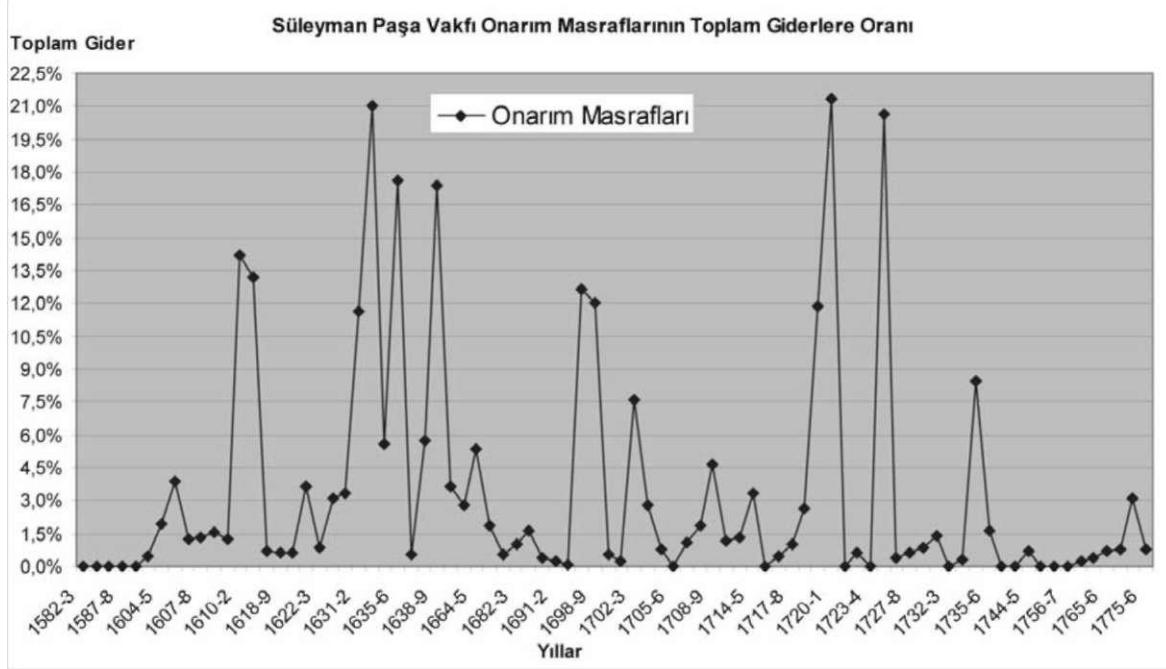
Şekil 2. Süleymaniye vakfında onarım masraflarının toplam gidere oranı

Şehzade Süleyman Paşa'nın 1582/3 M. - 1775/6 M. yılları arasında tutulan 81 muhasebe yılına ait kaydın %18'inde onarıma hiç harcama yapılmamışken, yaklaşık %50'sinde onarım için toplam giderin %3'ünün altında harcama yapıldığı görülmektedir (Şekil 3). Kayıtların %14'ü onarım için toplam giderin % 3-6'sı oranında harcama yapıldığını, %16'sı ise onarıma harcanan paranın toplam giderin % 6'sından fazla olduğunu göstermektedir. 1632-3 yılında %21, 1720-1 yılında %21,3 ve 1724-5 yılında ise onarım için harcanan para toplam giderin %20,6'sını ile en yüksek oranlara ulaşmaktadır.

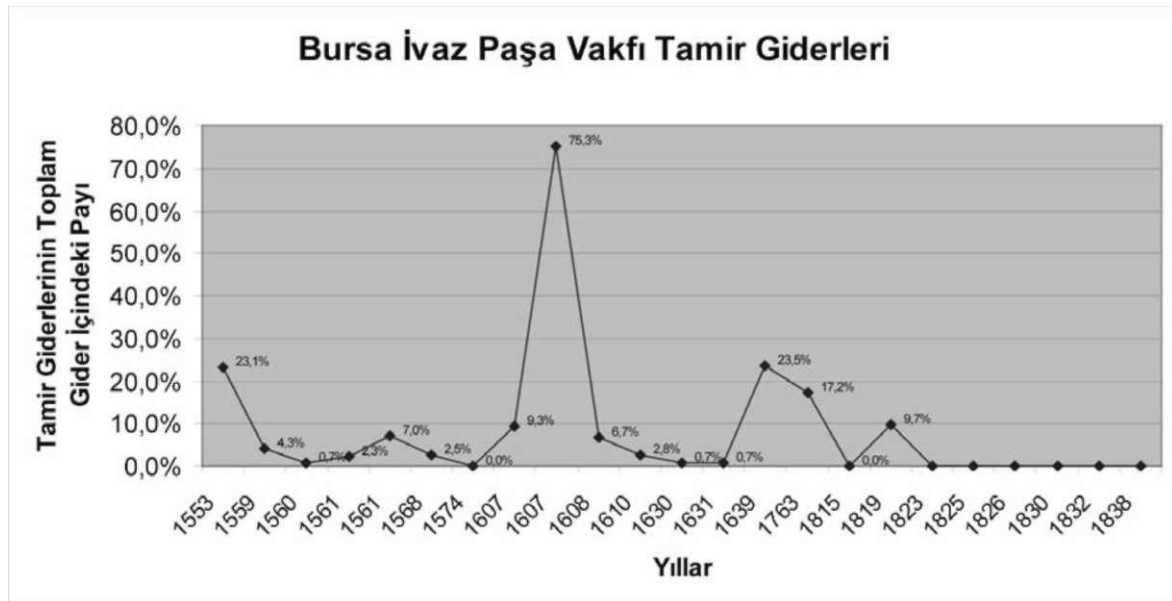
Bursa İvaz Paşa vakfında onarım giderlerinin toplam gider içindeki payına bakıldığında, külliyeye yapılarının çeşitli ölçek ve nitelikte bir çok tamirat geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4). 1607 yılında toplam giderlerin %75,3'ü tamirata harcanmıştır. Onarım maliyetinin yüksek olmasına dayanarak, İvaz Paşa vakfına ait çarşının esaslı onarım geçirmiş olması muhtemeldir.

³² Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıflarına ait veriler Güran'ın (2006) çalışmasından, Bursa İvaz Paşa Vakfına ait veriler ise Pay'ın (1996) çalışmasından alınarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca 1553, 1639 ve 1763 tarihlerinde de yüksek maliyetli onarımlar izlenmiştir. Diğer yıllarda da yine külliye yapılarının bakım ve onarımlara tabi tutulduğu, sadece 1574 ve 1815 yılında hiç tamir masrafı yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca 1819 yılından sonra da herhangi bir tamirat masrafı kaydedilmemiştir.

Şekil 3. Süleyman Paşa vakfında onarım masraflarının toplam gidere oranı

Şekil 4. Bursa İvaz Paşa vakfında onarım masraflarının toplam gidere oranı

Yangın ve deprem gibi afetler sonucu oluşan yapı hasarlarının giderilmesinde yüksek maliyetli onarımların gerekliliği ortaya çıkmakta, bu durum ise vakfın olanakları doğrultusunda müdahale türünün şekillenmesine yol açmaktadır. 1766 İstanbul depremi ardından gerçekleştirilen onarımlarda kimi yapılarda kârgir kubbelerin ahşaptan yapılması³³, kimi yapılarda ise yapının kubbe ve ayaklarının farklı bir uygulama olarak demirlerle desteklenmesi, vakfın maddi olanaklarının onarım müdahalelerini şekillendirmesi olarak değerlendirilebilir (Mazlum 2001:127).

b. diğer kaynaklar ve katkılar

b.1. mütevellinin kaynakları: Vakfın özkaynakları yeterli olmadığı durumlarda, onarım masraflarını üstlenecek öncelikli kişi tabiki vakıf yönetiminin en üst sorumlusu olan mütevellidir. Müteveli, vakıf gelirlerinin yeterli olmadığı durumlarda kendi kaynaklarını kadının onayını alarak tamir masraflarına harcayabilir ve daha sonra yaptığı masrafı vakıf gelirlerinden geri alabilir (Ömer Hilmi:mesele 348). Aslında mütevellide görevini yerine getirebilmesi yolunda aranan özelliklerinin³⁴ yanısıra varlıklı kişiler olması ve gerektiğinde kendi kaynaklarını vakıf yararına kullanıyor olması vakfın sürekliliğinin ve vakıf yapıların korunmasının sağlanması açısından önemlidir³⁵. Bir başka uygulama da mütevellinin borç olarak onarımı gerçekleştirilmesi durumudur. Vakfın gelirin olmadığı durumda, vâkîf, mütevellinin borç olarak tamir yaptırmasını vakfiyede şart koşmuşsa, müteveli kadı onayına gerek duymadan borç olarak tamiratı gerçekleştirir. Fakat vakfiyede böyle bir şart yoksa müteveli kadı onayıyla borç para temin eder ve onarıma harcar (Ömer Hilmi:mesele 346,347). Böylece vakfın geliri yeterli olmadığı durumda, mütevellinin vakıf yapıların onarımını gerçekleştirebilmesi için çeşitli imkanlar oluşturulmuştur. Tabiki bu durum iyi bir yöneticinin vakıf yapıları korumak yolunda bir çok seçeneği uygulayabileceği anlamına gelmektedir.

b.2. kullanıcı ve/veya kiracının katkıları: Vakfın yeterli geliri olmadığı durumlarda, vakıf yapıların onarılmasında kullanıcı ve/veya kiracıların onarımı kendi kaynaklarından gerçekleştirdiği durumlar da söz konusudur. Vakfa ait olan menziller, vakfiyede belirtilen şartlar doğrultusunda genellikle vakıf evladları veya imam, müderris gibi vakıf personelinin kullanımına tahsis edildiği görülmektedir. Bu durumda olan menzillerde boya, badana ve sıva gibi "*meremmet-i müstehleke*" sınıfına giren tamiratların kullanıcı tarafından yaptırılması esastır³⁶. Veya vâkîf vakfiyesinde kişilerin kullanımına tahsis ettiği menzillerin belli bir miktara kadar onarımını kullanıcının karşılamasını, bunun üstünde masraf gerektiren onarımların ise vakıf gelirlerinden karşılanmasını

Hafız Ahmet Paşa vakfına ait yapılara ait onarım keşifinde "...vaz'ı kadimi üzere kârgir olursa 10.252 kuruşa ahşaptan olur ise 8.332,5 kuruşa..." mal olacağını bildirilmiş, vakfın yeterli gelir olmadığından dolayı da kubbe ahşaptan inşa edilmiştir (Mazlum 2001:159-60).

Müteveli olacak kişilerin bir takım vasıflara sahip olması gerekiyordu. Bu vasıflar arasında; akli başında ve bâliğ olması, adil ve güvenilir olması, vakıf hizmetlerini yerine getirebilecek iktidara sahip olması ve müslüman olması gibi şartlar bulunmaktadır (Akgündüz 1996:314-320).

Örneğin Hürrem Sultan'ın Kudüs'te bulunan vakfının mütevellileri, vakıfdaki görevi karşılığı aldığı maaş haricinde, zeamet sahibi kişiler olmaları, büyük gelir kaynaklarına sahip olduklarını göstermektedir. Zengin olan bu mütevelliler, vakfın ihtiyacı olduğu durumlarda kendi kaynaklarını vakıf yararına kullanarak vakfın işleyişinde meydana gelebilecek aksamaları önlemiştir (Singer 2004:121-140).

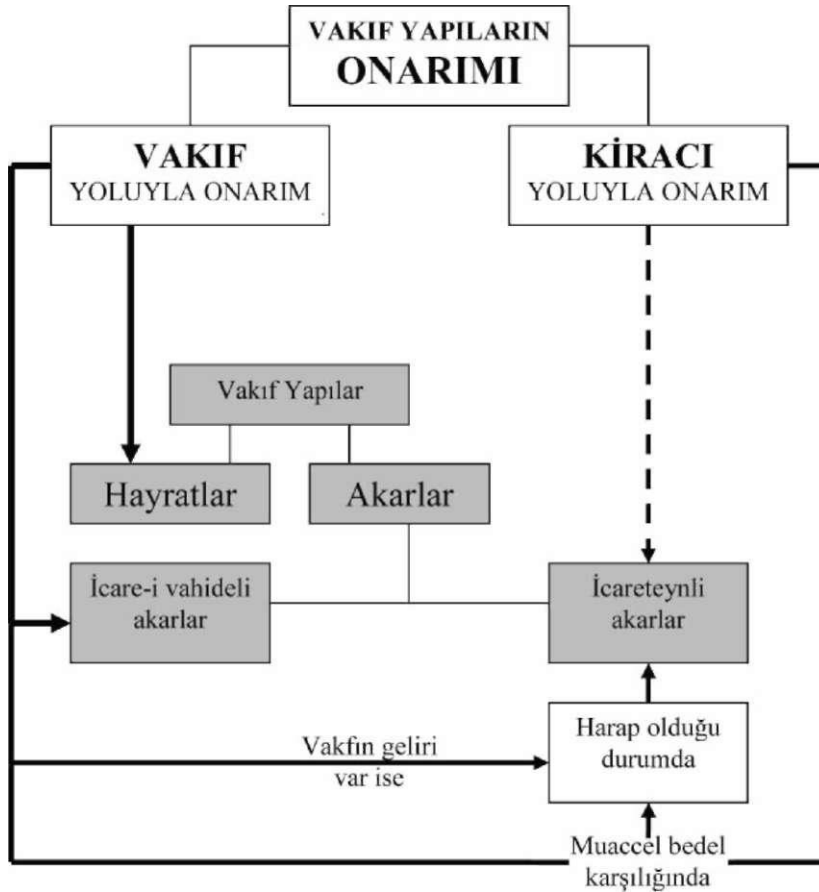
Bu gibi yapılarda "*meremmet-i gayri müstehleke*" sınıfına giren müdahaleler ise yine kullanıcı tarafından yaptırılır, fakat yapılan bu müdahaleler kullanıcının mülkü sayılır (Akgündüz 1996:403).

şart koşabilir. Örneğin Hocasultani Ataullah Efendi'nin 979 H./ 1570-71 M. tarihli vakfiyesinde, Birgi'de vakfettiği darülhadisın müderrisinin kullanımına tahsis ettiği yazlık ve kışlık menzillerin 30 dirheme kadar olan tamirinin müderris tarafından karşılanmasını, 30 dirhemden fazla olan tamir masraflarının ise vakıf tarafından karşılanmasını şart koşturmuştur (Kunter 1938:126). Bununla birlikte vakfın onarım masraflarını karşılaması şart koşulan durumlarda, eğer vakfın geliri onarım masraflarını karşılamaya yeterli değilse, kullanıcıların kendi malından bunu karşılaması gerekmektedir. Kullanıcının onarım masraflarını karşılayacak durumu olmadığı veya buna razı olmadığı durumlarda ise, menzil hakim onayıyla mütevellî tarafından onarım masraflarına karşılık başkasına kiralanır (Ömer Hilmi:mesele 412). Görülmektedir ki, vakıf yapıların kullanıcıları her durumda yapıların onarım masraflarına az veya çok katkıda bulunmaları gerekmektedir. Bu durum kullanıcıların kullandıkları yapıdan sorumlu olmalarını ve de vakıf yapının onarım masraflarına kendisinin de ortak olacağını bilmesi, kullanıcıların yapılara iyi bakmaları sonucunu doğurmaktadır.

Menziller dışında vakfa gelir getiren akarların onarım masrafları da öncelikli olarak vakfın gelirlerinden karşılanır. Bununla birlikte vakıfda onarım masraflarını karşılayacak yeterli para olmadığı durumlarda kiracı, kira ücretine mahsuben onarım masraflarını karşılayabilmektedir. Ayrıca, kiracının onarım masraflarını karşılaması durumu, mütevellînin bulunmadığı hallerde de geçerli olmaktadır. Bu durum vakıf hukukunda; vakıf akar tamire muhtaç olup da, mütevellîye ulaşamadığı zaman, kiracının kadı onayıyla kendi parasından yapıyı tamir ettirmesi ve masrafı kiraya sayması şeklinde görülmektedir (Ömer Hilmi:mesele 396).

Kiracının onarım masraflarını karşılaması durumu icareteyn usulü kiralamada sıkça rastlanan bir durumdur (Şekil 5). Aslında vakıf gayrimenkullerde asıl olan kiralama usulü ecri misli (gerçek değer/ rayiç bedel) ile kısa süreli kiralama akdi olan icare-i vahide usulü kiralamadır. 17.yy'da uygulamaya başlanan icareteyn usulü kiralama uzun süreli kiralamaya olanak veren, rakabesi (çıplak mülkiyeti) vakfa ait olmakla birlikte tasarruf hakkının kiracıda olduğu, kiracının vefati durumunda da kira sözleşmesinin fesedilmeyip mirasçılarının tasarruf hakkını sürdürdüğü veya kiracının vakıf gayrimenkulü bir başkasına kiralayabildiği bir kiralama şeklidir. Bu usul kiralama biçimi, özellikle İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde yangınlar sonucu harap hale gelen kentin ve yapıların imarı ve işlevselliğinin sağlanması için oluşturulan bir çözümdür. İcareteyn usulü kiralama aslında zaruretten doğmuş ve ancak zaruri olduğu durumda uygulanması düşünülen bir kiralamadır, bundan dolayıdır ki icareteynle kiralamada sultan onayı gerekmektedir (Akgündüz 1996:460). Vakıf mal harap olup yapıyı onarmaya vakfın geliri yeterli olmadığı durumda, mütevellînin borç alarak tamirini gerçekleştirmesi, bunun da olmadığı durumda harap yapının icare-i vahide ile kiralanıp, kira ücretine mahsup olarak tamir ve yeniden inşası yolunun seçilmesi, buna da talep olmadığı takdirde icareteyn usulü ile kiralanabileceği, aksi takdirde mütevellînin vakıf akarı icareteyn ile kiralayamacağı hukuken belirtilmektedir (Ömer Hilmi:mesele 275 - Akgündüz 1996:459-60). Burdan da anlaşılacağı gibi icareteyn usulü, harap olan vakıf malın tamir ve inşası için başka çözüm yolu kalmadığında uygulanması amaçlanmıştır. Çünkü bu usul kiralama normal kiralamadan farklı olarak kiracıya çok fazla hak; ferağ ve intikal (tasarruf hakkının devri ve tasarruf hakkının mirasçılara geçmesi) hakkı vererek, kiracının tasarruf ettiği yapı üstünde mülkiyet hakkına yakın haklara sahip olmasını sağlamıştır (Hatemi 1969:80). Harap vakıf akarları kiralayacak kişileri teşvik etmek amacıyla bir çok menfaat ve fayda sağlayan icareteyn kiralama usulünün, mütevellî ve kiracıların suistimalleri ile vakfın yararına olması beklenen sonuçlar vakfın zararına olacak şekilde neticelenmiştir (Ömer Hilmi:54-55).

İcareteyn ile kiralamada kiralanacak malın gerçek değerine yakın veya eşit miktarda verilen muaccel bedel, mahkeme kararı ve bilirkişi raporu ile tespit edilir (Akgündüz 1996:462). Bu bedel harap olan vakıf yapıların tamirâtı ve yeniden inşaası ile vakfın menfaatine ve hizmetine uygun bir şekilde harcanabilir. Öncelikli olarak kiralanın vakıf gayrimenkulün tamiri gerçekleştirilir. Bu iki şekilde gerçekleştirilebilir (Akgündüz 1996:461). Birinci durumda kiracı muaccel bedeli mütevelliyeye verir, mütevellî tamirat ve yeniden inşayı gerçekleştirerek kiracıya malı teslim eder. İkinci durumda kiracı vakıf malı muaccel bedele mahsuben tamiratı gerçekleştirir. Burada kiracının gerçekleştirmiş olduğu tamirat bedelinin ne kadar olduğu, muaccel bedele ulaşmış ulaşmadığı bilirkişi tarafından bir keşifle tespit edilir ve mahkeme tarafından teyit edilir. Tamir ve yeniden yapım eyleminden sonra vakıf gayrimenkulün tasarruf hakkını elde eden kiracı, bundan sonra yapacağı her türlü ilave, değişiklik, inşaat ve tamirat gibi müdahaleleri, mütevellinin bilgisi dahilinde kendisi yaptırır. İcareteynle kiralanın vakıf akar, yangın ve deprem gibi sebeplerle yeniden harap olması durumunda, vakfın geliri varsa vakıf tarafından, yoksa tekrar muaccel bedeli karşılığında kiracı tarafından onarılması gerekmektedir (Özcan 2003:391). Bu durum, icareteyn usulü ile 90 yıla kadar olan tasarruf hakkının, sürekli yenilenerek devam etmesine sebep olmakta, vakfın gelirleri sürekli eriyerek vakfın işlevselliğinin ve vakıf yapıların kaybıyla sonuçlanmaktadır.

Şekil 5. Vakıf yapıların onanımı

İcareteyle kiralamada sıkça görülen ve yapıların korunmasına olumsuz etki etmiş olabileceği düşünülen bir diğer husus da vakıf gayrimenkulun müşterek tasarruf edilmesi durumudur. Bu durum yapıların ifrazına³⁷ sebep olabileceği gibi, yapının onarımının gerçekleştirilebilmesi için bütün mutasarrıfların iznini gerektirmesi, onarım sürecini zorlaştırmış olmalıdır. Eğer ki, mutasarrıflardan biri yapıyı tamir ettirmeye razı olup, diğerleri buna karşı çıkarsa, tamire razı olan mutasarrıf kadı ve mütevellinin onayını alarak tamirâtı kendi parasından gerçekleştirir ve diğer hissedarların payına düşen miktarı karşılayıncaya kadar vakıf akardan kendisi yararlanır (Ömer Hilmi:mesele 242-243).

b.3. vakıf personeli/ yöre sakinleri/ hayırseverlerin katkıları: Vakıf yapıların onarılmasında finansal kaynak sağlayan bir diğer grup, vakıfdan ve vakıf hizmetlerden faydalanan vakıf personeli, yöre sakinleri veya hayırsever kişi veya kişilerdir. Bu grup, genellikle, harap olan hayrat yapıların onarım masraflarını, vakfın yeterli geliri olmaması durumunda karşılamaktadır. Bununla birlikte, vakfın onarım masraflarını karşılayacak yeterli geliri varken, yine de hayırsever bir kişinin kendi malından onarımı karşılama isteği, vakıf hukuku tarafından kabul görür (Ömer Hilmi:mesele 182).

b.4. devlet katkısı: Yapıların onarılmasında bir diğer kaynak da devletin katkısıdır. Bu katkı genellikle, hayrat yapılarının onarım masraflarının vakfın yeterli gelirinin olmamasından ötürü, devlet tarafından karşılanması şeklindedir (Akgündüz 1996:403). Bu durum sadece küçük ölçekli vakıflarda karşılaşılan bir durum değil, aynı zamanda sultan vakıfları için de sözkonusu olan bir durumdur. 1766 İstanbul depreminin ardından ağır hasar gören Fatih medreselerinin onarımında, Fatih Vakfının yeterli geliri olmaması üzerine onarım masrafları, Sultan III. Mustafa'nın fermanı ile Hazine-i Hümayûn'dan karşılanmıştır (Mazlum 2001:77, 127). Yaşanan afetler sonrası devlet katkısı ile yapıların ve kentin, onarımı ve yeniden imarı sıkça rastlanan bir uygulamadır.

Sonuç olarak, Tanzimat öncesi dönemde vakıf kurumunda, vakıf yapıların onarımında kullanılan finansal kaynaklar şöyle özetlenebilir:

Toplumun ihtiyacını karşılayan kamusal nitelikli hayrat yapıların onarım masraflarının, öncelikli olarak vakfınca karşılandığı, vakfın yeterli geliri olmadığı durumda ise devletin, yöre halkının, hayırseverlerin ve çalışanların onarım masraflarına katkıda bulunduğu görülmektedir. Bu durum, kamusal fayda gözönüne alınarak toplumsal bilincin, dini inancın ve hayırseverliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Gelir getirici niteliği olan akar yapılarda ise, vakfın yeterli gelirinin olmadığı durumlarda, kullanıcıların ve kiracıların onarım masraflarını karşılaması veya katkıda bulunması, kişisel menfaat ve vakıf menfaatinin birlikteliğinden ortaya çıkmaktadır. Hukukun bunu zorlayıcı hükümlerinin olması, onarım eylemlerine ivme kazandırmaktadır. Aslında görülmektedir ki, birey, toplum ve devlet her zaman için farklı ölçek ve nitelikte de olsa vakıf yapıların onarımından ve onarıma kaynak sağlamaktan sorumlu olmuşlardır.

Bu kaynakların en önemlisi ve sürekli olanı vakfın öz kaynaklarıdır. Vakıfların düzenli olarak onarıma pay ayırdıklarını ve bu payların da kimi yıllar vakıf bütçesinin önemi bir kısmını

³⁷ İcareteyle müşterek olarak tasarruf edilen akarların ifrazı hukuken kabul olmaktadır. İfrazın gerçekleşmesi için vakıf akarın ifrazı sonucunda kullanılabilir olması, yani yapının bölünmeye müsait ve bölünen her parçanın da kullanılabilir olması ve de ifrazın vakıfyararına olması şartıyla müteveli izni ile ifraz yapılabilir (Ömer Hilmi:mesele 227).

oluşturduğu söylenebilir. Onarım harcamalarının maliyetinin toplam gider içerisindeki payına bakıldığında üç grup oluşturulabilir: yüksek maliyetli onarımlar, orta maliyetli onarımlar ve düşük maliyetli onarımlar olarak. Maliyetlere dayalı olarak onarım müdahaleleri için bir tahmin yürütülebilir. Bu durumda yüksek maliyetli onarımlarda, vakıf yapının yeniden inşaaya kadar giden esaslı onarım niteliğinde müdahale görmüş olabileceği veya çatı kurşunlarının yenilenmesi gibi birim maliyeti yüksek olan bir müdahale gördüğü sonucu çıkarılabilir. Orta maliyetli onarımlar kısmi müdahaleleri, düşük maliyetli onarımlar ise bakıma yönelik harcamaları temsil edebilir. Daha fazla ve birbirini takip eden muhasebe kayıtlarına sahip olan Süleymaniye ve Süleyman Paşa vakıfları verilerine dayanarak bir vakfın ömrünün %50'sinde düşük maliyetli onarımların yapıldığı görülmektedir. Böylece yüksek maliyetli onarımların oluşması geciktirilmiş olur. Ayrıca unutulmamalıdır ki, yüksek maliyetli onarımların büyük bir bölümü yangın ve deprem gibi afetlerden sonra görülmektedir. Burdan yola çıkarak vakıf kurumunun sürekli gelirinin olduğu ve bu gelirin sürekli ve öncelikli olarak bakım ve basit onarım niteliğindeki koruma eylemlerini gerçekleştirmek amacıyla kullanıldığı görülmüştür.

Sonuç

Sonuç olarak görülmektedir ki, Tanzimat öncesi dönemde bireysel olarak işleyen vakıflar genellikle merkezi idarenin idaresinden ve denetiminden uzak, bürokratik işlerin asgari olduğu yerel ve anında çözümlerle süratli ve verimli bir şekilde hizmet vermiştir (Öztürk 1995:73). Bu durum vakfın koruma eylemlerinde hızlı davranabilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca vâkıf, kurmuş olduğu vakfın sürekliliğinin sağlanması yolunda vakıf yapılarının korunması için her tür idari, mali ve hukuki düzenlemeleri oluşturmuştur. Vâkıfın yaratmış olduğu imkanlar haricinde vakıf kurumunu benimseyen ve destekleyen devlet, vakıf yapılarının korunması yolunda hukuki altyapıyı oluşturmuş, çeşitli kurullarla vakfın idaresi, onarım süreci ve mali kaynaklar üzerinde denetleme hakkı yaratmıştır. Böylece vakıf yapılarının korunmasını engelleyecek durumlar söz konusu olduğunda, hukuki sistem yani kadı her zaman için denetleme hakkını kullanarak vakfın ve vakıf yapılarının sürekliliğini sağlayacak önlemleri almıştır.

Vakıf kurumunda vakıf yapılarının korunması yolunda en önemli uygulama; vakfın sürekli gelir kaynağının olması, bu gelirlerin öncelikli olarak onarım masraflarına harcanmasının şart koşulması ve sürekli bakım ve onarım yapılması, hatta bunun için sürekli kadro tahsis edilmesi olarak belirtilebilir. Bu durum vakıf yapılarının onarıma ihtiyaç duyduğu her an onarım yapılabilmesini, sürekli yapılan küçük ölçekli bakım ve onarımlarla, büyük ve daha masraflı onarımların oluşmamasını veya geciktirilmesini sağlamaktadır.

İdari, mali ve hukuki düzenlemelerle uygun ortam yaratılarak sürekliliği sağlanan koruma eylemlerinde, yine de en önemli etkenin mali altyapının doğru kurularak sürekli gelirinin sağlanmış olması gelmektedir. Nitekim icareteyn uygulaması, her ne kadar harap olan vakıf yapılarının onarılması için ortaya konulmuş bir uygulama olup kısa vadede fayda sağlamış olsa da, uzun vadede bakıldığında vakıf gelirlerinin azalmasına sebep olduğundan vakıfların aleyhine bir uygulama olarak gelişmiştir. Ayrıca icareteynli akarların tasarruf hakkını alan mutasarrıfın yapının onarımından sorumlu olması, bu yapıların vakıf sistemi içinde koruma döngüsünden uzaklaştırmış, vakıfla kurumsallaşan onarım eylemi bireyselleştirilmiştir. Bireysel onarım eylemlerinin de düzenli ve sürekli yapılmaması ve de bunu zorlayacak hukuki bir düzen olmaması vakıf yapılarının harabiyetiyle sonuçlanmıştır.

KAYNAKLAR**Arşiv Kaynakları:**

- VGM Vakıf Kayıtlar Arşivi, Fethullah Efendi bin Abdullatif Vakfiyesi (971 / 1563-64), defter-sayfa-sıra no: 608/1-147-176/1.
- VGM Vakıf Kayıtlar Arşivi, Kalender Paşa Vakfiyesi (1221 / 1806-7), defter-sayfa-sıra no:618-115.
- VGM Vakıf Kayıtlar Arşivi, Ali oğlu Ebubekir Vakfiyesi (1065 / 1655), defter-sayfa-sıra no:611-120-121.
- VGM Vakıf Kayıtlar Arşivi, Maraşlı İskender oğlu Hacı Bayazıd Vakfiyesi (1027 / 1617-18), defter-sayfa-sıra no:600-194-240.

2. Yayınlanmış Kaynaklar:

- **Ahmet Refik.** (1988). *Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1495-1591 M.)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- **Akar, T.** (2009). The Role of Vakıf Institution in the Conservation of Vakıf Based Cultural Heritage, yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- **Akgündüz, A.** (1996). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul: OSAV Yayınları
- **Ateş, İ.** (1983). Vakfiyelerde Dua ve Beddualar. *Vakıflar Dergisi*, XVII, 5-54.
- **Ateş, İ.** (1982). Hasan Paşa'nın Hatay Karamut'taki Vakıf ve Vakfiyesi. *Vakıflar Dergisi*, XVI, 5-26.
- **Bakırcı, Ö.** (1973). Vakfiyelerde Binaların Tamirâtı ile İlgili Şartlar ve Bunlara Uyulması. *Vakıflar Dergisi*, X, 113-126.
- **Barkan, Ö.L.** (1963a). Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tazına Ait Araştırmalar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23 (1-2), 239-296.
- **Barkan, Ö.L.** (1963b). Ayasofya Cami ve Eyüb Türbesinin 1489-1491 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23 (1-2), 342-377.
- **Cezar, M.** (1983). *Typical Commercial Buildings of the Ottoman Classical Period and The Ottoman Construction System*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Cultural Publications.
- **Cezar, M.** (1963). Osmanlı Devrinde İstanbul'da Yangınlar ve Tabii Afetler. *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayını I, 327-414.
- **Çizakça, M.** (1995). Cash Waqfs of Bursa 1555-1823. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 38, 313-354.
- **Ergin, O.N.** (1995). *Mecelle-i Umur-i Belediyeye*, 2, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- **Güran, T.** (2006). *Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar*, İstanbul: Kitabevi Yayını.
- **Hatemi, H.** (1969). *Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muameleleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Heffening, (1934). "Waqf" maddesi. *Encyclopedia of İslam*, 1. Edition, Leiden, 1096-1103.
- **Imber, C.** (2004). *Şeriatın Kanununa Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- **İpşirli, M.** (1996). Vakıfların Tarihi Gelişmesi. *Türk Vakıfları*, (ed) Zekai Baloğlu, İstanbul: TÜSEV Yayını, 32-39.
- **Jenings, R.** (1990). Pious Foundations in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 33, 271-336.
- **Karal, E.Z.** (1976). *Osmanlı Tarihi*, 2 (VI), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- **Kunter, H.B.** (1962). Türk Abidelerinin İdare, Muhafaza, Bakım ve Onarım Mevzuunda Tatbik Edilmiş Olan Esaslar. *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi, Ankara 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler*, 260-267.
- **Kunter, H.B.** (1938). Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd. *Vakıflar Dergisi*, I, 103-129.
- **Madran, E.** (2004). *Osmanlı İmparatorluğunun Klasik Çağlarında Onarım Alanının Örgütlenmesi 16. - 18. Yüzyıllar*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- **Mazlum, D.** (2001). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları, yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- **Ömer Hilmi, E.** (1977). *İthaf-ül-Ahlâfi Ahkâm-il-Evkaf* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- **Özcan, T.** (2003). *Fetvalar Işığında Osmanlı Esnafı*, İstanbul: Kitabevi Yayını.
- **Öztürk, N.** (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- **Pamuk, Ş.** (2003). *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul: K Kitaplığı Yayını.

VAKIFLAR DERGİSİ

- **Pay, S.** (2000). Osmanlı Külliyelerinde Yönetim (Bursa İvaz Paşa Külliyesi Örneği). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (9).
- **Pay, S.** (1996). *Bursa İvaz Paşa Külliyesi*, Bursa: Eğit-San Yayınları.
- **Sahillioglu, H.** (1973). Ramazanoğullarından Davud Bey Oğlu Mahmud Bey Vakfıesiyle Fağfur Paşa Oğlu Ali Bey Paşa Vakfıesi. *Vakıflar Dergisi*, X, 136-160.
- **Singer, A.** (2004). *Osmanlı 'da Hayırseverlik Kudüs 'te Bir Haseki Sultan İmareti*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- **Yediyıldız, B.** (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- **Yediyıldız, B.** (1986). Vakıfmaddesi. *İslam Ansiklopedisi*, 13, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 153-172.
- **Yüksel, H.** (2006). Anadolu Selçuklularında Vakıflar. *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı 1*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 309-325.
- **Yüksel, H.** (1998). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas.

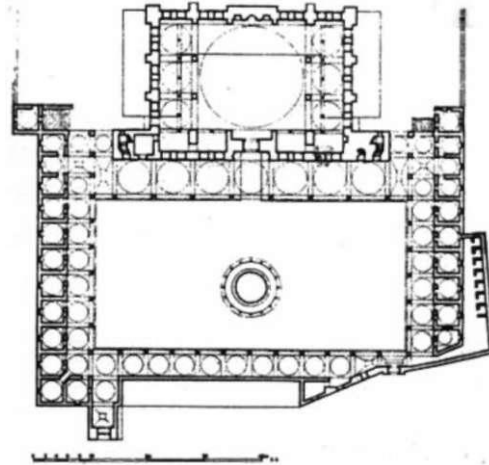
Değerlendirme ve Tanıtım Yaz ı ları

İstanbul - Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi Geometrik Kurgusu*

Orhan Cezmi Tuncer**

Kanuni Sultan Süleyman'ın, kızı Mihrimah Sultan için kendi kesesinden harcayarak yaptırdığı yapı topluluğu; cami, medrese, mektep, türbe ve çifte hamamdan oluşur. Bir bölümü cami avlusuna yaslanan 63 dükkândan ise günümüze erişen kalmamıştır. Türbe'de Mihrimah kızı Ayşe Sultan ile eşi Güzel Ahmet Paşa (1579-80) ve 16 mermer sandukalı gömü vardır. Mihrimah Sultan, eşi Rüstem Paşa ve babası Kanuni Sultan Süleyman ise Süleymaniye Yapı Topluluğu Haziresi'ndeki türbede yatmaktadırlar.

(Çizim 21 – İstanbul, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi (A. Kuran'dan))

Yapıyı, Kanuni'nin 1566'da başlattığı, ölünce, kızının 1568'de bitirdiği düşünülmektedir. Çünkü ilk müderrisin atanma tarihi 1569 ve vakfiyesi 1570 tarihli.

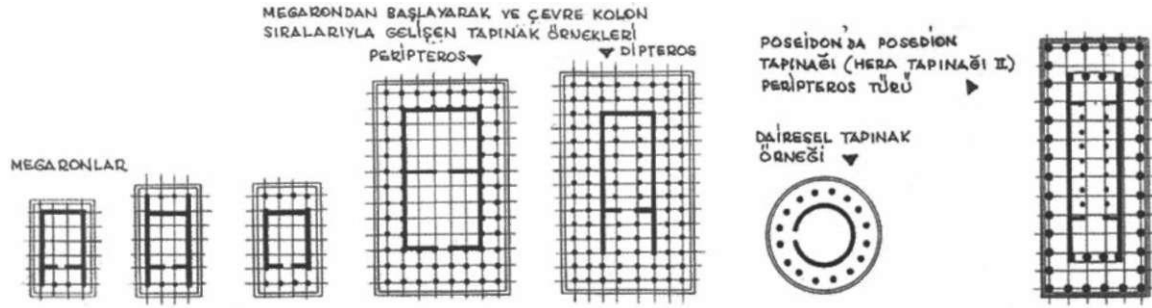
Yapı 1648, 1690, 1719 ve 1894 depremlerinden etkilenir. 1719'dakinde kubbesi bile çöker. 1894 depreminden sonra uzun yıllar kapalı kalır. Vakıflar onarmaya başlamışken, 2. Meşrutiyet

* Prof. Dr., Emekli

(1908-9) yine işi aksatır. Günümüze gelişi 1956-57 yılındaki onarımı sayesinde. Kalem işi ve nakışları da o günlerdendir¹.

ORANTI, DENGE VE GEOMETRİ

Bir bütünü onun parçalarının oluşturduğuna, aradaki denge ve geometrik bağın Mısır'dan beri bilindiğine, Yunan Sanatı'nda bunun matematiksel anlatımına, göze güzel görünen orantılara ve kareli çizime aşağıdaki yayınlarımızda değinmiştik.² Bunlar ilk uygarlıklardan bu yana plana, kesite ve görüntülere uygulanarak bir bütünlük sağlıyordu. Bunlar için mimarların pergel kullandığı ve vazgeçemediği anlaşılıyor. Özellikle Yunan tapınaklarının peripteros ve dipteros türleri, megarondan başlayan gelişmeyi doruğuna eriştirir. Kent tasarımında bile Mısır bu karelemeyi kullandı. Böylece Milet'te görülen uygulamanın tarihi çok eskilere iniyor.

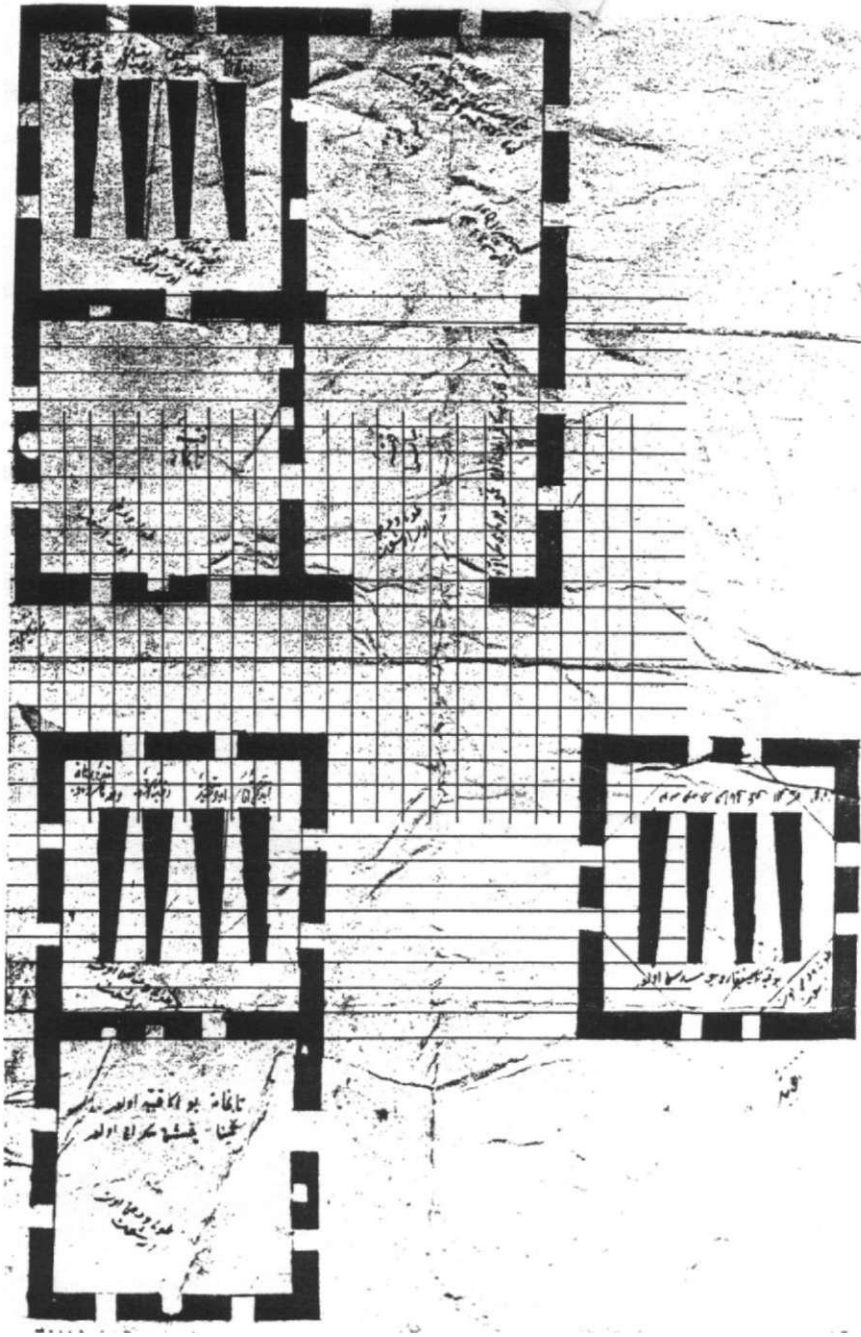

Bu kareli düzene Osmanlı **Mistar** ve uyguladığı yönteme **mistarlama** diyor. Pek çok Selçuklu yapısında bu geometrik kurgu gün yüzüne çıktı. Bunun Orta Asya Türk yapı sanatına da oturduğunu araştırmalarımız gösteriyor. Adım adım ilerleyerek Sivas Sahip Ata Medresesi'nde (1271) doruğuna erişir.

¹ Aptullah Kuran, Sinan, 1986, s. 123-6'dan özetlendi.

² Eski çizimler, orantılar, mistar, mistarlama üzerine aşağıdaki yayınlarımıza bakınız:

- "Orantı ve Modül Üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler", Vakıflar Dergisi, XIII, Ankara 1981, s.449.
- "Modülasyondan Restorasyonlarda Yararlanma", 2. Vakıf Haftası 1985, s. 92.
- Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara 1986.
- "Geleneksel Bazı Vakıf Yapılarımızda Duvar Kalınlıkları, Yükseklikleri ve Açıklıkları Arasındaki Matematiksel Bağ", IX. Vakıf Haftası, Ankara 1992, s. 285.
- "Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, Türk Sanatındaki Yeri ve Restorasyon Problemleri", X. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara 1993, s. 39-54.
- "Geleneksel Mimarimizde Geometri", 3. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Konya 1994, s. 27.
- "Eski Mimarlık Çizimlerimiz Üzerine Bilgiler", XI. T.T. Kongresi Bildirileri, Ankara 1994, Cilt 3, s. 1165.
- "Sinan Camilerinde Bazı Teknik Ayrıntılar", Milli Kültür Mimar Sinan Özel Sayısı, Haziran 1998, Ankara, Sayı: 61.
- "Sinan'ın Aynı Planı Uyguladığı Dört Yapıda Izgaralı Düzen", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Diyarbakır, Ankara 2008, Cilt 2, s. 485.

Bu çizimlerde (Bir türbeye ait dört öneri) ızgaralı düzen (kare, satranç tahtası) iyice izlenebiliyor. Kartondaki beyaz çöküntü kareler daha iyi izlenebilmesi için tarafımızdan siyaha boyandı (Topkapı Sarayı Arşivinden)

Bu taban ve uygarlığa oturtup mistarlamayı geliştiren Osmanlı'nın, konuya kayıtsız kalmadığı görülüyor. Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bir tomar çizim bunun en güzel örnekleridir ve yukarıdaki onlardan biridir. Diğer yandan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki bazı çizimler de konuyu Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları ve Ankara'sına taşımaktadır (yayınlarmıza bakınız).

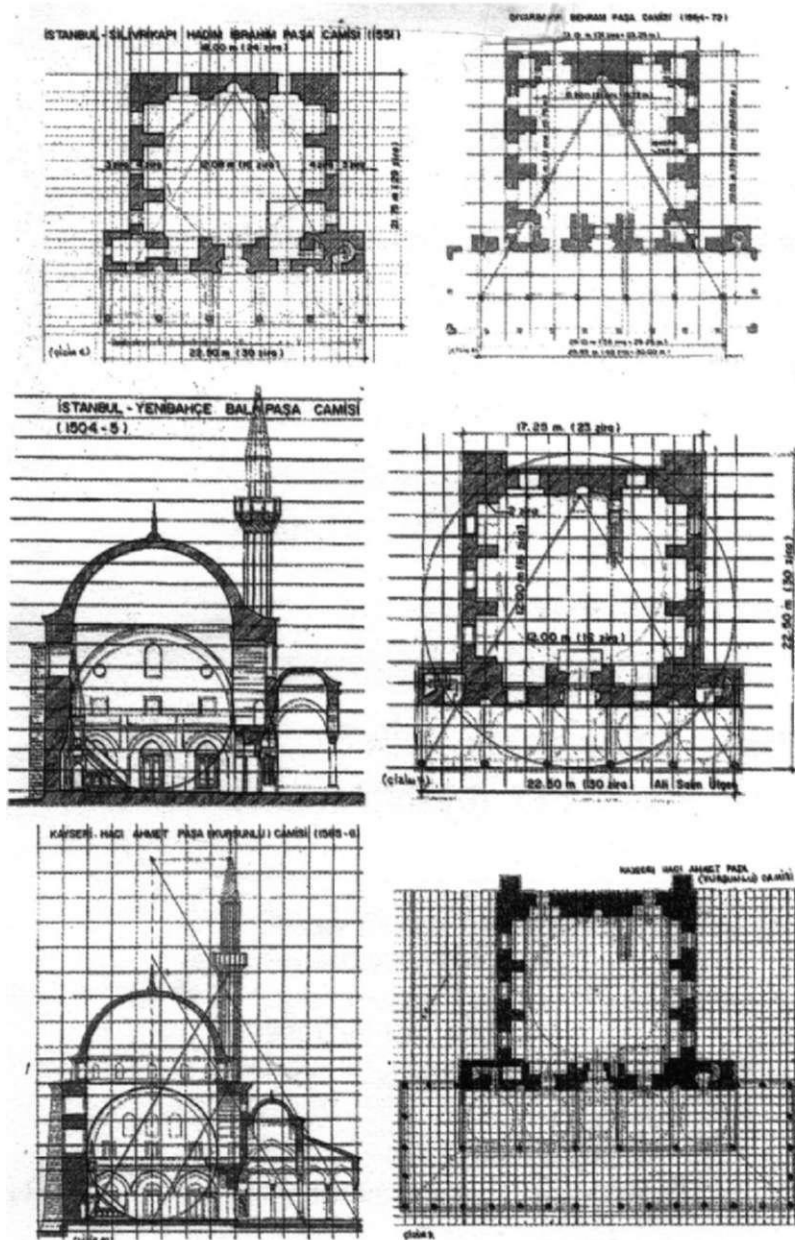
Askerlik görevi süresince, pek çok ülkeyi gezerek anıtları iyice inceleyen Mimar Koca Sinan kendi ökesiyle (deha) bunlara yeni yeni boyutlar kattı ve dört yapısında da mistarlamayı ustalıkla kullandı. Bunlar;

-İstanbul Silivrikapı Hadım İbrahim Paşa Camisi (1551),

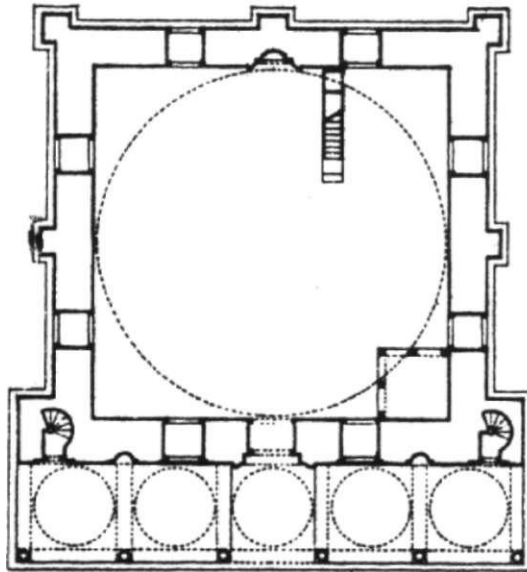
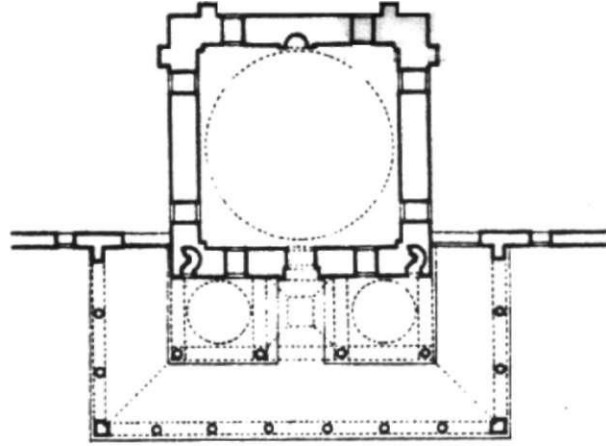
-Yenibahçe Bali Paşa Camisi (1562),

-Diyarbakır Behram Paşa Camisi (1564-72),

-Kayseri Hacı Ahmet Paşa Camisi (Kurşunlu Cami, 1585-86)'dır. Bu dört yapıda duvar kalınlığının birim ölçü (zira veya katları) olarak kullanıldığı görülüyor.

Çizim 7
Şam
Süleymaniye
Camisi
(A. Kuran'dan)

Çizim 8
Konya, Karapınar
Sultan Selim
Camisi
(A. Kuran'dan)

Böylesine tek kubbeli, kağır daha ufak bazı yapılarda (Konya JNasuh Bey Dar-ül Hüffaz'ı ve Manisa Hafza Sultan Kitaplığı v.b) duvar kalınlığı ile açıklığı arasında 1/6, 1/7, 1/8 gibi oranlar yakalanabilmektedir. Bu; kubbe çapının, duvar kalınlığının 6, 7 ve 8 katı anlamına gelir.³ Dış ve içe destekler koyarak duvar kalınlığının daha inceltilebildiği, böylece katsayının arttığı oluyor. Mihrimah Sultan Camisi'nde ise içte iki yana ikişer ayak konarak, planın enine genişletildiği

3	
·	Gebze Çoban Mustafa Camisi'nde 7,74
·	Diyarbakır İskender Paşa Camisi'nde 7,10
·	"Kasım Padişah Camisi'nde 7,54
·	"Ali Paşa Camisi'nde 8,13
·	Şam Süleymaniye Camisi'nde 6,59
·	Karapınar Sultan Selim Camisi'nde 8,50
·	Ankara Cenabi Ahmet Paşa Camisi'nde 8,52
·	Antalya-Elmalı Ömer Paşa Camisi'nde 9,40

örneklerde yanlarda yatay yüklere karşı, yapıya güç kazandırılınca katsayı daha da artıyor. Söz gelimi Konya-Karapınar Sultan Selim Camisi'nde (1563-64), kenar ortalara ve yapı dört köşesine konan destekler orantıyı 10,17'ye yükseltiyor. Böylece oran 7/1'den 10/1'e büyümüş oluyor. Mihrimah Sultan Camisi'nde bu oran 18/1'dir.

Sinan, üst düzey yapı yaptıracakların, Osmanlı yönetim aşamasındaki konumuna (hiyerarşi) çok dikkat ediyordu. Yukarıdaki dört plan, başvezirlere kullandıklarındandır.

Sultan ve eşlerinin yapıları bunlardan hem büyük ve hem de yapı toplulukları konumundaydı. O nedenle orantı büyürken, ara kolonların, ayakların sayıca boyutları da artıyordu. Bu düzen mistarlamayı daha karmaşık, girift (kompleks) yaptı. Ancak İstanbul Eminönü Yeni Cami'yi inceleyince, birim ölçünün çini boyutuna indirildiği, böylece harimde iç alanın 160x145 çini boyutuna ulaştığı (çini 25,5x25,5 cm, 1/3 zira) görülüyor.⁴ Anlaşıyor ki Sinan öğrencilerine (Mimarbaşı Mehmet Ağa) de bu birim ölçü düzenini çok iyi öğretmiştir. Buradan yola çıkarak ve yüreklerek Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi incelendi.⁵ Gönderilen proje, deneyim ve birikimimiz yoluyla ele alındı.⁶

Birim ölçüden yararlanarak proje tasarlamada değişik yöntemler vardır. Deneyim ve birikimi olmayanları yanıltabilmektedir.⁷

Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi Izgarah Düzeni*

Bir plan/proje tasarımında yapı ile onu oluşturan bölümler arasındaki oran ve denge için değişik yöntemler olduğuna yayınlarımızda oldukça ayrıntıyla değinilmişti. Ayrıca yapı sanatında kullanılagelen uluslararası bazı orantılar da vardı. Bunlar sırayla denendi ve yapının ızgaralı düzene göre tasarlandığı anlaşıncaya çalışma ona yoğunlaştırıldı.

a- Plan (Çizim 1 ve 2)

-Harimde yapı eni 38.60 m olup (proje üstünden ölçüldü), 18 birim üzerine kuruludur. Duvar kalınlığının baz alındığı her bir birimin 2,144 m olduğu görülüyor. Bir mimar zirası 75,775 cm'dir. Buna göre 50,94 zira eder ($38,60 / 75,775 = 50,94$). 51 ziraya ($51 \times 75,775 = 38,645$ m) çok yaklaşmaktadır.⁹

Orhan Cezmi Tuncer, "İstanbul'da İki Camide Harim Ölçüsü ile Çini Boyutları Arasındaki Bağ", 7. Vakıf Haftası, Ankara 1990, s. 345.

Vakıflar Genel Müdürlüğünde Ali Kılıcı Bey Mihrimah ve Süleymaniye'nin onarıldığını, son yöntemlerle ölçülerinin alındığını bildirdi. Şantiye Şefi ile telefonda görüşüp haber irdelenince, Vakıflar G. M. Yardımcısı Aydın Seçkin Bey'den rica ettim. CD'sini gönderdiler. Gökçe Günel Bey bilgileri CD'ye aktardı. Hepsine teşekkür ediyorum.

Bunlar üçgenlerden, uluslararası seçkin orantılardan ve pergelden yararlanma yollarıdır.

Doğan Kuban, Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, İstanbul 1997, s. 74. Bayezit ve Şehzade Camileri'ndeki yakalanamayan çizim gibi.

Çok dikkatli ve özverili proje insana güven veriyor. Bütünü oldukça inanılır bir çalışma sergiliyor. Çalışmamız bunun üstüne oturtulmuştur.

Bir mimar zirası 75,775 cm (24 parmak) = 2,5 kulaçtır (1,89 m). Sinan'ın arsa boyutuna ve yapılacak yapının buraya sığdırılabilmesi için özel bir birim kullandığı anlaşılıyor. Bu ayarlanmanın yeni olmayıp 1,71-2,67 arasında olduğuna yayınlarımızda değinilmişti.

b- Kesit (Çizim 3)

± 0.00 döşeme kotu baz alınınca;

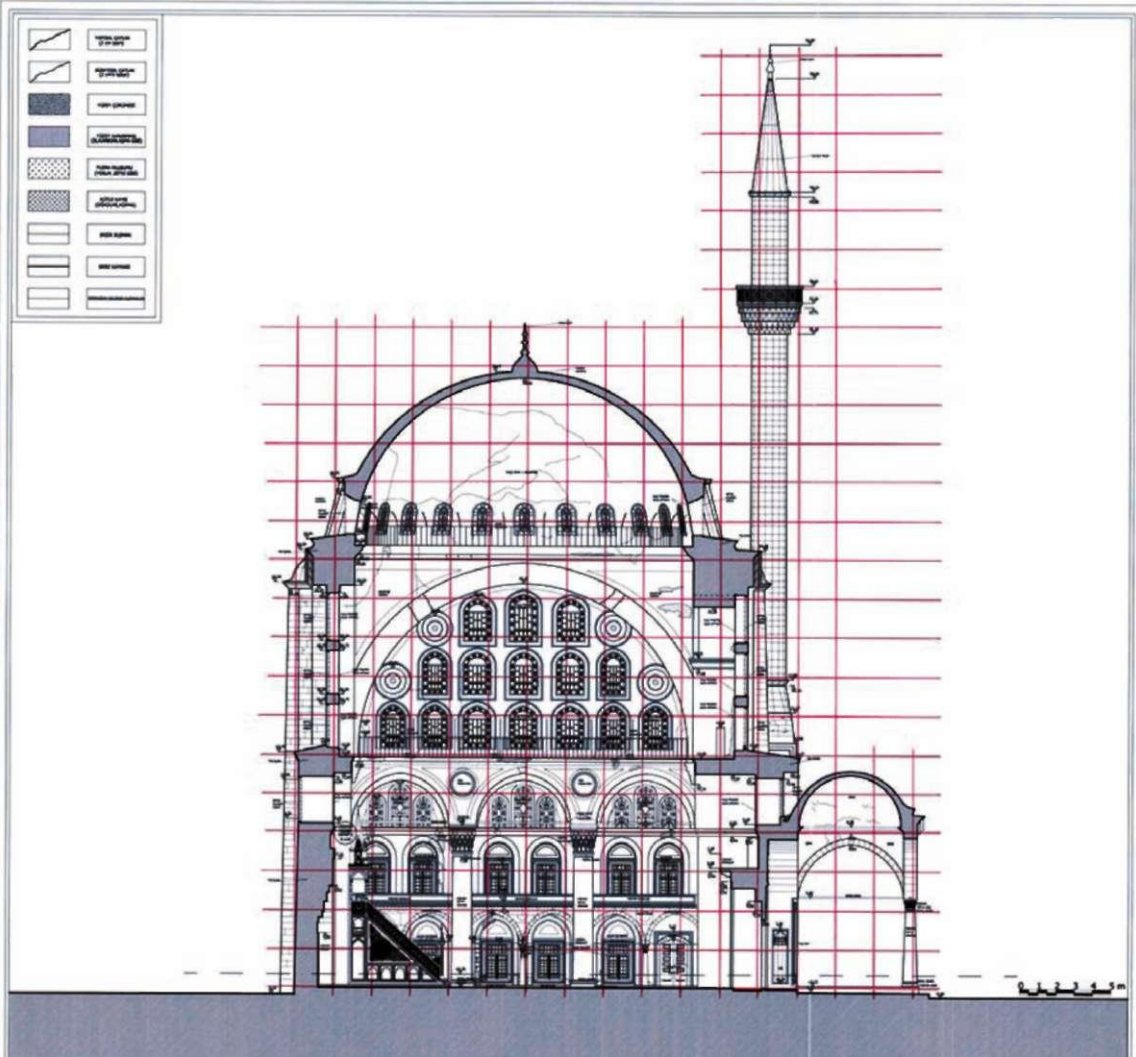
-İçte baldaken kemer başlangıcı,

-Kubbe etek silmesi,

-Kasnak silmesi,

-Kubbe bitimi çok az oynamalarla birim ölçü katlarına denk gelmektedir.

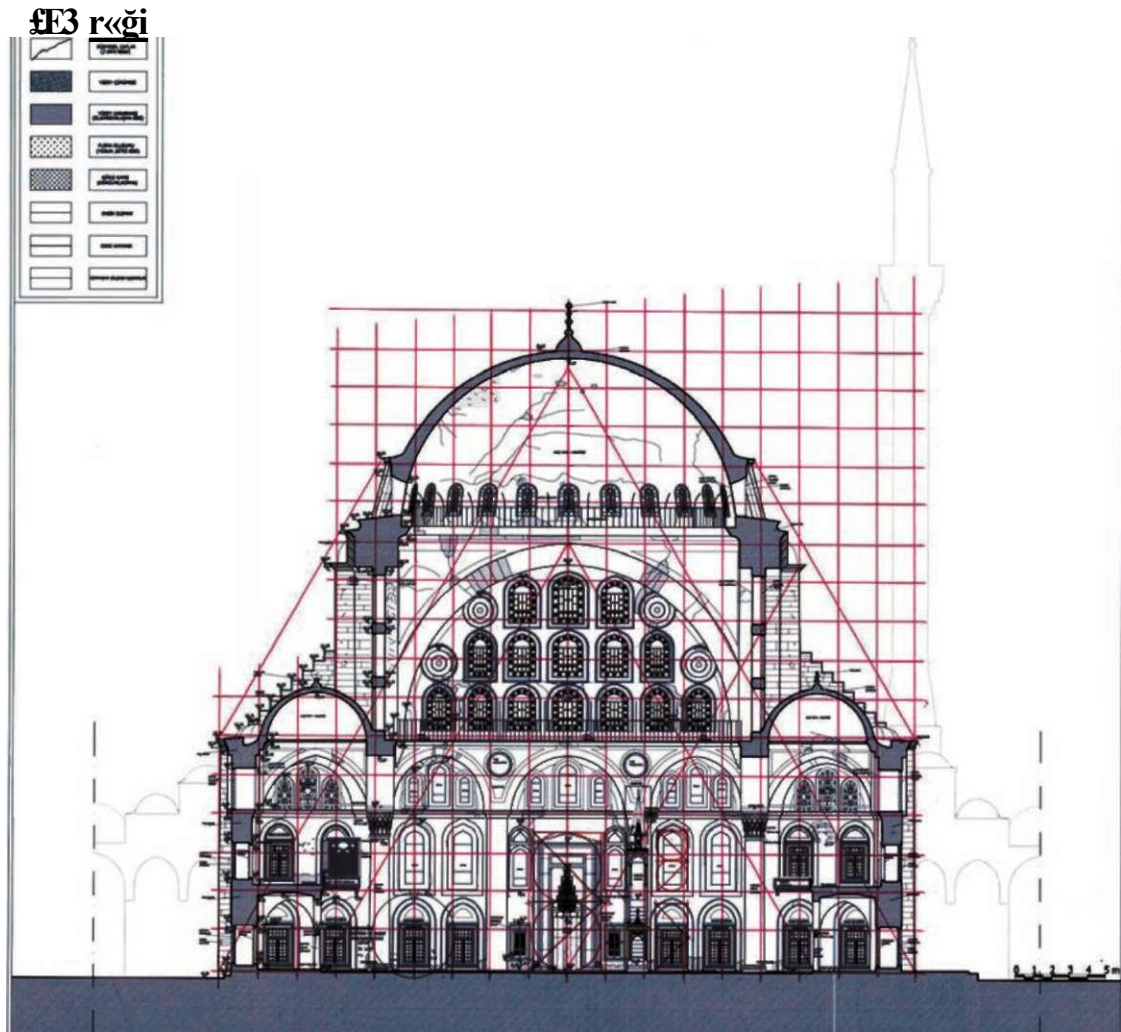
Çizim 3

c- A-A Kesiti (Çizim 4)

- Mihrap 1/2 ölçüsündedir. Diğer bir anlatımla yüksekliği eninin iki katıdır.
- Eşkenar üçgenlerin ve 60°'nin tutarlılığı dikkati çekmektedir,
- Ana kubbe içinin böylesine bir eşkenar üçgene ne denli yakın olduğu görülüyor. Bunlar birer rastlantı değildir.

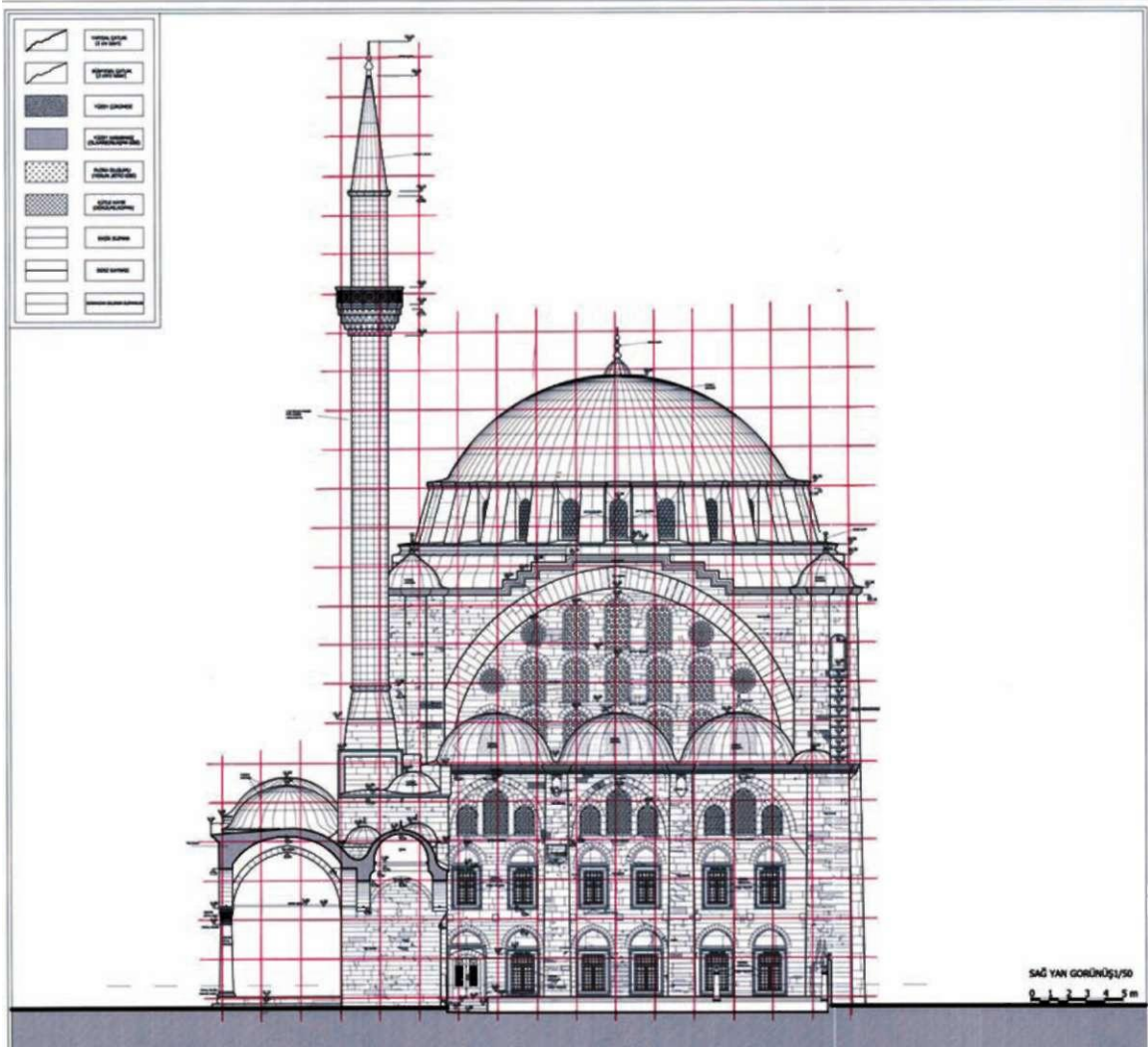
Çizim 4

d- Minare (Çizim 5)

- Gövde alt silmesi,
- " bitimi (mukarnas başlangıcı),
- Alem, yine birim ölçü katlarına -az farkla- denk gelmektedir.

Çizim 5

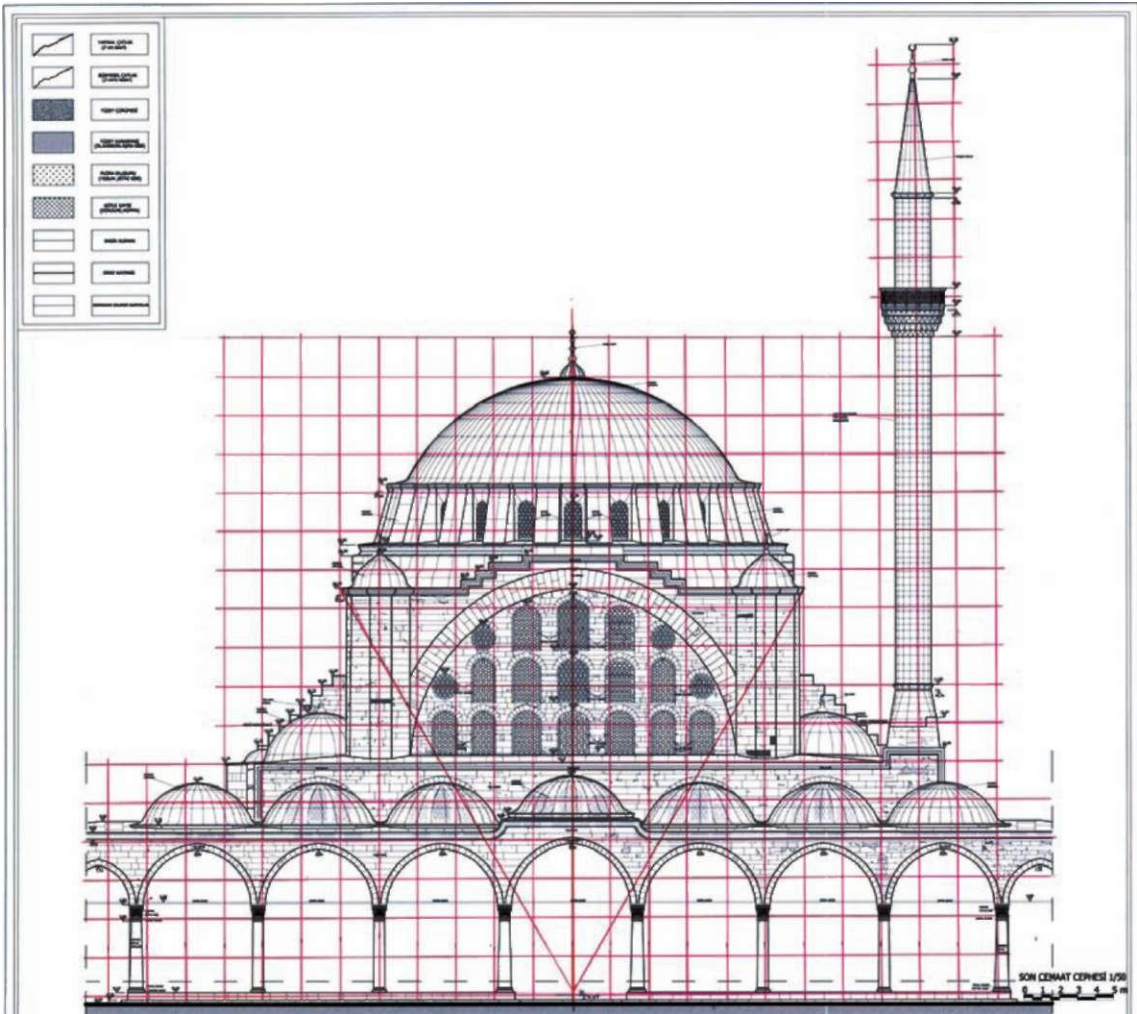

e- Dış Yüz (Çizim 6)

Avludan kitleye bakılan bu çizimde yine ters eşkenar üçgen tepesi ± 0.00 yükseltisine (kot) oturmaktadır. Bunlar hep önce kurgulanan geometrik tasarım ürünleridir.

Eşkenar üçgenin hemen pergeli öne çıkardığı bir kez daha görülüyor. Bu gereç zaten Mısır Uygarlığı'ndan beri hep kullanılırdı.

Çizim 6

Sonuç

Dünya ve Türk Yapı Sanatı'nda bilinip uygulanagelen mistar düzenini Sinan bu yapıya da uyarlamış, bu yönde birim ölçünün alt ve üst katlarını yerli yerince kullanmıştır. Böylesine büyük bir selatin camisinde her noktanın veya yapı biriminin bu geometrik kurguya uyması kuşkusuz düşünülemezdi. Söz gelimi bir klasik Osmanlı pencere, kapı, mihrap, mimber gibi ayrıntılarının kendi içinde, yapıya, mimarına veya dönemine uygun orantıları vardı. İki şerefe arası veya şerefenin taşma payı bütün içinde çözülüyor ve birim ölçüden bağımsız dengeleniyordu. Bir kubbe etek silmesi profili ile boyutu, kubbenin çapı ve yüksekliğine göre ayarlanmaktaydı. Dikkati çekebilmesi ve belirgin olabilmesi için görsel oranlar ön plana çıkıyordu. Öyleyse plan ve kitlede mistarlama genel bir kurgu düzeni sağlıyor ve yapının ayrıntıları kendi oranları ile bunların içine oturtuluyordu.¹⁰

Topkapı Sarayı 1. Avlusunda yer alan (aldığı sanılan) Hassa Mimarlık Ocağı Binası, başkaldırmalarda (isyan) yakılıp yakılınca, buradaki çizimler, maketler, avadanlıklar yok olup gitti. Sağlam kalabilse pek çok bilgi elde edilebilecekti. Olumsuz olaylar hep kendimizi yeniden tanımaya (keşfetmeye) bizleri yönlendiriyor. Bu nedenle Amerika'yı her seferinde yeniden keşfe kalkıyoruz. Bu da güç ve zaman kaybı demektir.

Mimar üstadların ruhları şenlensin. Dileriz bizleri başlıyorlardır.

Bir Yunan tapınağı, bu yapılara göre yapıda ve ayrıntılarda oldukça yalındır. Kolonun alt çapı, kolon yüksekliği, üçgen alınlıkları gibi sayısal bir sadelik içinde olunca birim ölçüye uyarlanması oldukça kolaydı.

Osmanlı'da Medrese: İşleyiş Tarzı ve Ortaya Çıkan Sorunlar

İlhan YILDIZ*

Osmanlı eğitim sistemi, -ilk modern okullar açılıncaya kadar- temel bilgilerin verildiği *Sıbyan mektebi*¹, saray ve devlet işlerinde görevlendirilmek

Sıbyan Mektebi: Medreseler konusuna girmeden önce medresenin bir uzantısı olarak düşünebileceğimiz sıbyan mektebi üzerinde biraz durmamız gerekmektedir. Zira Osmanlı eğitim sisteminde medrese öncesi Sıbyan Mektebini bitirme zorunluluğu vardır. Bu mekteplerde 5-6 yaşlarındaki çocuklara okuma yazma, dört işlemden ibaret olan matematik, bazı dini bilgileri ve tecvit dersi verilmiştir. Sıbyan Mektebi; *Daru't-Talim, Mahalle Mektebi, Taş Mektep* ve *Mekteb-i İbtidaiyye* gibi isimlerle de anılmıştır. Burada erkek ve kız talebeler karma eğitim görmüşlerdir. Sıbyan mektebinin öğretmenlerine muallim, öğrencisine kalfa denmiştir. İlk dönemlerde bu okullara gitmek mecburi değildi. Ancak harpler ve çeşitli sıkıntılardan dolayı anne-babalar çocuklarını okullara göndermeyince II. Mahmut döneminde sıbyan mektebine gitmek mecburi hale getirilmiştir. Zengin ailelerin bu mekteplere ve öğretmenlerine yaptıkları yardımlar yanında, padişah ve hanedanının tahsis ettikleri vakıf gelirleri ile sıbyan mektebi talebeleri o zamanın şartlarına göre rahat bir eğitim imkânına sahip idiler (Ergin, 1977: 82vd.)

Sıbyan Mektebi'nin Sayısı: İstanbul'da kaç tane sıbyan mektebi bulunduğu hakkında kesin bir sayı vermek mümkün görünmemektedir. Evliya Çelebi (1040) 1630 da meşhur resmigeçitten bahsederken İstanbul'da 1299 sıbyan mektebi bulunduğunu söylemektedir. Osman Ergin'e göre; Evliya Çelebi'nin haber verdiği rakamların bazen sağdan bazen soldan birer hanesi daima fazladır. Mesela, burada soldan bir haneyi kaldırırsak 299 kalır ki bu kadar mektep İstanbul için makuldür. Tanzimat'tan sonra bu mekteplerin ıslahına teşebbüs edildiği sırada sayılarının 360 dolayında olduğunu ileride göreceğiz. 0 tarihten 1924'e kadar yananlar, yıkılanlar, arsası ve binası satılanlar çıkarıldığında evkaftan hususi idareye devr olunan mekteplerin sayısının 364 oluşu da verilen rakamların aşağı yukarı biri birini tuttuğunu göstermektedir. Bununla birlikte İstanbul'da Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yayınlanmasına kadar çeşitli tarihlerde yapılmış ve açılmış olan sıbyan mektepleri hakkında kesin bir rakam verilemiyor. Kanunun yayınlanmasından sonra mekteplerin bir deftere göre sayısı 364'tür. Nitekim 3 Şaban 1381 yılında yayınlanan

* Prof. Dr., Karatekin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

üzere subay, memur ve hizmetçiler yetiştiren *Enderun mektebi'* şehzadelerin eğitildiği ilk mektep *Şehzadegan mektebf*, ve *Medreselerden* oluşmaktadır. 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı eğitim sistemini üç kısma ayırabiliriz: 1. Tanzimat Dönemi ile birlikte açılan modern okullar⁴, 2. Gayri

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 3. maddesinde sıbyan mektebinin sayısı hakkında şöyle denmektedir: "*Her mahalle ve karyede (köyde) ve icabına göre bir iki mahalle veyahut bir iki karyede laakall (en az) birer sıbyan mektebi bulunacak ve muhtelit (karışmış) olan karye ve mahallelerde İslam mektebi başka gayri müslime mektebi başka olacaktır*" (Düstûr, h.1290: 184).

Enderun Mektebi, Ordu, saray ve hükümet işlerinde görevlendirilmek üzere subay, memur ve müstahdemler yetiştiren bu mektep, Topkapı Sarayı içinde idi. İlk zamanlar talebeler sadece devşirme ve yabancılar arasından seçilerek alınır. Yani bu mektebin talebesi Acemi oğlanlar arasından seçilmiştir. Enderun'dan mezun olanlar, Veziriazamlık, Kaptanpaşalık, Yeniçeri Ağalığı, Kapıcıbaşılık, Sancakbeylikleri vb. sarayın ve hükümetin yüksek makamlarına tayin edilirdi. Bu mektepten mezun olanlar sarayın mimarını, nakkaşını, hattatını, katibini, imam ve müezzinini de yetiştirmiştir. Devletin imparatorluk özelliğini kazanmasından sonra, mutlak merkezîyetçi politikası gereği idari görevler tamamıyla Enderun'dan yetişme devşirmelere bırakılmıştır. (Daha geniş bilgi için bkz. Ergin, 1997: I, 11; Unat, 1967: 87; Uzunçarşılı, 1945: 310; Pakalın, , 1971: I-III, 534)

Şehzadegân mektebi, Osmanlı Hanedanına mensup kız ve erkek çocuklar ayrı bir yerde eğitim görmekte idiler. Sıbyan mektebi seviyesinde olan bu mektep Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesinde, Darusseade ağasının bulunduğu binanın üst katındaydı. Mektep Darusseade ağasının gözetim ve denetimindeydi. Şehzadelerin bu mektepte aldıkları temel bilgilerden öte hemen her konuda bilgi sahibi olmalarını "*atabeylik*" ve "*lalalık*" müesseseleriyle açıklamak gerekmektedir. Zira bir şehzade bu münevver, tecrübeli ve yaşlı şahıslarla birlikte herhangi bir vilayete gönderilir ve uzun bir eğitime tabi tutulurdu. (Ergin, 1997: I, 6; Pakalın, , 1971: I-III, 332)

Medreseler kendi içerisinde şu şekilde kategorize edilmiştir: *a) Yirmili Medreseler*: "Haşiye-i Tecrid" medreseleri de denmektedir. Müderris, günlük 20 akçe almaktadır. Tahsil süresi 3 ay ile 2 yıl arasında değişmektedir. Bu medreselerde mantık, fıkıh, belagat ve kelim ile ilgili kitaplar okutulurdu. *b) Otuzlu Medreseler*: "Miftah" medreseleri de denmektedir. Müderris, günlük 30 akçe almaktadır. Tahsil süresi 2 ay ile 2 yıl arasında değişmektedir. Bu medreselerde hadis, fıkıh, belagat ve kelim ile ilgili kitaplar okutulurdu. *c) Kırklı Medreseler*: Müderris günlük 40 akçe almaktadır. Tahsil süresi 3 ay ile 3 yıl arasında değişmektedir. Bu medreselerde Hadis, fıkıh, belagat ve kelim ile ilgili kitaplar okutulurdu. *d) Ellili Medreseler*: Müderris günlük 50 akçe almaktadır. Bu medrese iki grupta ele alınabilir: *1- Hariç Medreseleri*: Tahsil süresi 5 ay ile 1 yıl arasında değişmektedir. Bu medreselerde kelim, fıkıh ve hadis ile ilgili kitaplar okutulurdu. *2- Dahil Medreseleri*: Tahsil süresi 6 ay ile 1 yıl arasında değişmektedir. Bu medreselerde Hadis, fıkıh, usul-ü fıkıh ve tefsir ile ilgili kitaplar okutulurdu. *e) Tetimme Medreseleri*: "Musıla-i Sahn" da denmektedir. Sahn-ı Seman medreselerinin arka tarafında yer alan bu müesseseler orta öğretime tekabül etmekteydi. Yine Dahil medreselerine de denk sayılmaktadırlar. Bu medreselerde Belagat, Usul-ü fıkıh, mantık ve Kelim ile ilgili kitaplar okutulurdu, *f) Sahn-ı Seman Medreseleri*: Fatih tarafından Fatih camiinin doğu ve batı tarafına yaptırılan sekiz medreseye "Medaris-i Semaniye" ya da "Sahn-ı Seman" denilmekteydi. Toplam yüz elli iki odası ile geniş bir alana kurulmuştu. Talebesine danışmend denilirdi. Bu medreselerde müderrislere yardımcılık yapan "muid" ler danışmendlerin gözetim ve denetimleri ile meşgul olmaktadır. Muidler danışmendlerin çalışkan ve kabiliyetli olanları arasından seçilmekteydi. Tahsil süresinin 6 ay ile 1 yıl arasında değiştiği görülmektedir. Bu medreselerde fıkıh, usul-ü fıkıh, hadis ve tefsir ile ilgili kitaplar okutulurdu. *g) Altmışlı Medreseleri*: Derece bakımından Sahn ile aynı olmasına rağmen müderrisleri Sahn müderrislerinden daha fazla yevmiye alırlardı. Burada Sahn'dan başlanıp ta bitirilemeyen eserler tamamlanırdı. Fatih devrinde Altmışlı medrese olarak Ayasofya medresesi vardı. Tahsil süresi 1 yıldır. Bu medreselerde fıkıh, usul-ü fıkıh, hadis, kelim ve tefsir ile ilgili kitaplar okutulurdu. *h) Süleymaniye Medreseleri*: Kanuni'nin Mimar Sinan'a inşa ettirdiği bu medreseler ile Osmanlı eğitim sistemi mükemmel bir seviye ulaşmıştı. Süleymaniye sitesinde Daru'l- Hadis ile tıp, matematik ve sair dini, hukuki ve edebi eğitim yapılabilmesi için altı medrese ile hastane, imaret, tabhane, hamam vb. sosyal tesisler inşa edilmişti. Daru'l-Hadis derece itibarıyla en yüksek seviyede bulunmaktaydı. Özellikle Daru't-Tıp'ta bir usta çırak statüsünün varlığını dikkate alacak olursak, öğrencinin mesleğinde kabiliyet ve ihtisas kazandığı zaman icazet almayı da hak ettiğini söyleyebiliriz. Ancak gerek Daru'l-Hadis ve gerekse Daru't-Tıp ve Riyaziye bölümü olsun hepsinde belli kitap ve programlar takip edilmiştir. Özellikle Daru'l-Hadis bölümünde Buhari, Müslim, Meşarık ve Keşşaf adlı eserlerin okutulduğunu görmekteyiz. (Daha geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, 1965: 11vd.; Ergin, 1997: I, 97vd.; Atay, 1983: 73vd.; Baltacı, 1976: 37-41)

1839'da II. Mahmud döneminde açılan *Rüşdiyeler*, 1869 yılında açılan *İdadiyeler* ve 1868 yılında Galatasaray Sultanisi ile maarifimize giren Fransız modeli mektepler olan *Sultaniyeler* ilk ve orta öğretim seviyesindedir. 1863'te açılan ilk Daru'l- Funun yüksek öğretim seviyesindedir.

Müslim milletlerin özel okulları ve kapitülasyonlarla birlikte açılan yabancı okullar⁶ ve 3. Medreseler.

Osmanlı eğitim sistemini medrese bağlamında ele alacağımız için çalışmamızda ağırlıklı olarak medreseden bahsedilecektir.

A. Medreseler

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretimin omurgasını medreseler oluşturmuştur. Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklularının ve Anadolu beyliklerinin siyasi kadrolarından büyük ölçüde yararlanarak kendi teşkilatını oluştururken eğitim-öğretim sahasında da Türk-İslâm Devletlerinden devraldığı mirastan faydalanmıştır. Kısacası Osmanlı Devleti, siyasi bir kuruluş olarak ortaya çıkmasından itibaren medreselere sahip olmuş, hatta uzun dönemler halinde medrese, genel anlamda Osmanlıların tek eğitim-öğretim kurumu olma özelliğini korumuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı okullar konusu bir bütün ve kronolojik çerçeve içerisinde, İmparatorluk düzeyinde incelenmesi gereken bir sorundur. Eğitim olgusu yanında ağırlık noktası olan Osmanlı İmparatorluğu aleyhindeki siyasi faaliyetler, bu okulların birer sorun olmasında en büyük etkidir. Başlangıçtan beri buldukları elverişli ortam, yayılma ve çoğalma rahatlığı içerisinde, denetim yetersizliği gibi bulunmaz bir fırsatla, her türlü okul dışı faaliyette bulunmuşlardır. Ekonomik, siyasi ve eğitim kaynaklı bir sorun, İmparatorluk toprakları düzeyinde araştırıldığında ortaya çıkan görünüm, bir imparatorluğun çöküşü ve parçalanışı konusunda, bir çok unsurun yanında yabancı okulların da ne kadar etkin bir olgu olduğunu gösterir. Cemaat okullarının başlangıçta, imtiyazlardan yararlanılarak, din eğitimi veren kurumlar şeklinde açıldığını, daha sonra bir çoğunun yabancı devlet himayesine girdiğini ve bundan sonra da yabancı devletlerin de okul açmaya başladıklarını, nasıl yaygınlaştıklarını, giderek örgün eğitim-öğretim kurumları haline geldiklerini görmüştür. Yaygınlaşmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti aleyhine, birçok siyasi faaliyetlere girişmeleri üzerine bu başıboşluğa bir son verilmek istenmiştir. Bunun sonucunda hazırlanan 1869 Maarif-i Umumiye Nazımnamesi bu yabancı okullar keşmekeşinde bir dönüm noktasıdır. Yoğun bir denetim çabası gözlenmektedir.

⁶ olan şey, okulların içinde buldukları siyasi faaliyetlerdir. Okul yöneticileri, himayedar devletler Osmanlı Devleti'nde etkin olmak için uğraşmışlardır. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla faaliyetlerini daha da artırmışlar, devletin kendi kendilerine engel olabileceğini anladıkları anda da baskı yoluyla işlerine karışılmasına sert tepki göstermişlerdir. Yine de Osmanlı Devleti yeterli ölçüde olmasa bile denetimi sağlamaya çalışmıştır. Yabancı okulların, okul olarak faaliyetini sürdürmesi, yani eğitime yönelmesi ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra olmuştur. Bütün bunların yanı sıra bu okulların İmparatorluk döneminde zemin hazırladıkları sorunlar ise günümüzde hala sürmektedir. Yabancı okullar konusunda vardığımız sonucu iki ana maddede verebiliriz: 1-Okul sayılarındaki özellikler; yayılma hızını ve belli amaçlarla çoğaldıklarını, yayıldıkları bölgeleri göstermesi bakımından önemlidir. Yabancı Okullar İstanbul, Filistin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi belli başlı yerlerde toplanmışlardır. Ortaya çıkışları resmi okulların artışına paralel ve aynı oranda yükselerek olmuştur. Özellikle dini bakımdan önemli olan Kudüs, gayr-ı müslim tebaanın yoğunlukta olduğu ve yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin çok olduğu Doğu Anadolu ve birçok bakımdan önemli olan İstanbul, bu okulların yoğun olduğu merkezlerdir. Okullar bir amaç güdümlere ve buna uygun olarak seçilmiş merkezlerde açılarak tarihi gelişmelerini sürdürmüşlerdir. 2- Bu okullar yeni sorunlar yaratmıştır.

⁷ için bir Arap sorunu, bir Kürt, Ermeni, Filistin sorunu bir ölçüde bu okullar aracılığı ile ortaya çıkmış, günümüze kadar süre gelmiştir. Halen de çözüme ulaşmamış bu konulara olan yabancı okulların katkısı, belgelerle anlaşılmaktadır. Bu verilerin ışığında diyebiliriz ki: Yabancı devlet ve cemaat okullarının tarihi gelişimini incelerken, başlangıçta sona doğru diye bir değerlendirme yapmak yerine, konuyu yabancı okulların başlangıcı, gelişimi, günümüze yansıyan etkileri şeklinde ortaya koymak daha doğru olacaktır. Çok geniş kapsamlı ve bir o kadar da önemli olan, yabancı okulların etkileri ve etkinlikleri konusunda ilk kez bu boyutlarda yapılan araştırmamızın bir çok noktaya ışık tutacağını ve bundan sonra araştırmacılar temel oluşturacağını umuyoruz. (Daha geniş bilgi için Haydaroğlu, 1993: 103; Tozlu, 1991: 349vd.; Yavuz, 1972: 105vd.; Vahapoğlu, 1997: 171.)

Teşkilat açısından bakarsak, medrese sistemi Osmanlı Devleti'nde en yüksek noktasına ulaşmıştır. Medreseler, sistemli bir biçimde Şeyhülislâmın yönetimi altında dikkate değer idari bir beceri ve ustalıklarla tesis edilmiş, yardım görmüş ve korunmuştur (Fazlurrahman, 1992, s. 256).

Bu okullarda, bugünkü anlamda sadece din görevlileri yetişmiyordu. Edebiyatçısından sanatçısına, hattatından müzisyenine, matematikçisinden tabibine, coğrafyacısından tarihçisine, en alt memurundan en üst düzey bürokratına kadar Osmanlı'nın yetiştirdiği sayısız kişi büyük ölçüde medreselerin eseri idi. Medrese sadece ilmiyeye değil devletin diğer kurumlarına da eleman vermekteydi.

1. Medrese Sisteminin İşleyiş Tarzı

Bu genel girişten sonra *medrese sisteminin işleyiş tarzı* üzerinde biraz duralım:

a) **Medresede sınıf geçme değil ders ve kitap geçme sistemi benimsenmiştir.** Mesela, Yirmili medreselere Haşiye-i Tecrit medresesi denmesinin sebebi Kelam dersinde "*Haşiye-i Tecrit*" isimli kitabın okutulmasıdır. Öğretim süresi daha ziyade öğrencinin çalışkanlığına ve gerekli olan ders ve imtihanları verme durumuna bağlı olup bugünkü anlamda yıllara ve sınıflara göre düzenlenmemiştir. Öngörülen dersleri okuyan ve sınavları başarı ile geçen öğrencilere daha yüksek dereceli medreselere girmesini sağlayan bir mezuniyet belgesi verilirdi (Tekindağ, 1973, s. 25). Bu itibarla zeki ve çalışkan öğrencilerin önü açılmış, okuması gereken ilim ve kitapları daha kısa zamanda tahsil ederek yükselme imkanına sahip olmuşlardır. Mesela, Haşiye-i Tecrit'e giren zeki ve çalışkan bir öğrenci üç senede Sahn-ı Seman medresesine başlarken diğer bir öğrenci on veya on bir yıl sonra ancak bu medreselere başlayabilmekteydi (Baltacı, 1976: 619; Uzunçarşılı, 1965: 14). Osmanlı medreselerinde uygulanan bu metodun bugünkü eğitim politikalarının oluşturulmasına büyük katkı sağlayacağı aşikardır.

b) **Medresenin başka bir özelliği de modern anlamda kampüs sisteminin benimsenmiş olmasıdır.** Medreseler yatılı okullar şeklinde örgütlenen, dersane, imaret, kütüphane ve yatakhane gibi çeşitli ek kurumları içine alan birer külliye dir. Bunların bir kısmı yukarıda belirtildiği gibi basit, bir kısmı ise kompleks bir şekilde inşa edilmiştir. Mesela, Fatih'in yaptırdığı külliye; cami, sekiz medrese (sahn-ı seman), sekiz tetimme (musıl-i sahn), ahırlar, imaret, daru'ş-şifa, kütüphane, muallimhane ve hamam gibi müştemilatı ihtiva etmektedir. Bu oluşum günümüzdeki kampüs sisteminin prototipi sayılmaktadır.

c) **Medreselerin mali kaynağı genellikle vakıflarla sağlanmıştır.** En alt seviyeden en üst seviyedeki eğitim ve öğretim kurumuna kadar her kurumun kendi vakıfları bulunmaktadır. Yani Osmanlı Devletinde eğitim-öğretim ameliyesi tamamen vakıflaştırılmıştır. Böylece bu kurumların kendi yağıyla kavrulmasına zemin hazırlanmış, devlet sadece düzenleyici ve yönlendirici bir rol oynamıştır. Şayet vakfın geliri medresenin giderini karşılamazsa "*Hazine-i Hümayun*" tarafından desteklenmekteydi. Bu bağlamda Osmanlı Devletinin bir vakıf medeniyeti olduğunu söylemek gerekir.

Örneğin, müderrislerin çoğu maaşlarının bir kısmını veya tamamını, ders verdikleri medreselerin vakıflarından almışlardır. Nitekim Sultan II. Bayezid (1481-1512), İstanbul'daki medresenin vakfiyesine, medresede şeyhülislamın bir gün ders vermesi şartını koymuştur.

Bu medresede ders okutan şeyhülislam, maaşlarından ayrı olarak, medrese vakfından da para almışlardır (Akdağ, 1963: 22; Uzunçarşılı, 1965: 205).

d) Medresede eğitim-öğretim esnasında müderrislabildiğince serbest bırakılmıştır. Müderrisler gerek okutulacak bilim dallarının seçiminde ve gerekse öğretim metotlarının seçiminde geniş bir serbestiye sahip olmuşlardır. Zaman zaman devlet tarafından çıkarılan hatt-ı hümayun ve kanunnamelerde bilinen "usul-i kadim"e uygun öğretim yapılması istenmekle birlikte bu resmi vesikalarda müderrislerin uyması gereken asgari esaslar belirlenmekte ve onun ötesinde seçim müderrise bırakılmaktadır (Baltacı, 1976: 618).

e) Önemli medreseler payitahtta kurulmuştur. İlk devir Osmanlı medreselerinin eğitim dereceleri, medreseyi kuran kişinin politik ve sosyal statüsü ve kurulan şehrin önemine göre belirleniyordu. Mesela, Edirne'deki Üç Şerefeli Medrese ve Sultan Medrese, Bursa'daki Muradiye, ve II. Mehmet tarafından İstanbul'da kurulan Sahn-ı Seman medreseleri Osmanlı Devletinin en gözde eğitim kurumları sayılmıştır. İstanbul'un başkent olması ile birlikte bu gelenek devam etmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren devletin en gözde okulları artık başkent İstanbul'da kurulan Sahn-ı Seman ve Süleymaniye medreseleridir. Taşrada sultanlar tarafından değil de diğer şahıslar tarafından kurulan medreseler, genellikle alt seviyeli hariç kategorisinde iken, sultanlar tarafından İstanbul'da kurulan medreseler yüksek dereceli eğitim kurumlarını teşkil etmişlerdi. Bu durum devlet bürokrasisinde üst makamları arzulayan taşra kökenli talebeler için bir dezavantaj teşkil etmekteydi. Başka bir ifadeyle ilmi ve mesleki yükseliş büyük ölçüde başkent medreselerinde okumaktan geçmekteydi (Sarıkaya, 1997: 31).

f) Osmanlı medreseleri, devrin en önemli âlimlerini uhdesinde toplamak suretiyle İslam eğitim merkezi olmuştur. Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında, 14. ve 15. yüzyıllarda Mısır, Suriye, İran ve Orta Asya'daki ilim kurumları Anadolu'daki medreselerden üstündü. Anadolu'daki ilim adamları ihtisaslarını tamamlamak için buralara gitmekteydiler. Ancak 15. yüzyıl sonlarında Osmanlı medreselerinin, önce mesafeyi azaltıp, sonra arayı kapattıkları, nihayet İslam aleminin birer bilim ve kültür merkezi haline geldikleri görülmektedir. Şüphesiz bu gelişmede, Osmanlı ülkesinde ulema için temin edilen müsait şartların ve bunun sonucunda Fahreddin Acemi, Şeyh Ahmed-i Cezeri, Riyaziyeçi Fetullah, İdris-i Bitlisi, Alaaddin-i Tusi ve Ali Kuşçu gibi 15. yüzyılın son yarısında İstanbul'a gelenlerin katkıları önemli rol oynamıştır (Yazıcı, 1951: 55-121).

g) Medrese devlet ile halk arasında köprü olmuştur. Yönetimi elinde bulunduran ve kamu görevlerini yapan kişiler daima medreseliler ve ulema arasından seçilmiştir (Akdağ, 1971: 73). Aynı zamanda genellikle orta ve alt tabaka çocuklarının öğrenim gördüğü medrese mezunlarının yüksek düzeyde memuriyetlere atanması dikey mobilitiyi sağlamıştır. Daha sonra yüksek memuriyetlere yalnızca Enderun mezunlarının atanması hem medresenin itibarını sarsmış, hem de devletin halktan kopmasına sebep olmuştur.

2. Medreselerde Ortaya Çıkan Sorunlar

Osmanlı medrese sisteminin temel karakteristiklerini kısaca zikrettikten sonra biraz da *medreselerde ortaya çıkan sorunlar* üzerinde duralım:

Medreseler 16. yüzyılın ortalarında gerilemeye başlamışlardır (Uzunçarşılı, 1965: 25). Bu dönemde devlet hem Avrupa'da hem de Asya'da fetihler yapmıştır. Artık Osmanlı Devletinin önünde durabilecek bir güç yoktur. Sınırları daha uzaklara götürme şevki ve azmi hem padişahın hem de yüksek devlet adamlarında kalmamıştır. Bu sebeple padişah, saraydan çıkmaya bile gerek görmemektedir. Devlet adamları ise, mevki ve makam için birbirlerine düşmüşlerdir. Bu anlayış hemen her alanda bir gerilemenin başlamasına sebep olmuştur. Medreselerin gerilemesinin sebepleri şu şekilde kategorize edilebilir:

a) Medreselerde matematik ve fen bilimlerinin ihmal edilmiş, felsefe ve hatta kelim müfredat programından çıkarılmıştır. Akli ve müspet bilimler programlardan çıkarılmış, yalnızca dini ve hukuki ilimler öğretilmiştir. Özellikle Gazali'nin yanlış anlaşılması veya kasıtlı olarak yanlış anlatılması sonunda felsefenin medrese programlarından çıkartılmasına zemin hazırlamıştır. Bununla da yetinilmemiş kelim dersi de medrese müfredatından çıkartılmıştır. Nitekim Kanuni döneminde "*kelim felsefedir*" denilerek kaldırılmış, yerine fıkıh dersi konulmuştur (Muallim Cevdet, 1978: 96). Akli bilimler kaldırılıp, yalnızca dini ve hukuki bilimler okutulunca, akli ilimler için geçerli olan tartışma ve eleştiri yöntemleri de terkedilmiştir. Nakli ilimlere uygun düşen aktarmacı ve şerhçi yöntemler yerleşmiştir. Ayrıca alet bilimlerine aşırı derecede önem verilmiştir. Mantık dersi de alet ilmi olduğu için kabul edilmiştir (Çelebi, 1972: 9-10).

b) Medreselerde okutulan dersler geliştirilmemiştir. Medreselerde fazla miktarda şerh ve muhtasar olan kitaplar okutulmuştur. Medreselerde 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden zamanın şartlarına uygun olarak yorumu yapılan din bilimleri ile tecrübeye dayalı müspet ilim öğretimi, sonradan yerini tamamen nakilci, yani öğretene ile öğrenen arasında aktarılan bilgilerin tekrarına dayanan bir eğitim tarzına dönüşmüştür.

Medrese talebelerinden, özellikle son dönemlerde, senelerden beri bu medreselerin geniş tahta kapılarından birer allame gibi çıkanların bir kısmı hariç, çoğunluğu temel İslami ilimleri bile bilmemekte, ilim ve irfan alameti olarak başlarındaki sarıklardan başka bir şey gösterememekte (Hamdanizade, ts: 6-13).

Nitekim Akif, Safahat'da bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Medresen var mı senin? Bence o çoktan yürüdü
Hadi göster bakayım şimdi de İbni Rüşd'ü

İbni Sina niye yok? Nerede Gazali görelim?
Hani Seyyid gibi Razi gibi üç beş alim?

En büyük fazıl bunların asarından
Belki on şerhe bakıp bir kuru mana çıkaran

Yedi yüz yıllık eserlerle bu dinin hala
İhtiyacatını kabil mi telafi? Asla

Doğrudan doğruya Kur'andan alıp ilhamı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı"

(Ersoy, 1966: 417-418).

Ali Suavi'ye göre; ilk devir uleması büyük gayretlerle çok önemli eserler yazmıştır. Sonraki alimler onların tedvin ettikleri ilimleri geliştirmiş ve onların eserlerine şerh ve haşiyeler yazmışlardır. Hatta bazı metinlerin şerhinin haşiyesinin üzerine bile haşiyeler yazılmıştır. Daha sonra gelenler bunları bir araya getirerek ders kitabı yapmışlardır. Bu sebeple okunması gereken kitap miktarı artıp, biktirici ve usandırıcı bir hal alınca *muhtasar* dönemi başlamıştır (Suavi, 1987: 22vd.).

Medresede Arapça öğretim dili olması da okutulan derslerin geliştirilmemesinde etkili olmuştur. Fıkhın temel dayanağı Kur'an ve Sünnet'tir. Bu kaynaklardan en doğru şekilde istifade etmek için iyi derecede Arapça bilmek gerekmektedir. Bundan dolayı medreselerde yardımcı dersler arasında en önemli yeri Arapça öğretimi almıştır. Ancak özellikle son dönemlerde medreseler sadece Arapça öğreten bölümler haline dönüşmüştür. Bununla birlikte medrese eğitimi de standart ve birbiriyle homojen bir yapı olarak düşünmemek gerekir. Yine Cevdet Paşa'nın Maruzat isimli eserinde belirttiği gibi; "medrese vardır talebesi hayatı boyunca Arapça öğrendiği halde Arapça bilmez. Basit bir Türkçe kitabetinden geri döner. Medrese vardır Arapça'dan başka Farsça'yı da öğretir. Hatta Matematik ve Astronomi üzerinde eğitimi yaygınlaştıran medreselerde vardı" (Cevdet Paşa, 1980: 34).

Bu dönemde medreselilerin bilgisiz yetiştirilmesi ile ilgili, "bir abdest almak için veya bir ilmihal kitabı okutmak için öğrenciler on sene sarf ederlerse, acaba yüksek din ilimleri, hikmet, kimya ve hendese meselesini anlamak için kaç asra ihtiyaç duyulmaktadır." şeklinde eleştiri yapılmaktadır (Hamdanizade, ts: 7).

c) Medreselerin modernizasyona karşı çıkmıştır. Dinin zamanın şartlarına uygun yorumunun yapılamaması çağdaşlaşmayı geciktirmiştir. Tabii ve riyazî alanda Avrupa'da keşif ve icatlar hızla yapıldığı halde, İslâm medreseleri birçok sebeplerden dolayı bu gelişmelere karşı ilgisiz kalmıştır. Bununla beraber, şer'î ilimlerden olan fikh'in içtihadı açık hükümleri zamanın şartlarına göre değişime açık tutulmamış ve fikh öğretiminde de zamanın şartlarına uygun bir üslup geliştirilmemiştir. A. H. Akseki'nin kendi ifadesiyle söylemek gerekirse: "Bu mebadi-i esasiyeden her asra göre istihraç edilen ve kendilerine şeriat ve kanun namı verilen ahkamdan, icabat-ı asra ve müktezay-ı maslahata göre rücu' olunmak, tebdil ve tağyirleri cihetine gidilmek mümkündür. Nasıl ki Hulefa-i Raşidin'in bazıları böyle yapmışlardı" (Akseki, h.1339: 361).

Ancak, bunun aksine içtihat kapısı kapatılarak yeniliklerin önüne geçilmiş ve bu sebeple yine Akseki'ye göre: "*İslâm maarifi şirazesinden çıkarak bir daha tarik-i salime girememiş tir,*" Bir zamanlar vezir ve sadrazam gibi devletin en yüksek memurlarını bu ilim müesseseleri yetiştirirken, daha sonra ilim ve öğretim metotlarının ilerleme ve gelişmesine, yine her an değişen zamanın ihtiyaçlarına ilgisiz kalmaları sebebiyle bu müesseseler, sahip oldukları yüksek itibarı kaybetmiştir (Akseki, h.1339: XX, sy. 522, 12).

Selim Sabit Efendi'nin de Usul-i Cedid hareketinde önemli payı vardır. Hatta, İstanbul'da yeni yöntemleri önce kendisinin düşündüğünü ve Süleymaniye'de bir taş mektepte uyguladığını, oraya "Fransa'daki gibi mükemmel sıralar, hesap tahtaları, haritalar koydurduğunu" söyler. 1876'dan önce İstanbul'da bir kaç numune okulu daha açıp yeni yöntemlerin uygulandığını, yeni araç gereçlerin kullanıldığını biliyoruz. Bütün bu okullarda Selim Sabit Efendinin *Rehnu'ma-yı Muallimin* ve *Elifba-yı Osmani* adlı eserlerindeki görüşlere, ilkelere göre öğretim yapılmıştır. Ancak, Selim Sabit Efendinin Usul-i Cedit çalışmaları da engellerle karşılaşmıştır. Kendisinin söylediğine göre,

Süleymaniye'deki okuluna sıra, kara tahta, harita sokalı daha bir ay olmadan Maarif Nazırı tarafından çağırılmıştır: "Hoca efendiler mekteplerin bu hale getirilmesini din ve imana aykırı görmüşler. Onlara göre, *Kur'an-ı Kerimi* diz çökerek hasır veya minder üzerinde okumayıp da sıra üzerinde bacak sallayarak okumak günah imiş, yaptığım bütün ıslahat Frenk işi imiş! Din-i İslam böyle şeye müsait değilmiş. Beni Şeyhülislam Efendiye şikayet etmişler. O da Padişaha arz ile (meseleyi sunup) cezalandırılmamı istemiş, bir de fetva yazmış. Fakat Padişah, Şeyhülislam Efendinin şiddetini yumuşatıp Maarif Nazırına emretmiş ve bana selam-ı şahanenin tebliği ile, 'birden bire değil, tedricen (yavaş yavaş) terakki edelim, efkar-ı umumiyyeyi de (kamuoyunu) unutmamalıyım' tarzında hakimane ırşadatta bulunmuş olmakla (bilgece aydınlattığı için) biz dpe hareketimizi biraz daha ılımlı hale soktuk." Aynı yıllarda Selanik'te de benzer adımlar atılmaktadır. Orada Usul-i Cedid hareketini başlatan öğretmenler İsmail Hakkı, Şemsi, Halil Vehbi, Derviş Efendilerdir ki, Türkçe'yi ve *Kur'an'ı* kolay okutma amacı güden ve 15 kez basılan bir Elifba yazmıştır. Atatürk'ün de öğretmeni olan Şemsi Efendi ise yeni yöntem ve ders araç gereçlerini, medreselilerin amansız düşmanlığına karşı koyarak, başarı ile uygulamış ve çok iyi öğrenciler yetiştirmiştir. Taşrada Usul-i Cedid hareketini sürdürenler arasında Tuna Valisi Mithat Paşa ile yazar Ahmet Mithat Efendiyi de unutmamalıdır. İkincisi, 1873'ten itibaren Rodos'ta sürgün kaldığı üç yıl süresince okul açarak yeni yöntemlerle öğretim yapmıştır (Akyüz, 1999, 183vd.).

d) **İlmiye sınıfı itibarını yitirmiştir.** Ulema hem dinî hem de ahlakî açıdan halk nezdinde saygı ve itibarını yitirmiştir. Şeyhülislam, dini hükümleri resmi açıdan yorumlama hususunda en yetkili kişi olduğu gibi bütün devlet adamlarının karar ve davranışlarının şeriliği konusunda da görüş verebilecek tek kişiydi. Osmanlı devletinde her önemli iş için şeyhülislamdan fetva alınmıştır. Padişaha görevden el çektirilmesi için de fetva mecburi idi. Ancak ulemanın itibarı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine doğru kırılmaya başlamıştır. Özellikle ulema ile Yeniçeri Ocağı'nın arasının iyi olması bu ocağı ortadan kaldırmak isteyen padişahların ulemayı da tehlike olarak görmesini sağlamıştır. II. Mahmud döneminde Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra padişah ulemanın etkinliğini kırmaya çalıştı. Bu dönemde Şeyhülislam padişahı ziyarete gelir. Ona saygı ifadesi olarak eteğini öpeceğine heyecanlanıp ayağını öpmüş, padişah da tiksintiyle ağzına bir tekme indirerek sırtüstü devirmişti. Bu olay ulemanın ve son dönemlerde Şeyhülislamların hangi etkinlik düzeyinde olduğunu somut ve çarpıcı olarak göstermektedir (Koçi Bey, 1994:79vd.).

e) **Medrese mezunlarının takip ettiği mülazemet ve nevbet sistemi bozulmuştur.** Müderrislerin atanmasında takip edilen mülazemet ve nevbet usulü bozulmuştur. Önceleri medrese mezunları az sayıdaki müderrislik kadrolarına atanabilmek için mülazemet ve nevbet usulüne göre bir bekleme döneminden geçerlerdi. Bu bir çeşit staj dönemi idi. Zamanla bu yol kötüye kullanıldığı gibi müderris olmak için medrese bitirme şartı da aranmaz oldu. İsmi olup kendisi olmayan harap vaziyetteki medreselere kayırma yoluyla bazı kişiler müderris tayin edilmekteydi.

Zikredildiği gibi devlet adamları ve müderrislerin oğullarına da daha çocukken müderris unvanı veriliyor, bunlar bir medresede görevli gösteriliyor, maaşları veriliyordu. Çünkü ilmiye teşkilatı devlet içinde en müsait ve en güvenli meslek görünümündeydi. Bu yüzden ulema ve devlet erkani çocuklarını devlet dairelerine yerleştirmek istemekteydi. Bu anlamda ilk imtiyaz Molla Fenari'nin oğullarına ve torunlarına verilmiştir. Bunlar müderris olmak isterlerse hemen atanmaktaydılar. Daha sonraki devirlerde ulema oğulları hakkında da bu ayrıcalık genişletilmişti. Bu gibiler bilgi ve hak etmelerine bakılmaksızın, sıra bekleyen mülazimlerin önünde atanmışlardır.

Yine Kanuni Sultan Süleyman'ın hocası *Dalaylı Hayrettin b, Evhad'ın* çıkartmış olduğu "*Hocazâdeler Kanunu*"veya genişletilmiş haliyle "*Zadeganlar Kanunu*"olduğu ileri sürülmektedir. Hayrettin Efendinin sebep olduğu iki kanun vardır. Biri padişah hocalarının oğullarının ilk anda Dahil medreselere tayin edilmelerini kanun haline getirmiş olmasıdır. (Hocazâdeler Kanunu) Bu sonraları mevali denen yüksek mevleviyet mertebesine çıkan kadıların ve alimlerin oğullarına da teşmil edilmiştir.

"Zadeganlar Kanunu" ile liyakatsiz kişilere ilmi mevkiler ve payeler verilmesi öyle boyutlara varmıştı ki daha ergenlik çağına gelmemiş, sakalı ve bıyığı bitmemiş çocuklara da icazet verilerek müderris olarak atanmışlardır. Hatta bu zatlara öğrencilerin iltifat etmemesi üzerine zamanın devlet adamlarınca sakal bırakmaları tavsiye edilmiştir (Atay, 1983:157).

Bu hususa verilen örneklerden birine göre ise; bir gün Kazasker Şemseddin Molla Kethudazade Kazasker Sadık Efendiyi konağında ziyarete gider. Hamdi Efendinin Hamdi adında küçük yaştaki oğlunu görür ve bu müderris oldu mu diye babasına sorar. Babası da olmadı deyince, Şemseddin Efendi hemen Şeyhülislama gider ve müderrislik ruusunu alıp getirerek çocuğa verir (Uzunçarşılı, 1965: 69).

Gelibolu kadılığına ehliyetsiz birinin atandığını duyunca ulemadan **Tabiboğlu Ehlî** mahlaslı bir zat Rumeli Kazaskeri **Bostan-zadeye** şu kıtayı göndermiştir:

Bihamdillah zamân-ı devletinde	Temeyyüz ehli vü nâ-ehl olunurken
Bu kâr-i müşkili kime soralım	Seriri fazlda sen otururken
Gelibolu'da nâ-ehlin kazası	Acep caiz midir ehli dururken?

Bostan-zade "*tayinin padişahın emriyle gerçekleştiğini*" ifade etmek için bu manzum soruya şöyle cevap vermiştir:

Tecahül eyledin ey merd-i ârif	Sual ettin cevabını bilürken
Gel insaf eyle ne itsin kazasker	Efendi hatt-ı sultani dururken

Sonradan ortaya çıkan bir iltimas da "beşik uleması"dır. Bunlar, hiç bir medresede tahsil görmeden beşikte iken mülazım, söz söylemeğe güç yetirdiği zaman müderris, buluş yaşına gelince molla (büyük kadılık), tıraşı gelinceye kadar medreseleri dolaşır ve tıraşı geldikten sonra beş yüz akçelik mevleviyete atanırdı. Nadiren de olsa eline kitap alsın bile o da muhazarat, cönk ve gazeliyattan ibaret kalır (Uzunçarşılı, 1965: 70).

Cevdet Paşa medresedeki bu gerilemenin de "kavanin-i asliyesine uymamaktan" ileri geldiği görüşündedir. Medrese vaktiyle alimlerin en değerlilerine mahsus iken sonradan "ehil ve erbab olmayanlar silsileye dahil olmuştur. Bunlar hasb'el tarik yüksek derecelere ulaşmışlar, bu yüzden teşkilat eski şan ve şerefini kaybetmiştir" (Cevdet Paşa, 1303: 215).

Medreseler mülazımlığın para ile satılması yüzünden bozulmuş, halk içinden birçok kimse teşkilata sızmış ve sonunda müderrislik sadece itibari bir payeden ve bir medreseden diğerine nakil de payenin yükselmesinden ibaret olmuştur. Böylece "tarik-i ilmiye cühela ile dolmuştur"(Cevdet Paşa, 1302: 90-91).

Müdürrislerin bir kısmı görevini savsaklamaya, ya da hiç görev yapmamaya başlamışlardır. 1570'li yıllarda Edirne Üç şerefeli medrese müdürrislerinden birisi medresesini bırakıp 4-5 ay İstanbul'da gezip tozmuş, görevi olmayan işlere karışmıştır. Yine aynı medreseden bir müdürris 1590 yıllarında iki sene göreve gitmemiştir (Akyüz, 1999: 71; Baltacı, 1976: 619).

Bir tarihçi bu durumu anlatırken şöyle der: "Müdürris vardır ki ayda bir kez derse varmaz. Nice varsın ki okutacak talebe bulamaz. Talebe bulunsa da kendisi ders vermeğe muktedir olamaz" (Uzunçarşılı, 1965: 69; Naima Mustafa Efendi, 1969: 2734-2735; Koçi Bey, 1994: 79 vd.)

Müdürrislerin disiplinin bozulmasında mali durumlarının kötüleşmesi de sebep olmuştur. Çünkü bazıları kitaplarını satarak geçimlerini sağlamaya çalışmışlardır (Akyüz, 1978: 92). Medresenin bozulmasında etkili olan bir başka hususta naiplik (vekil) sistemidir. Müdürrislere maişet, mollalara arpalık adlarıyla birer kaza verilmekteydi. Müdürrisler de mollalar da İstanbul'dan uzaklaşmak istemiyorlardı. Yerlerine birer naip yollamaya başladılar. Cevdet Paşa bu olayı şöyle anlatmaktadır:

"Devlet ricali ve saltanat hademesi taşralardan akça ve bohçalar celb ile İstanbul'da ziyade tezeyyün ve ihtişama koyuldular. Bu keyfiyet tarik-i ilmiyeye de sirayet ile, onlar dahi arpalık ve maişetler ile adamlarına ve yakınlarına tevcih ettirdikleri kaza mansıplarını arttırma yoluyla ziyade akçe verenlere inabe eder oldular. Bu yüzden taşralarda yazı okuyamayan naipler peyda olarak kadir ve şan-ı devlet gibi namus-u şeriat dahi berbat oldu ve ihkak-ı hukuk-u ibad emr-i mühimmi bittabi ayan ve derebeyi güruhundan mütegalibe eline geçti" (Cevdet Paşa, 1303: 123).

Bir başka yerde de Cevdet Paşa konuyu şöyle anlatmaktadır:

"Kavmin ve dinin büyükleri olan ulema-yı alamin halk arasında hak ve adl üzere davalara bakmak, ve-sair memurini dahi bu yola çekmek, vazifeleri idi. Oysa bir vakitten beri, ilmiye mansıplarına sahip olanların kimi darsaadette kalıyor, kimi de na-ehil olduklarından... Bizzat mansıplarına gitmeyerek aylıkla yerlerine naip yolluyorlardı. Bu yüzden bir takım cühelayı nas kisse ve libaslarını değiştirerek tarik-i kazaya dahil oldular ve bu yoldan büyük naipliklere nail olarak "mesanid-i şeriat-ı garrayı" kirllettiler. Bir kelimeyle hem tarik-i tedrisin, hem tarik-i kazanın düzeni bozulmuştur" (Cevdet Paşa, 1303: 236).

f) Medreselerde suhte isyanları başlamıştır. Medreselerdeki öğrenci fazlalığından dolayı ortaya birtakım zorluklar çıkmış ve suhte isyanları başlamıştır. 16. yüzyılın ortalarında medrese öğrencilerinin disiplini bozulmaya başlamıştır. Kısa süre sonra taşrada "suhte ayaklanmaları" denen büyük boyutlara ulaşmıştır.

Öğrenci disiplinin bozulmasının ilk sebebi, mülazemet ve nevbet yönteminin bozulmasıdır. Bilgisiz, tecrübesiz, kayırma ile atanan müdürrislerin durumu öğrencileri yanlış yollara yöneltmiştir. Öğrenciler derslerini bırakarak eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Ayrıca medreselerde haddinden fazla öğrencinin bulunması, öğrenci disiplini sağlamayı zorlaştırmıştır. Bu öğrencilerin bir kısmı "çift bozan" diye bilinen eşkıya gruplarına katılıp, köyleri basmışlardır.

Yavuz Sultan Selim tahta çıktığı zaman sırada binlerce suhte bir araya gelmiş ve ayaklanmıştır. Bu ayaklamada birçok insan ölmüştür. Bundan başka suhte ayaklanması nedeniyle birçok masum insan hayatını kaybetmiştir (Akdağ, 1995: 153vd.)

g) Her alanda görülen gerileme medreseyi de etkilemiştir. Bir devlette gerileme sadece bir kurumda olmaz. Bilakis bileşik kaplar formülünde olduğu gibi devletin herhangi bir kurumda gerileme başladı mı bu bütün kurumlarda gerilemenin başlamış olduğuna delalet eder. Osmanlı Devleti'nde de mülki ve askeri düzenin bozulması ve gerilemesi sırasında ilmi düzen de bozulmuş; ilim ve maarif tabiatıyla gerilemeye ve çökmeye yüz tutmuştur (İbni Haldun, 1998: 114). Medresenin inkırazı diğerlerine nispetle daha hızlı olmuştur (Cevdet Paşa, 1302, 87). Cevdet Paşanın kendi ifadesiyle: "5-10 sene evvel toplanan meşveret meclislerindeki ulema, mülki bahislere girişebildikleri halde» kısa bir müddet zarfında «bu tarike güya ki bir iki kurum geçmiş gibi külli inhitat gelmiştir" (Cevdet Paşa, 1303, 161). Osmanlı Devleti'nin gerileme çağlarını kaleme alan Cevdet Paşaya göre çöküşün gerçek sebebi kurumlardaki çözülmedir. Kurumlardan biri değil hepsi bozulmuştur. Devlet bir bütündür; onu meydana getiren sosyal kurumlar bir saatin çarklarına benzer; devlet işlerinin yürümesi için bu çarkların iyi işlemesi gerekir. Bir çarktaki aksaklık diğerlerini de bozar (Cevdet Paşa, 1303: 4).

3. Medreselerin Islahı

Osmanlı medrese sisteminin gerilemesini kısaca zikrettikten sonra biraz da *medreselerin ıslahı* üzerinde duralım:

Tanzimat'ın ilanıyla beraber başlayan toplumsal değişim ve Avrupalı büyük güçlerin etkisiyle artarak süren devletin ve sistemin sekülerleştirilmesinden sonra, artık geleneksel kurumlar olan medreseler özelliklerini kaybetmişlerdir. Tanzimat dönemi devlet adamlarının büyük bölümü Avrupa'da eğitim görmüş insanlardı ve Avrupa'nın ileri hayat seviyesinde eğitimin önemini ve yerini kavramışlardı. Avrupalı eğitim liberal ve modern bir eğitimdi ve Avrupa ile aynı hayat şartlanma sahip olmanın yolunun benzer bir eğitim sisteminin kurulmasından geçtiğini düşünüyorlardı. Buna karşılık hangi metodun uygulanacağı, nasıl bir planla işe başlanacağı hangi sistemin Osmanlı öğrencileri için daha uygun olduğu hangi okullarda yenileşme hareketlerinin başlatılacağı vesaire gibi konularda belirsizlikler söz konusuydu. Bu belirsizlik genel hatlarıyla 1876 yılına yani II. Abdülhamit tahta geçinceye kadar sürdü. Bu yıldan başlayarak modern eğitim anlayışı köklü bir biçimde Osmanlı eğitim sistemine yerleşmeye başladı. Bununla beraber klasik ve geleneksel eğitim sistemi de bir yandan mevcudiyetini sürdürdü. Aslında Tanzimat döneminin hemen her alan için geçerli olan bu "düalist yapı"nın eğitim sahasında da uzun müddet devam etmesi tabii idi. Avrupa'daki okulları örnek alan yeni okullar açılmış, buralarda seküler zihniyete sahip asker ve bürokrat bir ekibin yetiştirilmesine başlanmıştır. Devlet medreseyi ihmal ederken, tercihini tamamen bu yeni seküler okullar lehinde kullanmıştır.

Bütün zorluklara ve ihmellere rağmen medrese; II. Meşrutiyete kadar eski yapısı ve programlarıyla mevcudiyetini sürdürmüştür. II. Meşrutiyetle beraber yönetime el koyan Ulusçu Jön Türkler, kafalarındaki reformları gerçekleştirirken, ülkede hala bir güç unsuru olan ulemayı görmezlikten gelemezlerdi. Dolayısıyla onların istek ve taleplerine bir ölçüde göz yummak zorundaydılar. Siyasi şartlar gereği, ulema belki de Tanzimat'tan beri ilk defa bu kadar çok rağbet görmeye başlamıştı.

Bu durumun farkında olan ulema medreseler için de yeni ve modern derslerin konmasını savunmaya başlamış, dönemin önde gelen şahsiyetleri, medreselerin ıslahı, ders programlarının

yeniden düzenlenmesi, eğitim ve öğretim metodunun modernleştirilmesi hakkında yüzlerce makale neşretmiş, konferanslar düzenlemiş ve dernekler kurmuşlardı.

Mehmet Akif Ersoy *medresenin ıslahı* ile ilgili görüşlerini Safahatta şöyle dile getirmektedir:

Sade "ıslah-ı medâris" mi ne, bir şey dediniz...
Onu anlar gibi olduksa da izah ediniz !

Acaba hangi zaruret sizi sevk etti buna?
Ya fesat olmalı meydandaki ıslah oluna.

Bunu bir kere kabul eylemeyiz, reddederiz.
Sonra, biçare medaris o kadar sahipsiz,

O kadar baştan atılmış da o haliyle yine,
Düşüyor, kalkıyor amma gidiyor hizmetine.

Halkın irşadı mıdır maksad-ı tesisi? Tamam
Şehre müftü veriyor, minbere, mihraba imam.

Hutabanız oradandır, oradan vaiziniz;
Oradandır hocanız, kayyumunuz, hafızınız.

Adli tevzi edecek hakime fikh öğreten o;
Hele köy köy dolaşıp köylüyü insan eden o.

Şimdi bir mesele var arz edecek, çünkü değer;
Bunların hepsine az çok yetişen medreseler.

Bir zaman müftakır olmuş mu acep harice? Yok.

Şiirin devamında Akif, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'yı örnek alarak kurduğu ve her bakımdan desteklediği okulların memleket ne kazandırdığını sorgulamaktadır:

İyi amma, a beyim, şöyle bakınsak, birçok,

Bir alay mekteb-i âli denilen yerler var;
Sorunuz bunlara millet ne verir? Milyonlar

Şu ne? Mülkiye. Bu? Tıbbiyye. Bu? Bahriye. O ne?
O mu? Baytar. Bu? Ziraat. Şu? Mühendishane.

Çok güzel, hiçbiri hakkında sözümlük yok, yalnız,
Ne yetiştirdi ki şunlar acaba? Anlatınız!

İşimiz düştü mü tersaneye yahut denize,
Mutlaka âdetimizdir, koşarız, İngiliz'e.

Bir yıkık köprü için Belçika'dan kalfa gelir;
Hekimin haziki bilmem nereden celbedilir.

Mesela bütçe hesabatını yoktur çıkarana...
Hadi maliyeye gelsin bakalım Mösyö Loran.

Hani tezgâhlarınız nerede? Sanayi nerde?
Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, ya Mançester'de!

Biz ne müftü, ne imam istemişiz Avrupa'dan
Ne de ukbada şefaata dileriz Rimpapa'dan.

Siz gidin bunları ıslaha bakın peyderpey;
Hocadan, medreseden vazgeçiniz vali bey!

(Ersoy, 1966: 392-393).

Bu isteklerinin bazılarına cevaplar verilmeye başlandı. Ders Vekâleti, komisyonlar kurarak medreselerin durumlarının iyileştirilmesine, yapılacak ıslahatın hazırlanmasına ve programlar üretilmesine öncülük etti. Medresenin ihyasına yönelik bir dizi adımlar atıldı.

Medreselerdeki ilk ıslahat bir rivayete göre Kanuni'ye atfediliyorsa da bu konuyu inceleyen araştırmacılar bu fermanın III. Selim'e ait olduğunu bildirmişlerdir (Baltacı, 1976: 67; Atay, 1983: 176). Halk nitelik açısından yetersiz bulunduğu medrese mezunlarından padişaha şikayette bulunuyorlardı. Padişah da şeyhülislam ve kazaskeri ıslahat yapmak üzere sıkıştırıyor ve onlarda ferman ve kanunnameler çıkarıyorlardı. Ancak medresenin üst tabakası verilen emirleri yerine getirmeyi kendi menfaatlerine uygun görmediklerinden uygulamıyorlardı. İçlerinde uygulamak isteyen çıksa bile, çoğunluk onu ya vazgeçiriyor veya görevinden uzaklaştırıyorlardı. Bu hususta sadrazam, ulema ve ordu birbirinin çıkarlarını koruyorlardı. Böylece medrese menfaat odaklarından kurtulamıyordu. Medreseyi düzeltmek için sarf edilen gayretler boşa gidince, medrese dışında çözüm arayışları başladı. Nitekim ilk olarak III. Mustafa zamanında Mühendishane-i Bahri Humayun açıldı. Bunu III. Selim zamanında açılan, Mühendishane-i Berri Humayun izledi. Yine Tıphane-i Amire ve Cerrahane-i Mamure isimli mektepler açıldı. II. Mahmud zamanında Mekteb-i Funun-i Harbiye açıldı. Ayrıca Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-i Edebiye açıldı (Atay, 1983: 175). 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle başlayan "Tanzimat Döneminde" mektepler önem ve yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Akyüz, 1999: 248). Tanzimat ile birlikte açılmaya başlayan mekteplerin mensupları ile medresede yetişenler arasında zamanla birbirlerine zıt dünya görüşleri ortaya çıkmıştır. Alaylı ve mektepli subayların birbirlerine karşı olan çekişmesi gibi mektep ve medrese mensupları da birbiriyle çekişmişlerdir. Mektep programlarında din derslerinin bulunması ve ibadetlerin zorunlu olması, diğer bilim dallarının dinin süzgecinden geçirilmesi, İslâm inançlarına aykırı şeyler anlatılmaması vs. bu düşmanlığı engelleyememiştir (Ergün, 1982: 46; Cevdet, 1978: 24). 1876'da I. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte medrese ve medreselilere yakın bir politika izlenmiştir (Berkes, 1978: 338-339). Yine 1908'de II. Meşrutiyetle birlikte medreselere yeni bir düzen kazandırmak için özel girişimlerde bulunulduğu görülmektedir.⁷

Bunlar tarih sırasına göre şöyledir: **a)** Medreselerde ilk ciddi ıslahat girişimi Şubat 1910'da Maarif Nazırı Emrullah Fendi'nin gayretleriyle hazırlanan "Medaris-i İlmiye Nizamnamesi" ile gerçekleşmiştir. **b)** Eylül 1914'te Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendinin çabalarıyla "İslah-ı Medâris Nizamnamesi" çıkarılarak İstanbul medreseleri "Daru'l-Hilafeti'l-Aliye" medresesi adı altında yeniden düzenlenmiştir. **c)** Nisan ve Ekim 1917'de Şeyhülislam Musa Kazım Efendide "Medâris-i İlmiye Hakkında bir Kanun"u yayınlarak, "Daru'l-Hilafeti'l-Aliye" medresesi üzerine "Medrese-i Süleymaniye" isimli bir kurum oluşturmuştur. **d)** Son olarak TBMM'ne memlekette imam ve hatip ihtiyacının had safhaya ulaştığı hususunda defaatle yapılan başvurular neticesinde Mayıs 1921'de "Medâris-i İlmiye Nizamnamesi" yayınlanmıştır (Akyüz, 1999: 247).

Meşihat ve kısmen de Evkaf Nezareti'nce atılan bu adımları onaylaması ve desteklemesi nedeniyle hükümet, bir taraftan Abdullah Cevdet önderliğindeki Batıcılar, diğer taraftan da Ziya Gökalp liderliğindeki ulusçu akımlar tarafından sert bir şekilde eleştirilmeye başlandı.

Batıcı ve ulusçu çevrelerin baskı ve tenkitleri hükümet politikaları üzerindeki etkilerini göstermekte geç kalmadı. 1916 yılında yapılan son kongresinde ittihat ve Terakki Partisi, Ziya Gökalp'in önerileri doğrultusunda kararlar aldı. Buna göre Meşihat, yargı yetkisinden arındırılacak, bütün medreseler ve Evkaf Nezareti'ne bağlı bütün okullar da Maarif Nezareti'ne devredilecekti. Bütün bu çabalar, ulemanın kamu ve toplumsal hayattaki etki ve yetkilerinin sona erdirilmesi demekti.

II. Meşrutiyetin sonlarına doğru yapılan ıslah girişimleri incelendiği zaman görülecektir ki, ilk bakışta, medreseyi ıslah etme gibi masum bir söylemle ulema ve müderrislerin karşısına çıkan hükümet yetkilileri desteklendi ve alkışlandı. Ancak Medreseyi hiç bir zaman genel eğitim sistemi içine almak ve bu sistemin okullarının sahip olduğu içtimai, mesleki ve maddi hak ve görevlere sahip kılmak düşünülmedi. 0 yüzden hala Osmanlı'nın parlak devirlerindeki medresenin ihya edileceğini sananlar, hiç bir zaman gerçekleşmeyecek bir rüya görüyorlardı. *Yeni yönetimin ana eğitim kurumları artık medreseler değil, mekteplerdi* (Sarıkaya, 1997: 193).

SONUÇ

Medreselerin gözden düşmesi ve gerilemesinde en önemli faktör, Osmanlı Devlet yönetimi ve sisteminde gerçekleşen fikri, siyasi, sosyal ve kültürel batılılaşma ve sekülerleşme hadisesidir. Bu yüzden medresenin gerilemesi, bu sistemin iflas etmesi şeklinde yorumlanamaz. Daha ziyade bu, devletin dayandığı ilke ve hedeflerin, siyasal ve sosyal önceliklerinin değişmesinin bir sonucudur.

Medrese sisteminin sonunu hazırlayan başka bir etken de, bu kurumların can damarı mesabesinde olan vakıfların, tedricen devlet kontrolü altına alınmış olmasıdır. Çeşitli nedenlerle iç ve dış borca giren devlet hazinesine gelir sağlamak için vakıfların gelirleri kaynak olarak görülmüştür. Ayrıca savaşlar, göçler ve yangınlar sebebiyle de birçok vakıf ve bir takım şahısların eline geçmiş ya da kaybolup gitmişti. 0 halde, vakıflarına şöyle ya da böyle el konan medreselerin, bırakın kendisini ıslah etmeyi, ayakta kalabilmeleri bile zordu.

Bugün artık fiilen medrese mevcut değildir mevcut olması da muhtemel değildir. Ancak bu durum medrese sisteminden istifade edilmeyeceği anlamına da gelmemelidir. İslam Dünyasında asırlarca biricik eğitim-öğretim kurumu olan medresenin birikimlerinden yararlanılmalıdır. Unutulmamalıdır ki bildiğimiz bütün taze meyve ve sebzeler nasıl hep eski topraktan beslenip yetişiyorlarsa yeni nesillerde aynen kökü mazide olan taze bir hayatın ifadesi olmalıdır. Batının en gözde üniversitelerinin kökleri asırlar öncesine dayanmaktadır. Bu, Batıdaki modernleşmenin, geleneği bozmadan teşekkül ettiğini gösterir. Ancak Osmanlı modernleşmesi, maalesef geleneğe karşı başlamıştır. Geleneksel kurumlar, modernleşmenin karşısında görülmüş, Osmanlı toplumu uzunca bir süre eski ile yenin çatışmasını yaşamıştır.

KAYNAKLAR

- **Ahmed Hamdi Akseki**, Dini Dersler, Amedi Mat., İst., 1339.
- **Ahmed Hamdi Akseki**, "Yeni İslâm Medreseleri Hakkında Bir Rapor", Sebilürreşad, XX, sy. 522, (Muharrem 1339): 11-16.
- **Ali Suavi**, Muhbir, sy.5, (9 Ramazan 1283/15 Haziran 1867).
- **Cahit Baltacı**, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İrfan Mat., İst., 1976.
- **Cevdet Paşa**; Maruzât, (haz. Yusuf Halaçoğlu), Çağrı Yay., İst., 1980.
- **Cevdet Paşa**, Tarih, İst., 1302 /1303.
- **Düstür**, I.Tertip, c.2, h.1290.
- **Ercan Yavuz**, Osmanlı İmparatorluğunda Müslüman Olmayan Halkın Hukuki ve İçtimai Durumu (1300-1600), AÜDTCF., Ank., 1972. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- **Faik Reşit Unat**, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, MEB, Ank., 1967.
- **Fazlurrahman, İslâm**, (çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın), Selçuk Yay., İst., 1992.
- **Hidayet Vahapoğlu**, Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar, MEB., İst., 1997.
- **Hüseyin Atay**, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Dergah Yay., İst., 1983.
- **İbn Haldun**, Mukaddime, (çev. Süleyman Uludağ), İst., 1988, II.
- **İlknur Polat Haydaroğlu**, Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar, Ocak Yay., Ank., 1993.
- **İsmail Hakkı Uzunçarşılı**, Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı, Ank., 1965.
- **Katip Çelebi**, Mizanü'l-Hakk fi İhtiyar-il Ahakk, (haz. Orhan Şaik Gürsoy), MEB., İst., 1972.
- **Koçi Bey**, Koçi Bey Risalesi, (sad.Yılmaz Kurt), Ecdad, Ank., 1994.
- **Mehmed Akif Ersoy**, Safahat, (haz.Ömer Rıza Doğrul), İst., 1966.
- **M. Zeki Pakalın**, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.I-III, İst., 1971.
- **Muallim Cevdet**, Mektep ve Medrese, Çınar Yay., İst., 1978.
- **Mustafa Akdağ**, Celali Karışıklıkları, Erzurum, 1963
- **Mustafa Akdağ**, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyancıları), Cem Yay., İst., 1995.
- **Mustafa Akdağ**, Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi, II, AÜDTCFY., Ank., 1971.
- **Mustafa Ergün**, Atatürk Devri Türk Eğitimi, AÜDTCFY., Ank., 1982.
- **Naci Hamdanizade**, Softalar ve Medreseler, Necm-i İstikbal Matbaası, İst., ts. : 6-13.
- **Naima Mustafa Efendi**, Naima Tarihi, (sad. Zuhuri Danışman), VI, Kardeş Matbaası, İst., 1969.
- **Necmettin Tozlu**, Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar, Akçağ Yay., Ank., 1991.
- **Nesimi Yazıcı**, "Osmanlıların Son Dönemlerinde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", Diyanet İlmi Dergi, c.XXVII, sy. 4, (Ekim-Kasım-Aralık 1951): 55-123.
- **Niyazi Berkes**, Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yay., İst., 1978.
- **Osman Ergin**, Türk Maarif Tarihi , I, Eser Mat., İst., 1977.
- **Şehabettin Tekindağ**, "Medrese Dönemi", Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi, 1973.
- **Yahya Akyüz**, Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a), 7.bs., Alfa Yay., İst., 1999.
- **Yahya Akyüz**, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, Ank., 1978.
- **Yaşar Sarıkaya**, Medreseler ve Modernleşme, İz yay., İst., 1997.

Şer'iyye Sicilleri ve Osmanlı Suriyesi Sosyo-Ekonomik ve Şehir Çalışmaları Açısından Önemi*

Abdul-Karim Rafeq**

Çeviren: Şerife Eroğlu Memiş***

- 1. Sicillerin Mevcut Durumu**
- 2. Güncel Araştırma Ve Siciller**
- 3. Osmanlı Suriyesi Sosyo-Ekonomik Ve Şehir Çalışmaları Açısından Sicillerin Yararları**

1. Sicillerin Mevcut Durumu

Günümüzde şer'iyye sicilleri Şam'da Milli Danışma Bakanlığı Eski Eserler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Tarihi Belgeler Müdürlüğü'nde bulunmaktadır. Mevcut sicillerin çoğunluğu Halep ve Şam mahkemelerine ve küçük bir kısmı da Hama mahkemelerine aittir. Suriye ve komşu ülkelerde, Humus, Beyrut, Sayda, Trablus, Kudüs ve Nablus gibi diğer şehirlerde kapsadıkları zaman aralığı, kataloglanması ve okunabilirlik derecesi ve en önemlisi de araştırmacıların erişebilirliği gibi konularda çeşitlilik gösteren kendi şer'iyye sicillerinin olduğu bilinmektedir.

Resmi olarak 1658 cilt olan Şam sicilleri, H. 991-1339/ M. 1583 ila 1920-21 yılları arasını kapsamaktadır. Halep'e ait olanlar ise 371 cilt ve H. 962-1344/ M. 1555 ila 1925-26 yılları arasına ilişkindir. Hama'ya ait olanların tamamı ise 53 cilttir ve 16. ve 17. yüzyıllarla ilgilidir. Siciller genellikle Arapça yazılmış ve yazısı da çoğunlukla mükemmeldir; en kötü olanı bile okunaklıdır.

* Bu makale; "The Law Court Registers and Their Importance for a Socio-economic and Urban Study of Ottoman Syria" (L'Espace Social de la ville Arabe, Paris 1979, içinde, 51-58) başlığı altında yayınlanmıştır.

** Şam Üniversitesi/Pennsylvania Üniversitesi

*** Vakıf Uzman Yardımcısı

Şer'iyye sicilleri taşra hayatının bütün toplumsal ve askeri yönlerine değinmektedir. Kadı (Hâkim) hayatta ya da ölmüş, Müslüman ve Gayrimüslim (Zimmî) bütün insanların işleri ile ilgilenmekteydi. Müslümanlar arasından Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî olmak üzere Osmanlı resmi mezhebi dışındaki üç mezhebin mensupları, çeşitli mahkemelerde konumlandırılmış kendi mezheplerinden kadıları sahip olmalarına rağmen, nihai karar için devlet tarafından resmi olarak yetkilendirilmiş Hanefî mezhebine bağlı kadının onayına başvurmak zorundaydılar. Hanefî kadılar da çoğunlukla Osmanlı kökenli (yani Torosların ötesinden Anadolu veya Rumeli'den) veya aynı mezhebin yerel temsilcileri idiler.

Dava durumlarından başka siciller, vakfiyeler ve İstanbul'da bulunan yetkililer tarafından çeşitli konularda gönderilen emirlere ilişkin bilgileri de içermektedir. Sicillerde, mülkün alım ve satımını, bu mülkün vakfa dönüştürülmesini ve işletim yöntemlerini yasallaştıran belgeler çokça bulunmaktadır. Nitekim günümüzün noter işleri kadı tarafından yerine getirilmekteydi.

19. yüzyılda Batı tarzı uygulamaların girişi ile birlikte, takriben yüzyılın ortalarında, Şam'da ticari bir mahkeme kurulmuştu. Onlarca ciltte korunmuş bu mahkemenin dava işlemleri çoğunlukla Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup, Tarihi Belgeler Müdürlüğü'nce son zamanlarda elde edilmiş ve bilim insanlarının hizmetine sunulmuştur.

2. Güncel Araştırma ve Siciller

Siciller, Suriye'nin Osmanlı dönemi sosyal, ekonomik, şehir ve hukuk tarihi açısından büyük öneme sahip olmasına rağmen, bilim insanları tarafından henüz yeterince kullanılmamıştır. Siciller erişim, hiçbir şekilde bir önyargı olmadan, bütün araştırmacılara kolaylıkla sağlanmış olup, başka yerlerde karşılaşılan güçlüklerle kıyaslandığında bu iç açıcı bir durumdur. Isıtma imkânları nispeten mütevazı, fakat söz verilen arşiv kompleksi inşa edilene kadar, araştırmacılar mevcut binada -18. Yüzyıl 'Azim evi Şam'da Saruja Çarşısı Mahallesi'nde yer almaktadır- mümkün olan her türlü desteğe sahiptirler.

Bugüne kadar yalnızca 6 kişi, bunların yarısı Fransız ve yarısı da Amerikalıdır, ciddi şekilde sicillere başvurmuş, ancak hiçbiri çalışmasını yayınlamamıştır. Pennsylvania Üniversitesi'nde misafir profesör olarak görev yaptığım yılda (1977-78), bana başvurmuş olan bir Amerikalı öğrenci, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Halep'te Aile ve Toplum" konulu doktora tezinde Halep sicillerini kullanacaktı.

Suriyeliler arasından, Şam'da bulunan Eski Eserler Genel Müdürlüğü'nde eski bir memur olan Abdul-Wadud Yusuf (başka bir ifadeyle Barghuth) Mısır'da bulunan 'Ayn Şems Üniversitesi için "16. Yüzyılda Hama Livası (Sancağı)" konulu yüksek lisans tezini hazırlamıştır. Çalışma henüz yayınlanmamıştır, ancak yazar sicillere dayanarak, bu dönemde Hama'da barut üretimini konu alan önemli bir makale yayınlamıştır. Umulur ki, Şam Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans için okuyan mezun öğrenciler de kendi araştırmalarında benzer şekilde hareket etmeleri konusunda cesaretlendirilirler. Danışmanlığında çalışan bu öğrencilerden biri, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Halep'te Ekonomik Hayat" konulu tezi için sicillerde ilginç bilgilere ulaşmıştır.

Sicillerden yararlanılarak hazırladığım üç makaleye burada değinmek istiyorum: "17. ve 18. Yüzyıllarda Suriye'de Yerel Güçler", *Orta Doğuda Savaş, Teknoloji ve Toplum*, ed. M.E. Yapp ve V.J. Parry, Oxford University Press, 1975; "18. Yüzyılın İlk Yarısında Esnaf Örgütlerine

(Loncalarına) Özel Referansla Şam Şer'iyye Sicilleri", *Les arabes par leurs archives (XVI-XXe siècles)*, ed. J. Berque ve D. Chevallier, CNRS, Paris, 1975' adlı eserler içinde yayınlanan makaleler ve "Şam ve Bağlı Kırsal Alanlar Arasındaki Ekonomik İlişkiler, 1743-1771", Mayıs 1974'te Princeton Üniversitesi Yakın Doğu Ekonomik Tarihi konulu konferansta sunulan diğer bildirilerle birlikte yayınlanacak makale.

Sicillerde hem şehir, hem de taşra merkezlerinde askeri güçlerin ekonomik işlerle ilişkisi çokça yer almış ve bu siciller ilk makalenin yazımı için kullanılmıştır. Askeri gruplar tarafından yerel halka verilen borçlar ve halkın bu borçları geri ödemedeki acizliği, askerlerin halkın mal varlığına el koyması ile sonuçlanmıştır ki, bu süreç geniş kapsamlı sosyal, ekonomik ve politik sonuçlarla birlikte, nihayetinde başka bir yere ait olan askeri grupları yerel toprak sahiplerine dönüştürmüştür.

Günümüze ait güvenilir kayıtlara dayanan esnaf loncalarına ait bilgiler ise ilk kez yukarıda belirtilen ikinci makalede ele alınmıştır. Kadının loncaların işlerinin düzenlenmesi ile görevlendirilmiş olması, sicillerin esnaflarla ilgili neden geniş bilgiler içerdiğini de açıklamaktadır. Siciller yalnızca sağlanan bilgilerin güvenilirliği açısından değil, aynı zamanda şimdiye kadar 16., 17. ve 18. yüzyıllarda Suriye'de esnaf loncaları hakkında mevcut tek kaynak olmaları bakımından da bu alanda önemlidirler. Örneğin, Mısır esnaf loncaları, 17. yüzyılda Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi tarafından ve 18. yüzyılın sonuna doğru Fransız *Description de l'Égypte*'de bahse konu edilmenin avantajına sahiptirler. Dolayısıyla bu ve diğer sosyo-ekonomik konularda Suriye şer'iyye sicilleri eşsiz öneme sahiptir.

Yalnızca sicillere dayanan Şam ve bağlı kırsal alanlar arasındaki ekonomik ilişkiler hakkındaki makalem de, öncelikle kent ve kırsal bölgelerdeki ana gruplar tanımlanmaktadır. Bunu, gruplar arasındaki ilişkilerin analizi takip etmiştir. Zenginliğin temelleri, çeşitli sosyal gruplar arasında mülkiyetin değişkenliği, çalışma şartları, vergi toplama usulleri, genel olarak köylü hayatı ve sıklıkla bahsedilen kırsal alan nüfusu konularının hepsi sicillere atıfla ele alınmıştır. Bedevi ekonomisi ve siyaseti, Türkmen mahalleri ve yarı yerleşik hayat ve bu iki grubun taşralı ve şehirli insanla ve Osmanlı yetkilileri ile ilişkileri sicillerde etraflıca anlatılmıştır.

3. Osmanlı Suriyesi Sosyo-Ekonomik ve Şehir Çalışmaları Açısından Sicillerin Yararları

19. yüzyılın başlangıcından itibaren yabancı ve endüstrileşmiş bir Batı toplumu ile karşılaştırılan endüstrileşme öncesi geleneksel Arap toplumu arka planına karşın, "Espaces Socio-Culturels et Croissance Urbaine dans le Monde Arabe" çalışılması gerekirken, bu geleneksel toplumu pek çok açıdan ele alan bilgiler bu çalışmanın köşe taşını oluşturmuştur. Gerçi Avrupalılar, gerek tüccarlar, konsolosluk temsilcileri, misyonerler, gerekse seyyahlar olsun, bu topluma ilişkin önemli açıklamalar bırakmışlar ve Araplar ve Türkler başta olmak üzere Orta Doğulular da bize kronikler, biyografik çalışmalar, seyahat hesapları, resmi Osmanlı veri ve yazışmaları sunmuşlardır. Bunlar bütün olarak ele alındığında ise, siyasi, idari ve ekonomik sistemlerin belirli özelliklerine dair memnuniyet verici açıklamalar sunmaktadır. Fakat bizim projemiz için şer'iyye sicilleri fevkalade bir öneme haizdir, çünkü siciller; aile hayatı, toplumsal yapı ve ilişkiler, zenginlik kaynakları, arazi bilgisi, kırsal kesim ve şehirli ilişkileri gibi temel ve girift sosyo-ekonomik konularda detaylı bilgiler sağlamaktadırlar.

Arap toplumunun üç bileşenini kent, köy ve çöl oluşturmaktadır. Osmanlı döneminde kentteki otorite, Osmanlı siyasi, askeri ve dini yetkilileri elinde bulunmaktaydı. Yaklaşık olarak 18. yüzyılın başından itibaren, zayıflamış bir Osmanlı otoritesi artık bölgesel bağlılığın odağı olarak hizmet edemezken, Ulema (dini liderler), esnaf loncaları, yeniçeri serdarları (taşradaki yeniçeri birliklerinin komutanı), cemaat liderleri ve yarı askeri örgütler -eşraf (Peygamber soyundan gelenler), yerliler (yerel yeniçeriler) ve mahallelerin gençleri gibi- yerel güç grupları kentte geniş politik ve askeri rolleri üstlenmekte ve kısmen, azalan Osmanlı gücünün bıraktığı iktidar boşluğunun yerini doldurmakta idiler. Dolayısıyla kentte bulunan ve kurumsal bir kimlikten bütünüyle yoksun olan aile, mahalle, lonca, dini cemaat ve etnik gruplar gibi temel sosyal birimleri yakından incelemek projemiz için son derece büyük bir öneme sahiptir. Konum, iklim ve inşaat malzemesinden etkilenen kentin fiziksel yapısı, politik, ekonomik, sosyal ve dini yapıyı da yansıtmaktadır.

Şer'iyye sicilleri bize endüstrileşme öncesi Arap toplumunun yukarıda belirtilen özellikleri hakkında yeterli bir çalışma yapma olanağı sunmaktadır. Araştırma yapan kişinin sicillerden bulabilecekleri ki, bunlar önerilen projeye uymaktadır, kadınların toplumdaki konumu, çeşitli sınıflar arasındaki evlilik, boşanmanın nedenleri, ev halkının büyüklüğü, zenginlik, aile büyüklüğü, toplum ve konuma göre çeşitlilik gösteren bir evin bileşen parçaları, köle ve esirlerin durumu, miras vb. konuları içermektedir. Çarşıların oluşumu, onların özelleşmelerine bağlı olarak dağılımları, malların üretim ve pazarlama yöntemi, dükkânların şekil ve etkinliği, ticari işlemler, para türleri, kâr ve zararlar hepsi sosyo-ekonomik bir çalışmanın önemli özellikleridir ki, siciller bu konulara ilişkin etraflı bilgi sunmaktadır. Cami ve okulların işleyişleri, öğretme ve öğrenme standart ve türü, bunlarla birlikte bu kurumların harcamaları ve geniş ölçüde vakıflardan tahakkuk eden kaynakları hakkında detaylar da mevcuttur.

Böyle bir projede köy, hem kendisi üzerinde, hem de içinde bulunduğu yerel hinterland ve köyün kent ile ilişkisi açısından çalışılmalıdır. Köy kendi şeyh, subaşı (asayişten sorumlu görevli), kesenekçi, kadı ve müftü gibi idari, mali ve dini yetkililere sahipti. Siciller bu açılarından bilgiler sunması yanında, ister özel mülkiyet, iktâ, ister vakıf olsun hem hayrî (kamu yararı için) ve aklî, hem de zürrî (ailevi) olsun toprak hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca, ortaklık uygulamaları, ürün yetiştirme ve sulama yöntemleri hakkında da bilgiler bulunmaktadır.

Çöl iki açıdan önemlidir: Bedevi kabileleri barındırması ve geniş anlamda onların ekonomiye etkileri ve çölü kesen yollar. Çölde mevsimsel kabile hareketleri çevre üzerinde küçük kabilelerin konumlarını etkilemiştir ve bu iç kısımda bulunan ekili alanlara müdahaleler ile sonuçlanmıştır. Kabileler için önemli bir gelir, hacılar ve malların taşınması için kullanılan develerden sağlanmaktadır. Kabileler bu iş ile meşguldüler, onların sık sık gittikleri bölgeler ve aldıkları ücretler sicillerde etraflıca anlatılmıştır. Sicillerde, köylerde veya kentlerde Bedevilerin çölün çevresinde sıkça gittikleri pazar yerleri de anlatılmıştır. Kabilelerin hizmetleri karşılığında Osmanlı yetkilileri tarafından yıllık olarak yapılan ödemelerde yaşanan anlaşmazlıklar sonrasında, kabileler, genellikle yıkıcı ekonomik sonuçları doğuran, kervanlara saldırı ve köyleri yağmalama gibi tepkiler göstermişlerdir.

Sonuç olarak, zengin şer'iyye sicillerine başvurmadan endüstrileşmiş Avrupa toplumu etkisi altında endüstrileşme öncesi Arap toplumu ve yaşadığı değişiklikleri ele alan herhangi bir çalışma ne yeterli olabilir ne de aslında mümkündür.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün Kaçakçılıkla Mücadele Çalışmaları -Yurtdışından Getirilen Vakıf Kültür Varlıkları-

Naciye Altaş*

akıf, paylaşma ve yardımlaşma erdeminin sonucu oluşan önemli bir müessesedir. Milletimizi ayakta tutan, ona ruh veren ve yarınlar için daha güvenle bakmasını sağlayan bir hayat iksiridir.

Vakıf bir medeniyettir. Bu medeniyetin temelleri 1048 yılında atılmıştır. Köklü bir geçmişe sahip olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün en önemli görevlerinden biri vakıf kültür varlıklarını korumak ve gelecek nesillere intikalini sağlamaktır. Bir kültür varlığının korunması bir tek kurum veya kuruluşa bırakılamayacak kadar ortak sorumluluk gerektiren bir işdir. Bu sorumluluk ile vakıf kökenli taşınır kültür varlıklarından çalınanların takibi için Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde *Kaçakçılıkla Mücadele Bürosu* oluşturulmuştur.

Kaçakçılıkla Mücadele Birimi; herhangi bir hırsızlık olayı olduğunda, anında ilgili kurum ve kuruluşlara bilgi verir. Bunun için Emniyet ve İstihbarat birimleri, Dışişleri, İçişleri Bakanlıkları, İnterpol, Jandarma Genel Komutanlığı, Gümrük Muhafaza Müdürlükleri, Sahil Güvenlik birimleri gibi kurumlar uyarılır. Ayrıca 7/24 elektronik ortamda kaçırılan eserlerimiz takip edilmektedir.

Kaçırılmış herhangi bir esere rastlandığında, eserin kimlik belgesi niteliğindeki *fotoğraflı envanterfişleri* (Bkz. Resim-1) kullanılarak, Türkiye Cumhuriyeti'ne ait olduğu ispat edilmekte ve iade işlemleri başlatılmaktadır. Burada en önemli unsurlardan biri de eserlerin hiçbir bedel ödemeksizin yurda geri getirilmesidir.

* Vakıf Uzmanı / Sanat Tarihçisi

Yurtdışından ülkemize tekrar kazandırılan bu eserler, 2004 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından müze amaçlı kullanılmak üzere bakım ve onarıma alınmış ve 2007 yılında müze olarak ziyarete açılan, çağın gereksinimlerine cevap verebilecek modern bir anlayışla kurulan Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün eski eser kaçakçılığı ile ilgili yaptığı çalışmaların ilk kez yayınlanacağı bu yazıda on iki vakıf kültür varlığı tanıtılmıştır. Bu eserlere baktığımızda:

1-2221 Envanter Numaralı Hat Levha:

Sultan Abdülmecit tarafından yapılmış hat levha, İstanbul Kâtip Musluhittin Camii'nden 01.09.2004 tarihinde çalınmış, yurtdışında bir işadamı tarafından satın alınarak 19.04.2005 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Bugün itibariyle Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde teşhir edilmektedir.

1,17x1,47 m. ölçülerindeki levha, yurda çerçevesiz rulo halinde getirilmiştir. Dikdörtgen, siyah karton üzerine altın yaldızlı mürekkeple Celî Sülüs hat ile *Allah Celle Celalühu Muhammed Aleyhisselam* yazılıdır. Hat levhanın alt kısmında 1266 tarihi, köşelerinde ise rokoko üslubunda çiçekli bezemeler görülmektedir. Buradaki süslemelerin

1321 tarihinde Celalettin Bey tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

A VEM konservasyon merkezinde mekanik ve kimyasal olarak temizlenen levhanın yüzeyindeki çatlaklar ve dökülmelere karşı dolgu ve sağlamlaştırma amaçlı bolojna alçısı uygulanmış, rötüş verniği ile konservasyonu 01-05.05.2007 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

2-2255 Envanter Numaralı Minber Kapı Kanatları:

Amasya Mehmet Paşa Camii'nden 01.06.2002 tarihinde çalınan minber kapı kanatları, 27.04.2005 tarihinde Londra Sotheby's Müzayede Evi'nde satışa sunulurken satışı durdurulmuş ve 09.04.2008 tarihleri arasında yurda getirilerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Bugün itibari ile Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Mermer malzemeden yapılmış kapı kanatlarının eni 28 cm. boyu 1,40 cm. ölçülerindedir. Söz konusu eserin en üst kısmında sivri kemer görülmektedir. Kemerin alınlık kısmı altıgenler ve yıldızların oluşturduğu geometrik desenlerle doludur. Kemer alınlığının alt kısmında dikdörtgen bordür içerisinde kufi yazı ile yazılı yazı kuşağı bulunmakta iken bordürün altı geometrik desenler ile devam etmektedir.

3-2250 Envanter Numaralı Çini Pano:

İstanbul Valide-i Atik Camii'nden 29.04.2004 tarihinde çalınan çini pano, İtalya'nın eski Fahri Halep Konsolosu olduğunu belirten koleksiyoner tarafından Şam'da bir antika pazarından satın alınmış ve çalıntı olduğu anlaşılınca Genel Müdürlüğümüzce yapılan istişare sonucunda Paris Büyükelçiliği'ne teslim edilmiştir. 28.10.2005 tarihinde yurda getirilen eser, bugün itibariyle Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

1,32x0,88 m. ölçülerindeki pano yirmi dört parça çini karodan oluşmaktadır. Her bir karo 0,23x0,25 m. ölçülerindedir.

Dikdörtgen çini panonun ortasında lacivert zemin üzerine beyaz renkle *İnnellahe yağfuruzünübe cemiy'a* yazılıdır.¹ Yazıların arasında hatai ve hançer yaprakları tarzında bitkisel motifler görülmektedir. Bu motiflerde domates kırmızısı, yeşil ve beyaz renkler hâkimdir. Bu bölüm firuze renkli, ince bir kartuş ile çevrelenmiş olup kartuşun köşelerinde beyaz zemin üzerine domates kırmızısı ve lacivert rengin baskın olduğu, rumilerden oluşan bitkisel bir bezeme yer almaktadır. Kartuşlu bölüm yine ince bir bordür ile çevrelenmektedir. İnce bordürün beyaz zeminini kırmızı çin bulutu motifi doldürmüştür. En dışta yer alan turkuaz zeminli kalın bordürün içinde ise kıvrık dallar arasında palmet ve rumilerden oluşan bitkisel bezeme mevcuttur. Buradaki motiflerde lacivert, beyaz ve domates kırmızısı renkleri tercih edilmiştir.

¹ " Ey nefislerine karşı giden kullarım" yazılıdır.(Zümer Suresi 53. Ayet)

4-2248 Envanter Numaralı Çini Karo:

Bursa Sinan Paşa Camii'nden 17.02.1998 tarihinde çalınan çini karo, 13.04.2000 tarihinde Londra Sotheby's Müzayede Evi tarafından düzenlenen *Arts of Islamic World* adlı müzayedede satışa sunulurken tespit edilmiş ve İngiliz polisi tarafından el konulmuştur. 29.05.2003 tarihinde yurda getirilerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne iade edilmiştir. Bugün itibarıyla Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

0,23x0,22 m. ölçülerindeki çini karo 16. y.y.'a aittir. Bu çini karo Bursa Sinan Paşa Cami'sinin minare şerefe korkuluklarının altını süsleyen parçalardan birisidir. İki kenarı kiremit kırmızısı ile ince bir hat şeklinde sınırlandırılan çini karo, kobalt mavisi zemin üzerine hançer yaprakları, hatai ve narçiçeğiyle oluşturulan bitkisel bezemeler ile hareketlendirilmiştir. Bu desenlerde beyaz, domates kırmızısı, firuze ve yeşil tercih edilen renklerdir.

5-2048 Envanter Numaralı Seccade:

Milas Pazar Cami'sine ait olan seccade 01.04.1994 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün deposundan çalınmış, 05.10.2004 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde The Textile

Museum'da bulunarak yurda geri getirilmiştir. Bugün itibariyle Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

1,43x2,02 m. ölçülerindeki yün seccadenin en dışta kalan bordüründe, altı kollu çiçek desenleri ve diyagonal yerleştirilmiş beşli kare motiflerin tekrarlanmasından oluşmaktadır. Ortada beyaz konturla oluşturulan çift yönlü mihrap veya anahtar deliği olarak tanımlanabilecek bir bordürle sınırlandırılan motif bulunmaktadır. Bordürün içleri stilize edilmiş bitkilerle doludur. Seccadenin ortasında baklava dilimi şeklinde mavi zeminli bir kartuş, kartuşun içinde palmet ve yaprak desenleri vardır. Ara boşluklara sekiz dilimli çiçek motifleri ve sekiz kollu yıldızlar serpiştirilmiştir. Renklerde kırmızı, krem, mavi, yeşil ve sarı hâkimdir. Kenarlarda ve zeminde yırtıklar mevcuttur.

6-2252 Envanter Numaralı Çini Pano:

İstanbul Eyüp Cezerî Kasım Paşa Camii'nden 26.03.2003 tarihinde çalınan pano, Londra'da bulunmuş ve yurda getirilerek 09.04.2008 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Bugün itibariyle Ankara Vakıf Eserleri Müzesi deposunda bulunmaktadır.

Eni 70 cm. boyu 120 cm. ölçülerindeki dikdörtgen formlu çini pano, orijinalinde 23 parça iken çini kırıklarının oluşmasıyla 41 parça olarak ele geçirilmiştir. Kaş kemerle başlayan panoyu on adet dikdörtgen, dört adet kare çini karo çevrelemektedir. Burada lacivert zemin üzerine kiremit kırmızısı, yeşil, beyaz ve firuze renklerinden oluşan, hatai, rumi, kıvrık dal ve hançer yaprakları

ile düzenlenmiş bitkisel bezeme görülmektedir. Panonun alınlık kısmında iki adet, kartuş içinde beyaz zemin üzerine siyah renkle yazılmış *Lailahe İllallah Muhammedin Resulalah* yazısı mevcuttur. Kartuşun çevresi kiremit kırmızısı ile sınırlandırılmıştır. Yazının çevresinde yer alan iki büyük, iki küçük dört adet çini panonun zemini lacivert olup üzerinde kiremit kırmızısı, firuze ve beyaz renklerden oluşan rumi, yaprak, dal ve beş yapraklı çiçek motifleri vardır.

Kâbe ve çevresi ile diğer mimari detayların üç boyutlu ve perspektif anlayışıyla tasvir edildiği pano altı adet çini karodan oluşmaktadır. Panonun merkezinde kubbeli revaklarla çevrili Kâbe tasviri bulunmaktadır. Revakların dört köşesinde, kısa kenarın birinde, uzun kenarın ikisinde üç şerefeli minare mevcuttur. Kâbe tasvirinin etrafında kubbeli, kemerli mimari

Cebel-i Mina: Mina Dağı
 Cebel-i Sevr: Sevr Dağı
 Cebel-i Nur: Nur Dağı
 Mina Pazar-ı Amr: Mina'da Amr Pazarı

Sâhibu'l Hayrât ve'l hasenat İznikli
 Osman Bin Muhammed
 Cebel-i Rahmet: Rahmet Dağı
 Cabel-i Arafat: Arafat Dağı
 Cebel-i Kubeys: Kubeys Dağı

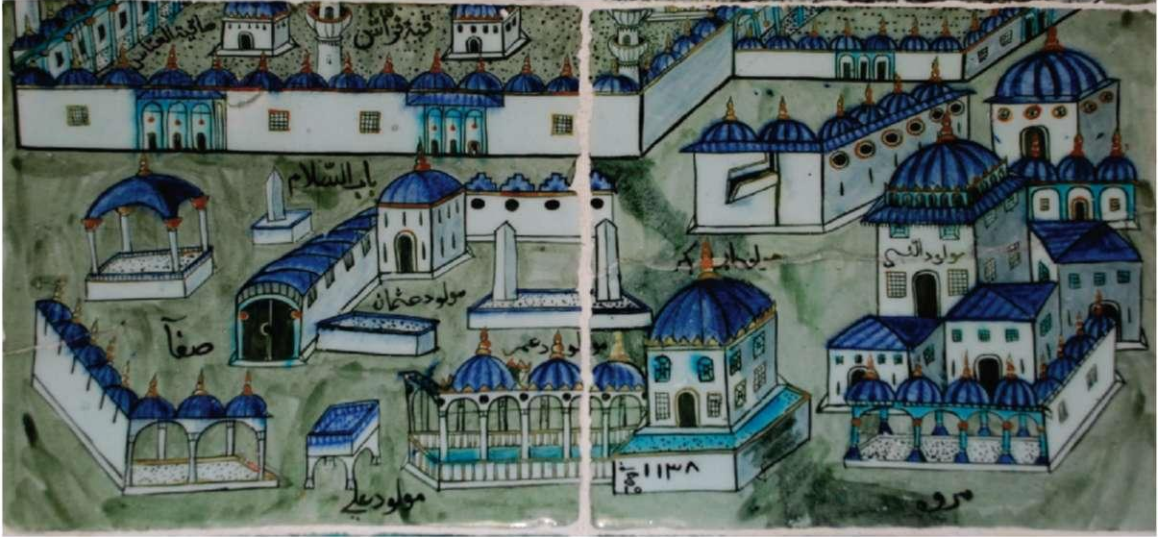
yapılar ile cami, baldaken türbe, mezarlar, çadırlar ve dağ tasvirleri yer almaktadır. Bu tasvirlerin arasında serbest veya kartuş içerisinde yerleştirilmiş yazılar bulunmaktadır.

Çini panonun geneline bakıldığında üzerinde yer alan tasvirlerin nerelere ait olduğu gösteren yazılar da mevcuttur.

Kursi: Kürsü
Makam-ı Mâliki: Mâliki Makamı
Makam-ı Hanbelî: Hanbelî Makamı

Mescid-i İbrahim: İbrahim Mescidi
Havz-ı Şafii: Şafii Havuzu
Matbah-ı Âdem: Âdem Mutfağı
Makam-ı Hanbelî: Hanbelî Makamı
Makam-ı Şfii: Şafii Makamı
Mevlud-ü Ali: Alinin Doğum yeri

Mevlud-ü Nebi: Nebi'nin Doğum Yeri
Mevlud-ü Ebubekir: Ebubekir'in Doğum Yeri
Merve 15 Cemâziye'l-ahir 1138

Kubbe-i Ferraş: Ferraş Kubbesi
Sakiyetü'l Abbas: Abbas Çeşmesi
Babü's Selam: Selam Kapısı
Mevlud-ü Osman: Osman'ın Doğum Yeri
Safa: Safa
Mevlud-ü Ömer: Ömer'in Doğum Yeri

7-2148/A-B Envanter Numaralı Kâbe Örtüsü:

Nevşehir Kurşunlu Cami'sine ait Kâbe örtüsü 17.05.2003 tarihinde camiden çalınmış, Londra'da Sam Fogg Müzayedesinde Francesca Galloway adındaki antikacıya satılmak istenirken antikacının Topkapı Müzesi'nden fikir almak için araması ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Interpol ve Dış İşleri Bakanlığı ile koordineli çalışmaları neticesinde 24.02.2004 tarihinde yurda getirilmiştir. Bugün itibariyle Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde 2148 (A) numaralı parça teşhirde iken 2148 (B) numaralı parça depoda muhafaza edilmektedir.

1,35x2,50 m. ölçülerindedir. ³ Sitare de denilen Kâbe örtüleri her yıl Mısır'da dokutulur hac mevsiminde yenilenmekte imiş. İlk defa Sultan I. Ahmet zamanında İstanbul'da saray himayesinde dokutturulup sure alayı denilen ekiplerce Kabe'ye götürülmeye başlanmıştır. Hac sonunda Kabe'den alınan örtüler Hz. Aişe'nin vasiyeti ile parçalara bölünerek hacılara dağıtılmış. El tezgâhlarında saf ipekten dokutulan ve üzerinde ayetler içeren bu örtüler, altın ve gümüş simlerle işlenmektedir.

Örtünün³ üzerinde iki yerde *Ayete 'l-Kürsi* ve *Bismillahirrahmanirrahim*, madalyonlar içerisinde üç yerde siyah zemin üzerine *Hal'ledallahü mülkehü Ani'l-mevlana Ahmed Bin e Sultan Mehmed El-Melikü 'l-muzaffer Han Bin İbrahimVe azze nasruhh'* yazılıdır. Kâbe örtüsünün ortasında açık renk zemin üzerinde bitkisel bezemeler yer almaktadır.

8- 2227-2228-2229-2230 ve 2231 Envanter Numaralı Ahşap Mahfil Parçaları:

Sivas Divriği Ulu Cami Hünkâr Mahfiline ait beş adet ahşap mahfil parçası İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi'nden çalınmış, satışa sunulurken tespit edilmiş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün

2148 (A) Envanter Numaralı Örtü.

2148 (A) Envanter Numaralı Örtü.

"Allah mülkünü (devletini) daim kılsın. İbrahim oğlu muzaffer Sultan Mehmed oğlu Ahmed Efendimiz. Ve Allah'ın yardımı aziz olsun." yazılıdır.

girişimleriyle New York Başkonsolosluğunun başvurusuyla satışı önlenmiştir. 09.05.1996 tarihinde Türkiye'ye getirilerek Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde emanete alınmıştır. 12.03.2007 tarihi itibari ile Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'ne getirilmiştir.

Panoların ceviz ağacından yapıldığı, bütününde ve detaylarında simetrisinin hâkim olduğu görülmektedir. Daire ve dikdörtgen formlarda eğri kesim tekniği kullanılmış, yer yer matkap ile delinerek ahşaba şekil verilmiştir.

2227 Envanter numaralı mahfil parçası; dörtgen panonun içinde rumi, palmet, yelpaze şeklindeki yaprakların oluşturduğu bitkisel bir süsleme oyulmuştur. Bütün motiflerin zemini kıvrık dal, rumi ve palmetlerle eğri kesim tekniği kullanılarak süslenmiştir. Dairenin köşelerinde yine rumi ve kıvrık dallardan oluşan bezeme vardır. Dörtgen kısmın etrafında sağ ve solundan birbirine bağlanmış olan daire motiflerinden oluşan bir bordür bulunmaktadır. Bu dörtgen panonun bezemeli kısmında ve çerçevesinde yitik mevcuttur.

2228 Envanter numaralı mahfil parçası; Dörtgen panonun içinde rumi, palmet ve yelpaze görünümlü bitkisel süsleme programı bulunmaktadır. Dörtgen formun etrafında 38 adet daire içine yerleştirilmiş Mühr-ü Süleyman motifinden oluşan bir bordür bulunmaktadır. Bütün motiflerin zemini eğri kesim tekniği kullanılarak süslenmiştir. Bezemenin olduğu kısımda önemli oranda eksiklik olmasına karşın çerçevede sadece kırıklar vardır.

2229 Envanter numaralı mahfil parçası; Dörtgen panonun içine yerleştirilmiş dairenin içi bir hilal motifinden çıkan kıvrık dal ve rumi motifleri ile süslenmiştir. Altta olan hilal motifi ile aynı ekseninde, üstte büyük bir palmet motifi vardır. Bütün motiflerin zemini eğri kesim tekniği kullanılarak süslenmiştir. Daire formunun etrafında 25 adet daire içine yerleştirilmiş Mühr-ü Süleyman motifinden oluşan bordür bulunmaktadır. Ayrıca bezemeli dairesel formun etrafında sade bir hilal motifi yer almaktadır. Pano tamamen sağlam vaziyettedir.

2230 Envanter numaralı mahfil parçası; Dörtgen panonun içi yarım ve tam rumilerle süslenmiştir. Bütün motiflerin zemini kıvrık dal, rumi ve palmetlerle eğri kesim tekniği kullanılarak tamamen süslenmiştir. Dörtgen kısmın etrafında eğri kesim tekniği ile çalışılmış sağ ve solunda birbirine bağlanmış olan daire motiflerinden oluşan bir bordür bulunmaktadır. Bezemelerde önemli eksiklik olup dairelerle çevrelenmiş bordürlerden biri neredeyse yitiktir.

2231 Envanter numaralı mahfil parçası; Ortada bir külçeden çıkan iç içe geçmiş sekiz kollu yıldız motifinin kollarının uçlarında bir palmet bir rumi sıralaması içinde olmak üzere dört palmet ve dört rumi motifi yerleştirilmiştir. Bugün sadece bir palmet motifi mevcuttur. Palmet motifleri yıldızlara direkt olarak bağlanırken Rumiler hilal motifleri ile bağlanmaktadır. Palmetlerin alt kısmında da karşılıklı iki hilal motifinin yerleştirildiği görülmektedir. Palmetlerin ve Rumilerin zeminleri eğri kesim tekniği kullanılarak kıvrımlı dallar ile küçük rumi motiflerle süslenmiştir.

Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde teşhir edilen bu vakıf kültür varlıklarının dışında yurtdışından ülkemize geri kazandırılan bir grup eser de daha önce mevcut buldukları yere geri monte edilmiştir. Bunlar arasında yer alan;

20.04.1998 tarihinde çalınan *Elazığ Harput Arap Baba Mescidi mihrabına ait çini parçaları*' İsviçre'de ele geçirilerek 07.07.2004 tarihinde yurda geri getirilmiştir. Bugün itibariyle çini parçaları mihraptaki yerlerine tekrar monte edilmek üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.

20.01.2003 tarihinde *İstanbul Yeni Cami Hünkâr Kasrı'ndan çalınan çini pano,* Londra Sotheby's Müzayede evinde tespit edilerek 09.04.2008 tarihinde Londra'dan yurduмуza geri getirilmiştir. Bugün itibariyle Yeni Cami Hünkâr Kasrı'ndaki yerine tekrar monte edilmiştir.

İstanbul Rüstem Paşa Cam/sinin restorasyonu sırasında 31.01.1994 tarihinde çalınan onbir

Çini parçaları 123 kg.'dır.

Çini panonun büyük bir kısmı 2004 yılında İstanbul'da üç ayrı tarihte ve ayrı yerlerde terk edilmiş halde bulunmuştur.

adet çini, Katar'da Şeyh Saud bin Muhammet bin Ali Al Thani'ye ait Museum of Islamic Art katalogunda tespit edilerek 11.08.2008 tarihinde Katar Müze yetkilileri tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne iade edilmiştir. Bugün itibariyle Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. İki kenarda geometrik desenlerle oluşturulan bir hat ile sınırlandırılan bitkisel motiflerde kırmızı, beyaz ve turkuaz renkler tercih edilmiştir.

Afyonkarahisar Akrahim Ulu Camisinden çalındığı anlaşılan şamdan, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Londra'da tespit edilmiş; ancak çalındığına dair belge bulunamadığı için geri alınamamıştır. Daha sonra Vuslat Doğan Sabancı tarafından satın alınarak 10.04.2008 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağış yolu ile teslim edilmiştir.

Çan şeklindeki gövde üzerinde dört bilezikli ince, uzun bir boyun kısmı bulunmakta ve bu bölüm muyluk kısmı ile sonlanmaktadır. Muyluk kısmının üzerinde ince ve kalın şeritler görülmektedir. Gövdesi üzerinde orta ve üst kısmında ince şeritler mevcuttur. Üzerinde herhangi bir bezeme veya yazı bulunmayan şamdan sağlam durumdadır.

E K L E R

Yurtdışından Getirilen Vakıf Kültür Varlıkları ile İlgili Basından Haber Örnekleri

ESKİ ESER ENVANTER FİŞİ

Fiş Numarası	No		
Bulunduğu (Alındığı) Yer	Fatih, Katip Muhihttin (Şehremini) Camii		
Cinsi	Hat levhası		
Boyulları (En x Boy x Yü.)	147 X 117 cm.		
Önemi - Tarihi	M. 1266		
Adedi	±		
Malzeme	Kağıt, altın mürekkep		
Teknik	Celi Eulus hat kullanılmıştır.		
Hattatı	Abdülmeccid bin MjhmMd Han Ç Sultan		
Açıklama*	Siyah zemin üzerine altın mürekkep ile celi sulus hat ile " ÖLLAH(C-C) MUHAMMED (A.S.) yazılıdır. İç çerçevesinin köşelerinde rozet, dış çerçevesinin köşelerinde rokoko üslubunda çiçekli bezemeler yer alır. İki çerçeve arasında okunamayan bir istikharat yazısı bulunmaktadır.		
Fotoğraf			

Resim-1: Envanter Fişi Örneği

29.06.2008 tarihli Sabah Gazetesi

Çalınan eserler müzeye döndü!

09.02.2004 tarihli Cumhuriyet Gazetesi

İznik çinileri İstanbul'da

• İSTANBUL (AA) - İstanbul Ticaret Odası'nın (İTO) girişimi ve Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle Londra'dan getirilen 17. yüzyıl Osmanlı dönemi İznik çinileri, İTO'nun Eminönü'deki merkez binasının içinde yer alan sanat galerisinde sergileniyor. Yapılan açıklamaya göre, Yeni Cami hünkâr mahfilinden çalındığı sanılan çiniler, geçen yıl Londra'daki Christie's Müzaye Evi'nde satışa çıkarılmıştı. Bunu öğrenen İTO harekete geçti. Vakıflar Genel Müdürlüğü'yle imzaladığı protokol gereği Yeni Cami hünkâr mahfilinin aslına uygun olarak restorasyonunu da üstlenen İTO, çinileri Türkiye'ye getirmek için bir çalışma başlattı. Ardından çiniler, Kültür Bakanlığı ve Londra Büyükelçiliği'nin çabalarıyla müzayede kataloğundan çıkarılıp İTO tarafından haslanetc fivati üzerinden satın alındılar.

09.07.2004 tarihli Sabah Gazetesi

• Abü ye kaçıırılan tarihi halı geri alındı

Vakıflar Genel Müdürü Yusuf Beyazıt, Vakıflar Genel Müdürlüğü deposundan 1994 yılında çalınarak ABD'ye götürülen 200 yıllık paha biçilemeyen halıyı teslim aldı. Tarihi halının Muğla'nın Milas ilçesindeki Pazar Camii'nden alınarak 1955 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün deposuna kısıdmlan hah 1394 yılında çalınarak yurtdışına kaçırılmıştı. Halının 18'inci yüzyıl sonunda 18 santimetre ebatlarında Türk düğümüyle işlendiğini bildirdi.

04.11.2005 tarihli Sabah Gazetesi

FİLM GİBİ TESLİMAT

Üsküdar'dan çalınan eşsiz çini pano Halepli konsolos aracılığıyla Paris'te teslim edildi...

m i m

VAKIFLAR Genel Müdürü'ne ilginç bir ziyaretçi geldi- Suriye'de Fahri konsolos olduğunu söyleyen Halepli ziyaretçi "Türk Kayranıyım" dedi ve ektedir

YERİNİ BİLİYORUM
SİZE YARDIM EDEYİM

"ATİK Sultan Camisi'nden çalınan İznik çinisi panoyu Beyrut pazarında gördüm... İzini sürdürdüm, Şu anda nerede olduğunu biliyorum. Teslimine yardımcı olabilirim..."

PARİS'TEKİ TÜRK
ELÇİLİĞİ'NE GETİRİLDİ

ZİYARETİN ardından pano 28 Elcim'de Paris elçiliğimize teslim edildi... Ancak, akıllara bir soru takıldı: Paha biçilmez

ÜSKÜDAR ATİK SULTAN CAMİSİ'NDEN ÇALINDI

Zümrür Suruçlu, 59 yaşında, İstanbul'da 24 şamdan çalınan, değerli Pano, Mimar Sinan'ın ünlü eseri Nurbanu Atik ve Fide Sultan Camisi'nden çalınmıştı...

TM I Ş | „e İnyardu? << TM

3C HÜLYA KARABAĞLI
^^-L HÜLYA KARABAĞLI

13.07.2005 tarihli Hürriyet Gazetesi

Camiden çalınan 2 şamdan müzayedede satılacaktı

GEÇEN yıl şubat ayında Bellas Sinanpasa Camii'nden çalınan tarihi iki tombak şamdan Bodrum'da de geçti. Cumartesi günü yapılacak Karma Sanal Eserleri Müzayesinde satışa çıkarılmak istenen şamdanlar, jandarmanın İber Otel'ae düzenlediği operasyonda bir otomuhil içinde burundu. Şamdanlarla yakalanan M I X , çıkarıldığı mahkemede tutuksuz yapılanmak üzere serbest bırakıldı, M.K.K. ifadesinde tarihi eserleri İstanbul'da ismini bilmediği bir kişiden satın aldığını söyledi. İki' tarihi eser Vakıflar Geod Müdürlüğü'nden gelen görevlileri yerine konmak üzere teslim edildi.

I Yaşar ANTER/BQDRUM(Muğla), (DHA)

11.04.2008 tarihli Today's Zaman Gazetesi

UK returns stolen tiles to Turkey

A collection of valuable tiles stolen in İstanbul and later seized in London were returned to Turkish officials on Wednesday. The tiles were stolen from the Cezeri Kasım Pasha Mosque and other historic buildings in İstanbul between 2002 and 2005 and were recently seized by the London Metropolitan Police's Art and Antiques Unit following a three-year investigation. The tiles, some of which date back to the 18th century, were handed over to Turkish officials at the Turkish Embassy in London with a ceremony held on Wednesday afternoon.

Among the retrieved items are three groups of tiles which make up an image of Islam's holiest shrine, the Kaaba in Mecca. Two further groups of tiles dating from the 16th century are also among the collection.

During the ceremony, Turkish Ambassador to London Yigit Alpogun expressed his happiness over seeing that Turkish historic tiles being returned to the land in which they belong. "the smuggling of historic tiles is a major international crime perpetrated by international gangs and illegal organizations. International powers fighting against such crimes should be in collaboration with one another against these illegal formations," he said.

Stressing that the cooperation between the UK and Turkey has gained a new aspect with the returning of Turkish historical tiles to Turkey, Alpogun said he hopes the cooperation between the two countries will further strengthen in the future. "British authorities proved their determination in their fight against smuggling. It is the duty of all humanity to protect and transfer such historic tiles to future generations," he added.

Nigel Moore from the Metropolitan Police Economic Crime Directorate noted that he was delighted to have contributed to efforts to return the Turkish tiles to Turkey. "We are open to coopera-

PHOTODISC

tion with other countries in the fight against smuggling," he said.

"Our country is like an open-air museum. Heavy responsibility falls on us to protect and pass on our historical richness to future generations," said Aydın Seçkin, from the Directorate General of Foundations, noting that his directorate is responsible for the protection of around 18,500 historic tiles in Turkey. *İstanbul Today's Zaman with wires*

Devlet Arşivleri Tahrir Defterlerini Yayımlamaya Devam Ediyor

Mehmet Öz*

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tahrir defterlerini yayınlamaya devam ediyor. Bu çerçevede 1519 tarihli Gelibolu Sancağı Mufassal tahrir defteri, dizin ve transkripsiyon (1. Cilt) ve tıpkıbasım (2. Cilt) olarak yayınlanmıştır. Defterin başında bir fihrist var; bunu takiben Gelibolu Sancağı reayası kanunu, İmroz adası reayası kanunu, Limnos adası reayası kanunu, Limnos adası iskele ve gümrük vergileri, Taşyoz adası reayası kanunu, Liman-hisar iskelesi vergileri, Semadirek adası reayası kanunu ve Semadirek iskelesi gümrüğü vergileri kanunu gelir. Bundan sonra önce Gelibolu şehri mahalleleri, cemaatleri, gayrimüslim mahalleleri, çevredeki köyler yazılıdır. Daha sonra Padişah ve Mirliya hasları, mustahfiz tımarları, sipahi tımarları ve zeametler, vakıflar yazılıdır. Bunları Mıgalkara (Malkara) nahiyesi vakıf ve mülkleri, Karı-yaya, Ece-ovası ve Evreşil nahiyeleri müsellemleri ile Mıgalkara eşküncü müsellemleri izler. Defterin eksik olduğu TD 67 (müsellemler defteri) ile yapılan mukayeseden anlaşılması, bu defter kullanılarak eksikler tamamlanmıştır.

Birinci Ciltte, girişte Gelibolu'nun fethi, yayınlanan tahrir defterinin muhtevası, sancağın yerleşim ve idari birimleri tanıtılmıştır. Bu çerçevede defterdeki bilgiler özetlenerek nüfus, dirlik türlerine tahsis edilen gelir miktarları özetle belirtilmiş, yörede vakıf gelirine sahip cami, mescit, zaviye vb. kuruluşlar tanıtılmıştır. Gelibolu, Osmanlı Devletinin kuruluş sürecinde, Osmanlıların diğer beylikler arasından sıyrılıp bir cihan imparatorluğu olmasında etkili olan en önemli faktörlerden biri olan Rumeli'ye geçişte

* Prof.Dr. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı

üs olması ve bilahare donanma ve denizcilik açısından taşıdığı merkezî rol ve Cezayir-i Bahr-ı Sefid Beylerbeyliğinin merkez sancağı olması dolayısıyla çok önemli bir sancaktır. (Aynı coğrafya İmparatorluğun parçalanma döneminde, Birinci Cihan Savaşında verilen muhteşem savunma savaşlarının da mekanı olacaktır.)

Kitapta daha sonra Sancağa ait idarî birimlerle tahrir defterleri hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Burada, mufassal ve icmal defterler ile yöreye ait bir evkaf ve bir de 17. Yy.dan kalma avarız defterinde yer alan idarî birimler, söz konusu defterlerde yer aldıkları sayfa veya varak numaraları ile birlikte verilmektedir.

Eserde daha sonra Kişi ve Cemaat Adları, Yer Adları ve Terimler dizinleri yer almaktadır. Bilahare 1519 yılında Gelibolu haritası, 75 numaralı defterin transkripsiyonu ve fihristi verilmektedir. Transkripsiyonda yerleşim birimlerindeki vasıfsız reaya ile 206-278 ve 565-637 sayfalar arasında yer alan müsellemler ve yamak isimleri yer almamaktadır. Defter, 15.yüzyıldaki bazı defterler gibi dirlik esasına göre yazıldığından yerleşim birimlerinin hangi nahiyeye bağlı olduğu her seferinde belirtilmemiştir. İkinci ciltte ise söz konusu tahrir defterinin tıpkıbasımı yer almaktadır.

Bu defter yayını, Genel Müdürlüğün yıllardır aynı seride yayınladığı defterler gibi, çok titiz ve ilmî usullere uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu gibi yayınlar sayesinde alanın uzmanı olmayan tarihçiler bir yana yerel tarih, sosyal tarih, yer adları, iktisat tarihi vb. çok değişik alanlarda çalışanlar birincil kaynakları kullanma imkanına sahip olmaktadır. Bu yayına dayanarak yörenin idarî, demografik, sosyal ve ekonomik durumuna dair ayrıntılı tahliller yapılabilir. Dizinleri ayrıntılı ve titiz bir biçimde hazırlanması, harita eklenmesi de kullanımı kolaylaştırmaktadır. Başta Genel Müdür Doç. Dr. Yusuf Sarınoy olmak üzere emeği geçen herkesi içtenlikle tebrik ediyorum.

İstanbul 2010 Ajansından ■ Selim Dönemi ve İstanbul'u Üzerine Bir Kitap

Hüseyin Çınar*

Trakya Üniversitesi ile Tiran Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği I. Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu, 8-10 Nisan 2010 tarihleri arasında Arnavutluk'un başkenti Tiran'da gerçekleştirildi. Tiran Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Dhori Kule ve Tiran Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Klodeta Dibra ile Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hilmi İbar ve Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Ahmet Günşen'in açılış konuşmaları ile başlayan sempozyuma; Türkiye, Arnavutluk ve diğer Balkan ülkelerinden çok sayıda araştırmacı katıldı.

7 Nisan 1789'da yirmi sekizinci Osmanlı padişahı olarak tahta çıkan III. Mustafa'nın oğlu III. Selim (d. 24 Aralık 1761), 29 Mayıs 1807'de, yeğeni IV. Mustafa lehine tahttan feragat etmek zorunda kaldığında, saltanatının on sekizinci yılında; 28 Temmuz 1808'de, yeniden tahta çıkartılacağı gerekçesiyle IV. Mustafa'nın emri ile hazin bir şekilde boğdurulduğunda ise kırk altı yaşındaydı. Saltanat yılları, Osmanlı tarihinin en karmaşık ve en trajik dönemlerinden biri olan III. Selim, vefatının 200. yılı münasebetiyle çeşitli programlarla anıldı ve adına çeşitli etkinlikler düzenlendi. Bunlar arasında belki de en önemlisi ve gelecek nesillere III. Selim dönemini ve İstanbul'unu taşıyabilecek ve aktarabilecek, içeriği kadar görsel yönü ile de öne çıkan çalışma, İstanbul 2010 Ajansı tarafından Avrupa Kültür Başkenti kapsamında yayınlanan "*III. Selim /İki Asrın Dönemecinde İstanbul*" başlıklı eserdir.

* Doç. Dr., Kırkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Tarih Bölümü.

Osmanlı Devleti'nin dönüm noktalarından biri kabul edilen Sultan III. Selim dönemi ve o dönemin dünya siyaset merkezi haline dönüşen İstanbul'u, "Müteferrika: Basmacı İbrahim Efendi ve Müteferrika Matbaası" (Fikret Sarıcaoğlu ile birlikte), "İstanbul Kadı Sicilleri" (proje yönetmeni Mehmet Akif Aydın, editör Coşkun Yılmaz), "Osmanlılarda Sağlık I-II" (Necdet Yılmaz ile birlikte) ve "İstanbullu Sahabeler" (Necdet Yılmaz ile birlikte) gibi önemli eserleri yayınlayan Dr. Coşkun Yılmaz'ın proje yönetmenliği ve editörlüğünde kitap haline getirildi. Bu eserin Bilim Kurulu; Prof. Dr. Kemal Beydilli, Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Prof. Dr. Azmi Bilgin, Prof. Dr. Vahdettin Engin, Doç. Dr. Erhan Afyoncu, Doç. Dr. Arif Bilgin, Doç. Dr. Muzaffer Doğan'dan oluşmaktadır. Ayrıca eserin yayına hazırlanmasına emeği geçenler arasında Bilimsel Danışman Doç. Dr. Fikret Sarıcaoğlu'nu ve yayın hazırlık işlerini yürüten Uğur Demir'i de burada anmamız yerinde olacaktır. Görünen o ki, eser geniş bir ekip tarafından büyük bir özveriyle hazırlanmıştır.

Böyle bir eserin hazırlanma düşüncesi, III. Selim'in vefatının 200. yılını anma planı çerçevesinde gündeme gelmiştir. Kitabın editör ve proje yönetmeni Coşkun Yılmaz'ın belirttiği üzere eserde üç nokta öne çıkartılmıştır. Bunlardan birisi görselliği, diğerleri ise ünlü Çin filmi Hero'dan ödünç alındığı belirtilen "Tek Çatı Altında" tabirinden yola çıkılarak bir dönemin tahlili ve iki dilde, Türkçe ve İngilizce yayınlanmasıdır. Kemal Beydilli eserin takdim yazısında, hazırlanan bu eserin önemine dikkat çekerken; *"III. Selim 'in hatırasını yâd etmek maksadıyla hazırlanan kitaplar içinde, özellikle çok sayıda görsel malzemeyle ve III. Selim'i ve dönemini çeşitli cepheleriyle ele alan bir çok değerli makalelerle donatılmış olmasıyla ayrı bir yerinin olduğunu, eserin iki dilli olarak (Türkçe-İngilizce) yayınlanmasının da III. Selim 'in daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasına imkân vereceğini"* belirtmektedir.

Coşkun Yılmaz, kitaplaştırdıkları dönemi, III. Selim'in 18. yüzyılın son, 19. yüzyılın ilk Osmanlı padişahı olmasının ötesinde, dönemi için yeniliğin sembolü, hatta babasının Selim ismini verirken cihangirliğiyle şöhret bulan Yavuz Sultan Selim'in adını oğluna vermesindeki amacında da öne çıkan, babası ve halkı için büyük ümit kaynağı ve Kanun-ı Kadim'den Nizam'ı Cedid'e geçişin yaşandığı bir dönem olarak tanımlamıştır. Bu eserde, III. Selim'in, Osmanlı Devleti'nin klasik dönemi kurumları ile modernleşme dönemi kurumları arasında bir köprü konumunda görülmesi ve onun şahsında bu geçiş döneminde yaşanan yeniliklerin öne çıkartılması, dönemin tarihinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir.

Yakın zamanların en önemli padişahlarından biri kabul edilen III. Selim, sadece yaşadığı döneme ve olaylara damgasını vurmakla kalmamış, yaptıklarıyla kendisinden sonraki zamanlarda da etkisini hissettirmiştir. Kemal Beydilli kitabın kapak yazısında, III. Selim'i ve döneminin İstanbul'unu anlatırken şu ifadelerle yer vermiş ve dönemin genel bir panoramasını çizmiştir.

"III. Selim gerçek anlamda iki asrın dönemecinde, birinin son ve diğerinin ilk on senesinin kapsadığı, 1789-1807yılları arasında saltanat sürdü. Bu dönemde İstanbul daha önceki asırlarda olmadığı derecelerde Avrupa büyük devlet siyasetinin odağı haline geldi. Amcası I. Abdülhamid zamanında başlayan ve 1791-1792senesine kadar devam eden Rus ve Avusturya savaşlar, Osmanlı başkentini en önemli savaş hedefi olarak gündeme getirdi ve bu doğrultuda şehrin savunması da hayati bir önem arz etti. Karadeniz tarafından bir Rus saldırısı beklenirken 1807Şubatı 'nda İngiliz

Coşkun Yılmaz ile eser üzerine yapılan mülakat için bkz. *Türk Edebiyatı*, Sayı 438 (Nisan 2010), s.50-55.

filosunun Çanakkale 'yi geçerek İstanbul önlerine kadar gelmeleri, şehrin, imparatorluğun nihayetine kadar sürecek olan büyük devlet ihtiraslarını dizginleyecek bir denge unsuru olma özelliğini gözler önüne serdi ve bu vasfıyla imparatorluğun ayakta kalmasının en önemli etkenlerinden birini teşkil etti. Artık, başta Napolyon olmak üzere dönemin önde gelen devlet adamlarının deyişle İstanbul kimsenin bir başkasına bırakmak istemediği bir Dünya merkezi olarak algılanmaktaydı." Bu genel tablo hiç şüphesiz, III. Selim'i ve dönemi İstanbul'unu, özellikle siyasî ve askerî yönden merkeze oturtmuştur.

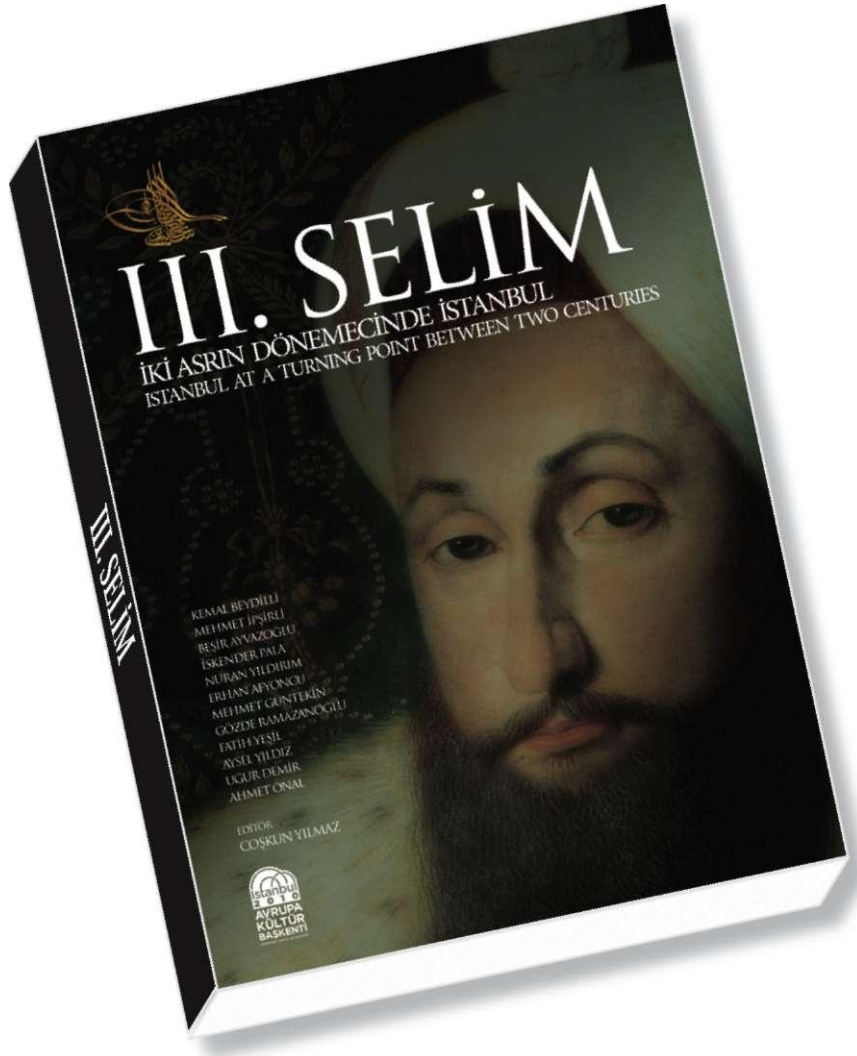
III. Selim ve o dönemin İstanbul'unu siyasî, sosyal, idarî, askerî, dinî, ilmî, sağlık, edebî, musikî, kültür, resim, şehirleşme, yenileşme yönleriyle ele alan bu kitapta; Prof. Dr. Kemal Beydilli'nin takdim yazısı, Dr. Coşkun Yılmaz'ın "Resim, Gravür, Fotoğraf ve İmlaya Dair Notlar", Prof. Dr. Kemal Beydilli'nin "Kendi Kaleminden III. Selim", Prof. Dr. İskender Pala'nın Selim-i Sâlis'e Dair", Doç. Dr. Erhan Afyoncu'nun "III. Selim Dönemi İç ve Dış Olayları", Dr. Fatih Yeşil'in "Nizâm-ı Cedîd", Yrd. Doç. Dr. Gözde Ramazanoğlu'nun "Nizâm-ı Cedîd Kenti: Selimiye", Prof. Dr. Nuran Yıldırım'ın "Tıpta Modernleşme ve III. Selim", Prof. Dr. Mehmet İpşirli'nin "Ulema ve III. Selim", Prof. Dr. Kemal Beydilli'nin III. Selim'in Bastırdığı Kitaplar ve Atlas-ı Kebîr", Mehmet Güntekin'in "Dâhi Bir Sanatkâr III. Selim", Beşir Ayvazoğlu'nun "Şeyh Galib ve III. Selim", Dr. Aysel Yıldız'ın "Kabakçı İsyanı ve III. Selim'in Katli", Dr. Coşkun Yılmaz ve Uğur Demir'in ortak çalışması "III. Selim ve İstanbul", Dr. Fatih Yeşil ve Ahmet Önal'ın ortak hazırladığı "Seçilmiş Kaynakça" yer almaktadır. Eserde ayrıca; "Vilâdet-i Hümayûn", "Tertîb-i Meclis-i Melâik-i Hadîm Berâ-yı Ta'lim-i Şehzade Sultan Selim", "Vilâdet-i Hazret-i Şehzâde-i Civân-Baht-ı Kerîm Sultân Selim" gibi başlıklar altında, makaleler arasına serpiştirilmiş derkenar yazılarına da yer verilmiştir. Bu derkenar yazıları esere ayrı bir renk katmaktadır.

Kitap içerik olarak her ne kadar yukarıdaki başlıklar altında toplansa da, genel olarak iki kısma ayrılmıştır. Birisi yukarıda bahsedilen dönemi anlatan bilimsel makaleler, diğeri ise III. Selim ve İstanbul'u anlatan görsel malzemelerdir. Kitabın neredeyse yarısını bu ikinci bölüm teşkil etmektedir. Nitekim Coşkun Yılmaz, kitabın öncelikli hedefinin III. Selim'i, faaliyetlerini, İstanbul'u ve İstanbul'daki yaşantıyı görsel olarak anlatmak ve ortaya koymak olduğunu; bunu yaparken de, öncelikle o dönemin görsel malzemelerine yer verdiklerini belirtmektedir. Eserde, İstanbul'u ve yaşantısını konu alan resim ve gravürler; şehir, yapılar, törenler ve gündelik hayat olmak üzere üç başlık altında tasnif edilmiştir. Bu özellikleriyle eser, bir anlamda dönemin görsel malzemesiyle III. Selim'i, dünyasını ve İstanbul'u görünür kılmaktadır. Yine burada, eserin görselliği noktasında kitabın editörüne bir kulak verelim ve sundukları malzemenin muhtevasını bir de ondan dinleyelim: Eserde: *"III. Selim'i, sabrına yoldaş kıldığı tespahi, başucu kitapları, zamanı gözetlediği saati, validesiyle dertleştiği, tamburunun tellerine dokunduğu, devlet meselelerini konuştuğu odaları, şiir yazdığı diviti, divanı, yazı çekmecesini, bastırdığı eserleri, paraları, fermanları, tuğraları, mühürleri, kılıçları, tüfekleri, tamburu, pabuçları, kürkleri, çeşmeleri, sebilleri, külliyeleri, kışlaları, mektepleri, nişan taşları, törenleri, İstanbul'un eşsiz güzelliği, sokakları, törenleri, gündelik hayatı, eğlencesi, Boğaz'ın yerinde yellere esen tabii dokusu, şehrin kendine özgü kültür dokusu içerisinde sergilenmeye çalışıldı."*

Yılmaz, "Önsöz", s. 12; ayrıca bkz. *Türk Edebiyatı*, Sayı 438'deki mülakat.

"III. Selim / İki Asrın Dönemecinde İstanbul" adlı kitap, III. Selim dönemi ve İstanbul'u üzerine hazırlanmış, "Tek Bir Çatı" altında tanımına tam da uygun düşen, dönemin hem bilimsel makalelerle hem de görsel malzemelerle anlatıldığı ve tanıtıldığı biyografi türü bir çalışma özelliği taşımaktadır. Bu eserle, III. Selim dönemi ve İstanbul'u, âdeta günümüze taşınmış; bir başka ifadeyle okuyucu da o döneme götürülmüştür. Son dönem Osmanlı tarihi araştırmaları için bir referans ve el kitabı özelliği taşıyan bu eserin, araştırmacılara büyük katkı sağlayacağı kuşkusuzdur. Bundan sonraki beklentimiz, Coşkun Yılmaz'ın proje danışmanlığında ve editörlüğünde hazırlanmakta olan II. Mahmud ve II. Abdülhamid kitaplarının bir an evvel okuyucu ile tanışmasıdır.

III. Selim /İki Asrın Dönemecinde İstanbul (III. Selim: İstanbul at a Turning Point Between Two Centruies), Editör: Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010 Ajansı Yayınları, İstanbul 2010, 520 s., renkli ve s/b resimli, 34x25 cm., Türkçe ve İngilizce.

Osmanlı'nın Üç Coğrafyasından Üç Kitap

Murat Şener*

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 2009 yılında Osmanlı'nın Balkan, Kafkasya ve Ortadoğu coğrafyalarını konu alan üç kitap yayımlandı. "Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek", "Osmanlı Belgelerinde Karabağ" ve "Osmanlı Belgelerinde Filistin" başlıklarını taşıyan kitaplarda, adı geçen bölgelerin idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerini konu alan Osmanlı Arşivi deki belgelerinden seçmeler yer almaktadır.

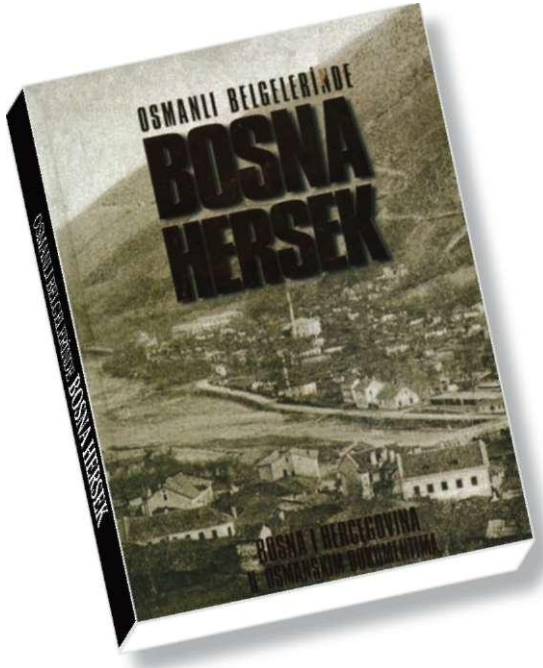
1463 yılında, Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilen Bosna-Hersek, fetihten hemen sonra eyalet, daha sonraları da vilayet olarak yönetilmiştir. 1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlanan Bosna-Hersek, 1918 yılında Yugoslavya idaresine bırakılmış, Yugoslavya'nın parçalanmasını müteakip yaşanan iç savaştan sonra da 1992 yılında bağımsız bir devlet haline gelmiştir.

Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek' adını taşıyan eser, bu bölgenin tarihine özellikle de Osmanlı dönemine ışık tutacak belgelerden meydana gelmektedir. Kitapta yer alan belgeler muhtelif konu başlıklar altında toplanmıştır. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlanmasından sonra Boşnakların Anadolu'ya Göçü, Muhacirler ve İskân gibi başlıklar kitapta önemli bir yer tutmaktadır.

Osmanlı Belgelerinde Bosna-Hersek, Bosna i Hercegovina u Osmanskim Dokumentima; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; Yayın nu:101, İstanbul 2009, 523 s.

* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Koordinatörü

Söz konusu kitap; *İdari ve Mülki Konular, Siyasi Hayat, Askeri Konular, İktisadi Hayat, Sosyal Hayat, Muhacirler ve İskân, Sağlık, İmar Faaliyetleri, Din, Eğitim ve Vakıf* konu başlığı altında 144 belgeden oluşmaktadır. Bosna tarihini araştıranlar için zengin bir belge çeşitliliği içeren eser, kuşe kâğıda renkli olarak basılmış olup Boşnak kültür ve coğrafyasına ait çok sayıda resim içermektedir. Eserin Türkçe-Boşnakça olması iki ülke tarihçilerinin belgelere kolaylıkla ulaşmasına yardımcı olacaktır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu diğer bir kitap *Osmanlı Belgelerinde Karabağ* başlığı taşımaktadır. 1590 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilen Karabağ ile bu coğrafyadaki diğer hanlıklar, 1828 yılına kadar Osmanlı Devleti ile İran'da kurulan devletlerarasında sık sık el değiştirmiştir. 1828 yılında Kuzey Azerbaycan'ın tamamının Türkmençay Antlaşması ile Rusların hâkimiyetine geçmesine rağmen, Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar Karabağ ile ilişkiler hep devam etmiştir. *Osmanlı Belgelerinde Karabağ* adını taşıyan bu eser, 1590-1918 yılları arasında cereyan eden ve belgelere yansıyan muhtelif olayları ihtiva etmektedir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Osmanlı Devleti ile Azerbaycan hanlıkları arasındaki ilişkilere ve hanlıklar arasındaki iç çekişmelere ait belgelere de bu kitapta yer verilmiştir.

Rusların hâkimiyeti döneminde Karabağ'da Ermeniler lehine nüfus dengesi Anadolu ve İran'dan getirilen Ermenilerle bozulmaya çalışılmıştır. Buna rağmen 1891 yılına kadar Ermeniler ve Türkler arasında önemli bir olaya rastlanmamıştır. Bu tarihten sonra başlayan Ermeni komitelerinin saldırıları sonucu Gence ve Karabağ çevresinde yaşayan çok sayıda Müslüman Türk yerini ve yurdunu terk ederek Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Benzer olayların yer aldığı belgeler,

Osmanlı Belgelerinde Karabağ, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; Yayın Nu:100, İstanbul 2009, 660 s.

kitapta, *Siyasi, Askeri ve Diplomatik İlişkiler* ile *Muhaceret* olmak üzere iki konu başlığı altında toplanmıştır. Bu başlıklar altında 119 belgeye yer verilmiştir. Bunun dışında kitabın, "Ekler" kısmında Osmanlı Devleti zamanında Gence Livası'nda 1732 yılında yapılan tahririn hem tıpkıbasımı hem de transkripsiyonu verilmiştir. Ayrıca "Ekler" kısmında 1914 yılında Ruslar tarafından neşredilen Kafkasya Salnamesi'ndeki genel nüfus oranları da bir tablo halinde gösterilmiştir. Eserin sonuna konulan "Şarki Anadolu ve Kafkasya" başlıklı renkli harita da ayrıca araştırmacıların ilgisini çekecek özelliكتedir.

6*

Osmanlı Belgelerinde Filistin' başlıklı kitap, geçmişte ve günümüzde hiçbir zaman önemini kaybetmeyen topraklarda yaşanan olayların, Osmanlı dönemine ait bir kesitinin yer aldığı belgelerden oluşmaktadır. Filistin toprakları; üç büyük dinin mensuplarınınca kutsal sayılan Kudüs şehrini barındırmasıyla ayrıca büyük önem taşır. Binlerce yıllık bir tarihe sahip olan bu bölge, Haçlı Savaşları başta olmak üzere çok sayıda savaşa tanıklık etmiştir. Tarihi seyrine baktığımızda Filistin ve çevresi en sakin ve huzurlu dönemini 1517-1917 yılları arasında, 400 yıl süren Osmanlı yönetimi döneminde yaşamıştır. *Osmanlı Belgelerinde Filistin* adlı eserin içerisinde yer alan belgeler incelendiğinde, 400 yıllık hâkimiyetin sırrı daha iyi anlaşılmaktadır. Belgelerde en çok dikkati çeken hususlardan biri Müslüman, Hıristiyan ve Musevilerin serbestçe inançlarını yaşamaları için Osmanlı Devleti tarafından son derece dikkatli bir politika izlendiğidir.

Kudüs'ün fethinden sonra Yavuz Sultan Selim'in Kudüs Rum Patriği'ne mabetlerinin kullanımı ve vergilerden muaf tutulması için verdiği ferman (97. belge), bu politikanın en önemli göstergelerindendir. Başlangıçtan

Osmanlı Belgelerinde Filistin = Palestine in Ottoman Documents, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu: 102, İstanbul 2009, 575 s.

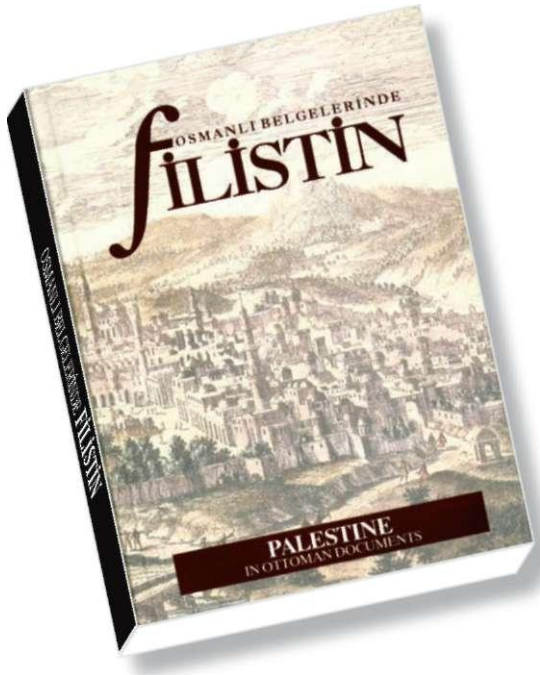
İtibaren Filistin'deki nüfus dengesinin bozulmaması özellikle de Filistin'e olan Yahudi göçünün kontrol altında tutulması maksadıyla Osmanlı Devleti'nce alınan tedbirler, Filistin topraklarının bugünkü hali düşünüldüğünde oldukça önemli bir politika olarak görülmeli ve günümüze ışık tutmalıdır.

Kitapta yer alan 64. belge, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın kurucularından Theodor Herzl tarafından Filistin'de Yahudilere toprak verilmesi şartıyla Osmanlı Devleti'ne mali yönden yardım yapılacağına dair Osmanlı Devleti'nin Hariciye Müsteşarı Artin Efendi'ye 30 Nisan 1899 tarihinde sunulan teklifi içermektedir. Bu belge, 1897 yılında kurulan Dünya Siyonist Teşkilatı'nın iki yıl içerisinde geldiği noktayı göstermesi bakımından oldukça önemli görünmektedir.

Söz konusu kitapta; *İdari, Sağlık, Asayiş, İmar, Musevilerin Filistin'e Yerleşmesi, Eğitim ve Sosyal Hayat, Cemaatlere Tanınan Din Hürriyeti ve Müesseseler, Kültürel Mirasın Korunması* başlıkları altında 123 belge yer almaktadır.

Eser, kuşe kâğıt üzerine renkli basılı olup, belgelerin orijinal görüntülerinin yanında, Türkçe ve İngilizce özetlerine de yer verilmiştir. Ayrıca kitapta, Osmanlı'nın son dönemine ait bölgeden çekilmiş fotoğraflar ve yine bölgeye ait bir harita meraklılarının ilgisini uyandıracak niteliktedir.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından, günümüzde sorunlar yumağı haline dönüşen Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu coğrafyaları üzerine Osmanlı döneminden örneklerle yol gösteren ve ışık tutan bu üç kitapta yayınlanan belgeler, konu üzerine araştırma yapacak olan araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacak ve ufuk açacak niteliktedir. Diğer güncel konulara ait belge yayınlarının da görüldüğü üzere Türkiye'de, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü belge yayını konusunda önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Selimiye Vakıf Müzesi (Selimiye Dar'ül Kurra Medresesi)

Utku Musa Suna*

Selimiye Vakıf Müzesi:

Osmanlı Devletine doksan küsur yıl başkentlik yapan Serhat Şehri Edirne, başta dünya şaheseri Selimiye Külliyesi olmak üzere, sahip olduğu tarihi ve kültür mirasıyla geçmişi bugünle buluşturan önemli şehirlerimizden biridir. Yüzyıllar öncesinden gelen vakıf kültür ve medeniyetini korumayı hedefleyen Vakıflar Genel Müdürlüğü, Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün yürüttüğü projeye, Edirne'ye Selimiye Vakıf Müzesi'ni kazandırdı.

Selimiye Vakıf Müzesi'ne mekân olarak seçilen Dar'ül Kurra Medresesi, inşasından yakın zamana kadar Osmanlı Devleti'ne yüksek eğitim kurumu olarak hizmet vermiştir. Selimiye Külliyesi içerisinde, caminin güneybatı köşesinde yer alır. Yapı, cami ile birlikte Padişah II. Selim(1566-74) tarafından Mimarbaşı Koca Sinan'a 1569-1575 yıllarında inşa ettirilmiştir. İnşasında düzgün kesme taş ve tuğla malzeme kullanılan Dar'ül Kurra Medresesi'ne anıtsal bir kapı ile girilir. Ortada dikdörtgen avluyu dört yönden sivri kemerli bir sıra revak çevreler. Revağın gerisinde doğu yönde yer alan kare planlı kubbeli büyük oda dersane ve mescit; güney ve batı yöndeki odalar, medrese hoca ve öğrencilerinin kaldığı odalar olarak kullanılmıştır.

Dar'ül Kurra Medresesi paye bakımından altmışlık ve üzeri yüksek ihtisas medreseleri gibi en üst sınıfta yer almaktadır. Kuran-ı Kerim ve Arapça temel ders olmak üzere hadis, kelam, tefsir gibi dini ilimlerin yanı sıra tarih, coğrafya, matematik gibi pozitif bilimler okutulan dersler arasındadır.

* Müze Araştırmacısı, Edirne Bölge Müdürlüğü

Uzun yıllar boş ve bakımsız kalan Dar'ül Kurra Medresesi 2007 yılında tamamlanan restorasyonun ardından müze olarak yeniden düzenlenerek Selimiye Vakıf Müzesi adını aldı. Böylece, hem kültür turizmine bir eser daha kazandırılmış, hem de Mimar Sinan'ın önemli bir eseri bulunduğu kötü durumdan kurtarılarak, ilk haline kavuşturulmuştur.

Selimiye Camisi'nin ihtişamlı minarelerine bakan Selimiye Vakıf Müzesi'nde sergilenen eserlerin çoğunluğunu Edirne, Kırklareli ve çevresindeki vakıf yapılarına ait taşınır kültür varlıkları oluşturur. Vakıf yapılarında bulunan ve teberrukat adı verilen bu eşyalar, yapılan bakım çalışmalarının ardından, çağdaş bir anlayışla düzenlenen Vakıf Müzesi'nde yerlerini alarak hem depolara terk edilmişlikten kurtulmuş hem de birer kültür elçisi durumuna gelmişlerdir.

Geçmişte medrese hoca ve öğrencilerinin kullandığı küçük odalarda artık bu tarihi öneme sahip teberrukat eşyaları sergilenmektedir. Bu odalar, maden sanatı, hat sanatı, ahşap sanatı, çini sanatı ve saatler diye sınıflandırılmıştır. Bu bölümlerde sergilenen eserlerin her biri kendi çapında paha biçilmez değere sahip eski eserlerdir. Eserler, yapım malzemelerine uygun olarak bu odalarda teşhir edilmektedir. Maden bölümünde şamdan, alem, gülabdan, mangal, kapı tokmağı gibi çeşitli maden eserler, çini eserler bölümünde; Şah Melek Paşa Camisi'nin renkli sır, Selimiye ve Muradiye camilerinin sır altı çini örnekleri, saatler bölümünde günümüze sağlam olarak gelebilen antika saatler ve zamanı belirlemenin yanı sıra gök cisimlerinin konumlarını belirlemede kullanılan usturlablar, ahşap sanatı bölümünde; ders ve Kur'an-ı Kerim rahleleri, zikir tespihleri, ahşap süs eşyaları, kavukluk, Kur'an-ı Kerim muhafaza kutuları, el yazması Kur'an-ı Kerimler, hat bölümünde ise hat örnekleri, beratlar, hilyeler, hat icazetnameleri sergilenmektedir. Medresenin dershanesinde, cansız

mankenlerden oluşturulan bir anlatımla, dönemine uygun olarak eğitim anı canlandırılmıştır.

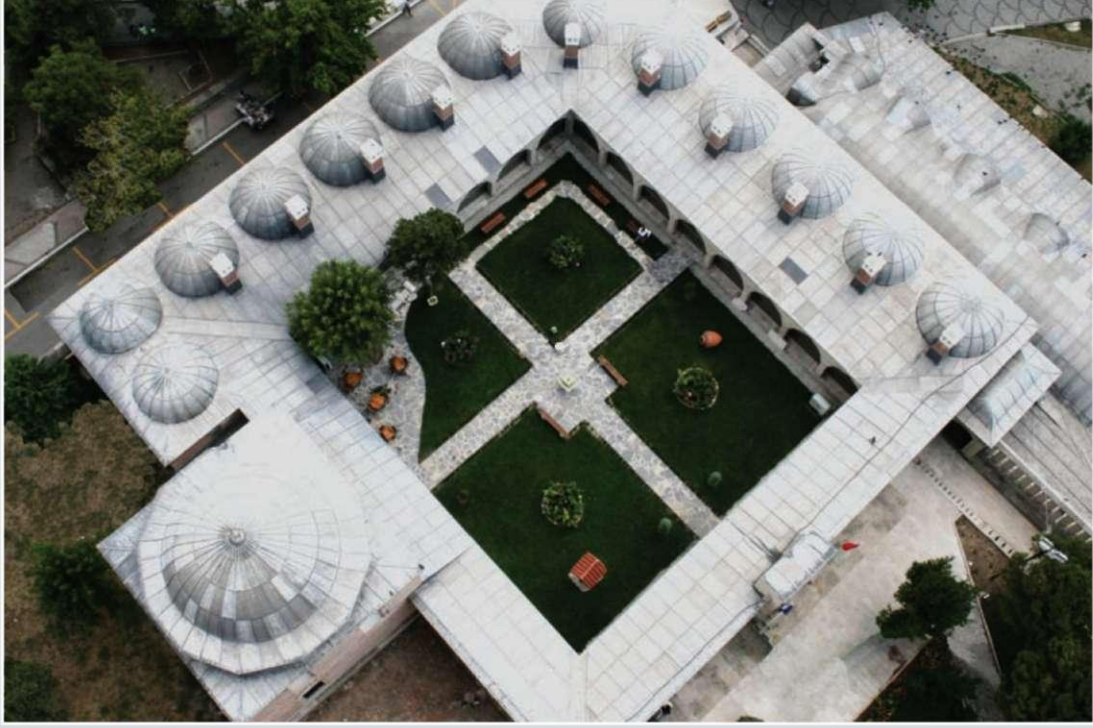
Müzedeki ziyaretçilere, mekana özgü, ruhu dinlendiren enstrümantal müzik yayını eşlik etmektedir. Bu müzik eşliğinde ziyaretçilerin rahatça ve huzur içinde zaman geçirmeleri sağlanmaktadır. Selimiye Vakıf Müzesinin avlusuna çıkıldığında Dünya uygarlık tarihinin başyapıtlarından olan Selimiye'yi farklı bir açıdan görüp de bu muhteşem mabede, O'nu ortaya çıkaran Mimar Sinan'a ve bu dehayı yetiştiren büyük medeniyete bir kez daha hayran olmamak mümkün değildir.

Medresenin ortasında üzeri açık ve avluyu dört yandan çevreleyen revakta, Dünya mimarlık tarihinde bir deha olan Mimar Sinan, büyük boy tanıtım panoları yardımıyla anlatılmaktadır. Ayrıca, revakta oluşturulan sergileme sistemi ile geçici sergiler ve çeşitli sanatsal faaliyetler müze ziyaretçilerine sunulmaktadır. Bu çerçevede 2008 yılı içerisinde Çekül Vakfı'nın katkılarıyla Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından "Sinan'a Saygı Fotoğraf Sergisi", Sinan'ın cami mimarisinde en nadide eseri kabul edilen Selimiye Camii'nin gölgesinde halkla buluşturulmuştur. Yine 2009 yılı içerisinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Edirne ve Kırklareli'nde 2003-2009 yılları arasında restore edilen vakıf eserlerinin restorasyon öncesi ve sonrasında oluşan fotoğraflarının görücüye çıktığı "Vakıf Restorasyonları Sergisi" açılarak müzede uzun süreli olarak ziyarete açık tutulmuştur.

Selimiye Vakıf Müzesi, 2009 yılı içerisinde ulaştığı 113.584 ziyaretçi sayısı ile bölge turizmine katkıda önemli faktörlerden birisi olduğunu göstermiştir. Bu sayı, bölgede bulunan diğer müzeler ile karşılaştırıldığında kayda değer yükseklikte bir rakamı ifade etmektedir. Hizmete açıldığı 1 Temmuz

2007'den beri sürekli artan ilgi ile gezilen müze 24 saat güvenlik görevlileri ve alarm sistemi ile korunup kapalı devre kamera sistemi ile izlenmektedir. Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün gurur abidesi olarak ayakta duran Selimiye Vakıf Müzesi, pazartesi günleri hariç her gün 09:00-17:00 saatleri arasında 1 Şube Müdürü, 2 Sanat Tarihçisi, 7 Güvenlik Görevlisi, 2 Yardımcı Görevli ile hizmet vermektedir.

Edirne:

Edirne, dünyada tarihi eser yoğunluğu bakımından ilk sıralarda yer alan müze kentlerden birisidir. Her biri birkaç dakikalık yürüme mesafesi içerisinde kalan yüzlerce tarihi eserin birçoğu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olup, Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından bakım ve onarımları yapılmaktadır.

Bunlardan en önemlisi Mimar Sinan'ın "Ustalık Eserim" diye adlandırdığı Selimiye Camisi'dir. Edirne'nin geneline hakim bir tepe üzerinde konuşlandırılan bu şaheser, şehre hangi taraftan yaklaşılsa yaklaşılsın, tüm ihtişamıyla dikkat çeker. Edirne'de halk arasında yaygın olarak bilinen bir deyiş vardır: "Selimiye'nin yapısı, Üç Şerefeli'nin kapısı, Eski Cami'nin yazısı." Bu deyişte adı geçen ve kapısındaki işlemlerle ünlü Üç Şerefeli Cami ve duvarlarındaki çok büyük ve estetik yazılarla dikkat çeken Eski Cami de Selimiye'nin peşi sıra gelen muhteşem yapılarıdır.

Edirne'deki turistik mekân ve tarihi eser yoğunluğunu bir nefeste anlatabilmenin mümkün

olmayacağını, Edirne'yi bilenler takdir edeceklerdir. Ancak, yine de bu üç eserin dışında kalanların bir kısmını saymak Edirne'yi anlatabilmek açısından faydalı olacaktır.

İznik çinileriyle ünlü Muradiye Camii, akıl hastalarının su ve müzik ile tedavi edildiği Şifahaneyi de barındıran II. Beyazıt Külliyesi, Türkiye genelinde kalmış sayılı tarihi hamamların en önde gelenlerinden birisi olan Sokullu Hamamı, Edirne'nin ilk sarayına ait olan, Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğüne 'nün restorasyonunu sürdürdüğü ve yine hamam olarak hizmete gireceği günü sabırsızlıkla bekleyen Saray Hamamı, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fetih hazırlıklarını yaptığı Saray kalıntıları, Yunanistan sınırının hemen yanı başındaki batıya en yakın vakıf eseri olan Timurtaş Paşa Camisi, Balkan Savaşı'nda Edirne direnişinin yapıldığı tabyalarda kurulan Şükrüpaşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi, yine Edirne direnişinin kalelerinden Hıdırlık Tabyası, büyük İslam âlimlerinden Hasan Sezai Hazretleri Türbe ve Dergâhı, Sinan'ın eserlerden biri olan Rüstem Paşa Kervansarayı, Ekmekçizade Ahmet Paşa Kervansarayı, Yunanistan'a bakan Pazarkule Sınır Kapısı, Bulgaristan'a bakan Kapıkule Sınır Kapısı, dinlerin birleşme noktalarından olan Edirne'nin anıtsal yapılarından Büyük Sinagog, Bulgar Kilisesi, İtalyan Kilisesi, Lozan Anlaşmasında savaş tazminatı olarak alınmış Meriç'in batısındaki tek toprağımız olan Karaağaç'ta dimdik ayakta duran Tarihi Gar Binası ve Lozan Anıtı, ekonominin kalbinin attığı tarihi Alipaşa Çarşısı, Bedesten ve Arasta çarşıları, şehrin dört bir yanını gerdanlık gibi süsleyen Meriç, Tunca ve Arda nehirleri, onların üzerindeki tarihi köprüler ve şüphesiz 648 yıllık tarihiyle dünyanın en köklü sportif geleneği ata sporumuz Kırkpınar güreşlerinin yapıldığı Sarayı. Burada adlarını tek tek saymakla bitirmenin mümkün olmadığı sayısız cami, han, hamam, çeşme, türbe...

Kelimelerle ifade edilemeyecek kadar çok sayıda ve önemde tarihi ve turistik mekanın bulunduğu Edirne, bu eserler yanında yemek kültürü ve hediyelik eşya yönünden de çeşit zenginliğine sahiptir. Edirnekari, Mis (Meyve) Sabunları, Aynalı Edirne Süpürgeleri, Edirne Bebekleri, Selimiye ve Kırkpınar'ın resmedildiği çeşitli hediyelikler ile tava ciğer, Edirne köftesi, Edirne beyaz peyniri, badem ezmesi, deva-i misk helvası, peynir şekeri, peynir helvası, Rumeli tulumba tatlısı gibi yiyecekler, Edirne'yi özel kılan, hem mideye hem gönüllere hitap eden yönleridir bu serhat şehrinin. Bir de küçük bir hatırlatmada bulunmakta fayda var: Edirne ziyaretinde yanınızda mutlaka fotoğraf makinesi veya kamera bulunmalı. Çünkü her bir anınızı ölümsüzleştirmek isteyeceksiniz. Her insanın, ömür boyu en az bir defa gidip görmesi gereken şehirlerden biridir Edirne.

Adres:

Meydan Mahallesi Taş Odalar Sokak.

No:2 Selimiye Dar 'ül Kurra Medresesi

Merkez/EDİRNE

Tel: (284) 21211 33

Faks: (284) 212 32 33

e-posta: edirne@vgm.gov.tr

Vakıf Medeniyeti İstanbul Sempozyumu

Mehmet Kurtoğlu*

03

-09 Mayıs 2010 Vakıflar Haftası münasebetiyle İstanbul'da gerçekleştirilen "Vakıf Medeniyeti İstanbul" konulu sempozyum, 05 Mayıs 2010 tarihinde Harbiye Yıldız Kenter Tiyatro salonunda yapıldı. Çeşitli üniversitelerden akademisyenlerin katıldığı sempozyumun ilk oturumu "Vakıf Şehir İstanbul" başlığı altında yapıldı. Sempozyum'un açılış konuşmasını Vakıflar Genel Müdür Yardımcısı Aydın Seçkin yaptı. Aydın Seçkin açılış konuşmasında, 2002 yılından bu yana Vakıflar Genel Müdürlüğünün yapmış olduğu restorasyon çalışmalarına değinerek, gerçekleşen bu restorasyonların içinde % 60 ile İstanbul'un ilk sırayı aldığını belirtti. İstanbul'un kültür ve mimari alanda zenginliğine dikkat çeken seçkin, istatistiklerle ortaya koyduğu restorasyon çalışmalarının devam ettiğini ve bir çok tarihi eseri ayağa kaldırdıklarını açıkladı. Ayrıca Vakıflar Haftasının hayırlara vesile olması temennisinde bulundu.

Aydın Seçkin'in başkanlığında başlayan birinci oturumda Prof Dr. Orhan Cezmi Tuncer; "İstanbul Camileri, Mimari Özellikleri ve Geometrik kurguları (Süleymaniye ve Mihrimah Sultan Cami)" başlığı altında sunduğu bildiride; "Edirnekapı Süleymaniye Külliyesinin geometrik kurgusuna vurgu yaptıktan sonra, statik bilgilerin arka planlarını merak ettiğini belirterek, mimarların kullandığı aletler hakkında bilgi verdi. Mimaride nasıl çizdikleri değil, nasıl tasarladıkları üzerinde duran Tuncer, geçmişten günümüze bu konuda yapılanlardan örnekler sundu. Papirüs'ten kil tabletlere, kâğıt, muşamba ve deri üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verdi"

* Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Yayın Müdürü

Sempozyumdan Bir Görünüm.

Oturumun ikinci konuşmacısı Mustafa Bilge; "İstanbul Vakıflarının Dini ve Ekonomik Hayata Etkileri" başlıklı bildirisinde, "İstanbul'da yaşayan biri olarak devasa eserlerin restorasyon edilmesi beni mutlu ediyor. Vakıfların sanat tarihi açısından incelenmeli, vakıflar iskân modeli olarak incelenmeli ve nasıl bir lokomotif olduğu görülmelidir. Vakıfların sosyal, ekonomik hayata nasıl etki ettikleri, nasıl kompleksler kurduğu, nasıl ve nerede imaret yapmışlar incelenmelidir. Vakıfların seçtikleri yerler ekonomiye rehberlik yapmıştır. Bu çalışmalarda bir iki noktaya dikkat çekmek istiyorum. Birincisi 18. yüzyılda Ayazma Camii. Malumunuz vakıf eserleri yapılmadan önce incelemeler yapılmıştır. Ne tarafa eser yapılırsa güzel görünür, ne tarafa yapılırsa nüfus yapılanması sağlanır. Sultan 3. Mustafa'nın Ayazma Camii, o civarlarda kurulurken etütler neticesinde kurulmuştur. Burada camileri tetkik ettiğimizde ne gibi işlemler gördüğünü anlarız. Bu camide sanat tarihi hocaları çok mükemmel bir eser olduğunu söylüyorlar. 3. Mustafa daha birçok yerlerde eserler yapmıştır. Rodos'ta yapmış. Fatih Camii o dönemde tamamen yıkılmış, temele kadar indirilerek onun döneminde yapılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü 642 nolu defterde 3. Mustafa Vakfiyesi yer alır. Ayazma Cami ve oradaki kuruluşları görmemiz mümkündür. İmarat, mektep, Dar-ül Kura, çeşitli sebiller ve iş yerleri var. Bütün bu kadar kuruluşun yanında çalışanlar var. Su lazım, suyu da Çamlıca'dan getirildiği vakfiyede belirtiliyor. İmaretlerde kimlere yemek veriliyor? İmaretler gelip geçenlere yemek verilen yerler değildir. Meyvenin ne kadar verileceği bellidir. İmaretler ile Çorbahanelerin ayrılması gerekir. Vakıfların girdiği yerde sosyal hayat birden hareketleniyor çünkü. Binlerce çalışan var, esnaf var, muazzam bir hareket var. Sosyal açıdan iyi bir kurgulama var"

Prof.Dr. Mehmet Canatar "İstanbul Bilgi Hazinesi: Medreseler ve Kütüphaneler" başlığı altında sunduğu bildiri; " İstanbul vakıfları ile ilgili üç tarz tahrir defteri vardır bunlardan ilkini Ekrem Hakkı Ayverdi yayınlamış ve bu defterlerde vakıfların özetleri yer almıştır. Bu defterde 2600 Vakıf'ın derlenerek özetlenmiştir. 3. Vakıf defteri ise 1609 tarihli olup 2003 yılında tarafımdan yayına hazırlanmıştır. Bu defterde kütüphane ve medreseler hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. İslam medeniyeti kitap medeniyetidir ve vakıflar kütüphane ve medreselerle eğitime ne denli önem verdikleri bilinmektedir..." Canatar, bildirisinin devamında kitap tahsis eden medreselere değinerek şunları söyledi: "Mahmut Paşa medresesine kitaplar tahsis edilmiştir. İstanbul'da kurulmuş olan vakıflar, cami, mescit, hangah ve medrese bir eğitim öğretim, bir kütüphane olduğunu belirtmek mecburiyetindeyiz."

Prof.Dr. Tahsin Özcan, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün iki Üniversite kurmasının çok güzel olduğunu belirttikten sonra "Vakıf kültürü ve Tarihi Bölümü"nün de kurulması gerektiğini belirtti. "İstanbul'da Vakıf Hizmetleri (Hasköy Vakıfları)" başlığı altında sunduğu bildiri de; "İstanbul'un silüetini göz önüne getirin, buradaki vakıf eserlerini silin, geriye hiçbir şey kalmadığını göreceksiniz. İstanbul'u İstanbul yapan vakıf abide eserleridir. Pek çok abide eserler yalnız yapılmak için yapılmamıştır, hizmet için yapılmıştır. Şehrin imarını geliştirmiştir. İstanbul'un gelişimi külliye etrafında olmuştur. Ayasofya Evkafı var, gayrimenkul zenginidir. Meskenler, dükkânlar, hanlar, hamamlar... Fatih Sultan Külliyesi, Yavuz Sultan Evkafı, Sultan Ahmet Camii, Süleymaniye Cami ve Evkafı, Yeni Cami, Laleli Cami... Yine Üsküdar bölgesi, zengin bir bölge. Valide Sultanların

Sempozyumdan Bir Görünüm.

imar ettiği bir bölge... Mihriman Sultan Cami, Atik Valide Camii, Gülde Valide... İstanbul'a ait Vakıf tahrir defterleri var. Osman Nuri Ergin Türkiye'de Şehircilik tarihi eserinde vakıf kurumunun şehre etkisini anlatır. İstanbul sur içi vakıflar 2430 vakıftır. Bir sonraki 2787 defterde vakıf, bir sonraki 3180 defterde vakıf... Üsküdar'daki para vakıfları; yalnızca Kanuni döneminde 150 adet para vakfı bulunuyor. Vakıflar altyapı ve bayındırlık görevi yapmıştır. Ulaşım ve bayındırlık hizmetleri için kurulmuştur vakıflar. Ulaşım için kervansaray, han, hangah kurulmuştur. Konut ihtiyacını vakıflar karşılamıştır. Bunlar bir kısım kaynak olarak karşılanıyor. Halk da kir alıyor. Avarız vakıflar, arızanın çoğulu. Beklenmeyen durumlar için kurulmuş vakıflardır. Dayanışma kurumu olarak hizmet veriyor. Su tesisleri kurumu önemli. Eğitim hizmetleri Enderun dışındaki mekteplerin haricindeki birçoğu vakıflar desteklidir. Hasköy önemli bir yer. Farklı dinlerin bir arada yaşaması tecrübesinin olduğu bir yer. Burada birlikte yaşamının tekmelini vakıflar oluşturmuştur. Bunlar arasında gayrimüslimlere ait vakıflarda vardır." dedikten sonra, Hasköy Vakıfları üzerine geniş bilgiler sundu.

Doç. Dr. Mahmut Ak ise "Seyyahların Gözüyle İstanbul" konulu bildirisini, İstanbul'un fethinden başlayarak anlattı. Konuşmasında: "Türklerin Anadolu'ya gelişi fetihle değil, bir yurt arayışı sonucu olmuştur. Tabii bu gelişin doğal hedefi İstanbul olmuştur. Osmanlı zamanında, İstanbul'un fethi gündeme gelmiştir. İstanbul 1204 Latin istilasıyla prestijini kaybetmiştir. Şehir bakımından gerilemiş içindedi. Tekfur şehir yönetimi... Dört ay içinde Rumeli Hisarı projesi bitirilmiştir. Hisarın yanında Ceneviz Manastırı bulunuyordu. Ortaçağ şehirlerinin önemli

Sempozyumdan Bir Görünüm.

özelliklerinden biri surlardır. " diyen Ak, daha sonra şehrin fethiyle ilgili verdiği bilgilerde; " Şehrin savunmasını yapacak kişi sayısının beş bin, Dışarıdan geleceklerle birlikte on iki bin olabilir ancak. İmparatorun istemesine rağmen halk savunmaya katılmamıştır. İmparator her evin erkeğinin savunmaya katılmasını bizzat sağlamıştır. Fatih'in Nutuk'u çok önemlidir... Fatih otuz yıllık hükümdarlığı döneminde şehrin geliştirilmesi için çalışmıştır. Elli dört günlük mücadeleden sonra şehir fethedilmiştir. Fetih'ten sonra "Bu şehri alacağımı bilmiyor muydunuz?" diye şehirde kalan bir yetkiliye sormuştur. Yağmayı kontrollü tutmuş, Devlet malını şahsi malı ilan etmiştir. Üç gün sonra şehre silahlı girmeyi yasaklamıştır. Şehir fethedildiğinde otuz beş bin nüfusu varmış, yirmi, yirmi beş yıl sonra seksen bin olmuş. Şehre seyyahlar, elçiler, misyonerler ve bireysel gelenler olmuştur" diyerek, seyyahların gözüyle İstanbul hakkında bilgiler verdi.

Öğleden sonraki İkinci oturum "Vakıf Perspektifinden Geleceğin İstanbul'u" başlığı altında yapılan ikinci oturumun başkanlığını Prof. Dr. Mahmut Kaya yaptı. Prof.Dr. Mehmet İpşirli; "Vakıf Eğitiminin Dünü ve Geleceği" başlığı altında sunduğu bildiride; "Vakıf, her alanda uzantısı olmakla birlikte en büyük hizmet alanı eğitim alanıdır. Eskiden eğitim vakıf sistemiyle yürütülüyordu. Yalnız Enderun devlet mektebiydi. Vakıf Üniversitesinin sayısı neredeyse elliyi bulmuştur. Vakfın en büyük özelliği, eğitimin en büyük özelliği gelenektir, devamlılıktır. Bu nokta-i nazarda vakfın yönetmiş olduğu eğitim kurumlarında tam anlamıyla bir süreklilik devamlılık vardır. Bununla birlikte gerekli yerde değişiklik yapılmaktaydı. Devamlı olarak günceli yakalaması, fark etmesi gerekmektedir. Medreselerdeki sıkıntı işte buradadır. Sıkıntı müfredat, ders kitaplarındadır."

Prof.Dr. Gönül Cantay; "Fatih ve Süleymaniye Camilerinin Restorasyon Uygulamalarının Sanat Tarihi Yönünden Değerlendirilmesi" başlıklı bildirisinde, Özellikle İstanbul'da yapılan restorasyonlara değinerek, buradaki hataları değerlendirdi. Cantay, İstanbul'da sürdürülmekte olan restorasyonlara da değinerek bizzat işin içinde biri olarak çimento ile yapılan restorasyonların dokulara zarar verdiğini söylerdi. Ayrıca "17 Ağustos depreminin bir başlangıç olduğunu" belirtti...

Prof.Dr. Oğuz Ceylan ""Fatih Caminin Restorasyon Uygulamaları" başlıklı bildirisinde Fatih Caminin tarihi olarak geçirdiği restorasyonlara değinerek, Fatih döneminde yapıldığını, II. Mustafa döneminde depremde hasar gördüğünü ve temele kadar inilerek yeniden inşa edildiğini söyledi. 17 Ağustos depreminden sonra gördüğü hasardan sonra yapılan restorasyon uygulamalarını anlattı.

Prof. Dr. Vefa Çobanoğlu "Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Vakıf Eserleri" başlıklı bildirisinde, "Kentsel dönüşüm projelerini ben yenileme projeleri olarak bahsedeceğim" diyerek sözüne başlayan Çobanoğlu, " İstanbul'daki tarihi yarımada içinde 3/1 lik kısmı yenileme alanı olarak ilan edilmiştir." Uygulamadaki yanlışlara değinen Çobanoğlu, 5876 sayılı kanun üzerinde durarak İstanbul'daki çalışmalarından bizzat örnekler vererek bildirisini tamamladı.

Müze Müdürü Suzan Bayraktaroğlu ve Dr. Zübeyde Cihan Özsayiner ise "İstanbul'daki Vakıf Müzeciliği ve Geleceği" adlı sunumlarında, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün açmış olduğu müzelerin sayısının sekize ulaştığını, zaman içersinde diğer vilayetlerimizde müzelerin açılacağını belirttiler. İstanbul'daki Vakıf müzelerini bütün ayrıntılarıyla tanıtan Bayraktaroğlu ve Cihan yaptıkları sunumda, hem müzelerin restorasyonları hem de müzelerdeki mevcut tarihi eserler hakkında bilgi verdiler.

İSTANBUL'DA VAKIFLARIN DÜNÜ BUGÜNÜ SEMPOZYUMU

05 Mayıs 2010 tarihinde Marmara Eğitim Vakfının düzenlemiş olduğu "İstanbul'da Vakıfların Dünü Bugünü" adlı sempozyum, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Marmara Eğitim Köyü kongre Merkezinde yapıldı. Sempozyum'un açılış konuşmasında Vakıflar Genel Müdürü Yusuf Beyazıt Vakıflarla ilgili geniş bir sunum yaptı. Yusuf Beyazıt yaptığı sunumda; "Vakıf, yardım etmek isteyen ile yardıma muhtaç arasındaki köprüdür. Vakıf, karşılıksız vermektir. Vakıf maddeten verilen para, emek manen verilen sevgi, iyilik ve paylaşım demektir. Vakıf; dini, medeni ve ilmi amaçlı, sosyal hizmet ve hayır kurumudur. Toplumsal ortamda yaşamanın bazı sorumlulukları vardır. İnsanlık alemi bu sorumluluklarını çeşitli yöntemlerle yerine getirmektedir. Farklı toplumlarda farklı isimlerle ortaya çıkan dayanışma ve yardımlaşma yöntemleri kültürümüzde vakıf adıyla kendini göstermiştir. Cumhuriyet öncesi devletin; dış güvenlik, iç işleri, adalet hizmetleri dışındaki tüm hizmetleri Vakıflar eli ile yürütülmüş olup, altyapıdan şehirciliği, çevreden sağlığa, eğitimden kültüre, ekonomiden ticarete tüm hizmetler vakıflar konu olmuştur.

Vakıfta amaçlar farklı olmasına rağmen vakıf kuran açısından temel hedef yardım etme, hayırla anılma, arkasında güzel bir iz bırakma, ebediyete kadar adının kalmasıdır. Vakıf hizmetleri ile insan şahsiyetinin, haysiyetinin ve hayatının korunması, geliştirilmesi, insanların hayatta karşılaşılabilecekleri maddi ve manevi zorlukların giderilmesi, ızdırap ve sefaletin dindirilmesi, hayatın

Vakıflar Genel Müdürü Yusuf Beyazıt. Vakıf Medeniyeti İstanbul Haftası Etkinlikleri Açılış Konuşması Yaparken.

güzelleştirilmesi, sosyal hayatın her türlü tehlike ve sarsıntılardan korunması amaçlanmaktadır." dedikten sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptığı faaliyetleri rakamlar ortaya koydu.

Yusuf Beyazıt konuşmasında; "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Cumhuriyet öncesi kurulmuş 41 bin 720 adet vakfın temsilci olduğunu" söyleyerek "Vakıflar Genel Müdürlüğü; bu vakıfların bugün yaşatılmasını sağlıyor, amaçlarını gerçekleştiriyor... Bu vakıflara ait binlerce eserin gelecek kuşaklara intikal ettirilebilmesi, hayır amaçlarının gerçekleştirilmesi, akarların etkin bir şekilde değerlendirilmesi için çalışıyor. Medeni kanun ile kurulmuş 4 bin 509 adet yeni vakfın, kuruluş işlemlerini yürütüyor. Tüm vakıfları denetliyor. Ve vakıf medeniyetini, vakıf şuurunu gelecek nesillere aktarmak için çalışıyor" dedi.

Sempozyumun diğer konuşmacıları ise şu bildirimleri sundular: Yrd. Doç. Dr. Zekai Mete, "Osmanlı Dönemi Arazi Vakıflarının menşe'i ve Hukuki Konumuyla İlgili Yeni Belgeler Yeni Yaklaşımlar", Yrd. Doç. Dr. Cihan Osmanoğlu, "Para Vakıfları", Prof. Dr. Ziya Kazıcı "Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", Prof. Dr. Fethi Gedikli, "Cumhuriyet Devrinde Eski Vakıfların Tasfiyesi", Prof. Dr. Aydın Aybay, "Yeni Vakıflar Kanununa Genel Bakış", Prof. Dr. Osman Kaşıkçı, "İslam Hukukunda Vakfın Menşe'i" Prof. Dr. Tahsin Özcan, "Osmanlı Kültür ve Medeniyet Tarihi İçinde Vakıflar Kurumunun Önemi", Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, "Türk Hukuk Tarihi Bakımından Vakıf Kurumu Genel Değerlendirme"

Vakıflar Genel Müdürü Yusuf Beyazıt. İstanbul'da Vakıfların Dünü Bugünü Sempozyumunda Sunum Yaparken.

BEZM-İ ALEM VALİDE SULTAN VE DÖNEMİ" SEMPOZYUMU

İstanbul Vakıflar I. ve II. Bölge Müdürlüğü, Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırması Hastanesi Başhekimliği tarafından yapılan 08.05.2010 tarihinde "Bezm-i Alem Valide Sultan ve Dönemi" konulu sempozyumun Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırması Hastanesi Başhekimliği konferans salonunda yapıldı. Oturum başkanlığını İstanbul I. Bölge Müdürü İbrahim Özekinci'nin yaptı sempozyumda; Başhekim Doç. Dr. Turan Aslan, "Geçmişten Günümüze Vakıf Gureba Hastanesi", Prof. Dr. Afife Batur; "Kemaleddin'in Katkıları.", Prof. Dr. Gönül Cantay "Bezm-i Valide Sultan Vakfı'ndan Edindiğimiz Bilgiler (1256 - 1840 / 1269 - 1852) adlı bildirilerini sundular. Oturumun ikinci bölümünde ise Yrd. Doç. Dr. Mine Topçubaşı, "Bezm-i Alem Valide Sultan Hastanesi Bahçesinde Yer Alan Prof. Frank Anfisi" , Doç. Dr. Nuran Kara Pilehvarian "Vakfiyelerine Göre Bezm-İ Alem Valide Sultan Yapıları", Dr. Zübeyde Cihan Özsayiner "Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Koleksiyonu'nda Bulunan Hat Levhaları" adlı bildirilerini sundular.

Sempozyumdan Bir Görünüm.

I Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu'nun Ardından

Mehmet Doğan*

Trakya Üniversitesi ile Tiran Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği I. Uluslararası Balkan Dil, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu, 8-10 Nisan 2010 tarihleri arasında Arnavutluk'un başkenti Tiran'da gerçekleştirildi. Tiran Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Dhori Kule ve Tiran Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Klodeta Dibra ile Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hilmi İbar ve Trakya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Ahmet Günşen'in açılış konuşmaları ile başlayan sempozyuma; Türkiye, Arnavutluk ve diğer Balkan ülkelerinden çok sayıda araştırmacı katıldı.

İlk günün I. Oturumunda; Dil Etkileşimi Açısından Türk-Arnavut Dil İlişkilerine Bir Bakış, İslam Kültürü ve Makedonya'daki Arnavutlara Etkisi, Bulgar Yayınlarında ve Eğitim Hayatında Türk İzleri, 16.Yüzyıl Rumeli Türkçesi Üzerine ve Karagöz Oyunlarında Arnavut Tipi gibi konular ele alındı.

II. Oturumda tarih ağırlıklı konular ele alındı. Katılımcılar; Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkan Politikası, 1934 Bulgar Basınında Balkan Antantı, İttihat ve Terakki Partisi Yayın Organı Meşveret Gazetesine Göre Arnavutluk ve Arnavutlar, Mareşal Ahmet İzzet Paşa'nın Arnavutluk Tahtına Adaylığı Meselesi, Osmanlı Bürokratlarının Raporlarında Arnavutlar ve Arnavutluk, XVI. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Arnavutluk Bölgesinde Osmanlı Kaleleri gibi konularda bildiriler sundular.

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

İkinci günün ilk oturumu ve sempozyumun III. Oturumunda; Balkanlarda İskitler, Kaşgarlı Mahmud'un XI. Yüzyıl Dünya Haritasında Batı Türkleri: Peçenekler ve Kıpçaklar, Osmanlı Döneminde Delvine Vakıfları, Balkan Savaşı'nda Bir Sağlık Müessesesi: Edirne Hilâl-i Ahmer Hastanesi, Halet Efendi'nin Tepedelenli Ali Paşa İsyanındaki Rolü ve Osmanlı İmparatorluğunun En Uzun Yüzyılının Sonu ve En Kısa Yüzyılının Başlarında Balkanlarda Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Rum Olmayan Ortodoksları Rumlaştırma Teşebbüsleri gibi konular ele alındı.

Sempozyumun IV. Oturumunda konuşmacılar; Anadolu ve Balkanlarda Nüfus ve İskan Politikası, II. Bayezıd Külliyesi Bahçesi'nde Bitki Türlerinin Belirlenmesi ve Peyzaj Tasarım Projesi Önerisi, Tarihsel Süreçte Tunca ve Meriç Nehirlerinin Edirne Kenti Mimari ve Kültürel Gelişimine Etkileri, İmrahor (Arnavut) İlyas Bey ve İstanbul'daki Kilise Camisi (Studios), Trakya Herası: Gök ve Toprak İnancının Kültür ve Medeniyetle Tarihsel İlişkisi ve Balkanlarda Türk Mimarisi gibi konularda bildiriler sunuldu.

Sempozyumun V. Oturumunda, dil ve edebiyat ağırlıklı bildiriler ağırlıktaydı. Bunlar arasında; Türk Edebiyatı Tarihinde Edebiyat Nazariyesi/Kuramı Oluşturma Çalışmaları, Türkçe Verintiler Sözlüğünde Balkanlar, Gostivar Türklerinde Mani Söyleme Geleneği, Ş. Sami'nin Tiran'da Bulunan Basılmamış Eserleri, İki Kültür Arasında Köprü: Şemseddin Sami ve Arnavutça Osmanlıca Yazılardaki Arap Alfabesinin Adaptasyonuna Bir Bakış gibi konular yer aldı.

Günün sonunda sempozyumun son oturumu olan VI. Oturum yapıldı ve burada; Kemalist Dönemde Türk- Bulgar İlişkileri, 21. Yüzyılın Kültürel Meydan Okumaları Karşısında Arnavut Toplumunu ve Din Olgusu, Avrupa'da Balkanlar ve Arnavut(luk) İmgesinin Düşünsel ve Yazınsal Kökenleri ve Yazınsal Kurgu-Düşünsel Gerçeklik Etkileşimi - Alman Düşünür Johann Gottfried von Herder (1744-1803) ve Yazar Karl Friedrich May'ın (1842-1912) Yapıtları Örneğinde- ve Çağdaş Yunan Düzyazısında Batı Trakya'daki Müslüman Azınlık gibi konular bildiri olarak sunuldu.

Her oturumun sonunda soru-cevap faslı ve tartışmalar yer aldı. Sempozyumun son gününde de katılımcılara Arnavutluk'un bazı bölgeleri gezdirildi.

Sempozyum sonrasında ortaya çıkan genel görüş çerçevesinde, Türkiye'nin aynı zamanda bir Balkan ülkesi olduğu, tarihi geçmişi itibarıyla bölgenin genel sorunlarından kendisini soyutlayamayacağı vurgusu yapılırken; Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerde, daha İstanbul dahi fethedilmeden Balkanlar'a gittiği ve oralara hakim olduğu belirtildi. Yaklaşık altı asır bu bölgede kalan Osmanlı Devleti, Balkanların dilinde, kültüründe ve medeniyetinde hâlâ canlılığını muhafaza etmektedir. Bu sempozyumda sunulan bildirilerde bahsedilen izlerin neredeyse tamamını görmek mümkündür.

Sonuç olarak; birincisi yapılan sempozyum, bölge üzerine araştırma yapan araştırmacıların karşılıklı bilgi alış-verişi ve çalışmalarının sonuçlarını görme bakımından oldukça faydalı geçti. Ayrıca sempozyumun her yıl bir Balkan ülkesinde yapılması hususunda da fikir birliğine varıldı. Umarız en kısa zamanda bu sempozyumda sunulan bildiriler, kitap haline getirilerek basılır ve daha geniş bir kitle bu çalışmalardan istifade edebilir.

Vakıflar Dergisi

Yayın İlkeleri

Vakıflar Dergisi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır. Her yılın sonunda derginin yıllık dizini hazırlanır ve Haziran sayısında yayımlanır. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurtiçi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Vakıflar Dergisi, Vakıf kurumu ve vakıf kurumu ile ilgili kültürel zenginlikleri, vakıf yolu ile teşekkül etmiş kültür varlıklarını, Vakıfların tarihî ve güncel gerçeklerini bilimsel ölçüler içerisinde ortaya koymakta, Vakıflarla ilgili olarak, uluslararası düzeyde yapılan bilimsel çalışmaları kamuoyuna duyurmak amacıyla yayımlamaktadır.

Vakıflar Dergisi'nde, sosyal bilimler alanında, vakıf ve vakıf kültürünün tarihî ve güncel problemlerini ve ilişkili alanlara dair meseleleri bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu konuda çözüm önerileri getiren yazılara yer verilir.

Vakıflar Dergisi'ne gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması veya daha önce yayımlanmış çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olma şartı aranır. Vakıf ve vakıf kültürü ile ilgili belge, eser ve şahsiyetleri tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir.

Makalelerin Vakıflar Dergisi'nde yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum açıkça belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Vakıflar Dergisi'ne gönderilen yazılar, önce Yayın Kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına iade edilir. Yayın için teslim edilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli ölçütlerdir. Değerlendirme için uygun bulunanlar, ilgili alanda iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve yayın kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

Hakem incelemesinden geçmiş yazılar, "Hakemli Yazılar" olarak, kitap tanıtımı, proje, tanıtım, çeviri vb. yazılar ise "Değerlendirme ve Tanıtım Yazıları" bölümünde yayımlanır.

Vakıflar Dergisi'nde yayımlanması kabul edilen yazılara telif ücreti ödenir. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu ve yazım tercihleri, yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazım Dili

Vakıflar Dergisi'nin yazım dili Türkiye Türkçesidir. Uluslararası geçerliliği olan dillerde hazırlanmış olan makalelere Yayın Kurulunun uygun bulduğu çerçevede yer verilir.

Yazım Kuralları

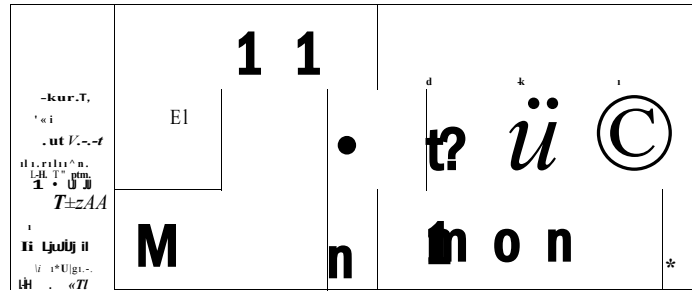
Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

1. Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve koyu harflerle yazılmalıdır. Aday makalenin başlığı, en fazla 10-12 kelime arasında olmalıdır.
2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı koyu, adresler ise normal ve eğik karakterde harflerle yazılmalı; yazar(lar)ın görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta (e-mail) adres(ler)i belirtilmelidir.
3. Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 75, en fazla 150 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özeti altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Makalenin sonunda, yazı başlığı, özet ve anahtar kelimelerin İngilizcesi bulunmalıdır.
4. Ana Metin: A4 boyutunda (29.7x21 cm.) kâğıtlara, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile, 12 punto, 15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında 2.5 cm. boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Araştırma ve İnceleme makaleleri 10.000 kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti içinde eğik harflerin kullanılması gibi çifte vurgulamalara yer verilmemelidir.
5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) büyük harflerle; ara ve alt başlıklar, yalnız ilk harfleri büyük, koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konularak aynı satırdan devam edilmelidir.
6. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise sadece tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak koyu ve dik yazılmalı; tablo adı ise tablo numarasının altına, tam sola dayalı, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekiller siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası koyu ve eğik yazılmalı, nokta ile bitmelidir. Hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır. Aşağıda tablo ve şekil örnekleri sunulmuştur.

Tablo 1:

Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türlerine Göre Öğretmenliğe Atanma Durumları

Atanma Durumu	Mezun Olduğu Lise Türü										Toplam	
	GL		AL		SL		AÖL		KMLÇGE			
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Atandı	143	44.1	102	53.7	143	46.6	97	49.7	14	20.9	499	46.1
Atanamadı	181	55.9	88	46.3	164	53.4	98	50.3	53	79.1	584	53.9
Toplam	324	100	190	100	307	100	195	100	67	100	1083	100

Şekil 1. Yapı yerlerini gösteren çizimler.

7. Resimler: Yüksek çözünürlüklü (en az 300 dpi) baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır. (Örnek : Resim 1. Sulu Han)

Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler. Bu imkâna sahip olmayanlar, bunlar için metin içinde aynı boyutta boşluk bırakarak içine şekil, çizelge veya resim numaralarını yazabilirler.

8. Alıntı ve Göndermeler: Alıntılar tırnak içinde verilmeli; beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride, blok hâlinde ve 1 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır. Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır.

(Köprülü 1944), (Köprülü 1944: 15).

Birden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve 'vd.' yazılmalıdır:

(Gökay vd. 2002).

Dipnot kullanımından mümkün olduğunca kaçınılmalı; yalnız açıklamalar için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir. Dipnotlarda kaynak göstermek için, metin içi kaynak gösterme yöntemleri kullanılmalıdır.

Kaynaklar kısmında ise, birden fazla yazarlı yayınların diğer yazarları da belirtilmelidir.

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

"Tanpınar (1976: 131), bu konuda

Yayın tarihi olmayan eserlerde ve yazmalarda sadece yazarların adı; yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. eserlerde ise eserin ismi yazılmalıdır.

İkinci kaynaktan yapılan alıntılarda, asıl kaynak da belirtilmelidir:

"Köprülü (1926)..." (Çelik 1998'den).

Kişisel görüşmeler, metin içinde soyadı ve tarih belirtilerek gösterilmeli, ayrıca kaynaklarda da belirtilmelidir.

9. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıdaki şekillerden birinde yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar ise (1980a, 1980b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitaplar İçin;

Yazar Soyadı, Adının ilk harfi. (yıl). Kitap adı, Basıldığı Yer : Yayınevi.

Tekin, C. (1988). Orhon Yazıtları, Ankara : TDK Yayınları.

Makaleler için;

Yazar Soyadı, Adının ilk harfi. (yıl) Makale adı. Süreli yayının tam adı, Cilt numarası, (Sayı numarası), Sayfa aralıkları.

Aytekin, O. (1999). Eski Türklerde Toplumsal Siyaset Anlayışı. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1999/1 (8), 81-101.

İnternet adreslerinde ise mutlaka kaynağa ulaşma tarihi belirtilmeli ve bu adresler kaynaklar arasında da verilmelidir:

www.tdk.gov.tr/bilterim (15.12.2002)

Yazıların Gönderilmesi

Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanmış yazılar, biri orijinal, diğer ikisi fotokopi olmak üzere (fotokopilerde yazarı tanıtıcı hiçbir bilgi olmamak kaydıyla) üç nüsha olarak, yazılabilir CD ile birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü adresine gönderilir. Yazarlarına raporlar doğrultusunda geliştirilmek ve/veya düzeltilmek üzere gönderilen yazılar, gerekli düzenlemeler yapılarak yazılabilir CD ve orijinal çıktısıyla en geç bir ay içinde tekrar dergiye ulaştırılır. Görsel malzemeler renkli ise çıktıları da renkli ve üç nüsha olarak gönderilmelidir. Yayın Kurulu, yazılarda esasa yönelik olmayan düzeltmeler yapabilir.

Yazışma Adresi:

T.C. BAŞBAKANLIK

Vakıflar Genel Müdürlüğü

Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı

Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı. No:10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE

Tel: (0312) 5096000. Faks: (0312) 324 47 22

e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com • yayin@vgm.gov.tr • web: www.vgm.gov.tr

Vakıflar Dergisi
Yıl: Haziran 2010 - Sayı: 33
Hakemli Dergidir
Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

Sahibi Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına

Yusuf BEYAZIT

Yayın Koordinatörü

Aydın SEÇKİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Cuma ATABAY

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

İlhan YILDIZ, Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZ
Prof. Dr. A. Nezih TURAN
Prof. Dr. İlhan YILDIZ
Doç. Dr. Hüseyin ÇINAR
Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU
Dr. Murat YILMAZ
Araş. Gör. Mustafa Kürşat BİRİNCİ
Mehmet ÇETİN
Mehmet KURTOĞLU
Ziya DEMİREL
Murat ŞENER

Hacettepe Üniversitesi
Kırıkkale Üniversitesi
Karatekin Üniversitesi
Kırıkkale Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
KİK Müşaviri
Gazi Üniversitesi
Türkiye Kalkınma Bankası
VGM Yayın Müdürü
Araştırmacı Yazar
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hakkı ACUN
Prof. Dr. Fahmettin BAŞAR
Prof. Dr. M. Ali BEYHAN
Prof. Dr. Ali Fuat BİLKAN
Prof. Dr. Ali BİRİNCİ
Prof. Dr. Mehmet CANATAR
Prof. Dr. Özer ERGENÇ
Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU
Prof. Dr. Mahmut KAYA
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN
Prof. Dr. İlber ORTAYLI
Prof. Dr. Aysıl Tükel YAVUZ
Prof. Dr. M. Behaeddin YEDİ YILDIZ
Doç. Dr. Mahmut AK
Doç. Dr. İshak KESKİN
Yrd. Doç. Dr. A. Vefa ÇOBANOĞLU

Gazi Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
Uluslararası Yunus Emre Vakfı Genel Sekreteri
Türk Tarih Kurumu Başkanı
İstanbul Üniversitesi
Bilkent Üniversitesi
RTÜK Üyesi
İstanbul Üniversitesi
Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Topkapı Sarayı Müzesi Başkanı
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı
İstanbul Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.